This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DR
301
.S77
V.25

B 840,106

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ
— БЕОГРАД —

PROPERTY OF
University of Michigan Libraries
1817
ARTES SCIENTIA VERITAS

117.

3 мир.

ИМПЬ

енописницл. Београд

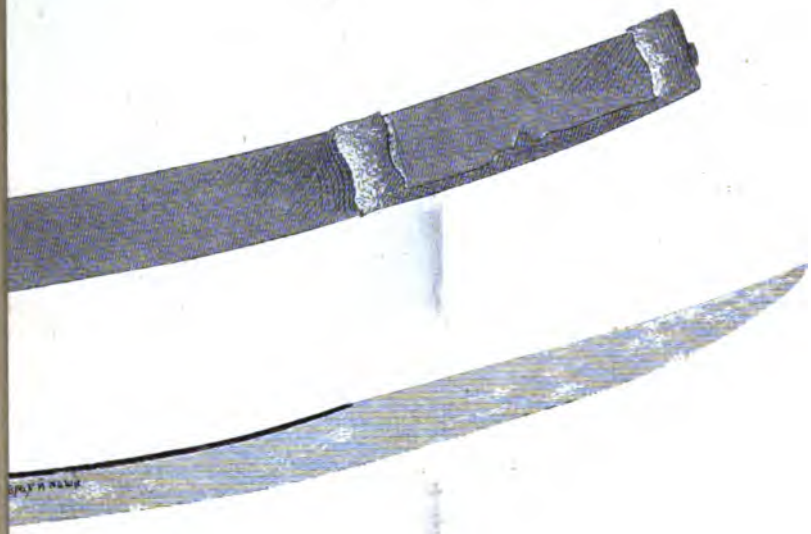

+ семы грьтомь побеждаю врахй наши

ГЛАСНИК

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

КЊИГА VIII.

СВЕСКА XXV. СТАРОГА РЕДА.

25

С ЈЕДНИМ ЛИТОГРАФИСАНИМ СНИМКОМ.

1869.

У БЕОГРАДУ У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ.

DR
301
.S77
v.25

Dis.
Perlstein
10.13.54
.89161

ГДЕ ЈЕ ШТО.

Страна.

1. Уређење „Српског ученог друштва“ од 3 Јан. 1869. . . . . 1.
2. Пословник „Српског ученог друштва“ . 11.
3. Прилози к историји српске књижевности. III. Један стари свјетовни зборник ћириловски. Спремио за штампу по рук. 17. в. Ст. Новаковић. 19.
4. Записник из овчарских и кабларских манастира П. С. Срећковића. . . . . 64.
5. Штурмова теорема. Написао Дим. Стојановић . 100.
6. Финанције српског краљевства. Политичноекономни погледи. Пише Чед. Мијатовић . . . 177.
7. О психолошкој методи у Инглеској, Француској и Германији. Од А. Васиљевића . . 250.
8. Три хрисовуље у Хиландару. Од Кап. Невострујева . . . . . 272.
9. Проскомидија из зографског манастира у Св. Гори. Пријевод бугарско-словенски патријарха Јевтимија . . . . . 288.
10. Писмо светога Саве од 1193 године или уговор којим је од Светогораца купио земљу за виноград хиландарски, препис Ст. Новаковића . 305.
11. Српска сабља код кнеза Сергије Григоријевића Голицина од И. Паплоњског. . . 311.
12. Преглед радње и стања „Српског ученог друштва“ у години 1868 . . . . . 319.
13. Радња „Српског ученог друштва.“ . . . . . 331.

M

У ИМЕ ЊЕГОВЕ СВЕТЛОСТИ

КЊАЗА СРБСКОГ

МИЛАНА М. ОБРЕНОВИЋА IV

НАМЕСНИЦИ КЊАЖЕВСКОГ ДОСТОЈАНСТВА.

НА ПРЕДЛОГ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ДЕЛА, А ПО САСЛУШАЊУ МИНИСТАРСКОГА САВЕТА, ОДОБРИЛИ СМО И ОДОБРАВАМО:

УРЕЂЕЊЕ
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.
У БЕОГРАДУ.

I. Друштво.

Члан 1.

Српско учено друштво обрађује и унапређује науке и уметности, а особито оне које се тичу српства и у опште јужнога словенства.

Члан 2.

Друштво стоји под надзором министарства просвете и црквених дела.

Члан 3.

Друштво ће према овом уређењу са́мо одредити начин и пут, којим ће вршити свој задатак.

Правила о уређењу друштвеноме могу се променити само онда, кад на промену пристану најмање две трећине редовних чланова који су на скупу, и кад така промена добије највише одобрење.

II. Чланови.

Члан 4.

Друштво састављају редовни, почасни и дописни чланови.

Члан 5.

За редовне чланове могу бити изабрани само они учени Срби, Хрвати, и у опште јужни Словени, који су научним или уметничким каквим делом засведочили, да су способни за рад на друштвеноме задатку.

Члан 6.

При избору дописних чланова ваља се обзирати на онаке људе, који су стекли заслуге научним или уметничким делима о словенским стварима у опште.

Члан 7.

Друге заслуге за науку и уметност могу се уважити и признати само избором за почасногa члана.

Члан 8.

Дописни чланови, кад се настане у Београду, могу постати редовнима. Њих тога ради ваља ма који одсек, преко одбора, да предложи скупу на одобрење.

Члан 9.

Кандидате за чланове предлаже који од одсека одбору, а овај скупу на избор.

Члан 10.

Број чланова одређен је у овим границама:

Редовних чланова у сваком одсеку не мањи од пет, не већи од тридесет.

Дописних и почасних чланова број није ограничен.

Члан 11.

Сви чланови имају приступ на све састанке друштва; али само редовни чланови имају одлучнога гласа у својим одсецима.

ЧЛАНАК 12.

Званичници друштвени бирају се само између редовних чланова.

ЧЛАНАК 13.

Члановима ће се издавати дипломе с потписом председника и секретара.

ЧЛАНАК 14.

Сваки члан добија све списе друштвене бесплатно.

ЧЛАНАК 15.

Чланство престаје *а)* судском пресудом која гласи на губитак грађанске части, *б)* изјављеном жељом самога члана.

III. Одсеци.

ЧЛАНАК 16.

Ради удеснијег отправљања послова, друштво је подељено на четири одсека:

1. Филолошки и философски;
2. Јестественички и математичарски;
3. Исторички и државнички;
4. Уметнички.

ЧЛАНАК 17.

Одсеци су међу собом одвојени; сваки има свога председника и перовођу, и брине се о пословима своје струке.

ЧЛАНАК 18.

Сваки одсек ради своје послове — на предлог одбора или појединих чланова својих — како сам нађе за добро; одлучује у својој струци независно, па преко председника предлаже своје одлуке одбору на даљу радњу и извршење.

ЧЛАНАК 19.

Сваки редован члан припада једном од четири одсека, али то му не смета, да на позив којега год одсека, или

по својој понуди, уједно има дела и у пословима којега другог одсека.

Тако исто, ако друштво који одсек раздвоји на више одсека, чланови тога одсека могу бити чланови и у више раздела. Пододсеци подносе своје одлуке одсеку као предлоге, који с њима даље поступа.

Чланак 20.

У мешовитим питањима, која се дотичу више одсека, може одбор састављати мешовите комисије од чланова различних одсека; али и онда руководи ствар један одсек, који одбор назначи.

Тако се и поједини одсеци могу користити услугама других одсека.

Чланак 21.

Сваки одсек бира себи председника између редовних чланова својега одсека који живе у Београду.

Перовођу бира одсек такође из своје средине.

У пододсецима председава најстарији изабрани члан пододсека.

Чланак 22.

Који одсек нема бар пет чланова онај не може опстати. Његове чланове, по њиховој жељи, распоређује одбор за време у остале одсеке.

Чланак 23.

Послови су одсека: да обрађује и унапређује знања која иду у његов круг, да прегледа и оцењује послове којима је вичан и да се стара за даљи развитак њему поверене струке знања.

Уметнички одсек, поред других послова својих, стараће се да упознаје свет са нашим, старим и новим уметничким делима, нарочито у повременим изложбама.

IV. Одбор.

Чланак 24.

Одбор састављају: *а)* председник друштва, *б)* председници појединих одсека као референти.

Одбору је придодан секретар друштвени као перовођа и касир.

Чланак 25.

Председника друштву за годину дана именује владалац на предлог министра просвете и црквених дела.

Чланак 26.

Сваке године морају два најстарија члана из одбора иступити, а на њихово место бирају се нови.

Чланови одбора који иступају, не могу те исте године бити на ново изабрани за председнике у одсецима, а по тоне ни за одборнике.

Чланак 27.

Ако би било мање од три одсека, број одборника допунио би се избором једнога или више млађих референата из оних одсека који су бројем чланова нај јачи.

Чланак 28.

Секретара бира друштво у скупу на неодређено време између три кандидата, које му председник друштва назначи.

Чланак 29.

Ако секретар одсуствује или да оставку или је иначе спречен за службу, одбор, на предлог председников, бира друштву привременог секретара између редовних чланова, — до новога избора у скупу.

Чланак 30.

Председник и секретар друштва остају чланови одсека, којима припадају.

Члан̂ак 31.

Одбор је властан и дужан:

1. представљати друштво и водити сву преписку његову;

2. управљати свом економијом друштвеном;

3. одређивати накнаду за поједине списе, и откупне цене за потребне рукописе и остале научне драгоцености, — али и једно и друго према оценама одсека, и на основама које је поставио скуп друштвени;

4. руковати пословима друштва и распоређивати их по одсецима; извршивати одлуке појединих одсека, али при том пазити да све сложно теже к једној мети, те их тога ради, кад затреба, повраћати одсеку на ново претресање;

5. сазивати одсеке на састанке преко председника њихових;

6. подносити скупу извештаје о раду и стању целога друштва;

7. прихватати и привремено, до одобрења скупа, одржавати свезе са страним друштвима.

Члан̂ак 32.

Председникова права и дужности јесу:

1. послове на састанцима наређивати, отварати и затварати седнице, и у њима претресе руководити, мишљења прикупљати, одлуке проглашавати;

2. потписивати сва писма која од друштва излазе, и примати друштву намењена.

Члан̂ак 33.

Остали су одборници власни и дужни:

1. по одлуци одсека или, ако тога нема, како сами нађу за добро, заступати у одбору користи друштвене;

2. износити пред одбор одлуке својега одсека;

3. саопштавати својему одсеку одлуке одборске.

Члaнак 34.

Секретарева су права и дужности:

1. да врши послове писменога пословача (актуара) у друштву;

2. да уређује друштвени орган и остало све, што се у име друштва печата;

3. по одлуци одбора да исплаћује трошкове друштва, да прикупља дохотке његове, и о свему имању друштвеноме да води рачун;

4. да надгледа књиге и збирке друштвене, док су под руковањем његовим;

5. кад је на састанцима одборским број чланова раван, секретар ужива права одборничка.

V. Скуп.

Члaнак 35.

Друштво се повремено састаје у скуп.

Право говора и гласа одлучнога на скупу имају сви чланови друштва: редовни, дописни и почасни.

Иначе на скуп може доћи свак, у колико то допушта просторија зборнице.

Члaнак 36.

Председниково је пазити, да се на скупу одржи мир и ред и пристојност која одговара достојанству друштва. Он је властан она лица, која би противу тога радила, опоменути на ред, а по потреби поједине слушаоце и удаљити из зборнице; најпосле може и предложити скупу да одлучи: хоће ли у седници остати само чланови ученога друштва.

Члан 37.

Друштво на скупу своме врши ове послове:

1. прима обзнану годишњега председника;
2. бира чланове друштву и секретара свога;
3. уверава се о годишњем раду друштва;
4. прегледа рачуне и инвентаре друштвене;
5. одобрава дељење одсека на пододсеке;
6. прима предлоге од својих чланова, саветује се и одлучује о њима, и претреса шта му треба даље предузимати да се врши друштвени задатак;
7. расправља питања у распри између појединих одсека или између одсека и одбора;
8. поставља правила за пословни ред у друштву, за количину накнада писцима, за поједине струке издатака, за откупе, за друштвени орган, за састанке, за вођење послова и рачуна;
9. Одлучује коначно за ступање у свезу са страним друштвима.

VI. Састанци и одлуке.

Члан 38.

Друштво, да би вршило своје послове, састаје се у седнице скупне, одборске и појединих одсека својих.

Члан 39.

Скуп се састаје у седницу бар једанпут у години, — одбор бар једном у месец дана — а одсеци по потреби посла.

Члан 40.

Само су они састанци пуно важни, које сазове, отвори, руководи и затвори законити председник, или ако он не може, одбором одређени члан.

Члан 41.

Да би одлука важила, треба да има од редовних чланова који су у месту:

1. на састанцима скупним — никад мање од десет;

2. на састанцима одборским — бар тројица одборника;

3. на састанцима појединих одсека — бар трећина чланова, али овај број не може никад бити мањи од три.

Чланак 42.

На састанцима се одлучује простом већином гласова; што се на тај начин не може свршити одгађа се до друге седнице.

Чланак 43.

Гласање може бити и тајно, кад то предложе тројица чланова.

VII. Свеза са страним друштвима.

Чланак 44.

Друштво ће ступати у свезу и са страним друштвима, с којима се по природи свога задатка, може узајмице потпомагати.

Чланак 45.

У свезу са страним којим друштвом ступа друштво по предлогу којега одсека и по одлуци скупа. Али преговарати о томе може и одбор, а и привремено у свезу ступити.

Чланак 46.

Свезу одржава одбор узајамним саопштавањем рада и изменом друштвених органа.

VIII. Орган друштвени.

Чланак 47.

Друштво је дужно печатњом свој рад предавати јавности у нарочитом органу.

Чланак 48.

Послове своје обзнањује друштво преко одбора двојако: научни рад у своме органу, а одлуке у јавним листовима и органу.

IX. Имање друштвено.

Члан 49.

Имање је овога друштва у новцу, књигама и збиркама.

Трошкове своје подмирује друштво доходима који му долазе: *а)* од помоћи државне владе, *б)* од приватних прилога, *в)* добитком од свога економног руковања.

Члан 50.

Друштво ће трошити своје доходе на исплату својих редовних трошкова, на накнаде писцима, и на откупе дела и ствари за своје збирке.

Оно ће поклањати и испод трошкова продавати своја дела, у намери да испуни свој задатак, по одборској одлуци, а по правилима, која друштвени скуп за то поставио буде.

Члан 51.

Друштвена библиотека и збирка јесу саставни део народне библиотеке и музеја.

Министар просвете и црквених дела нека се о извршењу овога уређења стара.

У Београду,
3. Јануара, 1869. год.

М. П. Блазнавац, с. р.
Јов. Ристић, с. р.
Јован Гавриловић, с. р.

Министар просвете и црквених дела,
Д. Матић, с. р.

ПОСЛОВНИК
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

I. О одсеку.

§. 1.

Сваки се одсек ученога друштва скупља на позив својега председника.

§. 2.

Председник сазива: а) по одлуци одбора, б) кад сам нађе да треба, в) кад то заишту најмање три редовна члана.

§. 3.

Председник отвора, руководи и затвора саветовања одсека.

§. 4.

Председнику се предају писмени предлози, које поједини чланови желе учинити у одсеку према 23 чланку уређења, а њему се управљају и усмени предлози, и он позива одсек да се о њима саветује.

Предлози се оваки подносе председнику пре него што се отвори саветовање, како би могао предлоге или само саопштити одсеку или му их поднети, позивајући збор да о њима већа и одлучује.

§. 5.

Председник може одгодити саветовање и одлуку о какој ствари до другога састанка, ако види да би се тада

ствар могла боље исцрпсти, и ако већина не би томе противна била.

§. 6.

Сваки члан има право, и у самој седници усмено предлагати, али ако се покаже да има пречих послова, онда се о таким предлозима не може већати у истој седници. О томе одлучује одсек.

§. 7.

Ако који члан жели читати на састанку какву расправу или састав, он ће то напред јавити председнику, да би се његово читање уврстило у дневни ред.

§. 8.

Одсек се саветује и одлучује:

а) хоће ли се неки састав примити за Гласник или хоће ли друштво штампати какво дело у рукопису;

б) како да се откупи примљени састав или рукописно дело, ако писац није изјавио да не жели накнаду.

Таки састав или рукописно дело може председник одсечки поднети одсеку по жељи једнога члана онога одсека или по препоруци одбора.

§. 9.

Састави или дела дају се најпре оценитељима да их прегледе, да кажу шта мисле о њима и по што да се откупе, па тек после одсек већа и одлучује о њима. Оценитеље одређује одсек, — двојицу или више њих.

§. 10.

Рукопис може да се не даје на претечну оцену;

а) кад то зажеле половина чланова у седници;

б) ако се састав у одсеку прочита.

§. 11.

Одсек одређује оценитеље и за друге ствари да о њима одсеку поднесу извештај.

§. 12.

Кандидати за чланове друштва бирају се овако:

а) на предлог председникова;

б) на писмени предлог тројице чланова.

Предлози ови ваља да су поткрепљени разлозима према чланку 5, 6 или 7 друштвенога уређења.

Ако одсек не усвоји таки предлог, он се никако и не уводи у записку одсека.

§. 13.

Оно се узима да је одсек одлучио, на што пристане проста већина гласова.

Ако су чланови на једнако подељени, остаје за будућу седницу.

§. 14.

Одсек не стоји у непосредној свези с друштвима ни с појединим лицима изван одсека, него све послове отправља преко одбора.

§. 15.

На састанке одсека сваки члан може довести госта.

Председник је властан и иначе одличним лицима учинити приступ.

§. 16.

О ономе што се у одсеку ради пословач одсека води записку. Ту се записују:

а) предлози о којима се одлучује;

б) извештаји, које одсеку подносе поједини чланови у корист науке;

в) претреси, који у одсеку могу настати о неким питањима;

г) све остало што може имати вредност за науку и уметност, па ма одсек и не имао шта на то да одлучује.

Записку одсека потписују председник и пословач пошто се прочита на другој седници.

§. 17.

Одлуке одсека — заједно са записом и расправцима председник одсека доставља одбору на знање и даље поступање.

§. 18.

Кад је председник спречен па не може да сазове састанак, онда ће му заменика одредити одбор.

Ако ли председник не би могао доћи на већ заказани састанак, онда му заменика бира сам одсек.

§. 19.

Заменика пословачу бира такође сам одсек.

§. 20.

Правила за ред пословања у одсецима важе и за пододсеке.

II. О одбору.

§. 21.

Чланове одбора сазива на збор председник друштва, који и саветовања у одбору руководи.

Он саопштава одбору сва писма, која су друштву дошла ради већања и одлучивања.

§. 22.

Одбор ради оне послове, који су му намењени 31 чланком уређења.

§. 23.

Ако одбор усвоји оно што је у одсеку одлучено, онда ће таку одлуку извршити.

Око извршења старају се председник и секретар друштва.

§. 24.

Ако ли одбор не пристане на неку одлуку одсека, онда ће, преко својих референата, целу ствар са својим разлозима поднети одсеку на ново претресање.

Не одустави ли одсек ни после своју першашњу одлуку, одбор ће целу ствар изнети пред скуп.

§. 25.

Сваки је одборник властан предлагати у одбору и усмено и писмено, о свему што иде у рад друштва.

§. 26.

Председника у одбору замењује избором најстарији референат.

Референту је заменик члан друштва, из истог одсека, којега одсек избере.

§. 27.

Одбор се поглавито стара да се редовно печата друштвени научни орган „*Гласник*,“ и то тако да сваке године изађе бар по једна свеска.

Око уређивања Гласника главну бригу води секретар друштва.

§. 28.

У Гласник долазе:

а) саставци прегледани одсецима;

б) списак књига српско-хрватских, а колико се може и осталих словенских, па и туђоземских које се тичу српства и словенства у опште.

в) некролози умрлих чланова друштвених.

г) записке састанака скупних, одборских и појединих одсека.

§. 29.

Расправе у Гласнику штампаће се само српским језиком, грађа пак и извори за историју оним језиком којим су писани, ако устреба и у српском преводу.

§. 30.

Одбор води бригу и о томе, да учено друштво добије потребна средства, како би могло вршити свој задатак.

§. 31.

О ономе што се у одбору ради, води секретар записку. коју ваља да потпишу сви одборници што су на збору.

§. 32.

Писма која се шаљу у име ученога друштва, потписују председник друштва и секретар.

Одбор може опуномоћити којега члана друштвенога, да може у неком послу водити преписку у име одбора.

§. 33.

Писма, која се тичу продаје друштвених књига, потписује сам секретар извештавајући одбор о својој радњи.

III. О скупу.

§. 34.

Скуп ученога друштва сазива председник писменим позивом, који се члановима шаље у кућу, и обзнаном у новинама.

У позиву је кратак програм шта ће се на састанку радити.

§. 35.

Председник друштва позива на скупни састанак: а) по одлуци самога скупа, б) кад он, то јест председник, сам нађе да треба, в) кад који одсек то заиште.

§. 36.

Већањем скупа управља председник.

§. 37.

На скупу се чита извештај који, у име одбора, чита секретар.

§. 38.

Скуп бира чланове ученоме друштву. Кандидате му за то у име одбора, предлаже председник.

Избор бива или узвиком или гласањем. На захтевање тројице чланова мора се гласати.

§. 39.

Скуп саслушава предлоге одборске, или појединих чланова својих, и одлучује о њима, у колико припадају у његов рад.

§. 40.

За скупне састанке саставља председник дневни ред; тога ради ваља да му чланови саопште своје предлоге барем на пет дана пре састанка.

Нови предлози, у самоме скупу учињени, долазе иза програма за пословање онога дана, и то оним редом којим су пријављени. Скуп одлучује хоће ли и који од њих претресати онога састанка, које ли ће одгодити до другога.

§. 41.

Како се секретар друштва бира на неодређено време (по 30 чланку уређења), то о промени секретара може бити реч само онда, кад то зажеле најмање петорица чла-

нова, који су предлог за то поднели на време председнику друштва.

§. 42.

Скуп одређује три члана који ће предлагати годишњи рачун о примању и издавању друштва.

§. 43.

О ономе што се на скупу ради, секретар друштва води записку. Ту се бележе у кратко и разлагања појединих чланова о стварима, које скуп претреса.

Записку скупа потписују председник, четири члана потписника и секретар. Потписници се бирају из свакога одсека по један.

ПРИЛОЗИ К ИСТОРИЈИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ.

III.[1]

Један стари свјетовни зборник ћириловски.

ОПРИМИО ЗА ШТАМПУ ПО РУКОПИСУ ВИВЛ. СРП. УЧ. ДР., ИЗ 17-ОГ ВИЈЕКА.

Стојан Новаковић.

Пред нама је зборник ћириловски свјетовнога садржаја, дакле ријеткост свакојако, а ријеткост још већма по томе што таких рукописа као што је овај, имамо превећ мало описаних у нашој књижевности.

Рукопис тај хвата више од 120 листа, и на томе простору заузима црквена књижевност само неколико. Па и то неколико листа садржине црквенске биће на сву прилику књиговезац уметнуо из каккога другог рукописа кад је повезивао књигу.

Прије него што почнемо и што говорити о овом рукопису, да изложимо главне дијелове његова садржаја.

У њему дакле долази:

1. Грчки језик, т. ј. наук за учење тога језика.

2. „Путашествије“ од Јерусалима у Синајску гору, неколике биљешке географске.

3. Одломци из примијењене хемије који се тичу неких послова око писања и повезивања књига.

---

[1] Види Гласник XXII.

4. Једна статистичка биљешка из XVII-ог вијека о Цариграду.

5. Опис једнога земљотреса на острву Санторину.

6. Свјетовања цару Јустинијану.

7. Адресе и титуле пећског патријарха.

8. Пријеписи писама писаних од манастира на разне стране по свјетовном послу.

Као 9-то могли бисмо споменути тајну буквицу наших старих рукописа, коју у овом рукопису први пут налазимо истумачену и у цијелости, како нам до сад није позната била.

Казавши тако главне врсте садржине, да би читалац имао прилике видјети какве ствари од старе књижевности има да очекује из овога трећега прилога, овдје ћемо сад на ситније описати којим редом што у рукопису долази и колико заузима.

Рукопис је писан на малом формату, као што је данас шеснаестина најобичнијега цепнога формата, писмом сићаним а сабијеним, и стране су лијепо испуњене. Писмо није свуда једнако сићано, него је гдјегдје крупније, а гдјегдје превећ уситњено. Види се да није све писано у једно вријеме; ја ћу сад у садржини назначити шта је писано познијом руком, а о томе ће се говорити даље.

Најприје стоји наук грчкога језика и траје на првих 6 листа.

За тијем 7-ми лист заузима поменута географска записка о „пошаствију“ у Синајску гору.

На 8-ом листу наставља се наук грчкога језика и траје без пријекида до пола прве стране 22-ога листа.

На другој половини прве стране истога листа стоји кратак запис **Григорїа єпископа слово ѡ. л. срѣ-**

брѣмицѣхь; а на другој страни истога листа записка о имену пишчеву, с неком записком која је додата у пошљедња времена.

Послије тога настају **типици**, т. ј. хемијски рецепти: за црно мастило, за растварање злата, опет за црно мастило, па онда: запис тајном буквицом и тумачење ѣезинијех знака, што ту не иде, и опет: о растварању дуката; о **плесканомь ѕлату кенетискомь**, о злаћењу хартије кад се веже књига, о лазуру плаветном.

Иза овог стоји: **како прѣписаше Тврци Царигра́ф и что есть вь нѥмь.**

То све траје до краја листа 27-ога, 28-ми је празан, а на 29-ом почињу посланице, или писма, најглавнији и највећи дијел ове књижице. Посланице те трају без прекида до краја л. 75 и о њима ћемо говорити на своме мјесту, гдје ће се показати и које су и шта је у њима.

На листу 76-ом почиње чланак **О чюдесехь дивныхь и великыхь иже быше въ островѣ Сьндорисцѣмь**, па послије тога на другој страни листа 79-ога налази се **Питань сложень сь слобы**, о коме ће посебице бити ријеч у овом чланку под одсјеком о посланицама, с још два записа, који се налазе на листу 81.

На листу 83-ем настављају се посланице.

На листу 94-ом долази **Надписаніе надь книгамь**, гдје се казује како треба правити почетке и титуле књигама.

На листу 98-ом долазе у нашпартаним квадратима некаки записи од слова, којима се нијесам хтио бавити, и чини ми су да су зарад загонетања или врачбине каке.

На стр. 99-ој има: **Питань патріарха пекскаго сице научи**, који је исписан у цијелости и стављен међу остале посланице, гдје му и јесте мјесто. Иза тога иду

адресе или управо титуле разних српских епархија; а иза њих календарске записке и опет посланице, писане оном познијом руком.

На листу 107-ом почињу неком трећом руком писане црквене ствари, које трају до краја без прекида. То је онај дио, за који мало прије рекох, да је при везивању уметнут из каква другог рукописа, јер је и хартија друкчија, а види се да су тај комад писале двије руке, будући није све једнако. То је наставак од службе некоме светом, а траје до 113 листа, гдје се служба прекида без свршетка, онако како нема ни почетка.

Лист 114-ти био је празан, па је позније исписан записима. Тако је на првој страни адрес митрополиту, па за њим већи запис, **како се написаше четири разнуми образи**, четири јеванђелиста, гдје се набрајају обични знаци њихови. Штета те не стоји ко је то радио и кад. На другој страни истога листа стоји чудноват запис: **попа Петра Иваковића** да не буде, и онако којекаква слова без смисла.

На листу 115-ом почињу Свјетовања Агапита ђакона цару Јустинијану. То траје до листа 119-ог.

На листу 119-ом и 120-ом долази тумачење грчких ријечи уобичајених у црквеној словенској књижевности.

Поглавито смо се за то старали, да изведемо овако пространо садржај, што треба да се из њега види шта има у потпуности у рукопису и у коме је реду. Што је најглавније и за што смо држали да има историјске какве год вриједности, оно смо исписали у цијелости, штошта ће и остати само овдје напоменуто, јер нам је стало било да у што краћем простору исцрпемо на најкраћи начин све што има у овом рукопису вриједно да се објави.

Сад нам ваља видјети кад је и гдје је писан овај рукопис, а ту ваља имати на уму, што смо мало прије споменули да није све у њему писано једном руком.

Тако нам и долази двострук љетопис; али како је оно писано познијом руком само испуњање празнијех листа и мјеста на исписаним листовима, то као година кад је писан рукопис, вриједи оно што долази у самом првом и најстаријем рукопису. Тако нам на једном писму патријарху московскому и врх онога чланка у коме су формулари за наслове књигама пише јасно 1654; а на питаку (циркулару) патријарха пећскога и на формулару синђелије протопопима пише тако исто година 1656. А све је то писала једна рука. Одатле се види, да је рукопис писан од 1654 до 1656, или међу тим, и то у Светој Гори, у нашем Хиландару, као што свједоче у једном писму наведене ријечи: иже въ светѣи горѣ Аѳона, царскаа света и священнаа обитѣль светаго Сѵмеѡна новаго мѵротоѵца и светителя Савѣы, лавра словеносрьбскаа.

Дописке познијом руком чињене су прошлога вијека. Испод онога чланка у посланицама овдје наштампанога, који носи наслов егда хощеть диякъ священикъ быти пише година 1713; али поред ње не стоји назначено мјесто. Него се види из једнога познијом руком писанога писма и из једнога записа на корицама који гласи: сиа книга глаголема изводь по грьчѵ езыкѵ ѵчити, есть иеромонаха Ѥѣнима, рилски манастирь, да су те дописке чињене у манастиру Рилу.

На листу 81-ом стоји запис: въ лето ҂зрпа месеца декемврия .ка. дьнь прѣстави се господинъ митрополитъ белградски Ѥфремъ, бѵди емѵ веѵна паметь.

О чему нијесмо говорили ни у једном одсјеку напријед и чему смо овдје ради намијенити неколико ријечи, јесте тајна буквица у овом рукопису. И тако нам треба још потражити што и о писцу, а то је свезано с тајном буквицом, јер на листу 22-ом, 2-ој страни, читамо мјесто имена пишчева оваку загонетку од слова: **Аще хощеши име оукѣдѣти писавшаго се, и то написую ти, и сьуть обрѣщеши. Осмь писмень имать, и суть ѿ нихь сьгласна неть. Троесложно есть, послѣдних и срѣдних по три писмена имать кажждо, прочаже вещиша. Всего же учисло есть сторице трицци три и десетини двацци учетворицею, рекше вьсе учисло, и сьуть сихь деветь сьть и осмьдесеть.**

Ја сам оглédао да погодим какво име може бити прикривено у овој загонеци, али залуд.

С тога ћемо и пријећи на тајну буквицу. О њојзи је у Гласнику XI стр. 71. писао поштовани наш Ђ. Даничић и мучио се веома док је за све готово гласове (не слова старинскога правописа) нашега језика изнашао како се пишу тајном буквицом, која се налази почесто у којекаквим записима по старим нашим рукописима; али су му три гласа остала непозната. Та су три гласа *ж, ш* и *ф*. У овом рукопису има и тајна буквица цијела истумачена и из ње дознајемо за глас *ж, ш* и *ф* и за сва слова која у Ђ. Даничића немају истумачена. С тога држимо, да је најбоље да ту истумачену тајну буквицу испишемо овдје у цијелости, и ево је, а назначићемо разлике у Ђ. Даничића.

У тајној буквици а стоји мјесто ѳ
— — б — — ь[1]
— — в — — и
— — г — — ꙁ

[1] У Даничића ъ.

У тајној	буквици	д[1]	стоји	мјесто	з
—	—	є	—	—	и
—	—	ж[2]	—	—	ѿ
—	—	ѕ	—	—	д
—	—	ꙁ	—	—	г
—	—	ї[3]	—	—	с
—	—	и	—	—	к
—	—	к	—	—	н
—	—	л	—	—	о
—	—	м[4]	—	—	ѯ
—	—	н	—	—	є
—	—	о	—	—	л
—	—	н	—	—	м*
—	—	р[5]	—	—	ц
—	—	с	—	—	ѡ
—	—	т[6]	—	—	ѱ
—	—	ѹ	—	—	т
—	—	ѹ	—	—	х
—	—	ф[7]	—	—	ч
—	—	х	—	—	ѹ
—	—	ѣ	—	—	ь[8]
—	—	ѿ[9]	—	—	ж
—	—	ѡ	—	—	с

[1] У Даничића ово нема. — [2] У Даничића ово нема. — [3] У Даничића ово нема. — [4] У Даничића ово нема — [5] За ово Даничић сумња, али се његова сумња разбија. —

* Које се опет на познатим мјестима читало као ѣ.

[6] У Даничића ово нема.

[7] Овдје врх *ф* не стоји ништа онако као врх осталих слова, него је испод њега ч у обичном реду исто тако не тумачено те је ваљда по томе мислио да ће се ласно видјети како треба да се промијене гласом. А Даничић нашао је већ да је ф=ч, одакле према осталоме слиједи и да је ч=ф.

[8] Овдје Даничић тврди да ь остаје ь а довија се да се *б* морало писати гласом ч, што није, јер како се ь мијења гласом са *б*, тако се *ф* са ч, као што видјели мало час.

[9] Ово Даничић нема.

У тајној	буквици	ч	стоји	мјесто	ф
—	—	ш	—	—	ш
—	—	щ	—	—	щ
—	—	ъ	—	—	ъ
—	—	ь	—	—	ь
—	—	ю	—	—	ю
—	—	ѥ[1]	—	—	ѥ
—	—	ѳ	—	—	ѣ
—	—	ѵ	—	—	ы.

И у овом рукопису долази одмах врх тога тумачења тајне буквице запис тајном буквицом овакав пиѥкоок ниѩхеоѹѣ=кирмалъ еромонахъ који лако може бити честити писац рукописа, којим се овдје забављамо.

Имају још два записа у овом рукопису, али их размрсити нијесам могао. Или их је ко невјешт писао, па није умио погодити овако, или су каква друга гатка.

И с тијем завршујемо увод или предговор к опису овога интереснога зборника, пуштајући га за осталим прилозима штампанима у Гласнику трудом разних књижевника. У чланцима „Наша стара књижевност и извори наших народних умотворина“ који су штампани у „Вили“ 1868 године бр 23 — 29 ми смо говорили на више мјеста о важности неслужбене старе књижевности и старали се да освједочимо, како има у старо вријеме наше књижевне радње заметака праве свјетовне књижевности, а како је сва несрећа, што политичке прилике у које паде наш народ нијесу дале тим замецима развити се у потпун облик. Овдје напомињемо само то, како се до сад слабо радило у књижевности на објелодањивању таких ствари; а колико

[1] Врх овијех свијех слова нема ништа, а пошто смо за сва осим *ш* из Даничићева чланка увјерени да су и у тајној буквици задржавала свој прави глас, нема сумње да је тако било и са *ш*.

су корисне за историју образованости и књижевности наше, па макар како на ниском књижевном ступњу стајале, о томе ће бити свакоме научнику познато. Ова воља забава ондашњих образованих људи ваља да нашем историјском познавању накнади све оно чему бисмо се иначе учили из нраве књижевности кад би је било у нас у томе периоду. Не могући да из појетских и осталих књижевних творевина учимо суврмени поглед на живот и друштво, суврмени правац осјећања и философије о свијету и друштву, не могући да из историјских и осталих списа испитамо слободу, висину и раширеност мислй, — принуђени смо да ово тражимо побочним путевима, прибирајући на гомилу сваки и најмањи комадић неслужбене старе књижевности и да га чита пажљиво као тајну буквицу, непрестано замишљајући по познатоме непознато. Посао, избор, начин рада, опширност рада и умна снага која је у изразу показана даће нам за невољу доста грађе коју тражимо, да бисмо по њој могли и потанко познати стање културнога живота.

Ево сад редом појединих ствари из рукописа.

I.
Наук грчкога језика.

Међу најзнатније дијелове ове књиге принада на сваки начин грчко-српски рјечник, који је више наук грчкога језика него његов рјечник, кад се обазремо на вријеме у које није могло бити наука за какав језик по данашњем начину. Нас може веома интересовати како су и на какав начин наши стари прибављали себи оно знање језйка̂, за које знамо да су имали и без којега нијесу ни могли бити. А како је управо грчки језик био највећма

раширен и у оно вријеме нама најпотребнији и по државним и по просвјетним потребама, то ћемо из овога грчко-српског рјечника извадити колико више можемо. Ријечи грчке писане су вазда ћирилицом, како их и ми исписујемо; врло ријетко да дође помијешано и гдјекоје грчко слово.

На првој страни долази ово:

недѡнїа, гдѹни.	хо́ма, прьсть.
дама́синиа, шлике.	петра, кѣмень.
кера́сїа, чрѣшне.	петресь, камениѥ.
а҆хла́дїа, крушке.	па́люри, трьнь.
хамокерасн, шгоде.[1]	и҆ѫнло̀ високо.
непомїа, дине.	хамило̀, ниско.
хомнинка, лѹбенице.	кафѝ, глѣбоко.
стадиалїа, гроѫдїе.[2]	рихо̀, плитко.
спи́ти, кѹща.	стено̀, тѣсно.
їкось, домь.	фтено̀, тѣнко.
гѝсь, ѕемлѧ.	

То се исто наставља и на другој страни, само што́ су ове ријечи записане и у једнини и у множини:

палюрь, трьнь — палю́рїа, трьнїа.
а҆логось, конь — а҆лога, кѡни.
про́като, овца — прокота, ѡвце.
а҆рнѝ, агнѥ — а҆рнїа, агньци.
гѝда, коѕа — та̀ гѝдїа, кѡѕи.
крїа́ри, ѡвьнь — крїа́рїа, ѡвни.

Још пише: да се мѹлари зове крьдѹнь, које записујем ради ове пошљедње ријечи. За тијем долази на л. 2. ѡ чловекѹ одсјек, који се маша далеко преко граница које би му по тој ријечи припадале. Иза тога долази ѡ ѕвѣрех

[1] Овдје је мјесто грчке ријечи стајало празно мјесто, па је послије попуњено нечијом туђом руком.

[2] Онако као и у напомени 1.

нешто мало, и почињу послије у шарено ријечи сваке врсте, назначене како се види из прве пробе. Писано је у два ступца, на странама, с једне стране грчки, а с друге српски. На неколико мјеста стоји написано српски, а према њему је изостављено грчки, те је то послије она познија рука попуњала, која је и иначе оставила знаке свога труда по овом рукопису.

Љепше је уређен дијел овога грчкога наука који се почиње на листу 8, гдје ријечи долазе у разним облицима записане. Овдје није све писано грчки и српски на према се као у прво поменутом дијелу, него негдје тако, а негдје у врсти једно за другијем. Ради љепшега пријегледа ми ћемо овдје описати на према се оно мало што смо ради извести, а наравно правописом и акцентима потпуно вјерно како је у оригиналу:

по́рта, крата.
а҆ки́ѯєтѝ'и по'рта, откори крата.
а҆ниѯєсь, ѿткорили.
а҆ниѯа, откорихъ.
а҆никта́ие, ѿткорена соуть.
ска́лисє, ѯатко́ри.
є҆ска́лисєсь, ѯатко́рили.
ска́лиса, ѯатко́рихъ.
скалиѯмє́ноие, ѯатко́рено є.
деиимкориса пасє́во, не могохъ ѹлести.
дє́кори, не можеть.
монахос, самь.
метаса́сь, съ ними.
метема́сь, съ нами.
метесєма, съ тобою.
мєтє́ма, съ мьною.
пимась, єси ли гладьнь.
пимаѯменос ими, гладьнь єсмь.
пиноѝ, алчь.
диѯа, жежда.
диѯѡ̀, жежду.
оѹ҆кими, несмь.
глико, сладко.
є҆́фага ие и҆пі́а, ѣдохъ и пихъ.
гли́ко санто ме́ли, слатко ѩко медь.
триѯє, дроби.
єдоссєсь, даде ли?
є҆́дока, дадох.
и҆ фєрєсь, донесе ли?
и҆ фєрє, донесохъ.

ꙁимосе, ꙁамеси.
ꙁимоми, мѣси.
фе́ро, ношꙋ.
тре́фи, питаєть.
наꙁимо́соме, да мѣсимь.
е̓ꙁи́мосесь, ꙋмѣсилъ.
е̓ꙁи́моса, ꙋмѣсихъ.

Овако од прилике именицама и глаголима, све изиријешано и кад у мање кад у више облика, наставља се тај наук до краја простора за који смо назначили да је њиме заузет. Довде смо видјели да се глаголи само спомињу у разним облицима, али се не види, да је писац имао на уму да то баш покаже, и да је знао за разлику граматичких категорија. Тако исто долазе и именице у падежима и то у другој половини наука, и поред падежа, који нијесу постављени у схему него су овако исто као и глаголски облици потрпани међу ријечи, са стране имају назначења црвенијем мастилом, у којима се именује који је управо падеж. Како тако што не долази и поред глагола, ја ћу све те случаје који долазе поред именица, овдје исписати. Ево:

род. ꙋ̃пакоѝс, послушаніа.
вин. то̀ пра̃он, кротость.
вин. а̃стахинь, класъ.
род. ѳеогнѡсі́ас, благодаꙁныіа.
род. парадѝсꙋ, раи.
ми. то̀ сꙋмфꙋеѝс, сьрасльны.
ми. ѡ̀ пара́дисе, ѡ̀ раю.[1]
вин. та̀ е̃рга мꙋ, дела мои.
ми. парнмі́е, притчи.
вин. та̀ крѝфіа, таинства. (множ?)
вин. гнѡ́фонь, мракъ.
вин. синѝфмань, обычаи.
ми. і̓а́мата, исцеленіа.
ми. та̀ е̃мата, крьки. (множ.)
вин. то̀ со̃ма, тѣло.
вин. то̀ пне̃ꙋма, дихъ.
вин. о̃лос, кьсь.
вин. а̓́мфо́тера, ѡбѣ (?)
род. хіо́нос, снѣга.
род. ди́пнонь, вечере.
род. педи́ась кꙋріꙋ, наказаніа господнѧ.
вин. тѝн а̓ꙋфа́дцан, прѣꙁорство.

[1] Види се да би овдје требало да стоји зватели.
[2] Овдје и још по гдјегдје назначено је ријечју и да је множина.

Послије овога долази још неколико оваких примјера; али држимо да је вријеме уставити се, јер исписавши и то неколико не бисмо ништа ново показали.

Знатно је само, да долазе и остали падежи н.пр. тѡ̃ карѝ, теготою, које је 6-ти, па не стоји украј њих никаква натписа. Тако исто без натписа долази и 7-ми н.пр. ѐн а҃мелѝа, вь лѣности. Примјери за 6-ти и ово су: тѡ̃ пофо, любовїю; халїнѡ̃, вѫдою; ѐкоусїѡс, колїею, ит.д. а нигдје не стоји уписано. Наш граматик као да није марио ни за један падеж више осим им. род. и вин.

Поред ријечи исписаних како показах долазе и реченице. Али ни за њих нема особита мјеста ни одсјека, него су и оне помијешане међу остале ријечи, и само што кад и кад стоји покрај реченице забиљежен крстић. Ево и од њих нешто на углед. Будући да овдје долази и одвајање ријечи, нека је знано да што се тиче грчкога ми све остављамо по оригиналу.

Мета сѝмвалѝ препѝ ѡ҃ла макаѕи, сь сакетомь подобаеть вса творити.

крїѡ̀ санто пагось, студено како ледь.

наети маѫоме ѝтихрїаѫо метѡ̀ химѡ̀на, да готовимь, что камь требуеть прѣко ѫимѣ.

ѐго мекопїаѫмѐмось, аѫь есамь трудинь.

ѐси ѝсе анапаменоменось, ти еси покоинь.

катали́се ѡ҃лѝго метинь ѐне кратїа, раѫдрѣши мало сь къдрьжанїемь.

ка́ле а҃по като ту ѫи́лу тии петра, постаки подь дрѣко камень.

ѫи́ло и҃стии петра, дрѣко на камень.

деиѝпеномикѡ̀ ма҃ѡмиїесе, несть ѫаконь клати се.

де́ль ѐнборисе калѝтера ка́ми, не могохь болше вѫнинити.

кри́ѡ̀поден ѐхо кенѫрїа ру́ха, ѫебемь, не имамь моке халине.

ѐго̀ фе́лѡна меналѝтера нѐ ѡ҃ло ѝстохератера, аѫь хоѫѫь да е воле а оно кьсе на горше.

Али реченица осим овијех што ето исписах, има још само неколико.

Ако је већина старих Срба учила грчки по оваком начину или из оваких књига, онда се види одавде како је то ишло тешко и како је граматички наук у опће остао сувише у границама старе најобичније и најгрубље емпирије. Ја не бих рекао да је тако увијек морало ићи. Али је и ово био признат и практикован начин. Него не ваља одмах из пријека преламати копље о овом питању и ради утјехе наше народне таштине ваља нам причекати још мало, док се што боље не нађе.

III.

Пошаствие ѿт Єрусалима на синанскую гору колико єст конакь.

Ѿт Єрусалима до Мисыра .кі. дніи поуть. Ѿт Мисыра до Скетіе Гори Синанскіе .кі. дны хода.

Тоу єсть монастирь кѣлики глаголеми Синаи и къ нѣмь .кї. прьвкии.

И ѿть манастира поити на скети врьхъ, прько єсть .дѣтисѫщь стѣпѣнїи, на поуть прьковь богородица испоручница, і поють, да ніе оу гори синанском ни гадь ни боуха ни кашїи.

Пакїи крата сьстала се гора єдина и другала сѣмѣрена; а покише тры прьвке вьчуне; Ілїа, Іелисеи и Марина мученица.

То се мѣсто ѫоке Ѡрнвь, ту Ілїа бога виде; вьсхотель вьѫити на скеты врьхъ, и вьѫбранемь бысть аггеломь не вѫити на скеты врьхъ, рекшу къ нему сице: поклеклеть ти господь, мако да не видиши скеты врьхъ, ѫане ѫаключуль єси небо .г. лѣта и .з. мѣсеци и измрѣше чловѣци.

Под соущим врьхом оучлони се Ілїа под камен: ѫна се ѫнаменіе плѣщи и рамѣна, и ту близу скеты врьхъ, на врьхоу прькка и мѣчить ѿть истока вьне, под ѡлтарѣмь камень гдѣ се Моїси ськры, когда му рече богь: оучлони се подь камѣнь и оузриши ѫадим моих. Познаваєт се къ камѣни и плѣщи и

глава и рамена. Под мѣстомъ ѿ полоудне ѕ двора где се постїѡ .м. дни, мала пещера, и предь пещѣромь камѣнь где моу богъ даде ѕаконь на альмазъ камень глаголемоы сьмфиръ, над висотомь безѕмерномь.

Пакы ѿ гори синаиской поити на Ѡрикь горѣ, ѿ Ѡрика по пустини црькве .а. скети Ї҃ѡаннь, дроуга скета Ѧньна, тоу када красна.

Пакы постиница сына царска, пакы скеты Пантелеимомь, пакы скеты поись црькка. Тъ срѣте скеты Ѳома богородицоу ѿ Иньдїе носиы(ъ) ѡблакомь, и тоу мъ даде скеты поись под самымь скетимь крьхомь оу прискрьбноу мѣсто. Синаиска гора тьлкоует се по елиинскомъ езикъ сьбранїе доушамь, тоу est лестница на небо, тоуде идоу доуше чловѣчьскїе къ небесна врата.

IV.

Рецепти хемијски.

1.

Типикь за чрьно мастило.

Растлъци шишарке ситно ѩкоже брашно, и прѣмери хи[1] колико соут. Толико сипли коде оу них четыри мѣри, да стоить дьнь едни. Пакы прѣмѣри калакань полокина ѿ шишарных, и сьтри его ситно, и сипли его где то шишарке, и нека стоить еще два дьни. Пакы же прощѣды ѿ ныхъ коду къ нинь сьсоудь, и постави комидь колико и калакана, и да стоить дьнь. Да есть комидь чисть ѩко ледь, ни бель ни чрьнь, и да есть комидь алеѯандрїиски, и пиши къ славѣ божїю.

2.

О растворены злата.

Растопи чисть ѩбель, и да есть тврьде гѣсть, и на единь листь злата сипли коми(да) оу чашу, да ти ѥст на ѡчи колико мали лешникь, и три дондеже присъхнет, та же сипли ко-

[1] Треба их, као да је према садашњему провиц. ги м ј. их; ако не буде погрјешка. Али не изгледа на ово пошљедње.

дицѹ мало колико мали лешникъ, кода бистра, и сьбери га на коуѣнь и оутоди его на огнь, да се сьгрѣеть или къ кодѹ прѣщоу, да стоить доидеже кьѯкрить мало, сирѣчь оустроить се, и пакы тры его, доклѣ присьхнеть, та же сипаи кодѹ, та го сьбери и ѡплаки его .к.-щь или .г.-щь и пиши по жльтомъ, и три ѯоубомь ѿ мѣтке.

3.

Дроуги типикъ ѯа урьно мастило.

Сьтвори мѣрѹ единѹ шишки, такожде комидь и калакань, да ѥст ксе равно, единѹ мѣрѹ имѹще, и на сыа тры мѣры положи .ф. мѣрь кодѣ. На всякѹ мѣрѹ шишке и калакань и комидь, и калакана по три мѣри кодѣ, и положи мало соли ѿ крѹшца, и да ѥст кода ѿ дъжда, еже полагаеши къ урьнило, добро ѥст. И ирько растьци шишиѹ покрѹшно и положи къ мѣреи'нѹю кодѹ, да кисиеть .и. дьнїи, и промѣшаи на вьсакь дьнь по .г.-щь, и да ѥст топло вьсегда, и паки по .и. дны положи калакань, да стоить два дьни, и по томь положи комидь, да стоить единь дьнь. И промѣшаи ѹесто. И пакы положи на огнь да грѣет се не много, нь искушаи прьстомь, мако не мощнѹ прьстѹ трьпети ѡгнѧ. И по томь ѿнѣси ѿ ѡгнѧ, да стоить дьнь единь, и по томь вьѯмути дрѣвомъ и процѣди, и пиши къ слаѹ божїю.

4.

О растворенѹи дѹката.

Вьѯми дѹкать ѹисть, и бїи на наковалнѣ, доклѣ боудеть, пакы прѣгыбаи квасекѹ къ кодѣ по малѣ да се не слепльюе. Та же издроби ситно можемь, и стави къ грьнилѣ, и дими, да се грѣеть брьже, и егда поурькенееть, тогда измѣри на дѹкать .и. драмь рѣтѹта, сирѣчь жике, и сипаи къ грьнилѣ къ ѯлату и промѣси оуглѣномь, и надь мѣтнешь рѣтѹт, не дръжи много на ѡгню, и да стоить кода оутотоканнаа, и изсипаи из грьнила къ кодѹ. И вьѯми на длань, и мѣшаи прьстомь, мако косакь, и стави оу ѹуникѣнѹ кожицѹ, и ѯатегаи оуѯиномь доклѣ изидеть рѣтѹт на двор. И три ѯлато на мраморѹ съ сьмпоромь, и три вьсь дьнь, та же стави оу мокь грѣпь да изгорит соумпоръ.

И пакы сипаи ѕлато въ чинїю и ми цегемь малкыми бистрыми, и пакы испери малкомъ водомъ, и стави топлѣнь комидь, и тако пиши, славе бога.

5.

Сказаніе о плескавомъ ѕлатѣ кенетиномъ.

Стави комидь топлѣнь въ чинїю, да е велми комидь густь, и тако омочи пръсть срѣдкыи въ комид и въѕимаи на пръсть прилапши лист ѕлата и стави въ комидѣ въ чинїю колико листовакь хощешь. На декарь ѕлата комид колико лешник, и тако три пръстом.....[1] тѣмь ѕа много кьчуне съ комидомь, поль дне три, или кьсь дьнь, и по томь вьлеи водѣ малкѣ елико мощьно трълети, и мешак пръ(с)том ѕа много, и процеди, и прѣгнѣкьшїи крѣпѣ ѿ скиле или ѿ кале ѹ другѣ чинию и сьвїи крѣпѣ великѣ, и постави на ню чинїю, да стоить .г. часа доколѣ ѕлато падне на дно, и пролѣи водѣ въ нѣкѣ чинїю да стои ѕа много, ано що боудеть остало въ воде, и мѣтни въ ѕлато оу чинїю клеа свѣтла говеждега на .І. листок ѕлат колико лешник, и тако стави на тихѣ жеравицѣ и често сьмешаи ѿ огня и мѣшаи пръстом доклѣ се клеи растопи, и тако сипаи врелѣ водѣ, да испарит се клеи, и каде се охладїи, ѡцеди водѣ, и стави но малѣ топлѣнѣ комидь, и тако пиши кондилѣм по кїнокарѣ.

6.

Сказаніе како позлатити хартїю.

Оуправи охрѣ и стави на нѣи мало клеи и шаранѣ жлъчи мало, и мажи но хартїи кондилѣмь тако, пак каде се осушит, стави ѕлато.[2] . . . . . по сем въѕми ѿ места бѣло, сипаи въ сьсоуд и присипаи въ нѣмѣ два фиѕжана водѣ, и мети много, и мѣши, доклѣ годе мѣна идеть, и тогда въѕми на кондилю и пусти ѿ крам под ѕлато, и подигни крам мека излеѕеть вода на другы крам изпод ѕлата, и каде се прѣсушит, въѕми памука, и полько притисни; а когда се прѣсушит, тогда трїи ѕубом ѿ шеуке, добре, и чеси како боудеть.

[1] Празно мјесто, као да је с њега нека повелика ријеч истрвена.

[2] У дну овога листа стоји: *а воду и іаще напред оуготови*, које је записано без знака, а по смислу овдје припада.

7.

Сказаніе, егда повезуеши книгу како позлатити хартію съверъху книге.

Егда обрѣжеши коломь[1] хубако пакы срѣжи и даси до хартіе, и постружи кожемъ добре и угладн сталлом добре, пак погладн зубом добре. Та же настроужи охре и постави по книги, и стави мало млаке водѣ, или плюнакомь мало покласи, да се оучини жльто. И нека стоить, да се осушить добре. И по том тріи зубом миого, и стави шице и по том брьзо стави злато, и притисни плъзком нека прильпнѣ, и нека се осушить добре, и стави хартію съверъху и тріизубом по хартіи, та же бѣлыми хартію и по голу тріи зубом ѿ меуке, по том учини лозе, какоке хощеши.

8.

Сказаніе за лазурь платнены таинык.

Вьзми лазурь латни(с)кыи и стави на мраморь, и тріи за пол дьне или кьсь дьнь: що за веще трнешь, ске ѥ боле, три с комидом топлѥны, пакы изимикан цегеы млакнымь зѣло бистріимь, пакы изимикан бистромь водомь, и три прьстом; пакы потръпи, доклѥ се оубистрить вода, и сипаи воду оу дрвгу учнію, да изде се оучистить як злато, сьвьнник в сьсуд из ча хощеши писати, и стави комидь топлѥнь, и испитви по малу.

V.

Сказаніе како прѣписаше Турци Царградь и уто ѥст вь нем.

Махала турскых ,г. и .ц. и .о. и .г. (= 3973); Мечита келицѣхь .спе. (= 285); малих мечита ,зуче. (= 7495); мехтепа ,а. и .хг. (= 1603); пещіи ,в. и .спе. (= 2285); мнарета .р. (= 100): текіа дервишких .сп. (= 280); каркасалія .хзі. (= 417); чешмых .цмг. (= 943); боузлука, рекше лед-

[1] И ја знам да се тако зове оруђе којим прости наши књиговесци обрезују књиге.

ница .ѵгг. (= 493); коденица конских .ѿ. и .мг. (= 843); капхана .гі. (= 13);[1] хамама .ѿ. и .од. (= 874); бѣзхана ҂дфпє. (= 4585); христіанских махала и латинских і ермеских реке по инхному єзику клирских ҂д. и .ф. и .пє. (= 4585); махаль царк(ви)їих .ѿ. и .мк. (= 842); хазь бахчих .ві. (= 12); врат градских .к. и .є.

Сіє прѣписаше въ лѣтѣ ҂зпн. (7088 = 1580) при царѣ Мѣратѣ.

VI.

О чюдесѣх и великих иже быше въ островѣ Сѣндорнисцѣмь.

Въ лѣто ѿ сѣзданіа мірѣ ҂зрпн (7158) ѿ светаго же въплъщеніа господа нашего Іс. Христа ҂дхн (= 1650), месеца Сентеврїа .дї. быше знаменїа и чюдеса въ острове Сѣндорнисцѣмь. Ѿ секерие страни острова быше троусы великы и страшны на кьждо дьнь и коюжде нощь даже до .кѕ. иже єст светаго Іоанна богослова, сирєч дьни .ві., а въ тьжде дьнь быст единь страшан троус, и поколѣбаше се основаніа земли, и по троусе изиде келеи сврад ихоже ѿ праха и жоупелм. По сих же изиде един островць ѿ бездны далече ѿ острова .ї. пъпрнци, изиде ихо градь малъ и кьздвизаше се высоко и макы понираше въ бездну ѡвогда шесть, ѡвогда же седмь жди дьнемь даже до .кѳ. тогожде мѣсеца, в въ неделю по утрѣнемь славословии кьздвиже се единь облакь ихо некоторла страшна и велика планина, и паки се ихо въсхождаше къ небесем, и елико въсхождаше горѣ, ихо грьмѣше, и егда приспѣ горѣ въ небесем, быше троуси великы и страшны, и громовы съ мльніами великими съхождахѣ ѿ небесе ихо стрѣлы ихже чловѣкъ не виде когда ниже слышал где. И изидоше вьси людїе мали же и великїи, мужїе же и жены ѿ градов и домовь своихь съ светыми иконами вьнѣ на полѣ съ многыми сльзами и глаголахѣ, ихо приближи се конечина мірѣ. И прощахѣ се едни ѿ другаго съ мно-

[1] Ово као да су кавање; *кап* м. *каф* долазиће за то што је ово (број показује) из првијех времена, кад је ријеч била позната друкчије.

гыми и горкыми сльзами. И ки часъ же всечестнаго пѣнїа быше три троуса ѿ прьвых вещьми и страшкеними, иже хотяше погрѣзити островъ въ бездну. И въ часъ ѡнъ идеже бехъ людїе сьбраны, бѣ тамо единъ камень зѣло прѣвеликъ, и сьниде ѿ небесе един гром и оударк камень ѡни, и сьрушиси его ино брашно. И людїе кьси не пострадаше никтоже. И въ тьжде дьнь поидоше на море .н. юнош, да берроуть рыбы их же изметаше море кьнь, и прїиде сырад, иже исхождаше ѿ мора, и измреше кьси юноше тїи. И егда прѣиде един часъ нощи, престаше троуси и громоке и мльнїе, и изиде единно благоухаиїе красно, и дрьжа един час. По сих же кьздвиже се море, и кьзыде горѣ въ острово даже до два паприща, и кьсетъ поусто градїа и прьвкы еже обретахъ се по среде инвїа, ѿ них же не ѡстави ниже основавїа, такожде и трїи кърьвище, плъни сущие кърь, и корабы елико захвати и инвы, и виноградн, и бьса кьсет. И освитающу понедѣлника притище мьгла ино дымь кьсь островъ и прежждаше чловѣкы по ѡчїю и ослепѣвахъ, и прѣждаше чловѣцы слѣпы, ѡкы оубѡ .з. дьни, ини же седмь, другы же осмь, подобие же и ѿ животных и ѿ птиць мала чест ѡста, инла же измреше. И исилькише се мѣста мрьтвечиць, подобно же и сребро идеже аще обрѣташе се быкаше чрьвено, и ѡтирахъ, и мѣкаше се въ своемь чинкъ, и пары поурьвекаше. И златице быкахъ чрьны, мѣд же быкаше ино сребро: коды огорчише се, и мѣкащъ се с крьха ино масло. И мимошьдьшны .н. дьни даже до другога понедѣлника приближаше се пары единъ обламъ и приниры единоу честь острова, и обрѣтоше се тамо .м. чловѣци дѣлателе и замрѣше кьси, и животна елика обрѣтоше се тамо измрѣше. И приближахоу се два корабца сьдорнинскаа ѡбрѣменена житом и единъ оубо ѡтиниде далече ѿ острова, и едва спасе се, другы же бѣ бльзъ острова ино трїи паприщи и бѣхъ вьчутрь въ нимь .ф. корабникъ и измрѣше кьси, ино корабць исилы на брег. По сих же прїидѣ такожь сырадь, которое слоко да исповесть его, которы слоухъ да его оуслышит, ѿ него же падахоу чловѣцы ино мрьтви. И егда бѣше югъ, не прѣждаше их вельми, егда же обраше западни вѣтрь, тогда великъ тесноть ѿ сырада имехъ

и божїею помощїю не оумре тогда никтоже, ѯаніе не дрьжа сьрадь много, тьчїю до трїи часа. И прѣидоше .м. дьнїи, и вѣтрь не кьѯѣа, и пытѣхоу чловѣци велико сѣтесненїе. И кьсналаше се ѡг(н)ь до свѣтаго Николи, и кечерь на свѣтаго Николѫ изыдоше трїи крьха ѿ тамо ѿ поудоу же изиде кь начелѣ ѯло, и оны крьсы мѣлѣхѫ се ако идѣхѫ кь странѣ сѣверѣи. И прѣбыст помощїю божїею мѣсто такоже кѣ и прьвѣе, и каменїе иже хождаше по морѫ иже мѣлает се по кьсѣхь краєхь морскыхь, изиде изь глѣбини морскые.

Сїа чюдеса быше кь островѣ Сѫдорнисцѣмь ѿ сѣверные страни ѿ .дї. мѣсеца Септемврїа до свѣтаго Николи, сьдрьжаше страхь и ѫжась, и сїа чюдеса непрѣстанно показоваахѫ се грѣхь ради нашихь и даже и дьнась сьи островѣц ѿ мора исходить, богоу же нашемѫ слава кь вѣкы аминь.

VII.

Агапита ђакона свјети цару Јустинијану.

Изложенїе главизнь поучителныхь, написанное ѿ Агапита дїакона свѣтѣишїе божїе великїе црькве, егоже краегранесїе тако са имать:

Блаженнѣишемѫ и благоучьстивомѫ царю нашемѫ Іоустиніанѫ, Агапить худѣиши дїаконь.

Учьстивоє прѣвише имѣеи достоинство, царю, моутитаеши иже паче сими тебе оудостоившаго Бога. Ѯаніе и по подобїю небесьнаго царствїа даде ти скипитръ ѯемльнаго начелства, да чловѣкы научиши правди хранїенїе иже на нїю неистовѣщихь се, бѣрѣеши злаиїа свѣщиныи ѿ него царствѣемь ѯакона, и иже под собою царствѣемь ѯакониѣ.

Ѩкоже крьмуїи вдить кыи царевь много чистыи оумь, сьдржае тврьдѣ благоѯаконїа вѣсла, проганае же крѣпцѣ неѯаконїа вльненїа, даже корабьць всемїрнаго жителства не ѡпровръжет се вльнами непраѣды.

Божьственномѫ оученїю и прьвомѫ, чловѣци, еже поѯнати вьждо себе, научаем се: иже бо себе поѯнала, поѯнает Бога,

Богаже познаемыи, оуподобит се Богоу, оуподобит же се Богоу, иже достоинь-быкыи Бога, достоинь же быкаеть Бога иже нечесоже недостойное творей Богу, нь мудрствуей оубо сщала его, глаголюи же иже мудрствуеть, а твореи иже глаголеть.

Ѿ прѣродителномь благородіи никтоже да величает се: брѣміе бо имоуть еси роду пре ѡчі, и иже ѣ порфирѣ и виссѣ хвалещимь се, и иже ѣ медусѣ и пищетѣ мнѣщіи се и иже діадимою облечеціи и иже пред домомь покрьженіи; тѣмь же да не ѡ прьстнемь хвалимы се родѣ нь ѡ благости да почитаемы сѧ правомь.

Кождь ѡ благоучьстіа богоздаемое подобіе, ꙗко елико великыхъ сподобиль се еси ѿ Бога даровь, толико множайшаго вьзданіа дльжань еси ему; тѣмь же вьздаждь благодѣтелю дльгь благодареніа, пріемлющемоу дльгь аки благодѣть и вь мѣсто благодѣти благодѣть вьздающемоу: тьи бо прьсно и благодѣтемь обладаеть, и ꙗкоже дльгь благодѣтельства вьздаеть, благодареніа же вьзыскуеть ѿ нась, не еже глаголы благыми произнесеніе, нь еже вещьми благоучьстивыми приношеніе.

Инуто же тако благонскусна творить чловѣка, ꙗко мощи оубо иже хощеть творити, прьсно же чловѣколюбиа и хотѣти и творити; елма оубо ѿ Бога тебѣ даровала сила, еже же требоваше нась ради благости хотѣніе все, и хощи и твори ꙗкоже оугодно юст иже сіе тебѣ даншоуь

Земльныхъ имѣніи непостоянное богатство рѣчныхъ струи подражаеть врѣменное теченіе, нь малѣ оубо притече имѣти мнѣщіи се, но мале же прѣтече нь иными ѿходить: самоеже благотворенія скровище постоянно есть стяжавшимь е, ибо благыхъ дѣль благодѣть нь творещимь вьзращаеть се.

Непристоньнь оубо еси чловѣкомь высоты ради нижнего царства; благопристоньнь же еси трѣбующимь дрьжавы ради вышнеѥ власти: и ѿкрадеши оушеса иже нищетою обдрьжимымь, да ѡкрѣщеши божіи слухъ ѿверсть; ꙗкоіи бо аще боудемь нашіимь клеветомь, таковаго нь нашь ѡкрѣщемь владыкоу.

Многого печалной царской души, аки зрьцалу окрѣсти се достоить, да божьстьнными лучами прьсно облистаеть, и вещеи соуды ѿ тоудоу навучает се, инуто же бо творить подобающа сахранати, ꙗко еже хранити ѡнь ѥ сегда чисту.

Ꙗко же въ плоцѣхъ, егда оубо корабльникъ погрѣшить, мало напосить сьпадающимъ пагубу; егда же самъ кормчїи, всемъ кораблью сьтворить погибель: тамо же и въ градѣхъ. Аще оубо кто ѿ иже подъ властїю сьгрѣшить, не толико общее елико себе обидить; егда же самъ инезъ, всемъ гражданомъ сьдеклеть пагубу. Сьи оубо великые казни прїимить, аще что прѣзрить ѿ подобающихъ съ многымъ ѡпасѣнїемъ и да глаголеть все и да творить.

Кругъ мнѣ чловѣчьскые ѡбращаеть мысли, иногда инако посе сїи и ѡбносе, и сиѣ нерадѣнїе есть, еже нечесомуже ѿ настоящїихъ въ тождествѣ прѣбывати, достоинъ оубо тебѣ, дръжавнїи царю, въ ѡбратнемъ сихъ прѣмѣненїи непрѣкратно имѣти благоучьстїа помысль.

Ѡкрадшаи се ласкателми прѣльстныхъ словесъ, ꙗкоже крадомъ хищныхъ ираковъ; окїи бо телесемъ исконаваютъ очесе, сїи же души помрачаютъ помышленїа, не ѡставляюще хрѣти вещей истинныхъ: или бо похваляютъ иногда гожденїю достоинаа, или порицаютъ множицею похваламъ хвушла: да ѿ обоихъ единомъ ими погрѣшаеть се — или злое похваляемо, или доброе хулаемо.

Ракомъ быти достоитъ вьсегда царевѣ мудрованїю: еже бо слагати се вещем прѣложенїемъ ума неизвѣстнаго знаменїе бываеть; а еже крѣпнѣ въ добрыхъ оутвердити се, ꙗкоже благоучьстивааа камъ оутверди се дръжава, и ниже въ грѣдник прѣпѣзносити се ниже въ печали низносити се оутвержденыхъ есть крѣпнѣ и не зиблемъ имѣщїихъ души.

Аще кто очищено имать помышленїе ѿ чловѣчаскые прѣльсти, и видить худость своего жестьства, кратное же и скорое здешнаго житїа и сьпрѣженїи пльти гной, въ грѣдыни не вьпадеть брегъ, аще и въ достоинствѣ боудеть высоцѣ.

Нѣте всѣхъ царствїа славныхъ благоучьстїа вѣньць царя оукрашаеть, ико богатство ѿходить, а слава преходить; слава же божьстьнаго жителства бесьмертьными мнѣ сьпротезаеть се и здравїа прѣвыше ѿ иныхъ имѣщїихъ поставляеть се.

Зело мнить ми се безумьство быти, ꙗко богаты и инїїи чловѣцы ѿ неподобныхъ вещем пагубѣ страждуть подобнѣю,

окїи бо ѿ сытости радѹсѣдають се, тїи же ѿ глада растѣкають и окїи оубѡ сьдрьжеть мїра конце, тїи же не имѣть где поставити стопы: да оубо обои здравїе полѹчеть ѿатїемь и прїатїемь тыхъ исцѣлити и къ равьнѣстѣ неравьнѣстко принести подобаеть.

Въ наша времена показа се благаго житїа лѣто, емѹ же предрече нѣкто ѿ древнихъ быти, егда или философи царствовати боудоуть или царїе философствовати: ибо философствѹющие сподобиште се царства, и царствѹющие не ѿступиште философїи; ибо любити моудрость, творити любомоудрїе; научено же моудрости божїи страхъ, егоже въ прьсѣхъ своихъ имѣте, богоблаженно ѩко истинно еже имене глаголемое.

Царя те по истинѣ оуставляю ѩко царствовати и владети надъ страстьми могѹщаго, и вѣньцемь цѣломѹдрїа вѣнчаннаго и порфирою правды одѣяннаго; ибо имѣл власть сьмрьти имѣть въспрїемницѣ, и таковое царство весмрьтное снаследовалеть прѣбываніе, и ѡна оубѡ въ вѣцѣ семь раздрѣшаеть се, сїа же вѣчныя мѹки ѹкаваеть се.

Аще ѿ всѣхъ хощеши приплодити честь, боуди бьсемь благодатель общїи; инчто же бо тако въ благоволенїю приклачить, ѩко благотворенїа благодать, даемїе трѣбоующимь: ибо страха ради бываемое оугожденїе, прѣобразѹемо есть ласканїе прѣтворенои чести, имѣемь прѣльщающе овомѹ вѣнмлющихъ.

Чьстно въ правдѣ ѥсть наше царство, ѩко надъ сопостаты оубо показѹеть власть, послѹшнимь же подаеть чловѣколюбїе, и побѣждающе онѣхъ силою оружїа, безъоружною любовїю своихъ си побѣждають се; елико бо звѣрю и оуглати средисе, толико обоимь вьмѣшеть се различное.

Сѹщьстковь оубѡ телеси равьнь ѥсть всякомѹ чловѣчѣ царь: властїю же достоинства подобьнь ѥсть иже надъ вьсеми Богъ, не имѣть бо на земли себе высочайшаго, подобаеть оубѡ томѹ, и ѩко Богъ не гнѣвати се, и ѩкоже сьмрьтию не възносити се, аще бо и ѡбразомь божїимь почьтень ѥсть въ и прахѣ прьстномь сьплете се, имь же научаеть се, иже въ всемь равьнѣстѣ.

Прїемлѧ иже благая сьвѣтовати хотѧщїихъ, ѩ не ласкати вьсегда тщещихъ се: окїи бо полѣзное съхранають въ истинѣ,

сіе же нь мнѣщимь се дрьжавнымь кьхрають, и тѣлесь сѣни подражающе юже ѿ нихъ глаголемымь сьгласують.

Таковь боуди къ своимь рабомь, ꙗкоѩго колиши тебе владику быти: ꙗкоже бо слышимь, оуслышали боудемь ѿ божьстькыѩго и все блюдоущаго ока; прикосныѩ бо милости ми(лосрь)да, подобнымь подобное вьспріимемь.

Ꙗкоже опасила хрьнала, таковла показують лицѣ ꙗкленіа, ꙗкоѩ сѣть прьѩкоѡбразнаа; свѣтала оубо свѣтлымь, сѣтоканнаа же сѣтоканнымь, сице и праведныи божіи соуде нашимь дѣланіемь оуподобляеть са, ꙗкоѩ бо аще соуть ѿ нась сьдѣланнаа таковаа нами ѿ подобныхъ подаеть.

Рабно сьгрѣшати еже не къзбранити сьгрѣшающимь помишлаи; аще бо кто живеть оубо законнѣ трьпить же живоущихъ безаконѣ, сьпотѣшникь злымь оу Бога сѣдить се; аще же хощеши сегубо благо исоустовати, и иже добраа творящихъ предпоуитаи, злаа же творещимь запрѣщаи!

Зѣло пользно мню еже бежати злыхъ сьпрѣбываніа: ибо сьжителствующемь всегда съ злыми чловѣки, или пострадати, или пакыкнуть нужда неуто зло. А иже добрымь сьпрѣбываеи, или подражателствоу благѣхъ научить са или оумаленію злыхъ наказеть се.

Градь оубо неѡборимыми ст(ка)ми оутврьжденыи прехрлеть многого окружающихъ и скиостатѡкь: благоучьстивое же царство наше милостивыми огражденное непобѣдимо быкеть враждьбнымь стрѣлами присно приатныа на ка вьдбнжуще побѣды.

При дну стоји црвенијем мастилом а ситним словима, овакви додатак:

Не прѣписахъ вьсего, понеже поиде брать на поуть къ него же беше изходь.

Овдје се дакле са свијем на чисто види, да је оригинал, по којему је овај пријепис грађен, био старији него је овај рукопис.

VIII.

Адресе и титуле епархија српских, како су биле употребљаване у службеном црквеном писању.

За „питаком,“ који је дошао на крај овога чланка, долази ово што споменусмо овијем редом:

А сніе на Зворникь.

Смѣреніе мое пишеть вь богоспасную епархію зворникую и вь кадилукь Соли и вь градь Шабаць, и Белино и Граданиць и Лозниць и Соко и Срѣбрьниць и Сасе и Крупань сь всѣми жупами и села и оправданіемь тѣхь прѣдѣль, прьвеє митрополиту тое области.

Такожде и на Херцеговину пишн:

Смѣреніе мое пишем вь богоспасную землю и нахію Херцеговьскую, еже есть Пріеполе, Плевле, Удине, Хоча, Новы, Мостарь, Дубно, и вь богоспасніе нахіе, еже нарицут се Дробиаци, Оногоще, Никшиће, Подстенске, и вь жупу Заградску и вь богохранила племена Васоевиће, Братоножиће, Куче, Пиере, Белопавлиће, Вражегрьмьце, Озрениће, Цуце, Белице, Ћеклиће, Цетиніе, Негуше.

На Црьну Гору:

Вь богоспасную нахію Цѣтиніе и вь кадилукь Подгорніцу и Скадарь и вь племе Пашроевиће.

На Стари Влахь тако:

Вь богоспасную епархію новопазарскую и вь кадилукь Нову Вьрошь и Брьвеникь и проу.

На Браничево тако пишн:

Вь богоспасную епархію браничевскую еже есть кадилукь Пожаревацъ, храмь Ресава, Кучан, Пекь, Голубацъ и проу.

На Косово тако пишн:

Вь богоспасную епархїю новобрьдьскую, еже есть кадилукь Ново Брьдо, Ѧнюко, Приштина, Кльуитрьнь, Трѣпуа, Беласица и проу.

На Беле цркве тако пишн:

Вь богоспасную епархїю белоцрькванскую, еже есть кадилукь Белїе цркве, Крушеваць.

На Нишь тако пишн:

Вь богоспасную епархїю нишевскую, еже есть кадилукь Нишь, Лесковац, Медкеѣа.

На Скопїе тако пишн:

Вь богоспасную епархїю скоп'скую еже есть градь Скопїе.

IX.

Различне посланице.

Ево која су редом писма, и колико је које велико. Код онијех која су позније другом невјештом руком писана, ја ћу то споменути.

1. Посланїе царю московскому (29, 30 и прва стр. од 31).

2. Посланїе господарю оунгровлахїискому (друга стр. од 31, 32, 33).

3. Питаць иже по въсоудоу (34, 35, 36, али на томе има на првој страни само неколико врста, а друга је страна празна.)

4. Патрїарху пекскому (37, 38, 39, прва страна).

5. Питак на ровище (друга страна 39) тиче се угарских земаља.

6. Митрополиту кїевскому (40, 41).

7. Патрїарху московскому (42, 43. 44 прва страна).

8. **Посланїє кнезю ѡстроѹскомѹ** (друга страна 44, 45, 46, прва страна).

9. **Пнтак на лешкѹ ѕемлю или на малѹ Россїю** (друга страна 46, 47, 48 прва страна).

10. **Ктиторѡм сръбскнм болѧрѡм** (друга страна 48, 49, 50 прва страна).

11. **Къ мѣсти ндеже хощеши** (друга страна 50 и прва 51).

12. На првој страни 51 почиње и траје и на 52 до краја, припис од позније руке. У томе се припису помиње манастир Рилски; види се дакле да је књига отишла из Свете Горе тамо. То је рука која је писала и остало што има у овом зборнику од позније невјеште руке.

13. **На Москвѹ къ манастнр Ст. Троицѹ** (53. 54. 55).

14. На листу 56 првој страни има нешто писано позније вјежбања ради, а на другој страни стоји: **Єгда хощеть днѧкь свєщєннкь бити дѹхов.....**

15. На првој страни 57, исто то, преписано позније, с потписом **Партєнїє єромонахь**. На другој страни она познија рука писала је писмо ктитору, које траје и на 58 листу.

16. Она рука која је најстарија у зборнику наставља се: **Лѣта господнѧ тысоѹщнаго .х. н-аго Нїконѹ патрїархѹ Московскомѹ** (59, 60, 61, 62, 63 прва страна).

17. **Въ лѣто ,ахнд** (1654) **царѹ господарѹ Алеѯїю Михл. московскомѹ** (друга страна 63, 64, 65).

18. **Къмѣстнаѧ**, опет цару (66, 67 прва страна).

19. **Патрїархѹ московскомѹ** (друга страна 67, 68 прва страна) од Филарета владике битољскога.

20. **Дѹховным ѡцемь** (69, 70).

21. **Посланїє нгѹменом** (71, 72).

22. **Любнмомꙋ** (73). Као да је почетак био намијењен некоме другом; јер се не слаже с наставком и завршетком.

23. **Митрополитѡм** (74, 75 прва страна) молба јеромонашка за опроштај и обзир чина ради.

24. **Вьселюбьзнѣншемꙋ оучителю кѵр Пахомїю** (друга страна 78, прва страна 79).

25. **Питаѣ сложень съ словы** (друга страна 79 од половине, 80, 81 прва страна).

26. **Изходь любнмомꙋ братꙋ или господинꙋ** (83, 84, 85 прва страна).

27. **Ктиторѡм общє** (друга страна 85, 86 прва стр.) писмо појединим ктиторима.

28. **Посланїє митрополитѡм** (друга страна 86, 87, 88) ради милостиње и заклона у својој епархији онима који купе писанију.

29. **Посланїє къ братꙋ любнмомꙋ** (89, до 91, 92 прва страна). Од листа 90 почињући писала је друга рука, а не која је почела 89 лист и ту је захвалница за поклоне некој чини ми се влашкој господи владалачкој. Између 89 и 90 листа рекао бих да је нешто искинуто.

30. **Синггелїа протѡпѡпамь.** На крају је год. 1656.

31. **Протопопом посланїє** од оне позније руке, писано на другој страни листа 93 ради вјеџбања.

31. Опет као писмо, митрополитско упутство за исповијест (95, 96 прва страна) о коме се помиње и напријед гдје се ређа садржај цијелога зборника. Озго има наслов да је молитва.

32. Молба болесника (као да је калуђер, а не каже се изријеком) владици да му остане милостив; а тужи се како му је недуг узео и ноге и руке и како је жив мртвац (друга стр. 96 и прва 97 листа).

33. **Питак патріарха пекскаго сиїе маѵми** (99, 100, 101 прва стр.). „Питак“ је тај од патријарха Максима, и на крају има шара како ваља свечано и лијепо нашарати име на потпису и наређује се да се тај од слова уплетени потпис испише зеленим мастилом. И ту је године 1656 на крају.

34. Завршују два писма оне позне руке 1. писмо другу и 2. опет тако, али као неки кратак поздрав (105, 106). На дну стоји потписано: **Писахъ аѯъ попъ Петръ рабъ христовъ а слѹга грѣхѹ.**

Исписавши овако, коме су писана та писма, треба да испишемо шта има у коме и у којој су форми писана; али ту немамо шта казати. У свима је садржина једна иста, у свима се иште милостиња манастиру; у свима је, по томе већ, и облик једнак. Удешена су тако, да могу пристати увијек, остављено је у свакоме празно мјесто, на ком ће се написати име посланику и име манастира, од којега се шаље. Почињу се обичним благословима и дугачким уводом који је тако добро познат свакоме који је прочитао макар два три писма из старога периода наше књижевности, за тијем се прича о јадноме стању хришћана у Турској и о тешким временима, у којима се у опће налази хришћанство, прелази се на ствар, и тражи се милост ради вјечнога спомена и уписа у поменик или међу ктиторе; па се послије прелази на завршетак, који је понајвише једнак уводу. Како се види, форма је понајвише риторички одмјерена и округла, фразе су вазда пуно бомбастичне и окићене колико бити може, што је такође стародавно правило нашега стила старе књижевности. Ако бисмо исписали између њих једно ма које било би довољно да се види форма свијех, и ми смо томе за љубав изабрали тако звани „**питак патріарха пек-**

скаго“ као најзначајнији и с тога што на њему има потписано, за којега је патријарха намјењиван, и година кад је писан. То је писмо које би патријарах давао монасима кад би их од себе слао по народу, да иду купити писанију за патријаршију. За познање многих ствари наших из онога времена знаменито је ово писмо. Побрајају нам се на прилику мајстори, сталежи, излаже нам се како је стајала црква која се лаћала овакијех средстава, и како је она стајала у народу, како ли према свештенству. Попис адреса који се налазе у овоме зборнику и које нам показују куд су ишли и на кога су се уздали представници наше цркве у оно вријеме такођер је вриједан за пријатеље српске цркве. А како рекох, иста је тема свуда обрађивана и свуда према ономе коме се писало у неколико прилагођивана. Најзначајније излази то, што би често калуђери уз молбу приповједили случај какве особите несреће, изнесавши га тијем као поглавити разлог који их је натјерао на прошњу. Је ли се то увијек мијењало, кад се према овоме моделу правила права молба и давала у руке носиоцима?... У тијем причама има често занимљивих ствари, које ће и историку и иначе преметачу наших старина добро доћи. За то их исписујем из свакога писма, гдје бих што нашао. Реда ради називаћу писма и по броју под којим напријед у овом одјељку имају исписан садржај. Уз то не ћу пропустити исписати из овога одсјека зборникова и иначе што бих држао, да ће имати вриједности или и забаве.

а. У писму 2-ом, упућеноме господару „унгровлахијскому“ тражи се од њега помоћ овако: **даваи намь милостыню на вьсакъ годинъ, и сїю намь оутврьди господскыимь си хрисовоуломь. тако бо милость и правдъ испльнити и свои кѣуны помѣнь оутврьдити и прѣжде**

оусопшихъ ктиторєи помѣнꙋ боудєши пособитєль и подобїє же ꙗвиши се божїє, єго же благодать и милость да те сьхранить выше вьсакаго накѣта, нынѣ и вь безконьꙋныѩ вѣкы, аминь.

б. У писму 3-ћем названоме „питакь иже по съсоудоу“ прича се ово, што у осталом и иначе доста често долази: найпаꙋе же на нашꙋ свещеннꙋю обитѣль прилꙋчи се нѣкаа напаст и бѣда падє, и дахмо за тоу бѣдꙋ и ноуждꙋ хїлїадꙋ грошевь, по семь скоро донде истєзатєль царскїи епїтропь, и на прѣжнюю напасть вьзєть ѿ нась подобрынишь метохь, ѿ иегоже храми се свєты монастырь. То се послије наводи као узрок слању посланика.

в. Из писма 4-ога патријарху пећскому писана вриједно је извадити титулу да се види каква је била. Ево је: Їже свѣтомь трьсльнъꙋнымь осїаномꙋ прѣсвѣтломꙋ свѣтилникꙋ православїемь сїяющꙋ вьсоу подсльньꙋнꙋю, благонзбраномоу равно агєлномꙋ апостолѡмь сьпрѣстолномꙋ и намѣстникꙋ владики Христа, прѣмоудромоу архїепископꙋ пастырꙋ и оучитєлю словеснаго стада Христова, преосвещеннѣишомꙋ и великомꙋ свєтитєлю господынꙋ господнинꙋ (ныє рєкь) милостїю божїєю патрїархꙋ пєк'скомꙋ и вьсѣхь сръбскыхь земль западного поморїа и бѣлаго подꙋнавїа и намь смѣреннымь прѣмилостивомꙋ ѡтцꙋ и ѡбщємꙋ владыцѣ и благодѣтєлю на много лѣта о господи радовати се вь смиренїи гльбоцѣ, аминь. Па ово ништа не смета да се послије обичнога увода пише ово: приклони твое свєтитєлско ꙋхо оуслышати оꙋлоблєнїє нась смѣренныхь твоихь богомольцевь, ꙗко ноуждно и бѣдно ѿ всѣхь страньь по соухꙋ и по морꙋ и коупоующе дни житїа нашего проходнымь, тежꙋаньше же вь настоющее врѣме, нежели прѣжде оукрѣпи се зловба на нась ѿ неуь-

стивые власти, ѿ моудоуже ѕѣло ѕадльжихомь се толико елико и до свещеныхь сьсоудь црьковныхь касахомь се, како нѣкыхь ѿ нихь ѕаложихомь ѕа дльгь и есть неколико врѣме ѿ нелиже дрьжить ихь дльжникь и нынѣ же хощеть расыпати ихь и ськроушити аще не вь скоре ѿдасть се ему дльгь. Па даље говори: кто намь сьпостражеть и роуку помощи простреть .... аще не благословенная херувїмская ти десница?....

г. Из писма 7-ога патријарху московскому вадимо ово: ѿ многыхь лѣть много желанїе имѣхомь прїити и видѣти твои светыи и аггело сїателныи образь и благословити се ѿ твоего светителства, браними быхомь, нынѣ же врѣме обрѣтше благополоучно найпаче же нѣкоею бѣдою понуждени, юже и видити твоему светителству подобаеть. Ибо вь миношедше лѣто послахомь оца нашего протоумена сь братїами нѣкое ради потребы вь Костантинь градь по мору и божїимь попущенїемь разбоиницї морские (оу)хватише, и не имущимь намь вь то врѣме аспры готови да ихь ѿкупимь, оузехмо вь (и)дного Турчина петьдесеть хилядь аспри и узалогь ему метохь нашь на(и)болши дадосмо, и тако братїю ѿ плѣненїа свободихомь. И пакы ѿ врагь оклеветаны быхомь неуьстивымь, како прехранихомь два роба. И за тые платихомь четыридесеть хилядь, ихь же на лихву узехомь, и до дньсь нѣсмо платили, а лихва оумноживается са. И того ради трудихомь о господи братїю нашу духовника и екласиарха кир.... (име рекь) и сь нимь кирь дїакона и деместихь (име рекь) и т.д. Даље се помиње име великога кнеза руског, па и поред њега стоји име рекь.

д. Кнезу Острошкому, у писму 8-ом правдају се овако: ибо, милостивыи господарю, аще не бы намь

ноужда належала не быхомь толико растоанїе пути прѣходяще вашему благоуѣстїю стоужали, лоуче бы намь зде, аще бы нась неуѣстикыи велми не ѡскрьбили, непель, по пророку, вь мѣсто хлѣба пасти и питїе сь плачемь растворати нежели толикыи трудь, минѡгажди же и сьмрьть подимати и ѿ всѣхь оуминуемаемомь и подсмѣкаемомь бити; но сицевы троудь не ради некоего тѣлеснаго прибитка или славы творимь ни да глаку, еже есть православную вѣру нашоу ѿкупоующе по срѣдѣ неуѣстивыхь непороочно сьблюдемь и цьковь божїю сь благоуѣстїемь нашимь вь несьмоущенїи ѿ безбожныхь вь похвалу вашего благоуѣстїа быти оустроимь.

е. У писму 10-ом ктиторима српским бољарима види се како је састав упућен на некаква господина племића у Виограду и мало даље позивљу се на прекрасан дочек, којим је исти дочекао монахе тога манастира. При крају стоји: како оуписахомь блаженa наша имена вь общи листь и вь прокрмидїю и оу свети поменикь сь прѣждними блаженными нашими ктитори равно помнимають се вь всѣхь светыхь слоужбахь, како никогда же вь забвенїе прѣдати се дондеже стоить сїа светаа и прѣкрасная обитѣль. Види се, како је ово писмо много друкчије од осталих редиговано, и како су наши стари монаси знали водити рачун и о наше народне таштине, која је остала и до данас себи дошљедна. Кад читамо три врсте поменика који се обричу ктитору, коме не ће пасти на памет велико питање о штампању или нештампању претплатника поред књига наших?!

ж. Из писма 10-ога, писана у манастир свету Тројицу у Москву имамо да извадимо цијелу приповијетку. Читаоце ове књиге и нарочито оне који су овај чланак довде

прочитали, држимо да и не треба да молимо за стрељење. Ево дакле: Вь мимошьдшее оубѡ лѣто корабль нѣкы идѣше по морꙋ близь нашеѥ чьстные обитѣли, вь нѥмь же бѣхꙋ нѣцїи Турци послани ѿ царя турскаго нѣгдѣ нѣкыѥ ради потрѣбы царскыѥ и безь вѣсти нападше на нихь фоуцїи разбоиницїи морскїи гнаше дондеже изкадише на нашеи арсанѣ, иже ѥсть на кран мора, и тамо оухватише .д. царскыхь чловѣкѡвь, и по томь дондоше ѿ Царинграда истезателїе царекы и оувѣдѣвше ꙗко на нашеи арсанѣ оухватише фоуцїи царскыѥ чловѣкы, бише нась и моучише немилостивно, досаждающе и понашающе намь безь правды, глаголюще: ꙗко мы прѣдахѡмь фоуцїемь царскыѥ чловѣкь, и скезавше ококы желѣзными по роуцѣ и по носѣ ѿведоше вь Сѡлꙋнскы градь и вь мрачной тьмницїи затворише, коньчно хотеще нась погꙋбити, нь прѣдвари промысль божїи и своими оугодники не прѣдаде нась вь коньчную погибѣль, сирѣчь блаженнымь митрополитомь сѡлꙋнскымь и иными свѣтителми. Вь иже бо чась оуслышаше, ꙗко вь сицевꙋю бѣдꙋ вьпадохѡмь, дойдоше кь иже ѿ царя посланнымь властелѡмь, припадоше кь нимь и молише ихь да не прѣдадоуть нась сьмрьти, и едва ѡставише нась ѿкоупити се на аспры, и поставише цѣнꙋ ,д. талерѡвь и не имоуцїемь намь чимь ѿкоупити се дадохомь оу залогь единь добрь метохь, ѿ него же крьмлаше се свѣты монастирь. и вьзехомь више реченныхь талеровь и дадохомь оуморити нась хотецїимь и избавихѡмь се ѿ сьмрьти, и нынѣ Турци ѿ нихь же аспры вьзехѡмь, дрьжеть метохь, и вьсако благо ѿ него вьзимають, а осмь братїа наша работають метохь и свѡти наше. Мы же вь тѣснотѣ прѣбываемь, о семь много потроудивше се по православныхь по вьсоудꙋ

и помощїю божїею сьбрахомь ,к. талеровь и дадохомь туркомь, имь же ѕаложихомь метохь, и остахомь еще дльжни ,к. талеровь.

з. Питање егда хощеть дїакь свещеникь быти духовь... споменуто под 14 забављаће пријатеље историје развитка нашега свећенства, и за то тај дио исписујемо цијел. Писала га је често помињата познија рука.

Божастванне и архиереенскне нравн чловечаскне приематы мислї и дела прнехомь, и духовное мое чедо, и представихь его предь богомужною иконоу христокоу и подробно испитахь гльбинї срдца его и обретохь его достонна свещенству, яко да и проуее жизни препроводить. Сего ради свѣдетелствую азь еромонахь (име рекь) за сего граматика (именемь) неразбрано бити свещеникь по закону црьковномь и по преданию светихь отець вь уверение непотавнокено лѣ ,зски. ѿ рожд. христова ,аѱтї. (1713).

Ово је дакле старо школско свједочанство. Според овога на првој страни листа 57-ога има друго, у коме су од прилике ове исте главне мисли и испод њега је потписан Партеніе еромонахь. За то га напуштамо.

и. Особито је важно писмо 16-то писано Никону патријарху московскому из Свете Горе, дана 16 Јуна 1654 године. Важно је и знатно то писмо за познање трговине с књигама у старо вријеме. По реду, који смо узели, и из овога писма исписујемо што се саме ствари тиче. Ово је писмо одговор патријарху на његово писмо које је послао Светогорцима по посланику Арсенију. Овај посланик био је изаслан зарад куповине књига, и имао је препоруку и од цара Алексија Михаиловића. Ево шта пишу патријарху:

..... ѿ великаго светителства ти кь нашемь смѣренїю посланное писанїе, рукою прѣподобнаго и вьсеучьстиваго старца господина Арсенїа прїемше и сь подобающимь благоговѣнїемь прочетше, вьса по реду разумѣхомь, светителства ти еже ѡ божьстьвныхь книгь тьщанїе и еже кь намь пастырское ти люблениїе, нхь же ради вьси единодушно, благодаренїе вьсилахомь прѣмоудромь промысльникь нашемь Богу, благоизволившомь та пастира быти словесному егѡ стаду и светому ти поколѣнїю оусрьдно поклонихомь се и вьсакое радости духовные испльнихомь се. Разумѣвше твою юже по Бозѣ ревность и о божьстьвьной прѣмоудрости вьзысканїе сего ради по светому ти поколѣнїю радостною душею вьсакы монастирь кьждо показахомь свое книжное скровище, иже ѿ вашегѡ светителства посланномь прѣподобномь Арсенїю. Оньже самь своею рукою избраль есть божьстьвные книгы нхь же вьсхотѣ и обрѣтоше се числом .ѵѵн. (498) книгь и дань есть намь ,гѿ. талерѡвь и й сорокь гарнистань за .пѳ. талерѡвь. Мы же льбьзно и чьстно сь миромь поустихомь его кь благочьстивомь царю нашемь Алексїю Михаиловичю и кь твоемь великомь светителству носа многого богатьство божьстьвныхь книгь, богу молеще се непрѣстанемь, да мирно его сьхранить и здрава сь силь божьстьвьнымь богатьствомь агелосїателномь ти образу радостна прѣдстанить, да сїе видѣвь радости небесные испльнишн се и о нась смѣренныхь божьстьвнѣи роуцѣ твои кь богу вьздеждеши проса милость и мирь и панифовь свобожденїе. Се наше еже кь великомь ти светителству благопокорное послушанїе показахомь, нь вѣждь (ѡ прѣосвещенная главо) яко клетву велми оутврьжденну ѿ блаженныхь ктиторь нмамы ѿ стажавшїихь

и предавшїихъ сїа божьствьныа книгы божьствьнымъ монастыремь светоѥ аѳонскоа горы, да никтоже дрьзнеть износити ихъ ѿ светыѥ горы. Мы же извѣсно вѣдоуще непоколебимое оутврьжденїе ѥже въ Христа Бога нашего вѣру нашего православїа и о божьствьныхъ дѡгматѡхъ сьврьшенное истинное мьдрованїе, ихъ же ради растеть и множить се (ꙗко же премоудрымь ти словомь намь ꙗко пастырь сказалъ еси), и паче сльнца сїаеть наше православїе. и божьствьныхъ даровъ оумноженїе тоунть непрестанно, радоующе се и веселеще са акы сами сѫще, понеже о Христѣ вьси едино есмы, бога прославлаѥмь иже тако благоволившомъ сьедиинити насъ сьедиинѥнїемь непороуные вѣры еаже ради пре(с)тоупити завѣщанїе блаженныхъ ктиторъ нашихъ дрьзнѫвшомь и божьствьномъ ти поколѣнїю повинувше са оутврьжденїа ради православїа и многыхъ ради доушь спасенїа и истинныа ради любве ѥже имами къ правовѣрномъ и Богомь вѣнчаномъ нашемъ царѣ Алексїю Михаиловичю, вьсеа Россїи самодрьжцѣ и къ великомъ ти светительствѣ дадохомь сїе божьствьныхъ книгъ скровище. И се слышахомь ꙗко хощеть светителства ти благое произволенїе тьщанїе сьтворити въ еже прекодити сихъ по словенскомъ ѥзыкъ, и мы о семь благоволимь вьсѣхъ благихъ датель Богъ да поспѣшить исплъмити са светителства ти благомъ произволенїю по воли его светои. Нь въ кратцѣ хощемь нѣчто вьспомѣнути твоен премъдрости....

а послије свакојакога увијања, унижавања и околишења опомињу ово:

нь молимь вьси коупно твое великое светителство, преводници хотащїи преводити сиа книгы да боудоуть

истинніїн православни, да не боудоуть вльци ѡдѣжни овчею кожею, растрьзающе и растлѣвающе богодьхновенная словеса по своемь ихь зловмїю, да не боудоуть напоени ѿ моутнаго и смраднаго потока латїнскаго глаголю богомрьзскаго моудрованїа итд. пењући још неколико врста ову скалу православнога огорчења.

Колико је ово писмо по себи знаменито за историју, туд је још добра срећа прискочила те знамо да је писано: ѿ светыа лѡѡнскыа горы, мѣсеца їоуніа .sї. лѣта господнѧ тысоущнагѡ шесть сьтнагѡ .н. чєтврьтагѡ као што и напријед назначисмо. Иза овога у 17-ом нема друго ништа него ово исто што у овоме само што се писмо пише „господарь Алєхїю Михаиловичѣ Московскомь“ и што је према томе прича у неколико друкчије казивана. Бројеви од књига и новаца подударају се добро у оба два писма.

j. У 19-ом пише владика битољски Филарет московскоме патријарху послије обичнога дугачког и бомбастичног увода ово: дрьзнухь писати сїе мольбное къ великомь ти светителству писанїе, паче же жалосное исповѣдуа моє въ тажкои болѣзни прѣбиванїе. Не вѣмь соудби божїа иже о мнѣ. Втораго бо лѣта времє имамь въ недоузѣ не могы ничтоже ѿнюдь въсклонити са нь присно въ болѣзни и скоби прѣбываю, благодарь бога моего възлюбльшаго ма и посѣтившаго ма своимь благымь промысломь, боуди имя светое его благословено ѿ нынѣ и до вѣка. Въ сен же лютой моей болѣзни сьтакоша се скудость и неимѣнїе и горьше оскрьбляють ма, оутѣшаи никтоже. Работати не могу, просити стыжду са, естьство ноуждное просить, и что сьдѣати не вѣмь. Єдина тьчїю надежда по бозѣ прѣбываеть въ благоутробїю ти, все-

скетѣишїи владыко и тобою къ прѣсвѣтлому царю нашему Алексїю Михаиловичю всеи Русїи.

к. У писму 20-оме духовнијем оцима стоји поздрав који је дават у руке посланицима слатима у народ поради писаније и другијех посала, да се с њиме јаве свијетлим и чувеним црквеним ауторитетима по крајини. Унутра се моли за сваковрсни савјет и помоћ.

л. Писмо 21-о игуманима упућено је на некакав игумански сабор којему се моли „за заступлениїе.“ Шта је тај сабор? Како је бивао? Гдје ли је бивао?

м. Писмо 24-то учитељу кир-Пахомију јесте адреса и посланица учитељу, у којем га на крају моли за помоћ учитељску: **мнозы бо неизмножа желають, и инуто чюдно аще и азъ желанно (?); бо и блудникомъ, сладострастїю работати, и прѣмудрьномъ быти, нь неизмѣстна соуть обоа. Да молю же те никако же оставити еже не писати ми аще и въ кратїе, се оугодно мнѣ и любьзно. да похвалю се тьчїю прѣдь любьзными моими и о сихъ оубо выше реченыхъ. Сынъ бо вѣмь подлежеща себѣ и чюдно инутоже.**

Види се дакле, да се овдје радило о послу који скроз мирише на философијску проблему.

н. Што је под 25 забиљежено и чему на врху пише **питань сложень съ словы**, оно је доиста некаква загонетка, и то по свачему. Држимо да ју је вриједно исписати цијелу и за то и из другијех узрока:

Много любазне метанїе отче чьстнѣиши светыни за оне наше любьзнѣ и добрѣ и благе прїятеле иже вьспиташе и наказаше насъ о юности нашеие, суще числомъ десетогубнаа петорица сугубо предстоещу единому даю-

цюмꙋ ѿвѣть[1] кь троици кь единствѣ и дѣвица кь соугоубе и двоегꙋбица десетогꙋбица десеторица кь сꙋгꙋбе и неторица кь осморици сьпрѣдстоещꙋ некомꙋ кельмꙋжꙋ потрѣбꙋ, послꙋшаꙋ. несьчисленꙋ. Си вси прихождахꙋ кь намь питающе и оучеще нась ꙗкоже и вась сь ными же и иніи неціи подѡбніи числомь тисꙋща и .р. и .дї. и симь сьпрѣдстоещꙋ ономꙋ кельмꙋжꙋ не сьчисленꙋ,[2] иже оутаи се ѿ Грькь и роди се вь Сѣвенѣхь и вь Грьцехь дѣнствꙋеть, вь Срьблѣхь же прѣбываеть. Сы вьси моужіе блазы и кротіи, царьми царствꙋюще и господами господствꙋюще и вьсакꙋ хитрость сьдрьжеще и поидоше сь нами вь пꙋть. И оусрѣтоше ни нѣци мꙋжіе бꙋи подобніи числомь .р. и .л. разделꙗюще се кь четири начела,[3] вь нихь же едино око, за оутра спить и вь полꙋ дне играеть, вечерь же исходить ѿ мѣста своего, вь нестьтке нихь вьсѣмь благымь вина и вьсѣмь злымь ськрьшеніе. И сразише се сь ѡнѣмы добрыми мꙋжмы и ранише нихь, и ѿгнаше нихь ѿ нась и вьстающе неистовнѣ на нась вь оутрьню же стражꙋ ѿхождахꙋ спати и прихождахꙋ кь намь ѡніи прьвіи мꙋжіе, оучеще и наказꙋюще нась оукланꙗти се намь ѿ онѣхь злыхь и боунихь моужіи и вь полꙋ дне вьзбоуждахꙋ се оніи боуіи мꙋжіе и пакы ѿганихꙋ ѿ нась оне добре моуже и не обрѣтоше се по чисалꙋ жилища нихь и ѡскрьбѣхꙋ зѣло. И писахѡм ти за ѡне благе мꙋжіе да ми ѿпишеши прѣбывають ли вь вась наіи ѡніи злїи мꙋжіе обладають вами.

Иза тога стоје ове ријечи и у свакој је прво слово исписано црвенијем мастилом: знаемь за вино и за мꙋдрость и разоумь что есть изъ.

[1] Поред овога пише на страни: разоумь.
[2] Поред овога стоји са стране: моудрость.
[3] Поред овога стоји са стране: вино.

Послије тога долази запис с натписом о не оупиватн се, који гласи овако:

Мандн ѡсовн гъбн и брьшлѧновъ коръ, стъщн, смесн с виномь и дан му пити. Не ки се велми опивати.

о. На 26-ом мјесту у садржају овога дијела рукописа стоји изводь любимому брату или господину, који је право пријатељско писмо пријатељу, у коме се јадикује за растанком. Писано је просто и топло, те бих имао вољу у цијелости исписати га, да се види и овај начин свјетовнога писања, да ми није до штедње простора који сам и инако веома заузео осталијем овим изводима.

п. На 30-ом мјесту стоји **Синтеліа протопѡпамь** коју исписујемо у цијелости:

Смѣрѣніе мое пишеть понеже промышленіемь и благодатію всѣхь сьдѣтелю и промисльника Бога вѣсла правити свѣтѣи и велицѣи цръкви, въ еже надзирати же и сьблюдати сьмь тѣмь въ всако дѣло подобающее, въ цръковнихь же прокленыхь и вѣщехь сужденыхь и оусмотреныхь техь митрѡпѡлитъ сьпомагати въ всѣхь сьхь, области имети же и сьблюдати. Тѣмь же и по даровании намь ѿ Бога благодати избрахомь чьстьнѣишаго въ свещеницехь попа, кир (ине рекь) порекли добріихь въ селу (ине рекь) и вьдахомь ему степень яко да есть протопопа въ кадилуку (ине рекь) и вьсеи нахіи тои. Тѣмь же и поунтати се ѿ вьсѣхь свещеникь и кластѣль, тому повелевлемь быти и покарати се. Аще ли кто обрѣщеть се непокорливь и непослушливь сіимь нашимь писаніемь, таковы хощеть пѡдети немало негѡдованіе и клѣтву сь ѿлученіемь. Аще ли боудеть свещеннаго чина, да боудеть лихь вьсакого свещенодѣнства; нь закону божію новинуите се и старіему чьсть творите, якоже

подобаєть, ꙗко да примате благословеніє а не клетвꙋ, и ꙗко да благодать божїа боудеть сь вьсѣми вамы православными, аминь.

Писа се сїе сьставителное писаніє вь вьсако сьхраненїе и утврьжденїе и вьдаде се вь роуцѣ протопопи кур (име рекь) вь лѣто ,ѕрѯд. мѣсеца, индиктионь. (1656)

р. На 33-ему мјесту споменути Питак патрїарха пекскаго сніце начин, износимо такође у цијелости, јер држимо да је знаменит с многих страна.

Маѯим милостїю божїею патрїарха пекскыи и вьсѣмь Срьблѣемь и Бльгарѡмь, ѕападнаго Поморїа и горнѧго Подунавїа и проу. Таж сніцѣ

Смѣренїе мое лишеть вь богоспасиѭю ѕемлю и нахїю босанскѭю, еже єсть Сараєво, Банꙗ Лоука, Бирачь, Кобашь, Градишко, Костанницꙋ, Каменградь и вь нахїю Бєланско поле и вь нахїю Анкꙋ и Гламочь и вь нахїю Клись и Хрьвате и Словинѣ на ѕападнои странѣ и Мостарь и ѕеленꙋ Габелꙋ и Нєретвꙋ и Столаць и Попово и вь вса Поморїа, и Ꙗгать и Вышеградь сь вьсѣми околними градови, вьсеучьстнымь митрополитѡмь тѣхь областѣи, учьстнымь иже вь свещєнноиноцѣхь игоуменѡмь и духовнымь ѡтцемь, свещєнноиноком и иноком, боголюбьѕнымь прѡтопопамь учьстнымь свештєником и дїаконѡмь и вьсѣмꙋ чинꙋ црьковнаго сьсловїа.

И иже вь Христа Бога благовѣрнымь и христолюбивымь и сынѡмь црьковнымь и вь благые вѣры христїанства прѣоукрашенымь общїнымь ктиторѡмь светымь црьквамь, благоучьстивымь господамь агамь, спахїамь, ѡѕбашамь, одабашамь, барꙗктаромь, бешлꙗмамь, мартолосомь, кнеѕовомь, воєводамь, кметовѡмь и кметскымь синовѡмь, трьговцѣмь, терѕїамь, ѣиоруїамь, ки-

юн жїамь, мандажїамь, кокаѵемь, старцѣмь, старицамь, орауемь и копауемь, старешинамь коуѣнимь, домостроителнимь мансторомь, кнрнуїамь, поутникомь, и всѣмь православнымь христїаномь, великимь же и малимь. Благодать божїа боуди сь вьсѣми вами православнимн и покровь прѣчистые твгѡ матере Богородицн и светыхь сербскихь прьвосветитель Сѵмеѡна и светителю Савки и Арсенїа и вьсѣхь светыхь да прѣбываеть сь домы и чеди вашими православными, амнинь.

По сихь же вѣсто боуди вашои милости, православнїи христїаны, о светѣи и великцѣи црькви и о срьбскомь светомь прѣстолу, божїею благодатїю даже сьстоить се и красить се светыми божьствнимн правыли и бдѣнимн и помѣны и службами якоже и досаѣ было.

А ѡ господствующїихь мѵчно и оусилно по все дни и часы, а ѕемлю се расипа и ѡпусте, а владике помреше и ѡбьнищаше, а данкы царскы и харчи и бѣды по все дны и часы не ѹѕмнѵ никакоже.

Мы же смѣренын не вѣми что сьтворимь, тьчию надежду вьѕлагаемь на милосрьдїе божїе и на всевидещее око, а помощи ни ѡткоудоу не имами кроме Бога и вась православныхь.

Того ради послахь кь вашеи милости еѯарха нашего (ныне рекь) їеромонаха сь дружиною милостини ради и сьпоможенїа светѣи великцѣи црькви. А вась якоже господь Богь наоучи и доухь светыи наставить тако ихь прїимѣте и милостиню сьтворите ѡть богоданаго вамь имѣнїа противу которыи мощьнь есть противу сылы и тѣплагѡ вашего оусрьдїа, якоже и досле обичаи имѣли есте, яко да вамь боудеть вѣчныи помѣнь и вамь и родителемь вашїимь сь прѣжде почивьшими ктитори, и да

вы дасть Господь ѿть роси небесныѥ и ѿть влагы ѕемльнїѥ, и да вы Господь приложить лѣта вь лѣтѡмь добрам, и да вы Господь дасть и приложить да ви се родить и жито и вино и срьдце и поле и вса вамь Богомь даннам и да вы Господь простить сьгрѣшенїа волнаа и неволнаа. Апостоль глаголеть: красѣн врьковь божїю доушоу скою красить и милостынмами грѣси чловѣкѡмь оунщають се и пророкь милосты хощоу а не жрьтвѣ. Тѣмь же, аще кто благоволить писати се вь светую проскомидию или вь общїи листь или пѣти светыа и божьствьныѥ литоургїѥ или вь светыи помѣникь или инѹ какову милостыню творити, сїа да пришлеть по вышереченныхь посланикѡхь нашихь.

Вамь же священникомь повелѣваемь, прихватите и милостыню подаите и предь нима скаты по своеи енѹрїи пондете и чловѣкомь скажите и испратите, священникь до священника и село до села, ꙗко да прїимѣте благословенїѥ а не клетвѹ. Аще ли се обрѣщеть священникь или христїанинь неразоумьнь или бѣсомь ѡбносимь и прѣслушаеть наше писанїѥ или выше реченнаго нашего еѯарха сь оусрьдїемь не прїимить, такову хощеть быти проклеть и неблагословень, тако да кѣсте и проу.

Ꙗко да благодать божїа боудеть сь вьсѣми вами православнымь, аминь.

Писа се сїи снигелїа вь лѣтѣ ҂ѕсѯд а ѿ рожд. христова ҂ахнг. (1656)

За тијем долази шара за потпис (Максим), годину, индиктион и мјесто, и испод тога пише: тако имаши ѿ нѕ долѹ написати ѕеленимь мастиломь.

ЗАПИСИ ИЗ ОВЧАРСКИХ И КАБЛАРСКИХ МАНАСТИРА

П. С. Срећковић.

Нијеми споменици наше прошлости најочигледније показују преминувше живљење нашега народа. По њима можемо да реставрирамо ондашње народње живљење, народња вјеровања, стање развића радова, гледање на ствари итд. У судбини појединих манастира, или појединих лица и породица огледа се друштвено стање — добре или рђаве народње стране живовања. У исто доба, у општој народњој историји, коју прича један нараштај другоме или о народњем животу или о старинским нашим споменицима или о мјестима огледа се стање развића народње свијести или правац његов изведен из самих сувремених им околности. Без свакостручног знања народњег живота и без познавања споменика није могуће ни мислити, да се може написати потпуна и права историја народна. Нибур је пронашао прави смисао римске историје у зидинама римским, а Грот је тек онда написао праву историју грчку, пошто је прегледао све крајеве грчке и све споменике атичке и спартанске. То је са свијем природна ствар, јер се живот народњи огледа у оствареним умотворинама или споменицима свакостручне радње народње, који нијесу ништа друго, него остварено народње мишљење у животу из овога или из онога свијета. Ја ћу само напоменути једну ствар. Свима је познато, како гледа већина наших писаца на Дукљани-

нову љетопис. Тај пак Дукљанин нпр. у глави 36-ој вели: „краљ Михаил владао је 35 година, и умре, и буде погребен с великом чашћу у манастиру св. мученика Сергија и Вакха“ (Срб. лѣт. за 1853. кн. 88. стр. 72). В. Макушев 1867 год. у Жур. мин. нар. просвѣщ. апр. на стр. 157 вели: „На сахат и по од Новога, у долини окриљеној брдима, има село *Поди*. У томе селу има старинска црква, озидана у облику равностраног грчког крста у славу св. Сергија и Вакха. Благодарећи усамљености села Поди, та се црква очувала негледећи на све напасти претрпљене Новим. Стијене су јој пређе, — како су ми казивали, — биле живописане, а сада су олијепљене и окречене (те се не види старинска живопис). На једном дувару на мјесту старинскога надписа стоји нов надпис, гдје се казује, да је исту цркву начинио краљ Премислав 760 године. У цркви су сарањени захумски кнежеви Драгиња и Михаил.... о овој старосрпској светињи нико ништа незна и тд.“

Овај факт нама јасно показује, 1) какве су вјере били срби још прије Ћирила и Методија 2) потврђује се казивање Дукљанина и 3) пред нашим очима појављује се стање и живљење срба прије Неманића. Осим тога зна се, да около Дукље имаде хиљадама гробова са надписима на мермерним плочама и те ће плоче нама објаснити доба до Неманићско, као што ће умке или табље (што је такође гробље) нама показати, тко је живљео на нашој српској земљи прије долазка и срба.

Руковођен тијем мислима ја сам предузео да пропутујем по свима српским крај вима и то 1865 године прегледао сам зидине Борча, цркву борачку и Јешевац, сниже ког је било село Оточани, на што показују још сада зидине, из кога је отишло на Косово 600 војника и ниједан се, веле,

није вратио. О томе моме путовању говорићу други пут. 1866 године одем да прегледам манастире у Руднику и Кабларско-овчарске манастире. Како рудници тако исто и кабларско-овчарски манастири сви су доцнијега земана т. ј. времена владе турске над Србијом, осим, може бити, једините Вољавче, у којој сам нашао један тевтер и из њега исписао, што ми се учинило да заслужује да буде објелодањено. У томе се тевтеру прича историја судбине манастира Вољавче, а у једно се објашњава и живљење народње. Први је пок. А. Вукомановић преписао из засебне повеље и печатао у Гласн. Д. С. С. књ. II. стр. 206—207 казивање кад је и тко основао манастир Вољавчу; али је то мали дио од свега онога, што се говори у споменутом тевтеру.

Сеи тевтера или протокула написана у Ужици и одкупљена калуђером колакучким 1800 г.

Михаилъ Конуниковићъ рожденнемъ и воспитаннемъ изъ Сребренице. Бе домъ его билъ при потоку Колакуи где стиуетса потокъ Колакуа у реку Сребреницу. Сеи восхотѣ создати монастиръ во свое има дае же восхотѣ соткори и ѡсвати ю Ѳеѡканъ митрополитъ валевски во има светаго архистратига Михаила и ѡдаетъ землю Михаилъ Конуниковићъ уже имеаше во своеи власти ка ѡбластъ монастиру Колакуи до изкора Конводница конводницемъ низ воду до Климуре реке Климуромъ низ воду до Сребренице реке, Сребреницомъ уз воду до Стрепуанске реке, Стрепуанскомъ рекомъ уз воду до изкора Ѧкора и по сиху уз брдо на камену Билегу на планини водъ рудинуукога пута с леву страну пута идући ѡдъ Рудника издесну страну умка више пута, путемъ рудину-

кимъ до планине Десановица, Десановцемъ на камену Билегу више беле воде на Десановцу, Десановцемъ планиномъ на дубоки потокъ сухи, потокомъ низ брдо до изкора Войводница и три воденице на еднои лжи подъ Бадневцемъ и Еленцемъ на Сребрници списаниемъ даде землю и воденице монастиру Колаву да будетъ монастирско неуно недвижимо, да ѿ винограда и свакога сеанна земламаго христиани даю десето монастиру Колаву на препитание монаховъ сакршїса во царство греческое Константина Мономаха при краљу Михаилу самодержцу српскоме, при митрополиту кирь Ѳеокану калеискомъ при игумену иеромонаху кирь Ѳеодору Комуниновићу.

Лето по рождестве Христове ҂ДЙ. индикта кругъ сунца а҃ а луне а҃ . . . . е҃ гѡ.

(Печат манастира Вољавче гласи од 1150 г. — Има у гробљу надписа од 1565 г.)

Потомъ много минувши времену и наставши великцен рати царь Силеманъ с великою силою ходи на Беу в лето по рождестве Христове 1529 и инутоже неполуви в сие време Живко Комуниновић влекующи ѿ племене Михаила Комуниновића изъ Сребрнице, пресели се изъ дому ѿтечества своего и вдруги домъ свои више Баие кодъ потока Колаве и пребистъ тамо немалое време и ѡбнови монастиръ Колаву, покри и певницу, подъ писа нма и две келие ѿ западие страие предъ црковомъ покри и монастирску землю по перкомъ ѡграничию с фермаиомъ султанъ Сулеимана потврди при митрополиту киръ Захарии Смедеревскомъ, при игумену иеромонаху Ѳеодосию колавчукомъ в царство султанъ Сулеимана в лето: ҂а҃ф҃на҃ кругъ сунцу г҃ а луне і҃:

По ѡбновлению монастира Колаче Живко Конуиновићъ ѿде на село Каменицу сели се и монастиръ Колаче и монастирска земла по ферману Султанъ Сулимана, и пребистъ в миръ за ѧ҃е: летъ потомъ паки наставши велицеи рати ходи царь Мемедъ с великою силою на Босну и пренде Драву реку и Муру и ѡтуду посрамлени возвратише се повеждени биша ѿ Зриновића и царь возврати се в Царградъ а ѡставшее конско возврати се сераскеромъ Синанъ-пашомъ в Белградъ на Сави реце и Дунаву зимовати по квартиру в лето по рождествѣ Христове ,а҃ф҃п҃ѕ месеца Априла к҃з данъ мощи светаго Сави сожегоше у Белграду на Врачару. Тогда изъ села Страгара неки Арамитовићъ и Карановићъ и проуи неблагодарни христиани у Белграду Синанъ пашу настише и умазише и свою душу увредише и монастира Колаче землю насилно ѿ Сребрнице клисуромъ рекомъ до првога потока великога и малога потока усполѣ Белицу уз брдо на голо брдо до сухе локве према златине ѡтеше до извора златине до извора Вукоевца, ѿ Вукоевца сухомъ долиномъ уз брдо и низъ брдо (на мали) потокъ сухи, потокомъ низ брдо на потокъ Бадневацъ на воду, Бадневцемъ низ воду на монастирске три воденице на еднои ажи подъ Бадневцемъ и Еленцем на Сребрници дозде монастира Колаче землю умалиша и насилно велику уесть земле ѿ Сребрнице ѡтеше и себе и своему роду и ѿ рода и в родъ вечниу клетву ѡстивише

амнинъ, амнинъ, амнинъ.

а проуаа земла монастира Колаче по первому ѡграничуню ѡста и аще кто паки дерзнеть ѡставшуюса землю монастира Колаче ласканнемъ и ѡбманою умалити ума-

лити или насилно ѿтети и сие предание разорити да разорить Богъ нинѡвъ домъ молитками светаго Архистратига Михаила и Гаврила и проуихъ силъ безплотнихъ, аминъ, аминъ.

Твоа ѿ твоихъ тебе приносимъ раби твои Христе Михаилъ Коуиновићъ, Живко Коуиновићъ аже благосердно прими сина и слове и слове Божи воплотивса и распинса за ни и нась саблюди ка православнеи твоеи вери молитками светаго Архистратига Михаила аминъ.

Ѿ првога ктитора монастира Колаве Михаила Коуиновиуа до втораго ктитора монастира Колаве Живка Коуиновиуа имать летъ .ф.

Писано је једном руком најновијег времена са у и ћ и т и слово ж старинског кроја.

Од године . . . 1786 . . . . . старинским рукописом написано је како су, кад је дошао у манастир Вољавчу, калуђер Руфим, манастирски новци били у Страгарима у мајстора Панте и Николе Ђурићића и дадоше 23 Новембра 40 гроша и 35 пара а оста 200 и 9 гроша и пет пара нека се зна.

Другом руком написано доцније

и пакн даде 80 гроша.

Даље је на посљедној страници написано:

Имамо у години 365 дана, сваки дан 12 сати. Имамо дакле у години 4380 сати, тако и ноћи има 4380 сати.

Дан и ноћ има по 24 у години дакле 8760 ч.

У средини књиге стои ударен печат вољавачки: „печать монастира Колаве храма светаго архистратига Михаила; 1150“* за тим је одсјечен један лист а даље иде ово:

* Печат овај има у истој рукописи на двуглавном орлу, коме је међ главама сриска круна, у десној нози држи мач а у лијевој земљу. М: В:

Потомъ въ лѣто 1774 Маїа 25 изїнде Исманлъ Ефендїа Ћуча изъ Рудника, и Муселенъ Адемъ барактаръ, и сердаръ Барїамъ ага, и ѡсиморише землю монастира Волавче, таан камнанъ Слатина, таан камнанъ Вукоевацъ, таан камнанъ (.....) Баднѣвацъ, табанъ банръ Вранница таан камнанъ Вранница, таан Емнолъ низъ брдѡ, таби Сребрница дере, таби Стербуанъ дере, таби камнанъ Ћворъ, одатле прако узбрдѡ таби нишанъ ташъ под пута рудничкога, путемъ на истокъ, до пута Паштроева, путемъ паштроевскимъ низъ брдѡ, таби Десановица, дере, таби клисура дере, и клисуромъ рѣкѡмъ до другога потока и исподъ вануткие баталъ воденице, на клисури потокомъ узъ брдо до четвртога малога потока, потокомъ узъ брдѡ до Сребрнице, таби чиплакъ банръ и курнѣолъ према слатини, Тому шанти изъ Рудника хаджи мемедъ Еднинъ Уничинъ (у оригиналу Ц) делъ Омеръ баша Бекировнѣъ еднинъ Ценичинъ делъ Омеръ баша кучукъ Алїа.

Тому шанти изъ крагуевачке наїе села Маслошева Живанъ Кузмнѣъ, Радосавъ и Нешо Живоиновнѣи, изъ села Влахча Станиша Ристовоевичъ, Никита Наїнѣъ, Пантелїа Стоншнѣъ.

Потомъ в лѣто 1776. г. изъ села Страгара населише се на монастирску землю зовому Белучна са становима што (би=би) лѣти с маркомъ на Белеучнои гионан, и орали и монастиру десето давали тако обѣщали се, а потомъ по наученню дїаволскому и наваждениемъ нѣкихъ неблагодарныхъ христїана изъ коих ивно Їоксимъ Петровичъ и Радосавъ Живоиновнѣъ и проучїи нѣкїи изъ Страгара тапинимъ образѡмъ подобни юди предателю Христа Бога нашего, они у Руднику своегѡ

господара читлукъ Санбїю, дисдаръ Османъ-агу наговорили да отиу землю монастира Колакуе Белеуиу под Сребрницу и своеволно одъ Белеуие, десето своему господару Диздару давали, и велику обиду монастиру учинили.

Потомъ въ лѣто 1778 г. Октомврїа 4-го.

У Руднику, Омеръ спаїа Семизовићъ из Ужице даде тапїю на землю монастирску Колакуе по тапїи Мула Ахмета и Сарнѣа и по тапїи Мустан Бега Уиласиновића и по тапїи Шаинъ спаїе ужичана из Ужица, овако тапїа Омеръ спаїе Семизовића изъ Ужице гласи: Земла монастирска до извора слатине, до извора Вукосеица, до извора Бадиѣвца, до Вранице малога брда и старога пута, путемъ до извора Вранице, путемъ на реку Сребрницу, Сребрницомъ уз воду, до стрепуанске реке, стрепуанскомъ уз воду до извора Ѧкора, и по суву право узъ брдо на камену белегу код рудничукога пута с леву страну пута идући одъ Рудника путемъ рудничукимъ на истокъ до пута Паштроевша, путемъ паштроевскимъ низъ брдо на Десановацъ реку, Десановцемъ низъ воду до клисуре реке, клисуромъ низ воду до другога великога потока испод монастирске баталъ воденице на клисури, потокомъ узъ брдо до четвертога малога потока потокомъ малимъ узъ брдо до Сребрнице до суве локве на голомъ брду према слатини.

Тому шаити изъ Рудника Мустафъ-ага Крезо и Мусеимъ Бѣнръ ага кантаргїа и Мемедъ Баша Бѣнровићъ Єдинъ Цинизнъ и Мемедъ Баша Спао 45 орте и Мемедъ Баша изъ Ужице.

Потому вишенменованому ограченїю, по тапїи Омеръ спаїе Семизовића изъ Ужице даде Єфендїа у Руднику Уцетъ на землю монастира Колакуе лѣта 1778 Окт. 4.

Овдје су били: Из крагујевачке нахије села Маслошева: Шанти Радосавъ и Недељко Жиконнокнѣи, и Радосавъ Євтнѣъ и старац Марко Милокановнѣъ.

Из села Влахче: старац Станиша Ристивоєвнѣ. Старац Никета Наїнѣъ. Старац Драгутинъ Цкеїовнѣъ; Пантеліа Стоишнѣ.

Из села Пласковца: Атанацко Гавриловнѣ, Андреа Миаиловнѣъ.

Из села Шења: Радованъ Секулнѣъ, Милутинъ Кујовнѣъ,

Из села Зрочића: Старац Крстивон Нинниковнѣъ, Наїа Милокановнѣъ.

Из села Ранаће: Ника Вукнѣевнѣъ, Радосавъ Миланѣъ.

Ови вишеименовани христиани монастира Колаує ѕемлю, по својои[1] души оснинорише и себе и родителемъ своимъ кѣуныи споменъ оставише. Аминъ.

Ко ово разори да је проклет. Аминъ.

Послао је Єфендија на мјесто себе Мустаф агу Шабуиїу, Єми Нѣнинъ.... И Мусеиимъ Бекиръ ага на мјесто себе посла Мемедъ Башу Спао, 45 орте и Сердаръ ага Сака.

И Шабанъ ага сердаръ, на мѣсто себе послаше Мемедъ Башу Бѣнровнѣа Єдинъ Циндинъ и дошоше и оснинорише по синору куд су христїани прошли.[2]

Белешка да будеть монастирска до уеткртога потока, потокомъ ѹзъ брдо до до Сребрице до голога брда до суве локве на голомъ брду према слатина. Вторыи крестъ Туриц синорише ѕемлю монастира Колаує. Тако ѕнано 1778 лѣта Септемкрїа 20 уисла.

---

[1] у оригиналу ј.

[2] 1734 г. 20 Априла из Осата Марко Николајевић дошао у манастир и обећао се служити без паре и динара за 40 година. Умрьо је 1775.

У истој рукописи има запис како је дао — 1764. г. Јулија 13. парусију 12 гроша господар Їоканъ ѡбръкнєзъ из села Кораћице.

У истој књиги налази се списак књига. Све су готово црквене, али има и врло знатних за историју:

1. Исторїа о царствѹ грєчєскомѹ и тѹрскомъ.

2. Исторна рѹкописна (на средње коло) ѡ царствѹ римскомъ, грєчєскомъ, росїнскомъ, србскомъ и тѹрско.

3. На 7 листићу каталога. Исторна рѹкописна (на средње коло) ѡ первомъ Стєфанѹ Неманї и родиласѧ ко градѣ Спѹжь ѿ ѡтца Бєла Ѵроша и матєрє Анїїн . . . . . .ѧ҃рѯ҃г. и ѡженн сє в лєто .ѧ҃рм҃ѧ. и прєстави сє к лєто ѧ҃рѻ҃ѳ.

На страни 7-ој записника написан је живот калуђера Алексија Ерцеговца рођеног у селу Влаовини код ријеке Ћиотине окт. 6. 1722 год. па од насилија турскога његови родитељи добегну у Србији под владу аустријску у село Бозањ код р. Дичине 1775 го. . Њега закалуђери ерцеговачки владика Вилотије у Пиви 1740, ј р је већ био замонашен 1.733 год. Марта 25.

Живљео је Алексије у Благовјештењу а „Колаѵа паде в' послєднюю нищєтѹ и конєчноє ѕапѹстѣнїє ѵрєѕ нєкоєго Ієромонаха Ѳєодора Тєпца бившаго раѕбойника. Ѕа сїє Тѹрцн монастир до самих стѣнн ограбнше.“ Старањем владике ужичког Митрована и Алексија 1760 год. буде поправљен монастир.

Манастири кабларско-овчарски звали се „Српска света Гора.“ Они су то име потпуно заслужили, јер прије освојења турцима српских земаља сва је наша црквено-књижевна радња била усасредсређена у Вилиндару и Студе-

ници, а доцније пошто буде прекинута свеза са Светом Гором склоне се писци црквених књига под окриље Каблара и Овчара и ту се одпочне књижевна радња ондашња. Колико је израђивано књига у истим манастирима доста је напоменути да су пребројане србуље у манастиру Никољу 1.829 год. и нађено их 234. На колико су знатни кабларско-овчарски манастири у другим одношајима и на колико су они нијеми сведоци наше прошлости биће говорено другом приликом, а сада саопштавам ове записе из различних књига, које су писане под прикрилијем Каблара и Овчара. Неке је од ових записа печатао п. В. Караџић у „Даници“ за 1826 годину; али како се тешко може набавити та књига ја сам их овдје ставио нако, како сам их прочитао у оригиналу. Тако:

I.

У Никољу има и то:

а), једно јеванђеље, тврде корице, на хартији писано, а около писаног свуда су златне шаре, златне точке, запете са извезеним буђурама и са извезеним јеванђелистима; овога украса ниђе нијесам видио шаре су златом измалане.

У почетку предговор у коме се претреса, како су писана јеванђеља.

Сва су начелна слова шареним златом извезена са разноликим бојама напр. Једно слово зелено, друго плаво и т.д. Оно стоји на трапези и из њега се чита народу као из највеће светиње. На крају истог јеванђеља пише ово:

(печатано у Вука.)

„Съписа се сїа скетаа и доуше полезнаа книга гла-
„голиеми їеуангелые при рѣцѣ лоужницѣ ньсѣлх Караноу
„при храме скетаго благовѣщениїа прѣскетые владнуице
„наше богородице и присно дѣви маріе вь подкрилїе

„гори урнокоси, блиѕь мѣста оужина писа же синь про-
„топопе ралете попь Воукь троудих се и ѡсемь писаны
„и вѣл'ми богати вьгрѣсѣхь добродетелимже оубогын.
„Емоуже ѡт'ушство гробь ѕемлеѭ мати молюже юніе и
„сьвьѕрастніе и старіе прѣписоующе нан ушьтоуще любвѣ
„христовѣ ради испрабляите понеже доухь оунилъ и оумь
„сьмоущень имѣе не вьѕмогохь постигноути испрабленіа
„и молю се благословите и некльните да и ви оулѹуите
„благословение:“

друга страна:
иста рука.

„Съписа се ѿ бытіа въ лѣто ,.ѕир. .ѕі. Кроуть сан-
„цоу тогда быс .д. а лоуни .і. и вь то врѣме ѡле ѡлѣ бѣда
„ѿ иѕ'мантель на хрїстїаанѣхь и ѕапоустеніе светїнмь
„ѡбителѣмь многимь црьквамь и велми тоуга ѵѣловѣкѡмь
„и многи се дан'іи сьтицахѹ по ѵетири и по .є. на хрї-
„стїаанех и тогда поплѣни се славина ѕемлѧ мокьшан-
„дїа и многаа пѣнїа вь светыихь црквахь оумалише.“

И тогда ѡбладающы прѣстоломь срьскымь вьсе прѣ-
ѡсвещенымь арьхнїепископоупѡмь Їѡанинѡмь и тогда ве-
ликїе скоупоси бысь на ѕемлы той ѿ многихь иновѣр-
ныихь єѕыкь сьбыраюшимь се и раствоушимь се с оугрїи
и ѡбрѣташе се конь по .т. ѕлатиць и ѕлатица имать .рк.
л. воль по .кне. ѕлатиць ѡвань по є. ѕлатиць товаръ
жита по ѕ. ѕлатиць товарь вина по і. ѕлатиць а ѡцемьже
нашимь.

треѣа страна.

Есть оуѕнанїе прѣжде било кѡнь по хылѧдѹ аспри
кѡлже поеднноу ѕлатицѹ ѡвьниже по, .ка. товарь жита
по .мас. товар вина по .к и єас.

И тогда ратствующомоу се соуньтань Ах'медѹ съкоу-
ѕулѣбашемь вьурьмнемь мѡрын и тогда и ѕа оумноже-

нїю вьсакои непрадн мѣждоу чловѣци и безчьстїе рѡдїителюмь ѿ чедь своихь инсъкинъ вьсака любовь благаа ѿ чловѣкь и чловѣкь чловѣка давить и колють и Богъ нашемоу слава въ вѣкы вѣкомь аминь: ∾

Съвршн се сїа свѣтаа и божествьнна книга месеца Марта .к.г. дьнь.

Река Лужница и село Каран су у окр. ужичком више Пожеге у срезу црногорском.

Одмах за овијем иду у истоме Еванђељу два писма Максима патриара:

(печатана у Вука)

Маѯим божїею милостїю архїепископъ пекскыи и патрїарх всеи Срьбльи и Бльгаром и проу.

Смѣренїе мое пишетъ понеже да естъ ведомо како се сълъуи архїерейемь произволенїемь и намь смѣренным прїити въсветъю и свещеннъю ѡбытель монастырь зовѡм николю, иже ест въподкрилїе горы Каблара храм свѣтаго архїереа и чюдотворца николи. приходихѡм, прї игуменнъ кур неѡфитъ їеромонахъ и здѣ пребихѡмь ѡ праздникъ въскресенїа господня и тогда се сълъуи свѣты великомъученикь Геѡргїе на пасхъ. придохѡм въ монастырь по снегъ. паде снегь по земли великь и дрьжа се крѣпко .д. дни. и д. нощи. тогда изишло беше повеленїе ѿ Амири агаренскаго повъсвдъ вънеговен дрьжаве касакь необрѣсти се вниъ нигдѣ въ градъ ни въ местъ такмо поселех, и тогда велика нужда обдрьжаше христїанскы род. тогда лѣтъ минотекъщомъ ѿ създанїа мира. ,з.р.о.ѳ. ѿ въплъщенїа бога слова ,а.х.о.а. ѿ мухмета турскаго ,а.па. кругъ сльнца .аі. кругъ лунн .гі. Знаменїа слово .ю. писави рукою грѣшнїи имемъ обрѣщеши хажи. троица

въединствє и єдни въдвонци. десетница трьгоба. и троица въединствє петорица сугубо и троица въдвонцє. служитель и книїграфь светѣишаго курїю Курїю хажи Махима патрїарха. ·. ~.

на другој страни

II.

Арсенїє божїю милостїю архїепископъ пекски и всем Србьлем и Бльгарем и пр. пр.

Смѣренниїє моє пишеть понеже да єст ведомо како се слуги божїемь произволенїем и намь смѣренным прїити въскетую и свещенную обитель монастыр зовом Николю. єже єст въ подкрилїю горы Каблара храм светаго архиереа и чюдотворца Николи. приходихом прї игумену кур Неофиту, їеромонаху и зде прѣбихом о празнику светаго и чюдотворцу христову Николи скорому помощнику, и прѣбихом ѥ. дни и ѥ. нощи и лѣпо нас доучекаше и любовь показаше богь да прости и многа им лѣта. И въ та лѣта беше велико зло повсѣи земли ѿ Амира султан Мехмеда и велика нужда обрьжше христїански рѡдь, беху велики сурсати и намѣти по въсе силѣ изманлскїє лѣтуще како змїє крилате на славнїи град Беу нь господ грьдим противитсе ащь възврати се, а воиску му всу оугрїи ѯечу прѣдадоше. и быст велика нужда по всѣи земли.

Сеже писах лѣто ҂з҃.р҃.ѵ҃.а҃. а ѿ рождьства христова ҂а҃.х҃.п҃.г҃. Декемврїа н҃. круг сльница кд҃. а круг луни. і҃

Єпахта .к҃. у монастыру.

„Патерик“ рукопис почетка XV стољећа нема почетка, а на свршетку су написана правила за калуђере српске а и за тога стоји ово:

(Црвеним) Слова съвръшителю Богоу. . . . . .

(Црвеним) Въ лѣто ҂ѯ.ѻ҃кз сьписа се сїа книга глаголїеми патерикь вьподкрилїегорн ѡвчара и каблара, на рѣце мораве вь храмъ светагѡ чюдотворца христова Николаа троудом и повелѣнїем игумена кѵр Леѡнтїа еромонаха и вьсегѡ братства. Ащелисе кто ѡбрѣщеть ѿнинтїю ѿ светагѡ сегѡ мѣста навожденнемь вражнїм кромѣ некое великїе моужди, да му будет светы Николае вьмѣсто помощи великы съпарникь на страшномѵ соудѵ и вси светыи, и да буде съчетьнь съѡнѣм и иже рѣше: вьзми вьзми безгрѣшнагѡ распни егѡ. И пакы молю се вам ѡтци и братїѡ писавїи сїю книгѵ аще ѡбрѣщете что погрѣшено некальнете господа ради нь исправлаиите и нас ѡ сем троудившихъ се благословите яко да вси благословенїе и мловаиїе полѵчими ѿ христа бога вь дьнь соудны емоуже слава и дрьжава вь вѣкы вѣком амнинь:

На другој и последњој страни иду стихови са зачелним црвенијем словима које и састављају име писца ове књиге:

(Црвеним) Коею надѣждею христа оусрѣщеми плътскым сластем каждонна работающе:

(Црвеним) Испитан писанїа, и ѡбрѣщеши заповѣди и глаголемаа сьткори и страсти оугѡнезиѣши:

(Црвеним) Разѵмнь моужь ест съвѣть прїемлиен и паче духовнаа отца по богѣ сьвѣтоующагѡ: —

(Црвеним) Испитаеть словеса божїа поучитаеи егѡ, ѡбрѣтаетт же таа истинны рачитель:

(Црвеним) Яко же врьтоградарь неизнимае трави подаваает, зелїа сиче и оумь неизчинщае помисль погѵбляет трѵды:

(Червени) Клеветалка душа трирожни имат езыкь, себе боислышещаго ест егда и оклеветаема вредить:

Аще хощеши оуведети име калавшаго сїю книгу вьзри на стихы вышеписаніе и тамо имаши обрести богатаго вьгресех оубогаго вьдобродетелиех емоуже отьчьство гробь земля же мати:

У истој књизи сниже главног текста стоји написано ово:

1751. бисть игуменъ кирь Пахоміе рожен у селу Требшани и зде поживе 28 лета и по смерти его бысть игуменъ кирь Ѣерасим, (пура) его убише андуци. Он бе рожень у Кошеннѣ и по смерти его бисть игумен кирь Исаиа рожень у Пики по смерти его запусте сїи монастирь (Николе) 3. лета и по запустении сего монастира пришедь їеромонах кирь Георгие изъ монастира Добриловине и ш иные 5 братїе еще придоше и обретоше долгь монастира сего 112 златица, златица турских грош шесть имеаше и тогда бе на ристане велика беда одь проклетих и безбожни турака. Тогда немаць с царомъ турскимь султан Суланманом поведе ратъ и много именнасвета церква умалисе и серьско робле Турци поробише пашалукъ београдски и немецку страну, Панчево Турци поробише тогда ѿ рождества христова 1780 па учинише Немци и Серби е Турци мирь и доће везирь у Београд Ажи-Мустапаша и заклада градом 12 година и многи данци стицаху се за годину по 6 и по 7 пута пашу убише еминари поки Кучукь-Алиа Ѣевриѣъ из Рудника кои беше нангори дана и они закладаше Београдомъ 4 год. и многи зулумъ христиани по(д)ношаю тогда престави се Георгие архимандритъ поклонивь гробу господню, а Кучукъ-Алиа посла брата своего Салиах-Агу

те попленн манастирь сен и много именна ѡбрете: жита, вина, ракие, волове, коне, ѡваца, бакра и сребра, алина кое у чему има 20 кеса то есте хиладу и сто два дуката, а дукатъ имаше турски гроша 9 и по смрти его јером. Георгна ѡстаде грешни (он је писао) јеромонах Аѳанасие роћен бе у селу Милићевци 1803 келика беда нахоћише христане од проклети еничара Кучукъ Алие и Фочића и мола Юсуфа и аганлие ѡни ѡбладаю Београдом тогда Богъ наставн Карађорђиу и утврди срдце свему народу сербскому па ѕаковеаше на турке Београд се перве године убише 4 дане ѡне кое су ѕло учинилае ѕ године, ѕеше и Беогдрад а Турака що нађоше у граду кои се некте крстити све исекоше ама много се покрсти у Београду ѕ хиљаде турчина чифотина на годину пре Смедерево предаде се а Шабаць кло и Београд ама безъ пушке ѡдоше Турци здраво у Босну па поће г. Ђорђие на Ужице те га турн у Мусеру 3 месеца и много би крво пролитіа ѡ турака на Ужицу и ѡд гладн помреше било е међу Турци у граду брашно скупо ѡка брашна по 12 гроша, ока меда по 20 гроша, ѡка меса конскога по 2 гроша ѡка соли по 5 гроша, па када Турци видише неволю послаше за мидать у Босну поће нмь мидать а доучеаше Срби те посекоше 150 Турака па се Турци препадоше те предадоше и одоше у Босну Ужице Срби узеше држаше га 5 годнна послѣ и царь турски диже свою силу едни пређоше на Дрини на Бадовници како ће ніза Саву а други уз Дунав Сулеман-паша низ Саву са 150 хиљада те се Срби у Засавици ушанчише и Нини Сулеман паша са своим силом нападие бише 25 дана и ту много крвопролитна би ѿобою страну би 1200 Србу а Турака 14 хиљада и

то е истина мое ми грешне душе ѡдатле Срби побегоше ѹ Шабац а Турци ѕа нима, те се крепко бише по шабачком полю пред Србима е био Милош комендант Обреновиѡ из Брусинце тада и Карађорђе побегие ѹ Немачку.

(Кажу да је ово писао Атанасије Арх. мон. Никоља умрьо 29. Јунија 1862 год.)

У истоме златноме и окићеном еванђељу налази се између писама два патриара овај надпис.

Прїдѡ и аѕ смерени протодїакѡн спитроп Пескаго кир Аѳанасиа ва светую ѡбитела монастира и трону прї митрополиту валевскому господину Паусиѡ и при їгумену Павлу милостїне ради сетеншему трону Пескому и лепо нас приминше многа нимъ лета ,аѳна. 1751 Феврвара 11.

Иза Арсенија патриархова писма на другој страни на пред предпоследњем листу има запис од 1803 године у почетку оштећен од воде. Из свега тога записа могао сам прочатити ово:

— — — — — — — — — — — — — любителемъ

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — окуара непо-

ковано врема, бывше и слаѕует с кона 300 (тристa) ѕлатицъ; ѕлатица .рк.=аспри, а сего времене кона сто ѕлатиць, ѕлатица .ѳ.=гроша турецки а кола десатъ ѕлатицъ, а окенъ ѕлатицу, а сто ѡка жита, три ѕлатице, сто ока вина две ѕлатице и бисть ратъ московскои царици со турскиы султане Абдулъ Ахиндомъ, и помоществовка ему цесаръ Їѡсфъ же римскїи по ратъ бистъ пакъ ѕентїе ѿ Немца Белградъ туркоми со ѡкреснимъ странами и по десатиомъ лету бистъ между оусобиабрань между ага-

ріанїн и везнрь Хажи Мюста паша, оудави владику Методїа Белиградскогъ; оу то лѣто 1801 Ферфара 16-чисела и того лѣта би оубїенъ и паша бише реченїи од свои еннѣара и бише немало оу своевластїю само еннѣари. и би велико насилїе и дань что нїе било ѿ начала мїра, и бистъ здѣ костоуиои свето Нїколаевскои ѡбители, и Јеромонахь, Геѡргїе Марковичь дедичъ рожденїемъ изъ Колашина и постриженикъ монастира Добриловине, и пride къ светїю ѡбитель Николю сегѡ года ,аѯое. (1775) и ѡбрете немало запустѣлу и ѡбнови монастиръ и келїе в внутеръ книгама и проуемъ оукрашенїемъ последниже постави са архиїепископомъ ѿ господина митрополита (Їѡанн??) потомъ иде на поклоненїе костоуниїи град Їерусалимъ и написахъ азъ архимандритъ Рвенъ изъ Боговаће п. рождества христова егда бѣга ѿ агарїанъ и би кодъ моега брата здѣ комь сега года ,аѯг—1803 Марта .д.

Споља на цркви били су намалани свеци. Некакав калуђер Нићифор заповједи те их замажу. „Због тога он умре,“ говори ми кмет из Пријевора: „а свеци и сада вире кроз креч као из апсане.“ У цркви има измаланих војника и слугу у доламама и један војник у калпаку са 2 бијела пера.

II.

У Ваведењу.

Јеванђеље у коме има оволико на крају записа:..... По сихь же азь Троянь Гоундоулнкь ѿ великаго града Дубровника по представленїи кнеза Радише поноуждень быхь ко еже....

(нема даље.)

У почетку се пак казује, како је написано јеванђеље и да га је писао: Марко пошљедователь Петра; Лука — Павла итд.

III.

Благовјештење.

У њему има неколико Србуља од којих се само сачувао у једном јеванђељу овај запис:

На првој страни црвеним мастилом:

„Понеже нже въ троици покланяемы Богъ благоизволи цръковь скою испльнити светыми книгами. Въ славословіе и ползоу проучтающимь, сего ради ї азъ христу рабь Радиниша дмїтрѡвникъ възрѣновахъ поспешеніемь светаго духа и любовїю еже въ божьственимь цръкламь написати сїю душе спасенюю книгоу четвероблаговѣстїе еже христосъ свети апостолскыми оусти ѿригну въ познаніе и испльненіе славословїю трисльнаумаго въединствѣ покланяемаго божества. И непощедѣхъ ѿ моего богоданнаго имена доидеже съставихъ слова, на типарехъ ньвьнезаапу прїиде грьдїи часъ сьмрьти и възеть духъ мои и по сьмрьти моеи ѡставихъ сїе форми въдомы моемь.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Посихже азъ троица гоуидоуликъ ѿ великаго града Дубровника по представленїи князя радише по-

(на другој страни.)

моуждень быхъ въ еже принести сїе форми и възехъ и принесохъ въ домь мои форми сїе поуехъ и съвръшихъ сїю светую душе спасиюю книгоу глаголюмоую тетроїе чтъ. И ѿбогоданнаго ми имена непощедехъ ни тѣлу моемоу покои дахъ доидеже прїидохъ до съвръшенїа дѣлоу. * * * * * * * * * * * (једно црвено друго не).

Повелѣнїемь господнина Троѩна гоуидоуланка. Дрѹднхсе осемь писанїи азь грѣшинны и много ѡкаланѣнши, и мьнши вь иноцѣхь їеромонахь Мардарїе ѿ монастыра глаголемаго мрькшина црьква иже ест блызь урьнїе горн.

Молюже юные и сьвьзрастные и старїе ѵьтѹще или пишоуще любке хвѣ ради исправлѧнте понеже неписа дѹха светы ни анггель нь рѹка брѣнина и дѹхь оунылаи ѡкаланїи и грѣшнїи.

Тогда же вьстоуннмь странамь ѡбладающомѹ великомѹ Амурехь султань Сулеманѹ.

(на трећој.)

Сьврьшише се сїе светые и божестѵенїе книгы вь лѣто ,ѕ.ѯ. кроуг слнцѹ, д. лоуни а.

Месеца Авгоуста д. дньь.

вь Бѣлградѣ.

Доѯаси ѡѳесѡсь.

К печатаном надгробном натпису на гробу владике смедеревског имам да додам ово: да су на плочи изрезане двије руке и у свакој топуз. Да ли није био овај Софронније први бератлија? И има још на истој плочи турски надпис, кога В. Караџић неспомиње. На дувару у цркви има измалано многоштво људи, у хаљинама до сниже кољена, налик на садашње душанке, доње уске панталоне, а у рукама држе запете стријеле.

У Троици има Минеј за месец Јули најпре ово:

Сїа книга писа се ѿ битїа вь лѣто ,ѕоа прї игѹменѹ кѵр Маѳею їеромонахѹ, вь храмѣ ѵьстнаго и славнаго прьрока предтѵе крестителѧ, Їоанна. Близь рѣкы морави:

па онда иде ово, као што наводи В. Караџић:

Сїю книгѹ рѹкодѣлнса ѡкаланѣнши и грѣшнїи вьн-

нощѣх Никуфорь церковник, прѣжде именокан Кисарїѡн емоуж ѿчьство гроб ѕемлѧ мати.

као и ово што нема у Вука:

Имѣх желанїе къ светому господню крьстителю и сїю книгу приложих богу въ славу, а мнѣ грѣшному на спасенїе:

па и ово:

„Нагнаше Турци збег те се давио у Морави против преображења 4. Маја 1815 год.“

Има много књига, које казују да је главно мјесто израђивања наших књига била „Српска света Гора.“

А.

Октоих за Август.

„Сїе писасе ѿ бытїѧ лѣту тѣкоуша ѕое при игуменѣ кир Маѳею їеромонахоу, поселѣнїемь его и въсего братства рукодѣлиса сїю душе спасиую книгоу, многогрѣшнїи ККККИУТТѲР къ славословїе божїе, и светыим на похвалу и намъ уътущим на спасенїе. Писах уръстах сїю книгу храму светаго Їѡана при рѣце Мораве да аще ктѡ дръзнет ѿ нимнтию въ мѣсте помощи даму ест мьстьтиы:“

Простете а не клънет аще и съгрубыхом а вас Богь:

В.

(Ово нема у Вука)

Месеца Септемврїа .д. маучетвь индиктоу сриеуь новоулѣту и т.д. (црвеним.)

(ово има)

Писасее сїа светаа и божьствьнаа книга рукою многоу грѣшнаго Їсаїе їеромонах въ храмѣ светаго Николи под планинѡм Кабларѡм и Ѡбучарѡм на рѣцѣ Моравѣ.

при їгуменоу Коулы ѿкуніїю игоумень ѿ себѣ кромѣ монастира светому Николи Богь да га простить аминь.

И писа се сїе въ лѣтѣ, ҂зрг. и ѿ того лѣта въздвыже се рать туркомь съ оугры, и поробыше татары Блашку землю Мокшаньдїю ѡлѣ тогда попраніе и бѣда цркваи и свещеникомъ и христїанѡм ѿ їсмаилть въ срьбсцѣи земли и по инѣхъ странах оубыстка безунсльнаа и запустенїа многымь светым обытелиемь.

Тогда же светительствующу прѣстолоуь срьскыимъ прѣѡсвещеному патрїархоу кѵр Їѡаниу:

Простите ѡтци светїи трудившаю се ѡсеи дѣлѣ;

Аще что погрѣших, вь вѣсть нѣс'мь хотѣнїемь.

В.

Сыи ѡхтои съписа се въ лѣто ҂зпз. въ подкрилїи горы Каблара на реце Моравѣ къ монастири стого прѣѡбраженїа господа нашего їсуса христа при игуменуу Макарїю настоятелїем и ѹсрьдїем нѣкое братїе тогда ту прѣбывающїих въ монастири. Єромонах Єрофеи, и Єродїакѡн Даніилъ да имь ест на прощенїе грѣхѡм въ будущем страшнем суде.

Г.

Врло је чисто писан пролог:

Сїа двеа месеца пролога исписа грѣшнїи и маниши выноцѣх нахоміе ѿ монастира зоковь сопоклани въ летѣ ҂з-тисѹфию и рки.

У овој књизи има живот Јована рильскога жившег у вријеме цара бугарскога Петра, гдје се казују многи факти бугарске историје и у ѕ҂,х.є и є немного времени минуеши внегда благоволи бог поднѣи падшую скинїу и ѡбновити блъгарск'ю ѡбласть ѡбѣтъшавшую грьуьскыим

насилїемь възнегда възнесе рѡгь блъгарскаго царства при христолюбывемь цари Асѣни емоуже ныне въ светѣмь крщенїи Їѡань ть и оубо въ начелѣ царства своего падшеесе грады бльгарскые обновїи и поткрьдїи и хождаше покарае страны прїемлѥ градови дошадже и до срѣдца и того покорнвь.... ѕаповїеди патрнархоу Василїю пренети мошти Риаског ѹ Трнов и начини му цркву лѣта ѕ҃ѯг. и назад се вели: моли се всемилостивому владицѣ спасти твое сродникы езыкь БЛЬГАРЕЖЕ И' СРЬБЛЕ и помоѕи державном нашем царѹ.

Д.

Опет пролог.

Поспѣ..... трѹди се ѿ сих писанїи много грѣшнїи и хоуждьшыи и неисправлѥнь въ дѡбрых дѣлѣх и инчыи'же достоинь нарѣщы се прѣѕвытер, їеромѡнах Никїфѡр писа сїю светѹю и дѹше полѣзноую книїгоу глаголемїи трїѡд на славѹ Богоу и намь на спасенїе. Прѡсты ме ѡтцы светы и братїе ктолы бо есамь аѕь грѣшнїи писа оумь моути'ь и недѡстаунь и невѣщь книжнѡмоу писанїю. Сегѡ ради молю се всакомоу утѡ боудѣть, недѡстыжнѡ и неправѡ молюкы се братїе и ѡтцы светы неклъметѣ нехѡ исправляите Христа рады и благословите а васъ Христосъ да благословыть

амин, амин, амин.

Сїе писа се въ летѣ ѕѯѯ.

Е.

За месец Априли Минен.

(Овај је надпис нов)

„Сен минен манастира Николе на подкрилны горы Овчара и Каблара при реще Морави ѕ҃ѧѩе. грешны Пахомїе.“

ж.

Псалтир да се из њега учимо добру: и того ради господинь Їеролимь ѕагоурѫжовикь кластелинь ѿ града Котора виде светие цркви ѡскоуднѣ божестьвиїе книгы иже недостатьчна бывше прѣжде ѿ родителѣїн его воевода, Гюрга Црьноевыка и господина Божидара и того ради прыдѣ вь Вѣнетыски градь и собрѣтѣ стары купари ѿ родитель его воевода гюрга и сьстави ихь вь едине ѩко да ѡбьновется старихь писмена и да испльнет се светїїе цркви разьлучнимїн книгамїн и того ради моли вьсехь вась поменоуите господина Їеролима вь молитвахь и азь Їаковь ѿ прѣделѣхь Македоньскихь ѿ места ѕокомь Софиа Кранковь синь и ѿ господина Їеролима поставлѣнь бехь на сїе дело и сего ради молю вьсехь вась колѣнома касаюсе и дѫшею миль се дѣю ако аще що погрѣшихь роукою или езыкомь а кїн простѣтѣ ѩко да и кїн прошенїе прымете ѿ христа бога вь дьнь страшнаго соуда сїн благословкень богь вь вѣки аминь поуеше се писаты сїе книги вь лѣто ѕоѕ. месеца Марта і. день.

И аще комоу кои потрѣба, вьсхощеть ѿ светыхь книль тѡ вьса сїа соуть прїинесена вь место Скопїе оу каратрифоуна.

На крају псалтира (јер је оно у почетку) стоји ово:

„Сьвршин сьн ѯалтирь господинь Їеролимь Ѕагоуровикь и положи свои белегь“ (а то је пачат са арапином на њему).

За тим иде азбука гдје има и ѩ и ѥ бројеви обичним цифрама и најзад стои:

„Азь Їаковь Кранковь синь ѿ мѣста нарицаеми

Софїа: сьписахь сьн ѯалтирь вь лѣто ,ѯон. а ѿ рожденїа христова тисоуѭь и петьсьть и шезьдесеть .ѳ. Кенеѳїа.

АЗБУКА СТАРА:

а б в г д є ж ѕ ѕ ї к л м н о п р с т
у ф х ѿ ѿ ѡ ѯ ц ш щ ъ ы ю ѥ ѯ ѳ ѵ і ї.

8.

Књига поучења.

У њој има забиљежено рукописом доцнијим: „да је 1801 год. Хажи-Муста-паша удавио „белиградског владику Методија“ и да су га јеничари убили (пашу). За тим да је исте 1801 год. било: 100 ока жита 20 гр. а да је 1802 год. била врло родна.

Ову је књигу написао **Кирик: Тогда весла правѣщу келикїе црькве кур Паусею архїепископу въсех срьбскыих ѕемль и поморскыихь: Агаренскым же столѡм кладущу салтанѡм Ахметѡм и тогда въздвиже рат немала ѡкы на Персиду, иныже на леха, како на всеи ѕемли Гегота и дьнас и беда...** (више нема листа у књизи на крају).

Пред тијем стоји на врху:

„Съвршии се сїа светаа и божьствьна книга глаголюема поучениє евангелско ѿ бытїа вь лѣто ,ѕрмд. а ѿ рожьдества христова ,ахлг. месеца Априла .є. дьнь оу Прѣображенїє. — И аще хощеши оувѣдѣти ние писавшаго сїю книгоу кьѕри на стихи нижеписаные оукогы вь добродѣтелиех, богати вь грѣсех нареуены нась.

(Они исти стихови кирилски).

и.

Најзнатније је велико Еванђеље невиђене љепоте и рукописа на крају кога стоји (оно је сво читаво, добро утврђено и чува се):

„Сїе светое благовѣстїе сънисе се въ храмѣ чьстнаго пророка предтече и крьстителя Їоанна на рѣцѣ Моравѣ, под планином Овчаром трудом и оусрьдїем игумена Маѳеа їеромонах, и въ сего братства въ лѣто ,ѕ, н, оѳ.

J.

Опет триод руком писан на дебелој артији ка' кожа. Ко га је писао види се из почетних писмена ових стихова:

(Црв.) Алкотоу иже жаждоу христа ради люби: и: и вѣси ꙗко прѣзывающеи цара ѡунщают поласут:

Єлико пакость тѣлу твориши. Толико благодать доушии зиждеши:

Размышлꙗиже повѣсе часы честа съгрѣшенїа твоа:

Кротькь оубо будї къ вьсакомоу человѣкоу идущоути въ светыи храм помысли еда кого разгнѣвалъ еси: —

Єпископом прѣкланꙗи главу скою и припади въ ногама их моли се да дас ти се благословенїе:

Аще хощеши вѣдѣти имени писавшаго сїю книгу, вьзри на стихи книше писаные.

Лѣто ,зрк. исписа се сы Тропѣсниць къ дому светаго Николи подкрилу гору Овчарскїе при игумену кир Леонтїу.

K.

Особито је знатан толковани псалтир штампан у Венецији.

„Съставихъ формы сїе. азъ грѣшии и мьншїи въ человѣцех.“

Божидаръ Воуковикь ѿ Гюрикь Подьгоричанинъ кад сам чвидно „оумалиенїе светїихь и божьствьныхь книгь расхыщенїемь и раздранїемь иновѣрными ѥзыкы.

По ѕаповѣсти Божидара Вуковића трудно се їеромонах Пахомїе из Црне Горе от реке.

Ѿ бытїа лѣта ѕ҃.ко. од рожѣнїа христова ,афк.

Месеца Октомвра .кі. в Бнецїехъ.

Почела се штампати Гїнварїа .кѕ. дьнь.

У овоме моме путовању слушао сам врло много казивање о преминулом живљењу нашега народа у рудничком округу. Као најзнатније навешћу казивање о Сали-аги. Он је у нашем народу познат под именом „рудници Бик“ и имао је три чардака (стана) у три села: у Пријевору, у Прањанима и у Пријељини. По његовој заповијести, — кад би хтио изаћи у који чардак, — њега су морале дочекивати женскиње, а погдјекад и попови. Пошто би дошао, рахатлисао се, најио се, онда би одпочињао да сејири и то овако: он би под ладњаком на простирачу се пруђио (а био је и велики и врло дебео) метнувши главу на крило дјевојачко, а ноге и руке опет у крило млада или дјевојака. Тада би свирка засвирала и играла би три кола: једно коло све саме дјевојке, друго коло све саме младе а треће — све само старе бабе. Прва је два кола Бик рудници радо гледао, а треће би га врло занимало, те се од свега срца весело смијао како бабе не могу да играју. У таквој једној прилици коло баба водио је поп Пластоња, а његову је т.ј. пластоњину љубу (јер је била врло лијепа) грлио и љубио Сали-ага, па гледајући како Пластоња игра запита га:

— „Љубиш ли ти овако, попе?“

— „Тако ага, но како?!“ одговори Пластоња сав знојав и уморан водећи коло.

Незна човјек чему се мора више чудити: да — ли скотском и ајгирском вкусу биковом или унижењу и робо-

обвању народњем?! Али негледећи на такво жалосно стање, нашао се јунак, у ком је куцало слободно срце, у ком је врела слободна српска крв, који је хтио прије погинути, него — ли поднијети срамоту. То је био Витор из села Прањана и његова љуба Ружица. Витор се тек био оженио 1803 год. Љуба му је била, веле, тако лијепа, да се њезина љепота на далеко чула. Сали-ага је једва дочекао кад је он довео такву љепоту у Прањане. Дошавши на чардак у Прањане, гдје га дочекају све женскиње, одмах запита за Ружицу Виторову и кад му одговоре, да Витор није дао да Ружица дочека агу, одмах пошље кмета сеоског да доведе Ружицу. Витор даде кмету два фишека с ријечма: „Носи ово Сали аги и кажи му, да сам једно ја, а друго — моја Ружица.“

Када Сали-агини људи потом опколе његову кућу да на силу отму Ружицу, Витор пушком прокрчи себи и Ружици пут и умакне у гору зелену.

Витор је био од први међ онима, који су устали 1804 год. кад се побунила Србија против дајија и погинуо је те исте године. Ружица му родила само једну ћерку сада овдје у Биограду живећу г-ђу Василију Вукомановић.

У исто доба и у срцу гадног Сали-аге погдјекад би се показала погдјекоја варница човјечанског осјећања. Он је имао сина Мујчина коме је било около 18 година. Отац га пошље у ујчевину. Да га испрате искупили се били мајданци у дугачким гуњевима, како су онда носили, гологлави, са дугачким перчинима. Мујчин бијесан и помаман окрене се једноме старцу с речма:

— Је — ли рајо ткогођ од вас запамтио, да је турчин јахао влаха?

— „Није,“ одговоре сељаци.

— „Е кад није, онда треба и то да запамтите,“ па приступи једноме старцу, метне ногу у џеп дугачке гуње као у узенцију па узјаше погрбљеног старца и држећи га за перчин као за узду — да се памти — мало га прејаше, па онда узјаше ата и оде; а старац је плакао од срамоте. У путу, у меани — незна се од чега — цркне Мујчин. Кад Сали-ага дозна за самрт сина и за срамоту учињену сељаку у Мајдану, он га (сељака) дозове к себи, дадне му 5 рушпија с рјечма: „опрости чојече. Дијете апамија, па није ни знало шта је радило!“

Додатак за ондашње нарави.

Витор је отео Ружицу и одмах се ш'њоме на силу вјенчао. Кад чује за то његов шурак, изазове га на мегдан и буде убијен. За тим је Витор се помирио с тазбином и живјели су у пријатељству.

Ова је два записа преписао у св. гори владика руски Порфирије из србуље.

1.

Молитва против мишева.

Кад би мишеви навалили на нечију њиву са житом, свештеник би обучен у црквене хаљине, са кадионицом у руци излазио на њиву и читао ову молитву или заклетву:

Чоуите горы и брьда и мише сего мѣста ѥ рехѡ, коѥ Соломонь царь проситы телось (порез) **.рн. тисѹчь мишїнхь мѣховь** (кожа) **да или телось дате или бѣжите ѿтъ мѣста сего гадове проклинам ви .кд. свашенники кои литоѹргисаю богѹ свать свать свать и потомь да кропить нївѹ свашенномь водомь и отпус....**

2.

Исти владика Порфирије преписао:

Логика Јоанна Дамаскина, толков. на апокал. Андр. Критск. и обличен. лат. суемудрија.

„Діалогъ Григорїа Римскаго написанъ въ обытели при богородицы поклѣнїемъ деспотицы Євдокїи дочери Георгїа Бальшича и (родственика) Константина съ Изаиклемъ деспотомъ и сыномъ ихъ Георгїемь, обладающимь Аминою и окрест. странами. Исписаже въ прьвои горѣ въ странѣ Єскоыи града сьврьши же се и покеза въ славномь граду Аминѣ лѣтъ же тогда текущъ ,зцсі. (1409) Герасимь инокь азъ Василїе митрополитъ Мокобрьдски изобрѣтохь сїю книгъ и приложи ю церкови граѧаници митрополїи Мокобрьдскои, храмь пр. богородици въ лѣто 1592 Мок. 8.

Мени је дошла до руке једна стара србуља, из 15 или почетка 16 ст. писана на дебелој артији у којој има врло много знатних ствари за нашу средњевековну књижевност. Осим свега другог имаде апокалипсис апокрифички врло знатан за појиме нашег друштвеног средњевјековног стања. При крају се заповиједа, да се даде само вернїимь человѣкамь..... и блажѣнь юст домь идѣже лежеть книгы сиѥ... Одмах за овим иде црвенијем мастилом на срједи:

Слово ѡ покихь месецѣхь і соуботахь и праѕьницѣхь, и како нарицаються вроини.

(за тијем црнијем мастилом.)

Въ еднинь ѡд дьни покоу месецоу соущоу въ тьи дьнь приступивь алеѯандръ къ блажѣнномоу Євсевию и рече молю тѣ господи како глаголет Їисаїа пророка. Моли месеци ваши и суботи и праѕници ваше възненавидѣ душа моя чесо ради възненавидить ѥ. Что во злѡ

сьтворишѣ дьниѥ ѡнии. Блаженн же научеть глаголати. Невьзненавидѣ дьни ежѣ сьтворин господь послушан слава да скажути се како глаголють понѥжѣ егда даваше богъ законъ Еврѣомъ сь всеми. и се реуе хранитѣ ноки месецн и суботи и празники ни дати ни прьмати ни купити нь понѥжѣ бишѣ неразоумни и раздражнишѣ бога и пришьдь на землю дасть намь благодѣть и повеле намь ни уесоже закона и христа хранити нь волию творити вса и видѣхь некие ꙗко христиане соущѣ жидовьствующь ѡбаче глаголють бо дьнесь соубота ѥст недостоить бо дати милостиню. Глаголе недостоить ми днесь минуесоже изнѣсти изь дому приходить ноки месець и паки такожде глаголють приходѣть празници и паки такожде творить не дають ни убогимь хлеба не достоить ми минуесожѣ изнѣсты изь дому моего сие убо жидовьскаа соуть да иже ащѣ сицѣ катворѣть христиане подобает ны ѡбрѣзати се и ѡпрѣснакь ѩсти и сь ними прѣбивати и сицѣва творѣщихь ѡуаніе соужительства ихь сихь бо блажени апостоль Павль убожьсе глаголють месецѣ назираете и врѣмена и лѣта бою се вась еда вьсоуе троудихь се минуто глаголю ѡ соуботахь и ѡ вещѣхь їюдѣнскихь. Видѣхь многїе крещѣнїе и ерет нжьние вещи творецѣ пасль на уьсном бо зада соусѣда ѡгнь не дають хранитии нь вест безь зазиранни творити не назирати дьни ни часї не блюсти гласа п'тиць на знаменовати срѣтенїѥ не назирати человѣки мнози бо сицѣва творѣть и горѣ имь ѥст ꙗко егда хотеть твори дѣло добро и пришьдь сотона разорить ѥ и не кальноуть сотону разорив'шаго и ну глаголють ѡньсица уьловѣнь приде ну реуе и, налагають на уьловѣка зло за люди послушан бо како нарицают се

хроци понеже діаволь ѡд искони лукавь ес и борацъ чьловѣкомь творе самь зло и на ниже безъповинне кладе зло. Егда оубо видить ѹ кога воль добарь добрѣ спѣющаа вь колехь или вь ѡрании и многим хвалима вьходить вь нь и разврьзаеть и имаие и его неѡмешетее како діаволь сьтвори емѹ зло нь наставлаемь жѣ диаволомь кльнеть и хоулить пришьдьшеие и налагаеть зло на хвалещѣе безъвини. Дроуги же егда идѣть на пѹть сїи безделнь приходить и глаголеть ѡнсица ме срѣтѣ ѡнзи дьнь сего ради неблоучихь и неѡмешѣтсе діаволѹ прѣкратиѣ'шоу емѹ нь чловекоу· како зло ѡко имоущомоу безъповина творе блюдиже кьлавь ест сатана. Егда хощѣть что зло творити ѿ него же больше блюдѣмь се томѹ бити спешити творити неполѹчение и налагаеть винѹ на чловѣки и ходить самь безъ вини синоки сѹть вещи сотонини ньд' те ми храмителю дароующаго победи на лоукавьствие диаволе и вь всакихь вещѣхь часни кресть и не имаа вредити те не победима бо крестиаи сила емѹ же слава вь веки векомь аминь.

Ради језика и ондашњег учења о моралу навешћу из „наравоучителног“ одцека нека мјеста.

(Црвеним словима) Аристодиль пише: Магь придохь на сии светь нагь ѿидохь ѿ него на вольно живнехь да до конца познахь да ничто неоумнехь.....

Соломонь пише:

Всака вода изъ мора тече и ѡпеть се вь море вракаа ѡ любьви приїатель сьрѣи пише може се реки троимь закономь прьво каде чьловѣкь люби дроуга мислеки и чекаие некога добра ѿ него то иниѣ права любавь тон ѥ неквера .к. мислеки и желаюки да твои приятель неко добро има .г. ѹделити добра кое ти ѥ и т.д.

Ѡ любави женьскои пише Соломоунь и т.д. између осталог и ово: и да жена дрьжи господство всегда би се противила моужоу своюмѹ .г. вещи изьгонеть чловька изь домоу прьво кѹка капланка .к. нищета .г. зла жена..... и рече (жена Соломуну) мѹ се ѡблѣщи вь женьско рухо и заповиде моу прѣсти како жени и возаше га за собомь како ѿроуе....

Алеѯандро рече хокешь бити даровань дароуи дроузиюм и дароуи с веселиюмь срдцемь и ѡбразомь. Ере ие весела рнеу веке врнед'на него дарь и веуе гледаи ѡбраза ѡнѡмоуи кои те дароуе него дара.

Моудри рече, када ие господинь пространь оу домоу тада ие ѡбитель скоупа..... болюе имаиние подати ближикам на сьмрьти него ли ѹбож'ство ѡставити..... всака скоупость конць имать и применити се може вь жаби шаренои кои вьде излезе изь землие и вьлезе вь водоу боеки се да ѿ воде поманка и излезе рада.....

Боле ие чловека хваити безь пенеза (новаца), него пенез безь чловека....

Како ѡдь споужа не можешь двое имати докле га не сьжмешь, тако и ѡдь скоупога докле мѹ неѹзмешь безь хари.... и т.д.

И ѡдь показаниа своихь младиюхь (прв. мастилом).

....Зашо ти се не маѹчи да е покарань: хоуте се може самь покарати.

....Младѹ дететѹ дан страха шибицом' за младости; ѡдь шибице неке оумрети, нь имати хоке разоумь....

....И т'ко мисли да би срюка дала или одниела тьи иие моудрь..... тко ие оучиниѿ злѡ поучетака ть не може ѹчинити добра конца.

....Доуша есть царь а оумь есть стѣгь аще скип'-

тро повалеть не убиють ли цара тако умь егда падиеть душа погибаеть и т.д. има врло много.

П. П. Особито је љубопитно „**Слово ѡ разлоучении доуши съ тѣломь....**“

Из књиге: „Раванички летопис“ стр. 85 писано около половине 18 стољећа.“

Слово ѡ умершихъ.

У њему се-с почетка заповиједа да се творе „**по умершихь третии и десатии и четиредесатини,**“ и то с тога, вели се у рукопису: „**яко во трети день человѣкь по умерти вида измѣнаетса; десатии же творимь, яко тогда все растеуетса зданіе, храним сердцу единому. Четиредесатини же творимь яко и то сердцу тогда погибаеть. Въ зачатіи бо сице младенцу бивает: въ третіи день живописуетса сердце; въ десаты же составлаетса плоть; въ четиредесатіи же совершень видь воѡбражаетса.**“ За тијем иду наводи из светих отаца, па — „**еще и надъ гробомь свѣщу вѣжещи во дни праздничии ѿ своих,**“ и тд. казује даље како све ово иде на добро праведном човјеку а грјешнику — врагу божијем — и све имање његово да раздаш сиротињи, неће бити никакве вајде.

На стр. 91. исте књиге има: „**Слово — яко не добро дати черцу, роду своему потребна, огень бо есть, палать именіе** (т.ј. ако од имања пише калуђеру).

На стр. 97 има: „**Память преподобнаго оца нашего Меѳодіа Епископа моравскаго; учителя росскаго и славанскаго: и Болгаре и Козаре и Влахе просвѣтивши святымь крещеніемь.**“ У живопису Методијевом између оста-

лог каже се: „**кгда емꙋ бысть лѣть двадесать поставн его** (Методија цар) **кнаꙁа славаномь.... н нꙁвнуе славански їаꙁикь..... н просиша Славане крещенїа, а Коꙁари ꙋчителя, а Моравлани епископи, а Класи наставника.**“ За тијем се казује његов живот, па се вели: „**н поеле кнаꙁь моравски быти соборꙋ.....**“ ту многи нијесу хтјели да чују за Методијеву науку и између осталих и „**Седиславь**“ али га: „**пожре ꙁемла.**“

На стр. 101 има: „**три брата малашаса на жатвꙋ на 60 нивь н єдинь ѿ нихь раꙁболѣса: праведни сѫдь**“ т. ј. почели сви тројица жњети: али се један разболи и оде кући. Она двојица све пожњу, па онда одијеле болесноме брату трећи дио; али он неће да прими, јер вели: „нисам радио.“ Онда оду на суд „старцу,“ који пресуди да он узме свој дио.“

Сьтворнже се н пописа се сьн свети божественн храмь пресветна владнчнцн нашеа богородицн н присно дѣви марнїн воведенїе вь храмь во дни благочестиваго н христолюбиваго н превисокаго н сетороднаго господина свє србьскна ꙁемльн н поморю Деспота Гюра н Деспотицн Єрини н синовихь господина Гоургоура н Стефана н Деспота Лаꙁара н Деспотицн Єлени вь лѣто .ѕцꙁ.

Преписао с оригинала и послао из Старе Србије И. Н. Ставрић.

ШТУРМОВА ТЕОРЕМА.

написао

Димитрије Стојановић.

При разрешавању виших бројних једначина ваља нам у главноме два посла да вршимо, да изнађемо број и омеђија реалних корена и да саме корене рачунамо. Оба посла ваља да се посебице врше. Само један начин разрешавања, грефе-енкова метода, непретпоставља, да број и омеђија реалних корена знамо, јер по њој добијамо све корене у једаред па били они реални или уображени. Ту је методу саопштио најпре Грефе у свом делцу: „Auflösung der höheren numerischen Gleichungen als Beantwortung einer von der königl. Akademie der Wissenschaft zu Berlin aufgestellten Preisfrage, Zürich 1837“ а доцније ју је са ваљаним приметбама пропратио Енке у свом чланку: „Allgemeine Auflösung der numerischen gleichungen, Berliner astron. Jahrbuch für 1841“ и у „Crelle, journal für Math. etc tom. 22 pag. 193.“

Грефова лепа метода покрај све своје општности има и својих слабих страна тако да се у извесним приликама не може употребити или бар да је веома околишна, ако би је употребили. Осем тога аналисти је више пута нужно само да зна, колико реалних корена има дата једначина, немарећи за њихово прорачунавање. Између свију метода, које аналисте ради броја и омеђија реалних корена

поставише, штурмова је метода једина, која нас извесно и без сумњичења циљи води. Моја је намера, да у овоме чланку саопштим њену теорију и рачунање.

Теорија штурмових функција.

I.

Ко хоће да тражи корене какве једначине, треба да је уверен, да она заиста и има корена, јер би иначе могао лако доћи у неприлику, да нешто тражи, што га у самој ствари нема. Све аналисте до Гауса, које се занимаху било са теоријом било са разрешавањем једначина, претпостављаху, да свака цела рацијонална алгебрајиска једначина има бар један корен а из тога се наравно може лако показати, да свака таква једначина има толико корена, колики јој је степен. Гаус први даде за овај став три различна доказа и то први у својој докторској дисертацији. „Demonstratio nova etc. Helmstadii 1799“ а друга два у Comment. Götting. anno 1816 pag. 107 и pag. 135.

У нашој литератури у колико је мени познато немамо доказа за овај у теорији једначина важан став, па зато мислим да не ће бити излишно, ако га ја овде мимогред саопштим. Ставимо у једначину n-тог степена

$$f(x)=x^n+a_1x^{n-1}+a_2x^{n-2}+\cdots\cdots\cdots+a_{n-1}x+a_n \quad (1)$$

$p+i\,q$ место x, то добијамо

$$f(p+i\,q)=P+i\,Q$$

где су P и Q реалне количине. Модуо је од $P+i\,Q$ као што је познато $\sqrt{P^2+Q^2}$ а норма P^2+Q^2. Последња као збир квадрата двеју реалних количина увек је положена а по томе и њена вредност лежи између 0 и ∞. Ако p и q све могуће реалне вредности дајемо и норма ће добијати

све могуће вредности али почем је она увек и положна, онда мора међу тима вредностима једна и најмања бити. Оне специјалне вредности за p и q које најмању норму дају, означимо са p' и q' а функцијоналну вредност са $P'+i\,Q'$, тако да је

$$f(p'+i\,q')=P'+i\,Q'$$

Цео доказ састоји се сада у томе, да се покаже да ли је $P'^2+Q'^2$ равно нули или веће од нуле. Тога ради ставимо $p'+i\,q'+z\,(\cos\Theta+i\sin\Theta)$ место x, разумевајући под z реалан иначе повољан број, то добијамо, ако реалне од уображених количина одвојимо

$$f(p'+i\,q'+z\,(\cos\Theta+i\sin\Theta)=M+i\,N$$

или ако краткоће ради $\cos\Theta+i\sin\Theta=\rho$ ставимо и по степенима од ρz на више уредимо

$$f(p'+i\,q'+\rho z)=(P'+i\,Q')+(P_1+i\,Q_1)\rho z+\cdots\cdots+(P_n+i\,Q_n)\,\rho^n z^n$$

где су P_1, Q_1;.....; P_n, Q_n рационалне функције од p'_n и q'. Неке од ових функција могу за специјалну вредност $x=p'+i\,q'+\rho z$ и нула бити, зато ћемо ради веће опширности претпоставити, да су P_k и Q_k прве на реду, које неизчезавају. Тада имамо

$$f(p'+i\,q'+\rho z)=(P'+i\,Q')+(P_k+i\,Q_k\,(\rho^k z^k+\cdots\cdots+(P_n+i\,Q_n)\,\rho^n z^n$$

Количина ρ није била до сада потпуно опредељена, па зато јој можемо дати четири различне вредности т.ј.

$$\rho=(+1)^{1/k},\ (-1)^{1/k}\ (+i)^{1/k},\ (-i)^{1/k}.$$

или ако са Σ положну или одречну јединицу означимо т.ј.

$$\rho^k=\Sigma \text{ или } \rho^k=i\Sigma$$

и ове вредности у саму једначину ставимо, то добијамо с једне стране

$$f(p'+iq'+\rho z)=P'+\Sigma P_k z^k+\cdots\cdots+i(Q'+\Sigma Q_k z^k+\cdots\cdots)$$

а с друге стране

$$f(p'+iq'+\rho z)=P'-\Sigma Q_k z^k+\cdots\cdots+i(Q'+\Sigma P_k z^k+\cdots\cdots)$$

Норме су ових израза

$$M^2+N^2=P'^2+Q'^2+2\Sigma(P'P_k+Q'Q_k)z+\cdots\cdots$$
$$M^2+N^2=P'^2+Q'^2+2\Sigma(Q'P_k-P'Q_k)z+\cdots\cdots$$

по томе дакле можемо за ρ увек такве вредности изабрати, да је

$$M^2+N^2-(P'^2+Q'^2)=2\Sigma(P'P_k+Q'Q_k)z+\cdots\cdots$$
$$M^2+N^2-(P'^2+Q'^2)=2\Sigma(Q'P_k-P'Q_k)z+\cdots\cdots$$

Вредност за z била је такође повољна, ми ћемо сада ону изабрати, за коју је први члан на десној страни већи од збира свију осталих а то је по познатом елементарном ставу увек могуће. Осем тога количине Σ као што претпостависмо може бити положна и одречна, у стању смо дакле да за ρz такву вредност нађемо, да су десне стране обадвојих једначина одречне, ако наравно број један од оба израза $P'P_k+Q'Q_k$ или $Q'P_k-P'Q_k$ неизчезава. Из тога сљедује, да је

$$M^2+N^2<P'^2+Q'^2$$

т.ј. да норма $P'^2+Q'^2$ није најмања. Али иста норма треба да је најмања, зато мора, ако хоћемо да се обе услове испуне

$$P'P_k+Q'Q_k=0$$
$$Q'P_k-P'Q_k=0$$

или ако обе једначине на квадрат подигнемо и саберемо

$$(P'^2 + Q'^2)\,(P_k^2 + Q_k^2) = 0$$

а ночем је $P_k^2 + Q_k^2 > 0$, то мора $P'^2 + Q'^2 = 0$ бити или што је све једно $P' = 0$ и $Q' = 0$ и отуда $f(p' + iq') = 0$ Из овога сљедује, да увек једна вредност за $x = p + iq$ постоји, која целу рационалну алгебајиску једначину задовољава т.ј. свака така једначина има корена.

Овај је доказ са неким модификацијама саопштио први пут Лежандар а доцније је од Кошија и Штурма дотериван. Сада је познат у литератури математичкој под именом Лежандар-Кошије-Штурмовог става.

Из овога става може се лако извести, да свака једначина има увек толико корена, колики јој је степен. Јер ако у једначину

$$f(x) = x^n + a_1\, x^{n-1} + \cdots\cdots + a_{n-1}\, x + a_n$$

ставимо $x = \alpha_1$ и ову последњу од прве одузимемо и са $(x - \alpha_1)$ поделимо, добијамо

$$\frac{f(x) - f(\alpha_1)}{x - \alpha_1} = \frac{x^n - \alpha_1{}^n}{x - \alpha_1} + a_1 \frac{x^{n-1} - \alpha^{n-1}}{x - \alpha_1} + \cdots\cdots + a_{n-2} \frac{x^2 - \alpha_1^2}{x - \alpha_1} + a_{n-1}$$

Деобу на десној страни можемо без остатка да извршимо тако да је

$$\begin{aligned}\frac{f(x) - f(\alpha_1)}{x - \alpha_1} = {} & [x^{n-1} + x^{n-2}\alpha_1 + \cdots\cdots\cdots + x\alpha_1^{n-2} + \alpha_1^{n-1}] \\ & + a_1[x^{n-2} + x^{n-3}\alpha_1 + \cdots\cdots\cdots + x\alpha_1^{n-3} + \alpha_1^{n-2}] \\ & + \cdots\cdots \\ & + a_{n-2}\,[x + \alpha_1] \\ & + a_{n-1}\end{aligned}$$

и ако по степенима од x уредимо и поједине сачиниоце од x краткоће ради са b_1, b_1, ... b_{n-1} означимо

$$\frac{f(x)-f(a_1)}{x-a_1}=x^{n-1}+b_1x^{n-2}+\cdots\cdots+b_{n-2}x+b_{n-1}$$
$$=f_1(x)$$

а из овога

$$f(x)-f(\alpha_1)=(x-\alpha_1)\,f_1(x)$$

т.ј. разлика функцијоналних вредности дељива је без остатка са разликом замене. Ако је α_1 корен једначине $f(x)=0$, онда због $f(\alpha_1)=0$ имамо

$$f(x)=(x-\alpha_1)\,f_1(x)$$

т.ј. свака функција дељиве је без остатка са кореном чињеницом. Ако ово исто и са $f_1(x)$ повторимо и њен корен са α_2 означимо, добијамо

$$f_1(x)=(x-\alpha_2)\,f_2(x)$$

Овај посао можемо и даље да продужимо, док напослетку не дођемо на функцију, којој је степен нула, јер у реду функција $f_1(x)$, $f_2(x)$..... степен ма које од њих у јединици је мањи од степена функције, што је пред њом. Последња је дакле $f_n(x)=c$ стална количина, тако да имамо

$$f_{n-2}(x)=(x-\alpha_{n-1})\,f_{n-1}(x)$$
$$f_{n-1}(x)=(x-\alpha_n)\,f_n(x)=c(x-\alpha_n)$$

Замењујући по реду сваку једначину у ону што је пред њом, добијамо напослетку

$$f(x)=c(x-\alpha_1)\,(x-\alpha_2)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})\,(x-\alpha_n)$$

Сталну количину c можемо определити, ако корене чињенице у самој ствари помножимо и појединe сачиниоце равних степена од x по ставу неопредељених сачиниоца сравнимо. Млого лакше постизавамо циљ, ако са x^n поделимо и $x=\infty$ ставимо, јер тада добијамо $c=1$ и по томе

$$f(x)=(x-\alpha_1)\,(x-\alpha_2)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})\,(x-\alpha_n)$$

Ако ма коју од количина $\alpha_1, \ldots\ldots {}_1\alpha_n$ место x ставимо, f(x) изчечава а почем је број количина α раван n, то сљедује познати став: Свака цела рационална алгебрајска једначина има толико корена, колики јој је степен. Gayc (Comment. Gött. ann. 1849 pag....) а у исто време и Шефер. (Arch. für Math. und Phys. tom.....) саопштили су доказе по којима се коекзистенција свију n корена од једаред показује.

II.

Ако у разломљеној функцији $V = \frac{f_1(x)}{f(x)}$ где су бројилац и именилац целе рационалне алгебрајске функиције и у опште вида

$$f_1(x) = a_0x^r + a_1x^{r-1} + \cdots\cdots + a_{r-1}x + a_r$$
$$f(x) = b_0x^n + b_1x^{n-1} + \cdots\cdots + b_{n-1}x + b_n$$

место x постепено све вредности између интервала a и b стављамо, она може више пута постајати безкрајна и то са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ или обрнуто од $+\infty$ к $-\infty$. Свака цела рационална алгебрајска функција непрекидна је, па по томе и функција V постајаће безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ и обрнуто само толико пута, колико корена једначине $f(x) = o$ између a и b леже, претпостављајући наравно, да функције f(x) и $f_1(x)$ немају заједничких корена, јер тада функција V добија неопредељену вредност $V = \frac{o}{o}$. Да ли ће функција V постајати безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ или обрнуто, неможе се у напред казати, само се толико зна, да на то $f_1(x)$ има утицаја.

Из овога већ може се увидети, да се тачније сматрање функције V заједно са бројем и родом њених скокова може употребити да број и омеђија реалних корена функције

f(x) определимо, ако смо наравно у стању, да функцију $f_1(x)$ тако изберемо, да са функцијом f(x) нема заједначких корена а у једно ако можемо да определимо и њен утицај на род скокова функције V. Да ли је то могуће и како бива ако је могуће, казаћемо доцније а сад нам је пре свега нужно, да покажемо, колико пута функција V може постајати безкрајном у омеђију a b.

Означимо са m број, који показује, колико пута V постаје безкрајно са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ а са n број, који показује, колико пута постаје V безкрајно са скоком од $+\infty$ к $-\infty$, њихову разлику m—n називамо ексцес функције V за омеђије од x=a до x=b где је a<b а означавамо га са

$$\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=m-n \qquad (2)$$

Више пута догађа се, да функција V постаје безкрајна само са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ или обрнуто само од $+\infty$ к $-\infty$. У првом је случају n а у другом m равно нули. Осем тога могуће је да V у омеђију од x=a до x=b ни једанпут непостаје безкрајно а тада би m=n=o било. По томе у сва три случаја имамо

$$e=m,\ e=-n,\ e=o \qquad (3)$$

ако краткоће ради $\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=e$ ставимо.+.

Функције $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ и $-\frac{f_1(x)}{f(x)}$ постају у омеђију од x=a до x=b а и за свако друго омеђије у један мах безкрајне, само они скокови, који су у $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ од $-\infty$ к $+\infty$ и обрнуто, ти су у функцији $-\frac{f_1(x)}{f(x)}$ од $+\infty$ к $-\infty$ и обрнуто. Ако је дакле ексцес прве функције (m—n) у другој је (—m+n) и по томе

$$-\mathrm{E}_a^b \frac{f_1(x)}{f(x)} = \mathrm{E}_a^b - \frac{f_1(x)}{f(x)} \qquad (4)$$

Означимо са e и e′ ексцесе реципрочних функција $V = \frac{f_1(x)}{f(x)}$ и $V' = \frac{f(x)}{f_1(x)}$, са m и m′ број скокова од $-\infty$ к $+\infty$ а са n и n′ број скокова од $+\infty$ к $-\infty$ онда имамо

$$e = \mathrm{E}_a^b \frac{f_1(x)}{f(x)} = m - n$$

$$e' = \mathrm{E}_a^b \frac{f(x)}{f_1(x)} = m' - n'$$

Релација између оба ексцеса врло је занимљива и важна. Најлакше је добијамо, сматрајући колико пута функција V′ мења свој знак пролазећи кроз нулу или безкрајност. Функција V′ постаје m пута безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$, по томе функција V′ као реципрочна пролази m пута кроз нулу и то од одречног знака к положном, јер обе функције истог су знака за сваку вредност за x; осем тога функција V′ мења свој знак од одречног к положном m′ пута, јер она толико пута постаје безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$. Ако означимо са μ број свију значних мена од одречног к положном знаку, то имамо $\mu = m + m'$. Исто је тако $\nu = n + n'$ ако са ν означимо број свију значних мена функције V′ с прелазом од положног знака к одречном; јер функција V постаје n пута безкрајна са скоком од $+\infty$ к $-\infty$ и по томе функције V′ постаје n пута нула с прелазом од положног к одречном знаку, а осем тога функција V′ постаје и сама n′ пута безкрајна са скоком од $+\infty$ к $-\infty$. Сабирајући оба ексцеса, добијамо

$$e + e' = m - n + m' - n' = \mu - \nu$$

Разлику $\mu - \nu$ није тешко определити. И заиста зато нам је нужно само да сматрамо знаке, које функција V′

добија, кад једанпут $x = a$ а у други пут $x = b$ ставимо При том ваља нам три случаја разликовати, јер обе функционалне вредности $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ могу истога знака бити или је прва положна а друга одречна или напослетку прва је одречна а друга положна. У првом случају можемо значне мене, негледајући на њихов број, у ова два вида представити

$$\begin{array}{l} V'_{(a)} \qquad\qquad\qquad\qquad V'_{(b)} \\ +-+-+\cdots\cdots\cdots-+ \\ -+-+-\cdots\cdots\cdots+- \end{array}$$

а из овога лако увиђамо, да имамо исто толико прелаза од положног знака к одречном, колико од одречног к положном знаку и по томе $\mu = \nu$ и

$$e + e' = 0.$$

У другом случају можемо значне мене у овом виду представити

$$\begin{array}{l} V'_{(a)} \qquad\qquad\qquad\qquad V'_{(b)} \\ +-+-+\cdots\cdots\cdots+- \end{array}$$

т.ј. број прелаза од положног знака к одречном за јединицу је већи од броја прелаза од одречног к положном знаку и по томе $\nu = \mu + 1$ а отуда

$$e + e' = -1,$$

И напослетку ако је $V'_{(a)}$ одречно а $V'_{(b)}$ положно, можемо значне мене овим редом да представимо

$$\begin{array}{l} V'_{(a)} \qquad\qquad\qquad\qquad V'_{(b)} \\ -+-+\cdots\cdots\cdots-+ \end{array}$$

т.ј. број прелаза од одречног знак к положном за јединицу је већи од броја прелаза од положног к одречном знаку и по томр $\mu = \nu + 1$ а отуда

$$e + e' = +1$$

По овоме збир ексцеса двеју реципрочних функција можемо увек у овом виду да представимо

$$\overset{b}{\underset{a}{E}}\frac{f_1(x)}{f(x)}+\overset{b}{\underset{a}{E}}\frac{f(x)}{f_1(x)}=\varepsilon, \qquad (5)$$

где је $\varepsilon=0$ ако су обе функционалне вредности $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ истога знака а $\varepsilon=\pm 1$ ако $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ образују значну мену од мање на више или од више на мање. Услове, од којих вредности количине ε зависи, можомо и у другом виду да изречемо, који ће нам доцније требати. Тога ради ваља само да приметимо, да су $V'_{(a)}$ и $V'_{(b)}$ истога знака, ако f(a) са $f_1(a)$ а уједно и f(b) са $f_1(b)$ образују значну мену или сљед; да је $V'_{(a)}$ положио а $V'_{(b)}$ одречно, ако f(a) и $f_1(a)$ образују значну сљед а f(b) и $f_1(b)$ значну мену и напослетку да је $V'_{(a)}$ одречно а $V'_{(b)}$ положно, ако f(a) и $f_{1(a)}$ образују значну мену а f(b) и $f_1(b)$ значну сљед. Из оаога изводимо важну теорему.

Збир ексцеса двеју реципрочних функција $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ и $\frac{f(x)}{f_1(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$ раван је нули, ако f(a) са $f_1(a)$ а у исто време и f(b) са $f_1(b)$ образују значну мену или сљед; исти збир раван је одречној јединици, ако f(a) са $f_1(a)$ образује значну сљед а f(b) са $f_1(b)$ значну мену и напослетку да је раван положној једници, ако f(a) са $f_1(a)$ образује значну мену а f(b) са $f_1(b)$ значну сљед.

Још одма у почетку рекосмо, да су функције $f_1(x)$ и f(x) у опште r-тог и n-тог степена а сад ћемо још да претпоставимо да је $n>r$. Тада је $\frac{f(x)}{f_1(x)}$ неправо разломљена функција, коју можемо разложити у целу функцију Q и прави разломак $\frac{f_2(x)}{f_1(x)}$, тако да имамо

$$\frac{f(x)}{f_1(x)}=Q+\frac{f_2(x)}{f_1(x)}$$

а како Q као цела функција никада непролази кроз безкрајности, то је и ексцес од $\frac{f_2(x)}{f_1(x)}$ раван ексцесу од $\frac{f(x)}{f_1(x)}$ и отуда у обзиру на једначине (4) и (5)

$$\varepsilon \frac{f_1(x)}{f(x)} = E\left(-\frac{f_2(x)}{f_1(x)}\right) + \Sigma \quad (6)$$

а то ће рећи: Ексцес управо разломљене функције можемо свести на ексцес такође управо разломљене функције, у којој је само степен имениоца мањи.

Из овога већ увиђамо шта треба да радимо, ако хоћемо ексцес функције да опредељујемо. И заиста горњу операцију треба само више пута да повторимо. Тога ради помножимо $f_2(x)$ са (-1) и узмимо је за делиоца функције $f_1(x)$; остатак $f_2(x)$ помножимо такође са (-1) пре него што га за делиоца функције $f_2(x)$ узмемо и тд. или другим речима ако $f_2(x)$, $f_3(x)$,..... $f_{(m)}(x)$ исто тако образујемо као кад би између $f(x)$ и $f_1(x)$ највећу заједничку меру тражили с том само разликом, да сваки остатак са (-1) множимо, пре но што га за делиоца узмемо, па добијамо овај ред једначина

$$\left.\begin{array}{l} \frac{f(x)}{f_1(x)} = Q_1 - \frac{f_2(x)}{f_1(x)} \\ \frac{f_1(x)}{f_2(x)} = Q_2 - \frac{f_3(x)}{f_2(x)} \\ \vdots \\ \frac{f_{m-2}(x)}{f_{m-1}(x)} = Q_{m-1} - \frac{f_m(x)}{f_{m-1}} \end{array}\right\} \ldots\ldots (7)$$

Што се тиче броја функције $f_1(x)$.....$f_m(x)$, можемо приметити, да није већи од степена n функције $f(x)$, јер је степен функција $f_1(x)$.....$f_m(x)$ по реду увек у јединицу мањи од степени функције, што је пред њом а осем тога функције са одречним степенима недолазе. Њихов је број,

као што се лако може доказати раван степену n функције f(x), ако је $f_1(x)$ $(n-1)^{\text{ог}}$ степена и ако f(x) и $f_1(x)$ немају заједничких корена. Ако је $f_m(x)$ последњи остатак, онда је Q_m или цела функција или стална количина, па зато узимајући ексцесе од свију једначина, добијамо

$$E\frac{f_1(x)}{f(x)} = E\frac{f_2(x)}{f_1(x)} + \Sigma_0$$
$$E\frac{f_2(x)}{f_1(x)} = E\frac{f_3(x)}{f_2(x)} + \Sigma_1$$
$$\vdots$$
$$E\frac{f_{m-1}(x)}{f_{m-2}(x)} = E\frac{f_m(x)}{f_{m-1}(x)} + \Sigma_{m-2}$$
$$E\frac{f_m(x)}{f_{m-1}(x)} = E(-Q_m) + \Sigma_{m-2} = \Sigma_{m-1}$$

Замењујући сваку једначину у ону што је пред њом или што је све једно ако их саберемо, добијамо

$$E\frac{f_1(x)}{f(x)} = \Sigma_0 + \Sigma_1 + \cdots\cdots + \Sigma_{m-2} + \Sigma_{m-1} \qquad (8)$$

где нам још ваља, да поједине количине $\Sigma_0 \ldots\ldots \Sigma_{m-1}$ определимо. Ма која од њих на прилику Σ_k зависи од релације

$$E\frac{f_{k+1}(x)}{f_k(x)} = E\frac{f_{k+2}(x)}{f_{k+1}(x)} + \Sigma_k$$

т.ј. $\Sigma_k = 0$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ уједно и $f_k(x)$ са $f_{k+1}(b)$ образују у исто време значну мену или сљед; $\Sigma_k = -1$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну сљед а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ значну мену и напослетку $\Sigma_k = +1$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну мену а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ значну сљед. Тога ради написаћемо функционалне вредности од f(x), $f_1(x)$..... $f_m(x)$ заједно са њиховим знаком у један ред за x = a а у други ред за x = b, тако да имамо

$$f(a),\ f_1(a), \ldots\ldots\ldots,\ f_{m-1}(a),\ f_m(a)$$
$$f(b),\ f_1(b), \ldots\ldots\ldots,\ f_{m-1}(b),\ f_m(b)\ .$$

У првом реду имаћемо известан број значних мена и значних сљеда; број првих означимо са V_a а број других са W_a. Исто тако означимо са V_b број мена а са W_b број сљеди у другоме реду, тада је

$$\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=V_a-V_b=W_a-W_b \qquad (9)$$

Да би то доказали ваља нам само број значних мена и значних сљеди у оба реда сваки посебице на две гомиле да поделимо, разликујући, да ли значној мени у првоме реду одговара значна мена или сљед у другом реду и обрнуто. Ја мислим то овако. Ако функционалне вредности $f_k(a)$ и $f_{k+1}(a)$ образују значну мену, онда ваља још и на то гледати да ли $f_k(b)$ и $f_{k+1}(b)$ такође образују значну мену или сљед. По томе имамо четири гомиле знакова

мена	мена	сљед	сљед
сљед	мена	мена	сљед
p	q	r	s

ако са p означимо број мена у првом реду, којима сљеду у другом реду испод њих одговарају и т.д. У обзиру на једначину (5) имамо дакле p од количина Σ, које су $(+1)$ r од количина Σ које су (-1) и напослетку $q+s$ количина Σ_1 које су нула дакле.

$$\Sigma_0+\Sigma_1+\cdots\cdots+\Sigma_{m-2}+\Sigma_{m-1}=p-r \qquad (10)$$

али је у првом реду

$$V_a=p+q \text{ и } W_a=r+s$$

а у другом реду

$$V_b=q+r, \quad W_b=p+s$$

и отуда

$$p-r=V_a-V_b=W_a-W_b \qquad (11)$$

и напослетку у обзиру на једначине (8), (10) и (11)

$$\mathop{E}_{a}^{b}\frac{f_1(x)}{f(x)}=V_a-V_b=W_a-W_b$$

као што смо и хтели да докажемо. Из овога сљедује врло лако правило за рачунање ексцеса:

Ако тражећи разломљеној функцији $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ највећу заједничку меру сваком остатку пре него што га за делиоца узмемо знак променимо и све остатке заједно са $f(x)$ и $f_1(x)$ у један ред напишемо стављајући $x=a$ а у другом реду стављајући $x=b$ ексцес функције $\frac{f_1(x)}{f(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$ раван је разлики значних мена или сљеди у оба реда.

При изводењу последње теореме претпостављено је ћутећки да ни једна од функција $f(x)$ $f_1(x)$,.....$f_{(m)}(x)$ ни за $x=a$ ни за $x=b$ не изчезава а међу тим и то је врло лако могуће; па зато је нужно да испитамо, да ли у том случају наведена теорема какве промене трпи. Почем су a и b повољни бројеви, можемо их увек тако изабрати, да $f(x)$ ни за $x=a$ ни за $x=b$ не изчезава. Излишно је ваљда, да споменем, да ова претпоставка сам посао ни најмање нескучује; јер ако незнајући корене једначине $f(x)=o$, случајно узмемо за a или b или и за обе такве вредности, које $f(x)$ задовољавају, треба да нам је добродошло, да смо тако олако један или два корена изнашли. Осим тога треба само $a-\delta$ место a и $b+\delta$ место b да ставимо, где је δ повољна али врло мала количина, барем мања од најмање корене разлике, па да ексцес у том омеђију нађемо.

Осем претпоставке, да $f(x)$ ни за $x=a$ ни за $x=b$ не изчезава, може се лако догодити, да ма која друга

функција за a или за b или и за оба изчезава. Ми ћемо узети, да је на прилику $f_k(a)=o$. Из једначина (7) ако их од именилаца ослободимо

$$\begin{aligned} f(x) &= Q_1 f_1(x) - f_2(x) \\ f_1(x) &= Q_2 f_2(x) - f_3(x) \\ &\vdots \\ f_{k-1}(x) &= Q_k f_k(x) - f_{k+1}(x) \\ &\vdots \\ f_{m-2}(x) &= Q_{m-1} f_{m-1}(x) - f_m(x) \\ f_{m-1}(x) &= Q_m \quad f_m \quad (x) \end{aligned} \qquad (12)$$

добијамо за $x=a$ $f_{k-1}(a)=-f_k(a)$ а то ће рећи, ако која од функција $f_1(x)$.....$f_m(x)$ за какву специјалну вредност за x изчезава, за исту вредност функција пред њом и функција после ње противположеног су знака али исте бројне вредности. Из овога није тешко показати и сам утицај на број мена и сљеди при опредељавању ексцеса, ако ма која функција у среди изчезава. Ако је као што претпостависмо $f_k(a)=o$, онда функционалне вредности $f_{k-1}(a)$, $f_k(a)$, $f_{k+1}(a)$ могу образовати ова два рода знакова

$$+ \; o \; -$$
$$- \; o \; +$$

у којима имамо само по једну значну мену а ни једну сљед. Ставимо $a-\delta$ место a, где је δ изчезљиво мали број, све функције $f(x)$, $f_1(x)$..... $f_{k-1}(x)$, $f_{k+1}(x)$..... $f_m(x)$ имају из познатих узрока не само за $x=a$ и $x=a-\delta$ исти знак него и за све вредности између a и $a-\delta$ а по томе и све поменуте функције образују и за $x=a$ и $x=a-\delta$ исти број значних мена и значних сљеди. Осем тога функцију $f(x)=o$ све вредности између a и $a-\delta$ незадовољавају по познатој теореми из теорије једначина, па по томе је

$$\underset{a}{\overset{b}{E}}\frac{f_1(x)}{f(x)} = \underset{a-\delta}{\overset{b}{E}}\frac{f_1(x)}{f(x)}$$

При рачунању ексцеса за омеђије од $x = a - \delta$ до $x = b$ треба нам још само да определимо знак од $f_k(a - \delta)$, јер све остале функције као што рекосмо имају и за $x = a$ и $x = a - \delta$ исти знак а њихова бројна вредност и онако нас се не тиче. Функција $f_k(a - \delta)$ може бити положна или одречна и по томе функционалне вредности $f_{k-1}(a - \delta)$ $f_k(a - \delta)$ и $f_{k+1}(a - \delta)$ могу ова четири реда знакова да образују

$$+ + - \ , \ - + +$$
$$+ - - \ , \ - - +$$

Свака од ова четири реда даје једну значну мену и једну значну сљед а ако знак од $f_k(a - \delta)$ изоставимо, имамо једну мену а ни једну сљед. По овоме дакле број значних мена у реду функција $f(x)$..... $f_m(x)$ остаје исти, ако која функција у среди изчезава т.ј. као и пре

$$\underset{a}{\overset{b}{E}}\frac{f^1(x)}{f(x)} = V_a - V_b$$

Из овога узрока бројимо само значне мене а не значне сљеди, кад ексцес рачунамо.

Последња функција $f_m(x)$ неможе ни за $x = a$ ни за $x = b$ изчезавати. Она је стална количина или функција од x. Ако је стална количина, онда зато што је стална и што од x независи, неможе ни за какву вредност за x ни изчезавати, а ако је функција од x, онда је она и чињеница од $f(x)$ као што се из (7) увиђа и као што ћемо мало доцније показати. По томе она не може нити за $x = a$ ити за $x = b$ изчезавати, јер би тада и $f(x)$ за ту вредност изчезавала а ми при рачунању ексцеса претпостављамо, да то није.

Остаје нам још да испитамо случај ако две или више функција за $x=a$ или $x=b$ изчезавају и једно до друго стоје. Овај би случај врло неудесан био, јер тада не би били у стању, да ексцес рачунамо. Међу тим то је не могуће, ако a и b нису корене једначине $f(x)=o$, што ми претпостављамо. И заиста ако би $f_k(a)=o$ и $f_{k+1}(a)=o$ било, онда по једначинама ( ) морале би и све остале функције за $x=a$ изчезавати дакле и $f(a)=o$, што је нашој претпоставци противно или другим речима две функције, које су једно до друго не могу за једну исту вредност за x да изчезавају, ако и f(x) за ту вредност не изчезава.

Функције $f_1(x)$, $f_2(x)$,..... $f_m(x)$ заједно са њиховом употребом при тражењу броја реалних корена једначине $f(x)=o$ уведене су у науку први пут од Штурма па зато се и називају штурмове функције или остатци.

III.

Из сматрања разломљене функције $\frac{f_1(x)}{f(x)}=V$ видесмо, да број реалних корена од $f(x)=o$ стоји у свези са ексцесом функције V. Сад хоћемо ту свезу мало боље да испитамо. Ако је функција f(x) $n^{тог}$ степена и њени корени α_1, α_2,..... α_n сви један од другог различни, онда имамо

$$f(x)=x^n+a_1x^{n-1}+\cdots\cdots+a_{n-1}x+a_n$$
$$=(x-\alpha_1)(x-\alpha_2)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})(x-\alpha_n)$$

Први диференцијални количник ове функције

$$f'(x)=nx^{n-1}+a_1(n-1)x^{n-2}+\cdots\cdots+a_{n-1}$$
$$=\sum^{n}(x-\alpha_1)(x-\alpha_2)\cdots\cdots+(x-\alpha_{n-1})$$

делећи са самом функцијом, добијамо

$$\frac{f'(x)}{f(x)}=\frac{1}{x-\alpha_1}+\frac{1}{x-\alpha_2}+\cdots\cdots+\frac{1}{x-\alpha_{n-1}}+\frac{1}{x-\alpha_n} \quad (13)$$

Означимо са δ број, који је мањи од најмање разлике свију корена и ставимо у (13) за x све вредности између $(\alpha_k-\delta)$ и $(\alpha_k+\delta)$, сви чланови исте једначине на левој страни крајне су количине осем члана $\frac{1}{x-\alpha_k}$, по томе је и њихов збир, који ћемо краткоће ради са X да означимо, тако да је

$$\frac{f'(x)}{f(x)}=\frac{1}{x-\alpha_k}+X;$$

напротив $\frac{1}{x-\alpha_k}$ за $x=\alpha_k-\delta$ одречан је а за $x=\alpha_k+\delta$ положан. Разломљена функција $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за $x=\alpha_k$ постаје безкрајна и то са скоком од $-\infty$ к $+\infty$. Што вреди за $x=\alpha_k$, вреди и за сваки други корен једначине $f(x)=o$, а почем је број корена n, то и функција $\frac{f'(x)}{f(x)}$ постаје само n-пута безкрајна и то увек са скоком од $-\infty$ к $+\infty$.

Ако у функцији $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за x све реалне вредности од $x=a$ до $x=b$ ставимо, она ће само толико пута безкрајна постајати и то увек са скоком од $-\infty$ к $+\infty$, колико реалних корена једначина $f(x)=o$ у том омеђију има. Из овога сљедује: Број реалних корена једначине $f(x)=o$, који између a и b леже, где је $a<b$, раван је ексцесу функције $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$. Ето то је чувена штурмова теорема.

Сви положни корени леже између 0 и $+\infty$ а одречни између 0 и $-\infty$, ако је дакле

$$\overset{+\infty}{\underset{o}{E}}\frac{f'(x)}{f(x)}=p$$

$$\overset{o}{E}\frac{f'(x)}{f(x)}=q$$

онда и једначина $f(x)=o$ има p положних а q одречних корена. Разуме се по себи, ако $f(x)$ $n^{тог}$ степена, да она само n корена има и да је $p+q \leqq n$ и то ако је $p+q=n$, сви су корени реални а ако је $p+q<n$, онда она има $n-(p+q)$ уображених корена.

При овом испитивању изреком је претпостављено, да су сви корени један од другога различни, зато хоћемо сада онај случај, кад $f(x)$ им више једнаких корена за себе да дискутујемо. Претпоставимо, да у једначини $f(x)=o$ корен α p-пута, корен α q-пута, корен α_3 r-пута и корен α_4 s-пута долази а осем тога да је $p+q+r+s=n$, онда имамо

$$f(x)=(x-\alpha_1)^p(x-\alpha_2)^q(x-\alpha_3)^r(x-\alpha_4)^s$$

и ако први диференцијални количник

$$\begin{aligned} f'(x)=\ & p(x-\alpha_1)^{p-1}(x-\alpha_2)^q(x-\alpha_3)^r(x-\alpha_4)^s \\ & q(x-\alpha_1)^p(x-\alpha_2)^{q-1}(x-\alpha_3)^r(x-\alpha_4)^s \\ & r(x-\alpha_1)^p(x-\alpha_2)^q(x-\alpha_3)^{r-1}(x-\alpha_4)^s \\ & s(x-\alpha_1)^p(x-\alpha_2)^q(x-\alpha_3)^r(x-\alpha_4)^{s-1} \end{aligned}$$

са самом једначином поделимо, добијамо

$$\frac{f'(x)}{f(x)}=\frac{p}{x-\alpha_1}+\frac{q}{x-\alpha_2}+\frac{r}{x-\alpha_3}+\frac{s}{x-\alpha_4} \qquad (14)$$

Ако у овој једначини за x све вредности између $x=\alpha_1-\delta$ и $x=\alpha_1+\delta$ стављамо, она ће за $x=\alpha_1$ постати безкрајна и то са скоком од $-\infty$ к $+\infty$. То исто вреди и за остале корене α_2, α_3, α_4. Из овога изводимо: Број реалних корена једначине $f(x)=o$ између a и b, раван је ексцесу од $\frac{f'(x)}{f(x)}$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$, ако једнаке корене као просте т.ј. само једаред бројимо.

Из свега овога увиђамо, да са ексцесом од $\frac{f'(x)}{f(x)}$ можемо определити број свију реалних корена, колико их једна-

чина $f(x)=o$ има, који су један од другога различни. Да ли $f(x)$ има и једнаких корена, из самог ексцеса недознајемо. Међу тим рачунање ексцеса стоји у тесној свези са једнаким коренима. И заиста ако првом диференцијалном количнику овај вид дамо

$$f'(x)=(x-\alpha_1)^{p-1}(x-\alpha_2)^{q-1}(x-\alpha_3)^{r-1}(x-\alpha_4)^{s-1}$$
$$[p(x-\alpha_2)\quad(x-\alpha_3)\quad(x-\alpha_4)+\ldots\ldots]$$

увиђамо на први поглед, да $f(x)$ и $f'(x)$ имају заједничку меру $(x-\alpha_1)^{p-1}(x-\alpha_2)^{q-1}(x-\alpha_3)^{r-1}(x-\alpha_4)^{s-1}$. Обрнуто ако $f(x)$ и $f'(x)$ немају заједничке мере, онда и $f(x)$ нема једнаких корена. По овоме дакле тражење једнаких корена у $f(x)=o$ сведено је на тражење заједничке мере између $f(x)$ и $f(x)$. Да ли $f(x)$ и $f'(x)$ имају за једничке мере дознајемо из последње функције $f_m(x)$. И заиста ако је као увек функција $f(x)$ $n^{тог}$ степена, онда је $f'(x)$ $(n-1)^{тог}$ степена, $f_2(x)$ $(n-2)^{тог}$ степена и тд. т.ј. степен сваке штурмове функције у јединицу је мањи од степена функције што је пред њом. По овоме дакле последња функција $f_m(x)$, почем одречни степени од x у ни једној недолазе, n та је на реду и њен степен у односу на x нула т.ј. она је стална количина. Међу тим могуће је, да се ред штурмових функција пре свршава и да је $f_k(x)$ последња у реду.

У тој претпоставки добијамо по (7) овај ред једначина

$$\frac{f(x)}{f'(x)}=Q_1-\frac{f_2(x)}{f'(x)}$$
$$\frac{f'(x)}{f_2(x)}=Q_2-\frac{f_3(x)}{f_2(x)}$$
$$\vdots$$
$$\frac{f_{k-3}(x)}{f_{k-2}(x)}=Q_{k-2}-\frac{f_{k-1}(x)}{f_{k-2}(x)}$$

$$\frac{f_{k-2}(x)}{f_{k-1}(x)} = Q_{k-1} - \frac{f_k(x)}{f_{k-1}(x)}$$
$$\frac{f_{k-1}(x)}{f_k(x)} = Q_k.$$

Из последње једначине увиђамо, да је $f_{k-1}(x)$ са $f_k(x)$ дељива; осем тога помножимо претпоследњу једначину са $f_{k-1}(x)$ и поделимо је са $f_k(x)$, тада добијамо

$$\frac{f_{k-2}(x)}{f_k(x)} = Q_{k-1}\frac{f_{k-1}(x)}{f_k\ \ (x)} - 1 = Q_k\ Q_{k-1} - 1$$

а почем су Q_k и Q_{k-1} целе функције дакле и њихов производ, то мора и $f_{k-2}(x)$ са $f_k(x)$ дељива бити. Ако ово исто повторимо и са свима другим једначинама, добићемо напослетку, да су $f(x)$ и $f'(x)$ са $f_k(x)$ дељиве.

Из овога изводимо. Једначина $f(x)=o$ има једнаких корена, ако је последња штурмова функција $f_k(x)$ заиста функција од x; иста једначина нема једнаких корена, ако је последња функција стална количина. Разуме се по себи а није тешко и доказати, да је последња штурмова функција, ако је заиста функција од x, не само заједничка мера између $f(x)$ и $f'(x)$ него у исто време и највећа заједничка мера.

Напослетку хоћу да напоменем, да теорија ексцеса са штурмовим критеријама служи не само за опредељавање броја реалних корена какве једначине него и за само одвајање корена по њиховој бројној вредности. И заиста почем су количине a и b, које за омеђије узимамо, повољне, можемо их увек тако изабрати, да између њих само један кореи лежи. У практици узимају се за a и b обично декадни бројеви

$$\ldots\ldots, -100, -10, -1, 0, +1, +10, +100, \ldots\ldots$$

јер се резултати таквих замена врло лако рачунају. Које би бројеве после ових као замену ваљало узети, дознаје

се из ексцеса за појединна омеђија. Тако на прилику ако би ексцес био два или три за омеђије од $x=+1$ до $x=+10$, онда би понајбоље било, да $x=5$ ставимо и тд. док тако неби све реалне корене један од другога одвоили.

IV.

Осем штурмове теореме има у теорији једначина још и других теорема, којих је цељ такође опредељавање броја и омеђија реалних корена дате једначине, али се све као што је познато нарочито зато разликују од штурмове теореме, што по њима обично нисмо у стању да извесно дознамо, да ли у извесном омеђију дата једначина заиста има толико корена, колико их ма која од тих теорема показује, него само да она може имати толико корена; осем тога све су оне нужно сљедство теорије ексцеса и штурмове теореме. Мислим да неће бити излишно ако се и у самој ствари покаже.

Број реалних корена једначине $f(x)=o$ за омеђије од $x=a$ до $x=b$ може само у јединицу већи бити од броја реалних корена прве изводне функције $f'(x)=o$ за исто омеђије. И заиста по једначини ( ) добијамо

$$\mathcal{E}_a^b \frac{f'(x)}{f(x)} = -\mathcal{E}_a^b \frac{f(x)}{f'(x)} + \Sigma$$

где је $\Sigma=o$ или $\Sigma=\pm 1$. Означимо са m и m' број реалних корена од $f(x)$ и $f'(x)$ за поменуто омеђије, по штурмовој је теореми

$$\mathcal{E}_a^b \frac{f'(x)}{f(x)} = m,$$

напротив ексцес — $\mathcal{E}_a^b \frac{f(x)}{f'(x)}$ раван је разлици, коју доби-

јамо, ако број скокова функције $\frac{f'(x)}{f(x)}$ од $-\infty$ к $+\infty$ одузмемо од броја скокова од $+\infty$ к $-\infty$, а почем као што је познато $\frac{f(x)}{f'(x)}$ само m′ пута може у том омеђију кроз безкрајност пролазити, то сљедује

$$\mathcal{E}_a^b \frac{f(x)}{f'(x)} = m'$$

Напослетку највећа је вредност, коју Σ добити може положна јединица и по томе

$$m = m' + 1$$

као што се хтело да докаже. Осем тога није тешко показати, да реални корени једначине $f'(x) = o$ леже увек између реалних корена једначине $f(x) = o$ али само обрнуто између два реална корена од $f'(x)$ не мора реалан корен од $f(x) = o$ лежати него може бити и уображен. Између осталога ове се критерије могу извести и помоћу једначине ( ).

Ово је правило познато у теорији једначина под именом ролеове теореме, премда је Ди. Гуа први приметио свезу између дате једначине и њених изводних функција. Старије аналисте извели су из ове теореме тако названу методу каскада, са којом су хтели број и омеђије реалних корена алгебраичких једначина да определе, али је ова метода веома околишна и не потпуна, јер као што рекох по њој није нужно сљедство, да $f(x) = o$ мора имати реална корена између a и b, ако су a и b реални корени од $f'(x)$.

Буданова и Фуријева теорема. Ако у једначини $n^{тог}$ степена и њеним изводним функцијама

$$f(x),\ f'(x),\ f''(x), \ldots\ldots,\ f^{(n-1)}(x),\ f^{n}(x)$$

место x једанпута а другипут b ставимо, тако да имамо ова два реда

$$f(a),\ f'(a),\ f''(a),\ldots\ldots,\ f^{(n-1)}(a),\ f^{(n)}(a)$$
$$f(b),\ f'(b),\ f''(b),\ldots\ldots,\ f^{(n-1)}(b),\ f^{(n)}(b);$$

број реалних корена једначине $f(x)=o$ између a и b раван је или мањи од броја, који добијамо, кад број значних мена другога реда од броја значних мена првога реда одузмемо, при том да је $a<b$.

Означимо са $m, m_1, m_2, \ldots\ldots, m_{n-1}$ број реалних корена од једначина $f(x), f'(x), f''(x), \ldots\ldots f^{(n-1)}(x)$, који леже између a и b. По ролевој теореми у обзиру да је $f^{(n)}(x)$ стална количина, добијамо

$$m \gtreqless m_1+\Sigma_1,\ m_1 \gtreqless m_2+\Sigma_2, \ldots\ldots, m_{n-2} = m_{n-1}+\Sigma_{n-1}$$

а отуда сабирајући ове једначине односно неједначине

$$m \gtreqless \Sigma_1+\Sigma_2+\cdots\cdots+\Sigma_{n-2}\,\Sigma_{n-1}$$

Ма која од количина Σ на прилику Σ_k равна је нули ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ а у исто време $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ образују значну мену или сљед; иста количина равна је $(+1)$ ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну мену а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$, значну сљед и напослетку равна је (-1), ако $f_k(a)$ са $f_{k+1}(a)$ образује значну сљед а $f_k(b)$ са $f_{k+1}(b)$ значну мену. Означимо са p број мена у првом реду, којима такође мене у другом реду испод њих одговарају; са q број мена у првом раду, којима сљеди у другом реду испод њих одговарају; са r број сљеди првога реда, којима такође сљеди у другом реду испод њих одговарају и напослетку са s број сљеди првога реда, којима мене у другом реду испод њих одговарају, тако да имамо ове четири гомиле знакова

мене	мене	сљеди	сљеди
мене	сљеди	сљеди	мене
p	q	r	s

По овоме дакле $(p+r)$ количина Σ равне су нули; њих q равне су положној јединици а њих s равне су одречној јединици и отуда

$$\Sigma_1+\Sigma_2+\Sigma_3+\cdots\cdots+\Sigma_{n-1}=q-s$$

али је ако са V_a број значних мена у првом реду а са V_b број значних мена у другом реду означимо

$$V_a=p+q,\ V_b=p+s$$

а њихова разлика

$$V_a-V_b=q-s$$

и отуда напослетку

$$m \gtreqless V_a-V_b$$

као што је и требало, да се докаже.

Чувено картезијево значно правило специјалан је случај буданове теореме. И заиста ако $+\infty$ место b ставимо, функција f(x) и све њене изводне функције добијају знак сачинилаца од x у највећем степену. Ови су сачиниоци, претпостављајући, да је једначина уређена

$$1;\ n;\ n(n-1);\ldots\ldots\ldots;\ 1\ 2\ 3\ldots\ldots(n-1)\ n$$

т.ј. све положне количине и по томе $V_b=o$. Напротив ако о место а ставимо, функција f(x) и све њене изводне функције добијају знаке својих сталних чланова а ови су по реду

a^n; 1. a_{n-1}; 1.2. a_{n-2};.....; 1.2.3.....$(n-1)\ a_1$; 1.2.....n

или што је све једно знаке сачиналаца дате једначине

$$a_n;\ a_{n-1};\ldots\ldots a_1;\ 1$$

и по томе V_0 равно броју значних мена у датој једначини дакле $m \gtreqless V_0$ као што је и требало да се докаже.

V.

Са штурмовом теоремом у стању смо, да број и омеђија реалних корена поуздано определимо али број уображених корена дознајемо тек посредно ако т.ј. број реалних корена од степена једначине одузмемо. С теоретичке бар стране занимљиво је, да се и ово питање непосредно реши, т.ј. да број и омеђија и уображених корена какве једначине определимо. Ако у једначину $n^{тог}$ степена

$$f_{(z)} = z^n + a_1 z^{n-1} + a_2 z^{n-2} + \cdots\cdots + a_{n-1} z + a^n$$

$x + i y$ место z ставимо и реалне од уображених количина одвојимо, добијамо

$$f(x + i y) = \varphi (x, y) + i \psi (x, y)$$
$$= u + i v \qquad (15)$$

Стављајући за x и y постепено различне вредности, u и v добијају такође друге и друге вредности, међутим оне вредности за x и y, за које је у исто време $u = o$ и $v = o$ називамо корене једначине $f(z) = o$. Све вредности за x и y можемо представљати у равнини x у као координате какве покретне тачке, тако да свакој вредности за x и y одговара једна тачка у равнини xy и обрнуто. По овоме дакле тражење корена једначине $f(x + i y)$ можемо свести на тражење тачака уравнини xy, којих кординате једначину $f(x + i y)$ задовољавају.

сл. 1.

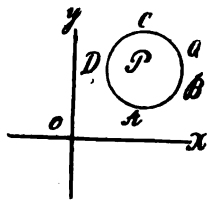

Из овога већ пораћа се питање, да ли у повољној кривој линији ABCDA, која у равнини xy лежи, има тачака, којих координате једначину $f(x + iy) = o$ задовољавају. Кошије први је ово питање решио. Ако као и пређе под ексцесом функције $\frac{u}{v}$ разумемо разлику, коју добијамо, ако

број скокова цункције $\frac{u}{v}$ од $+\infty$ к $-\infty$ од броја скокова од $-\infty$ к $+\infty$ одузмемо, онда кошијева теорема гласи: ексцес функције $\frac{u}{v}$ за све координатне вредности оних тачака, које су на периферији закључане линије ABCDA, раван је двогубом броју уображених корена једначине $f(x+iy)=o$, претпостављајући да на периферију исте линије нема тачака, којих су координате корене једначине.

Претпоставимо по најпре, да од свију тачака које су у периферији линије ABCDA само тачка P и то само једанпут ову услову испуњава, т.ј. да су њене координате x_0, y_0, прост корен једначине $f(x+iy)=o$ а осем тога да је повољна линија ABCDA сматрајући је с тачке P сведена. Тачку P и повољну тачку Q на периферији линији ABCDA сајузимо правом PQ и означимо са r њену дужину а са φ угао, који она са положном осовином апсцисе закључава, тада су координате тачке Q.

$$x=x_0+z\cos\varphi$$
$$y=y_0+z\sin\varphi$$

и ако ове вредности у саму једначину ставимо

$$f(x+iy)=f(x_0+iy_0)\,r\,(\cos\varphi+i\sin\varphi+\cdots\cdots\cdots+\frac{f^{(n)}(x_0+iy_0)}{1\,2\,3\ldots\ldots n}\,r^n\,(\cos\varphi+i\sin\varphi)^n$$

Напослетку ставимо

$$\frac{f^{(k)}(x_0+iy_0)}{1\,2\ldots\ldots k}=R_k\,(\cos\psi_k+i\sin\psi_k)$$

што је увек могуће, онда у обзиру на познати моавров образац једначина добија овај вид

$$f(x+iy)=R_1\,r\,[\cos(\varphi+\psi_1)+i\sin(\varphi+\psi_1)]+\cdots\cdots+R_n\,r^n\,[\cos(n\,\varphi+\psi_n)+i\sin(n\,\varphi+i\,\psi_n)]$$
$$=u+iv$$

Још нам је нужно, да определимо вредности од r и φ за које су први чланови од u и v већи од збира свију осталих т.ј. да је

$$R_1 z \cos(\varphi + \psi_1) > R_2 r^2 \cos(2\varphi + \psi_2) + \cdots\cdots + R_n r^n \cos(n\varphi + \psi_n)$$

$$R_1 r \sin(\varphi + \psi_1) > R_2 r^2 \sin(2\varphi + \psi_2) + \cdots\cdots + R_n r^n \sin(n\varphi + \psi_n).$$

То бива врло лако. Највећа је вредност коју sinus и cosinus могу добити положна јединица, по томе обе неједначине биће подкрепљене, ако на левој страни свуда место sinus-а и cosinus-а положну јединицу ставимо; претпоставимо још да је $r < 1$ и ако краткоће ради

$$R_2 + R_3 + \cdots\cdots + R_n = R$$

ставимо, обе неједначине добијају овај вид

$$R_1 r \cos(\varphi + \psi_1) > R$$
$$R_1 r \sin(\varphi + \psi_1) > R$$

Количина r везана је за услову $r < 1$, осем тога претпоставимо да је $s < \frac{R\sqrt{2}}{R_1}$; међу тим све је једно да ли $\frac{R\sqrt{2}}{R_1} >$ 1, само кад r обе услове испуњава. Тада имамо

$$\cos(\varphi + \psi_1) > \frac{1}{\sqrt{2}}$$
$$\sin(\varphi + \psi_1) > \frac{1}{\sqrt{2}}$$

Апсолутна вредност cosinus-а већа је од $\frac{1}{\sqrt{2}}$ за све вредности од $\varphi + \psi_1 = \frac{3\pi}{4}$ до $\frac{5\pi}{4}$ а тако исто од $\varphi + \psi_1 = \frac{7\pi}{4}$ до $\frac{9\pi}{4}$; напротив апсолутна вредност sinus-а већа је до $\frac{1}{\sqrt{2}}$ за све вредности од $\varphi + \psi_1 = \frac{\pi}{4}$ до $\frac{3\pi}{4}$ а тако исто од $\varphi + \psi_1 = \frac{5\pi}{4}$ до $\frac{7\pi}{4}$. За те исте вредности од $\varphi + \psi_1$ биће наравно и први чланови од u и v већи од збира свију осталих, ако при том r наведене услове испуњава.

Сад није тешко определити и ексцес од $\frac{u}{v}$ кад тачка Q целу перифорију ABCDA опише с претпоставком да пречник вођа r поменуто услове испуњава. Оне положаје тачке Q за које је

$$\varphi+\psi_1=\frac{\pi}{4}, \frac{3\pi}{4}, \frac{5\pi}{4}, \frac{7\pi}{4},$$

означимо са Q_1, Q_2, Q_3, Q_4 и претпоставимо да је у тачки Q_1 почетак двизања с оним правцем, по коме положна осовина апсцисе најближим путем к положној осовини ординате прелази. При двизању тачке Q од Q_1 до Q_2 угао $\varphi+\psi$ добија све вредности од $\frac{\pi}{4}$ до $\frac{3\pi}{4}$; за све те вредности први члан од V већи су од збира свију осталих чланова а у исто време од нуле различан, по томе и $\frac{u}{v}$ за све те вредности непролази кроз безкрајност дакле и ексцес нула.

Од тачке Q_2 до Q_3 функција V мења свој знак, јер је за $\varphi+\psi_1=\frac{3\pi}{4}$ први члан положан и већи од збира свију осталих а за $\varphi+\psi_1=\frac{5\pi}{4}$ одречан и такође већи од збира свију осталих чланова, по томе функција V као непрекидна пролази бар једанпут или непаран број пута кроз нулу, тако да имамо

$$\begin{array}{ccccccc} & & \frac{3\pi}{4} & & & & \frac{5\pi}{4} \\ + & o & - & o & + & o & - \end{array},$$

међутим је за сво то време двизања функција u одречна и по томе број скокова од $-\infty$ к $+\infty$ у јединицу је већи од броја скокова од $+\infty$ к $-\infty$ или другим речима од Q_2 то Q_3 ексцес је раван јединици.

Од тачке Q_3 до Q_4 функција V увек је одречна а по томе и ексцес раван нули.

Од тачке Q_4 до Q_1 функција V мења свој знак, јер је први члан за $\frac{7\pi}{4}$ одречан и већи од збира свију осталих а

за $\frac{9\pi}{4}$ положан а такође и већи од збира свију осталих чланова, по томе функција V пролази бар једанпут или непаран број пута кроз нулу тако да је на прилику

$$\overset{\frac{7\pi}{4}}{-}\,0+0-\overset{\frac{9\pi}{4}}{0}+$$

За сво то време функција u положна је па по томе и ексцес од $\frac{u}{v}$ раван јединици.

Одма за овим постаје питање у каквој свези стоји ексцес $\varepsilon\frac{u}{v}$, ако су координате тачке P сложен корен на прилику к-пута. У том је случају, као што је познато

$$f(x_0+iy_0)=0,\ f'(x_0+iy_0)=0,\ldots\ldots f^{k-1}(x_0+iy_0)=0$$

и по томе

$$f(x+iy)=\frac{f^{(k)}(x_0+iy_0)}{1\ 2\ldots\ldots k}r^k(\cos\varphi+i\sin\varphi)+\cdots\cdots+$$
$$\frac{f^{(n)}(x_0+iy_0)}{1.2\ldots\ldots n}r^n(\cos\varphi+i\sin\varphi)^n.$$

или ако и овде као пређе

$$\frac{f^{(m)}(x_0+iy_0)}{1\ 2\ldots\ldots m}=\rho_m(\cos\Theta_m+i\sin\Theta_m)$$

ставимо, у обзиру на моавров образац добијамо

$$f(x+iy)=\rho_k r^k[\cos(k\varphi+\Theta_k)+i\sin(k\varphi+\Theta^k)]$$
$$+\cdots\cdots+\rho_n r^n[\cos(n\varphi+\Theta_n)+i\sin(n\varphi+\Theta_n)]$$
$$=u+iv.$$

Означимо краткоће ради

$$\rho_{k-1}+\rho_{k-2}+\cdots\cdots\rho_n=R$$

и претпоставимо да је пречних вођа r мањи од оба броја 1 и $\frac{R_2\sqrt{2}}{\rho_k}$, онда изводимо врло лако као и пређе, да је први члан у u већи од збира свију осталих чланова за

$$k\varphi+\Theta_k=\frac{3\pi}{4}\text{ до }\frac{5\pi}{4};\ \frac{7\pi}{4}\text{ до }\frac{9\pi}{4};\ldots\ldots\ldots;\frac{8k-1}{4}\pi\text{ до }\frac{8k+1}{4}\pi$$

а тако исто да је први члан од V већи од збира свију осталих за

$$k\varphi+\Theta_k=\frac{\pi}{4} \text{ до } \frac{3\pi}{4};\ \frac{5\pi}{4} \text{ до } \frac{7\pi}{4};\ldots\ldots;\ \frac{2k-3}{4}\pi \text{ до } \frac{2k-1}{4}\pi$$

Напослетку оне тачке на периферији линији ABCDA којих полупречници воће r са осовином апсцисе по реду углове

$$\frac{\pi-4\ \Theta_k}{4k},\ \frac{3\pi-4\ \Theta_k}{4k},\ldots\ldots\ldots\ \frac{(8k-1)\ \pi-4\ \Theta_k}{4k}$$

закључују, означимо са Q, Q_1,..... Q_{4n} и узимимо тачку Q_1 за почетак двизања. При двизању тачке Q од Q_1 до Q_2 угао $k\varphi+\Theta_k$ добија све вредности од $\frac{\pi}{4}$ до $\frac{3\pi}{4}$. За све те вредности први члан у V положан је и већи од збира свију осталих чланова па по томе и ексцес од $\frac{u}{v}$ у том омеђију раван нули.

Од тачке Q_2 до Q_3 функција V мења свој знак, јер је за $\frac{3\pi}{4}$ први члан положан и већи од збира свију осталих његових чланова, а за $\frac{5\pi}{4}$ одречан и такође већи од збира свију осталих чланова, по томе и V пролази бар једанпут или непаран број пута кроз нулу, тако да имамо

$$\overset{\frac{3\pi}{4}}{+}\ 0\ -\ 0\ \overset{\frac{5\pi}{4}}{+}\ 0\ -$$

међу тим је за све те вредности функција u одречна и по томе број скокова функције $\frac{u}{v}$ од $-\infty$ к $+\infty$ у јединицу већи од броја скокова од $+\infty$ к $-\infty$, дакле $\varepsilon\frac{u}{v}$ у омеђију од Q_2 до Q_3 раван јединици.

Ако иста проматрања продужимо и при даљем двизању тачке Q добијамо подобне резултате т.ј. да је $\varepsilon\frac{u}{v}$ од

$$Q_3 \text{ до } Q_4;\ Q_5 \text{ до } Q_6;\ldots\ldots;\ Q_{2k-1} \text{ до } Q_{4k}$$

увек раван нули, напротив у омеђијама од

$$Q_4 \text{ до } Q_5;\ Q_6 \text{ до } Q_7;\ldots\ldots;\ Q_{4k} \text{ до } Q_1$$

раван јединици и по томе $\varepsilon\frac{u}{v}=2k$ за цео обим линије ABCDA.

Напослетку ваља нам још да проматрамо свезу између ексцеса и броја уображених корена, кад линија ABCDA више корена опкољава, који су један од другога различни.

сл. 2.

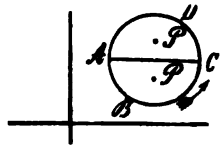

Тога ради претпоставимо, да линија ACDA један сложен корен опкољава, који к-пута једначину задовољава а ексцес од ACDA означимо са ε_1. Исто тако узмимо, да линија ABCA к-пута сложен корен опкољава а ексцес од ABCA означимо са ε_2. По досадањем имамо

$$\varepsilon_1 = 2\,\text{к}\ ,\quad \varepsilon_2 = 2\,\text{к}'$$

Означимо даље са ε ексцес за линију ABCDA, онда постоји ова свеза између сва три ексцеса

$$\varepsilon = \varepsilon_1 + \varepsilon_2 = 2\,(\text{к} + \text{к}').$$

И заиста ставимо $\varepsilon_1 = \Sigma_1 + \Sigma'$, где је Σ_1 ексцес од $\frac{u}{v}$ за омеђије CDA за Σ' за омеђије AC, исто тако ставимо $\varepsilon_2 = \Sigma_2 + \Sigma''$ где је Σ_2 ексцес за омеђије ABC са Σ'' ексцес за омеђије BA па имамо

$$\varepsilon_1 + \varepsilon_2 = \Sigma_1 + \Sigma_2 + \Sigma' + \Sigma''$$

Али колико пута функција $\frac{u}{v}$ од A до C постаје безкрајна са скоком од $-\infty$ к $+\infty$ и обрнуто, исто толико пута постаје и од C до A безкрајна само увек са противним скоком од $+\infty$ к $-\infty$ и обрнуто. Ако је дакле $\Sigma' = \text{p} - \text{q}$, онда је $\Sigma' = -\text{p} + \text{q}$ и по томе $\Sigma' + \Sigma'' = 0$. Па зато је и

$$\varepsilon_1 + \varepsilon_2 = \Sigma_1 + \Sigma_2$$

Збир оба ексцеса $\Sigma_1 + \Sigma_2$ раван је потпуно ексцесу ε_1 па зато је

$$\varepsilon = \varepsilon_1 + \varepsilon_2 = 2\,(\text{к}_1 + \text{к}_2)$$

као што је и хтело да докаже.

Још нам ваља да покажемо, како се тражи ексцес функције $\frac{u}{v}$ са две променљиве. То бива врло лако ако $\frac{u}{v}$ сведемо на функцију са једном непознатом. И заиста место повољне линије ABCDA узмимо правоугаоник авсд и ставимо

сл. 3.

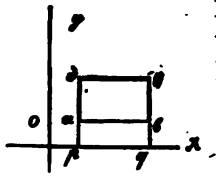

$$op = x_1 \quad , \quad oq = x_2$$
$$ap = y_1 \quad , \quad dp = y_2$$

па имамо

$$\mathcal{E}_{x_1 y_1}^{x_2 y_2} \frac{\varphi(xy)}{\psi(xy)} = \mathcal{E}_{x_1}^{x_2} \frac{\varphi(xy_1)}{(\psi xy_1)} + \mathcal{E}_{y_1}^{y_2} \frac{\varphi(x_2 y)}{\psi(x_2 y)} + \mathcal{E}_{x_2}^{x_1} \frac{\varphi(xy_2)}{\psi(xy_2)} + \mathcal{E}_{y_2}^{y_1} \frac{\varphi(x_1 y)}{\psi(x_1 y)}$$

али је у опште

$$\mathcal{E}_a^b \frac{\varphi(x)}{\psi(x)} = -\mathcal{E}_b^a \frac{\varphi(x)}{\psi(x)}$$

и по томе:

$$\mathcal{E}_{x_1 y_1}^{x_2 y_2} \frac{\varphi(xy)}{\psi(xy)} = \mathcal{E}_{x_1}^{x_2} \frac{\varphi(xy_1)}{\psi(xy_1)} + \mathcal{E}_{y_1}^{y_2} \frac{\varphi(x_2 y)}{\psi(x_2 y)} - \mathcal{E}_{x_1}^{x_2} \frac{\varphi(xy_2)}{\psi(xy_2)} - \mathcal{E}_{y_1}^{y_2} \frac{\varphi(x_1 y)}{\psi(x_1 y)}$$

Рачунање штурмових функција.

I.

Рачунање штурмових функција по методи највеће заједничке мере није истина тежак али доста досадан посао нарочито, ако је степен дате једначине већи од четири и ако су њени сачиниоци повећи бројеви. Зато хоћемо овде да покажемо и друге начине, са којима се до штурмових функција доћи може. Пре свега нужно је, да би се боље разумело оно, о чему ће доцније бити говора, да неколико речи кажем о симетричким функцијама и детерминантама на какве алгебраиске једначине.

Означимо као и пређе са α_1, α_2, ... α_n корене једначине $n^{тог}$ степена

$$f(x) = x^n + a_1 x^{n-1} + \cdots\cdots + a_{n-1} x + a_n$$

па одма имамо познату већ релацију

$$f'(x)=\frac{f(x)}{x-\alpha_1}+\frac{f(x)}{x-\alpha_2}+\cdots+\frac{f(x)}{x-\alpha_n}$$

Поједини чланови на левој страни ове једначине целе су функције, јер је свака функција са њеном кореном чињеницом без остатка дељива. И заиста ако краткоће ради k-ти члан са Q_k означимо, добијамо

$$Q_k=\frac{1}{x-\alpha_k}\,[x^n-\alpha_k^n+a_1(x^{n-1}-\alpha_k^{n-1})+\cdots+a_{n-1}(x-\alpha_k)]$$

и ако у самој ствари деобу извршимо и по степенима од x уредимо

$$Q_k=x^{n-1}+(\alpha_k+a_1)\,x^{n-2}+\cdots\cdots+(\alpha_k^{n-2}+a_1\,\alpha_k^{n-3}+\cdots\cdots$$
$$+a_{n-3}\alpha_k+a_{n-2})\,x+$$
$$+(\alpha_k^{n-1}+a_1\alpha_k^{n-2}+\cdots\cdots+a_{n-2}\alpha_k+a_{n-1}).$$

Стављајући $k=1,\ 2,\ldots,n$ добијамо постепено све чланове а отуда и њихов збир

$$f'(x)=nx^{n-1}+(s_1+na_1)\,x^{n-2}+(s_2+a_1\,s_1+na_2)\,x^{n-3}$$
$$+\cdots\cdots+(s_k+\cdots\cdots+na_k)$$

ако по уведеном обичају

$$\alpha_1^k+\alpha_2^k+\cdots+\alpha_n^k=s_k$$

ставимо. Сравњујући сачиниоце равних степена од x добијамо познати Нутон-жираров образац

$$\begin{aligned}
&a_1+s_1=0\\
&2a_2+a_1s_1+s_2=0\\
&3a_3+a_2s_1+a_1s_2+s_3=0\\
&\vdots\\
&ka_k+a_{k-1}s_1+a_{k-2}s_2+\cdots\cdots+a_1s_{k-1}+s_{k=0}
\end{aligned}\qquad(16)$$

С овим образцем можемо двојако да се користимо, опредељујући збирове корених степена из сачинилаца јед-

начине или обрнуто опредељујући сачиниоце једначине из збирова корених степена. Једначине (16) линијарне су и по s_k и по a_k, па зато по познатом начину разрешавања линијарних једначина помоћу детерминаната добијамо

$$s_k = (-1)^k \begin{vmatrix} a_1, & 1, & 0, & 0, \ldots\ldots & 0 & 0 \\ 2a_2, & a_1, & 1, & 0, \ldots\ldots & 0 & 0 \\ 3a_3, & a_2 & a_1, & 1, \ldots\ldots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & & \\ (k-1)a_{k-1}, & a_{k-2}, & a_{k-3}, & a_{k-4} \ldots & a_1, & 1 \\ k\,a_k, & & a_{k-1}, & a_{k-2}, \; a_{k-3}, \ldots & a_2, & a_1 \end{vmatrix} \qquad (17)$$

јер је

$$\begin{vmatrix} 1 & 0 & 0 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ a_1 & 1 & 0 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ a_2 & a_1 & 1 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & & \\ a_{k-1}, & a_{k-2}, & a_{k-3}, & \ldots & a_1, & 1 \end{vmatrix} = 1.$$

Из образца (17) добијамо на прилику збирове од првих пет корених степена

$$s_1 = -a_1$$

$$s_2 = (-1)^2 \begin{vmatrix} a_1 & 1 \\ 2a_2 & a_1 \end{vmatrix} = a_1^2 - 2a_2$$

$$s_3 = (-1)^3 \begin{vmatrix} a_1 & 1 & 0 \\ 2a_2 & a_1 & 1 \\ 3a_3 & a_2 & a_1 \end{vmatrix} = -[a_1^3 - 3a_1a_2 + 3a_3$$

$$s_4 = (-1)^4 \begin{vmatrix} a_1, & 1, & 0, & 0 \\ 2a_2, & a_1 & 1, & 0 \\ 3a_3, & a_2, & a_1, & 1 \\ 4a_4, & a_3, & a_2, & a_1 \end{vmatrix} = a_1^4 - 4a_1^2a_2 + 4a_1a_3 + 2a_2^2 + 4a_4$$

$$s_5=(-1)^5\begin{vmatrix} a_1, & 1, & 0 & 0 & 0 \\ 2a_2, & a_1, & 1, & 0 & 0 \\ 3a_3 & a_2 & a_1 & 1 & 0 \\ 4a_4 & a_3 & a_2 & a_1 & 1 \\ 5a_5 & a_4 & a_3 & a_2 & a_1 \end{vmatrix}=-[a_1^5-5a_1^3a_2+5a_1a_2^2+ +5a_1^2a_3-5a_2a_3- -5a_1a_4+5a_5].$$

и т.д.

Обрнуто из једначине (16) добијамо поједине сачиниоце једначине и то у виду

$$a_k=(-1)^k\frac{1}{1.2.3....k}.\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ s_3 & s_2 & s_1 & \ldots\ldots & 0 & 0 \\ \vdots & & & & & \\ s_{k-1}, & s_{k-2}, & s_{k-3} & \ldots\ldots s_1, & & (k-1) \\ s_k & , s_{k-1}, & s_{k-2}, & \ldots\ldots s_2, & s_2 & s_1 \end{vmatrix} \qquad 18$$

Тако на прилику за први пет сачинилаца добијамо.

$$a_1=-s_1$$

$$a_2=(-1)^2\frac{1}{1.2}.\begin{vmatrix} s_1 & 1 \\ s_2 & s_1 \end{vmatrix}=+\frac{1}{1.2}[s_1^2-s_2]$$

$$a_3=\frac{(-1)^3}{1.2.3}.\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 \\ s_3 & s_2 & s_1 \end{vmatrix}=+\frac{1}{1.2.3}[s_1^3-3s_1s_2+2s_3]$$

$$a_4=\frac{(-1)^4}{1.2.3.4}.\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 & 0 \\ s_3 & s_2 & s_1 & 3 \\ s_4 & s_3 & s_2 & s_1 \end{vmatrix}=+\frac{1}{1.2.3.4}[s_1^4-6s_1^2s_2+8s_1s_3+ +3s_2^2-6s_4]$$

$$a_5=\frac{(-1)^5}{1.2.3.4.5}.\begin{vmatrix} s_1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ s_2 & s_1 & 2 & 0 & 0 \\ s_3 & s_2 & s_1 & 3 & 0 \\ s_4 & s_3 & s_2 & s_1 & 4 \\ s_5 & s_4 & s_3 & s_2 & s_1 \end{vmatrix}=-\frac{1}{1.2.3.4.5}[s_1^5-10s_1^3s_2+ +15s_1s_2^2+ +20(s_1^2s_3-s_2s_3)- -30s_1s_4+24s_5]$$

и т.д.

Ово до сада о симетричким функцијама довољно је за наш посао, па зато ћемо одма да пређемо на производ свију разлика од n основака. Ако краткоће ради и по уведеном обичају са

$$\begin{aligned}P(\alpha_1,\alpha_2,\ldots\alpha_n)=(\alpha_2-\alpha_1)(\alpha_3-\alpha_1)(\alpha_4-\alpha_1)(\alpha_5-\alpha_1)\ldots\ldots(\alpha_n-\alpha_1)\\ (\alpha_3-\alpha_2)(\alpha_4-\alpha_2)(\alpha_5-\alpha_2)\ldots\ldots(\alpha_n-\alpha_2)\\ (\alpha_4-\alpha_3)(\alpha_5-\alpha_3)\ldots(\alpha_n-\alpha_3)\\ \ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\ldots\\ (\alpha_{n-1}-\alpha_{n-2})(\alpha_n-\alpha_{n-2})\\ (\alpha_n-\alpha_{n-1})\end{aligned}$$

означимо, онда постоји ова једначина

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n=\pm\begin{vmatrix}1 & 1 & 1 & \ldots\ldots 1 & 1\\ \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 & \ldots\ldots\alpha_{n-1} & \alpha_n\\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & \alpha_3^3 & \ldots\ldots\alpha_{n-1}^2 & \alpha_n^2\\ \vdots & & & & \\ \alpha_1^{n-2} & \alpha_2^{n-2} & \alpha_3^{n-2} & \ldots\ldots\alpha_{n-1}^{n-2} & \alpha_n^{n-2}\\ \alpha_1^{n-1} & \alpha_2^{n-1} & \alpha_3^{n-1} & \ldots\ldots\alpha_{n-1}^{n-1} & \alpha_n^{n-1}\end{vmatrix} \qquad (19)$$

О истини ове једначине уверавамо се понајлакше, ако само помислимо, да детерминанта изчезава, ако су два основка равни на прилику $\alpha_i=\alpha_j$, јер добијамо детерминанту, у којој су основци у два реда један другом равни а тада као што је познато она изчезава. Из овога сљедује непосредно, да се у детерминанти чињеница $(\alpha_i-\alpha_j)$ налази а почем су i и j повољне сказаљке; то се у детерминанти све чињенице као и у производу P налазе. При свем том ова услова за $\alpha_i=\alpha_j$ може да се испуни а да једначина између детерминанте и производа непостоји, јер зато је на прилику довољно, ако претпоставимо, да је детерминанта равна

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\ldots\alpha_n).\ \varphi(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n),$$

али ова претпоставка неможе постојати, јер је степен детерминанте

$$0+1+2+3+\cdots\cdots+(n-1)=\tfrac{1}{2}(n-1)n$$

а тога су степена и сви чланови производа P, дакле једначина (19) заиста постоји.

Ако обе стране једначине на други степен подигнемо, добијамо

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2=\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 & & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & \alpha_3 & \ldots\ldots & \alpha_n \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & \alpha_3^2 & \ldots\ldots & \alpha_n \\ \vdots & & & & \\ \alpha_1^{n-1} & \alpha_2^{n-1} & \alpha_3^{n-1} & \ldots\ldots & \alpha_n^{n-1} \end{vmatrix}$$

Производ две детерминанте такође је детерминанта истога степена, по томе и квадрат какве детерминанте. Ако са a и b основке обе детерминанте означимо, општи основак $c_{i,k}$ производа, добијамо по познатом обрасцу

$$c_{i,k}=a_{i,1}\,b_{k,1}+a_{i,2}\,b_{k,2}+\cdots\cdots+a_{i,n}\,b_{k,n}$$

То моне је

$$P(\alpha_1\ldots\alpha_n)^2=\begin{vmatrix} n & ; \alpha_1+\alpha_2+\cdots+\alpha_n & ;\ldots\ldots\ldots; \\ & \alpha_1^{n-1}+\alpha_2^{n-1}+\cdots\cdots+\alpha_n^{n-1} & \\ \alpha_1+\alpha_2+\cdots+\alpha_n & ; \alpha_1^2+\alpha_2^2+\cdots\cdots+\alpha_n^2 & ;\ldots\ldots\ldots; \\ & \alpha_1^n+\alpha_2^n+\cdots\cdots+\alpha_n^n & \\ \alpha_1^2+\alpha_2^2+\cdots+\alpha_n^2 & ; \alpha_1^3+\alpha_2^3+\cdots\cdots+\alpha_n^3 & ;\ldots\ldots\ldots; \\ \vdots & \alpha_1^{n+1}+\alpha_2^{n+1}+\cdots\cdots+\alpha_n^{n+1} & \\ & & \end{vmatrix}$$

$$\begin{vmatrix} \alpha_1^{n-2}+\alpha_2^{n-2}+\cdots+\alpha_n^{n-2}\ ;\ \alpha_1^{n-1}+\alpha_2^{n-1}+\cdots+\alpha_n^{n-1}\ ;\ldots\ldots\ldots; \\ \alpha_1^{2n-3}+\alpha_2^{2n-3}+\cdots+\alpha_n^{2n-3} \\ \alpha_1^{n-1}+\alpha_2^{n-1}+\cdots+\alpha_n^{n-1}\ ;\ \alpha_1^{n}+\alpha_2^{n}+\cdots+\alpha_n^{n}\ ;\ldots\ldots\ldots; \\ \alpha_1^{2n-2}+\alpha_2^{2n-2}+\cdots+\alpha_n^{2n-2} \end{vmatrix}$$

или ако као и пре

$$\alpha_1^i+\alpha_2^i+\cdots\cdots+\alpha_n^i=s_i$$

ставимо

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2=\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 & \ldots\ldots & s_{n-2} & s_{n-1} \\ s_1 & s_2 & s_3 & \ldots\ldots & s_{n-1} & s_n \\ s_2 & s_3 & s_4 & \ldots\ldots & s_n & s_{n+1} \\ \vdots & & & & & \\ s_{n-2} & s_{n-1} & s_n & \ldots\ldots & s_{2n-4} & s_{2n-3} \\ s_{n-1} & s_n & s_{n+1} & \ldots\ldots & s_{2n-3} & s_{2n-2} \end{vmatrix} \qquad (20)$$

Последња детерминанта као што ће се доцније видети веома је важна за штурмову теорему, ако количине $\alpha_1\ \alpha_2\ldots\alpha_n$ као корене дате једначине сматрамо, зато ћемо јој дати други вид, који добијамо, ако место количина $s_0\ s_1\ldots s_{2n-2}$ сачиниоце и степен једначине уведемо. Тога ради преобратимо детерминанту у другу, која је 2(n—1) степена т.ј. образујмо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & \ldots & s_{n-1} \\ s_1 & s_2 & \ldots & s_n \\ \vdots & & & \\ s_{n-2} & s_{n-1} & \ldots & s_{2n-3} \\ s_{n-1} & s_n & \ldots & s_{2n-2} \end{vmatrix}=\begin{vmatrix} 1\ 0\ 0\ldots\ldots 0\ 0\ 0\ \ldots\ldots\ldots\ 0 \\ 0\ 1\ 0\ldots\ldots\ 0\ 0\ 0\ \ldots\ldots\ldots\ 0 \\ \vdots \\ 0\ 0\ 0\ldots\ldots\ s_0\ \ s_1\ \ s_2\ \ldots\ldots\ldots s_{n-1} \\ 0\ 0\ 0\ldots\ldots\ s_0\ s_1\ s_2\ s_3\ \ldots\ldots\ldots s_n \\ 0\ 0\ 0\ldots\ldots s_0\ s_1\ s_2\ s_3\ s_4\ \ldots\ldots\ s_{n+1} \\ \vdots \\ 0\ s_0\ s_1\ldots\ldots s_{n-3}\ s_{n-2}\ s_{n-1}\ldots\ldots\ldots\ s_{2n-4} \\ s_0\ s_1\ s_2\ldots\ldots s_{n-2}\ s_{n-1}\ s_n\ \ldots\ldots\ldots\ s_{2n-3} \\ s_1\ s_2\ s_3\ \ldots\ldots s_{n-1}\ s_n\ \ s_{n+1}\ \ldots\ldots\ s_{2n-2} \end{vmatrix}$$

Последњој детерминанти можемо за наш посао угоднију форму дати ослањајући се при том на познато својство детерминаната да је т.ј.

$$\begin{vmatrix} a_1 & b_1 & c_1 \\ a_2 & b_2 & c_2 \\ a_3 & b_3 & c_3 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} a_1, & pa_1+b_1, & pa_1+q\ b_1+c_1 \\ a_2, & pa_2+b_2, & pa_2+q\ b_2+c_2 \\ a_3, & pa_3+b_3, & pa_3+q\ b_3+c_3 \end{vmatrix}$$

Тога ради помножимо прву врсту са a_1 и додајмо је другој врсти; помножену другу врсту са a_1 и помножену прву врсту са a_2 додајмо трећој врсти и т.д. па ће детерминанта добити овај вид

$$\begin{vmatrix} 1 & a_1 & a_2 & \cdots\cdots \\ 0 & 1 & a_1 & \cdots\cdots \\ 0 & 0 & 1 & \cdots\cdots \\ \vdots & & & \\ 0 & s_0, & s_1+a_1s_0, & \cdots\cdots \\ s_0, & s_1+a_1s_0, & s_2+a_1s_1+a_2s_0, & \cdots\cdots \\ s_1 & s_2+a_1s_1, & s_3+a_1s_2+a_2s_1, & \cdots\cdots \end{vmatrix}$$

и отуда помоћу невтон-жираровог обрасца

$$P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2 = \begin{vmatrix} 1 & a_1 & a_2 & a_3 & \cdots\cdots \\ 0 & 1 & a_1 & a_2 & \cdots\cdots \\ 0 & 0 & 1 & a_1 & \cdots\cdots \\ \vdots & & & & \\ 0 & n & (n-1)a_1 & (n-2)a_1 & \cdots\cdots \\ n & (n-1)a_1, & (n-2)a_2 & (n-3)a_3 & \cdots\cdots \\ a_1 & 2_2a_2 & 3a_3 & 4a_4 & \cdots\cdots \end{vmatrix} \quad (21).$$

Једначина (21) назива се обично детерминанта једначине

$$f(x) = x^n + a_1\ x^n + a^2\ x^{n-2} + \cdots + a_{n-1}\ x + a_n$$

ако су $\alpha_1, \alpha_2 \ldots \alpha_n$ њени корени. Ако једначина има једнаких корена, њена детерминанта изчезава. Обрнуто ако детерминанта изчезава, онда њена једначина има једнаких корена. Колико једнаких корена једначина има, истина неможе се дознати из њене детерминанте, али и то се питање као што је познато може решити у виду детерминаната. За једначине првих четири степена

$$a_0x^2+2a_1x+a_2=0$$
$$a_0x^3+3a_1x^2+3a_2x+a_3=0$$
$$a_0x^4+4a_1x^3+6a_2x^2+4a_3x+a_4=0$$

детерминанте су

$$\Delta_2=\frac{4}{a_0^2}(a_1^2-a_0a_2)$$
$$\Delta_3=\frac{27}{a_0^4}[a_0^2a_3^2+4a_0a_2^3+4a_1^3a_3-3a_1^2a_2^2-6a_0a_1a_2a_3]$$
$$\Delta_4=\frac{16}{a_0^6}\Big\{(a_0a_4-4a_1a_3+3a_2^2)^3-27(a_0a_2a_4-a_0a_3^2-$$
$$-a_1^2a_4+2a_1a_2a_3-a_2^3)\Big\}.$$

Са производом P стоје у свези и ове детерминанте

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{n-1} & 1 \\ s_1 & s_2 & s_3 \ldots\ldots s_n & x \\ s_2 & s_3 & s_4 \ldots\ldots s_{n+1} & x_2 \\ \vdots & & & \\ s_n & s_{n+1} & s_{n+2} \ldots\ldots s_{2n-1} & x^n \end{vmatrix} = P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_n)^2(x-\alpha_1)(x-\alpha_2)\ldots\ldots(x-\alpha_n) \qquad (22)$$

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 & s_3 \ldots\ldots s_i & x \\ s_2 & s_3 & s_4 \ldots\ldots s_{i+1} & x^2 \\ \vdots & & & \\ s_i & s_{i+1} & s_{i+2} \ldots s_{2i-1} & x^i \end{vmatrix} = \sum_1^n P(\alpha_1\alpha_2\ldots\alpha_i)(x-\alpha_1)\ldots\ldots(x-\alpha_i) \qquad (23)$$

разумевајући под $\sum_{1}^{n}$ на левој страни збир свију производа, које добијамо, ако од n основака $\alpha_1\ \alpha_2 \ldots \alpha_n$ сваки пут i основака узмемо и производ $P(\alpha_1 \ldots \alpha_i)\ (x-\alpha_1) \ldots (x-\alpha_i)$ образујемо. О истини ових релација можемо понајлакше да се уверимо сматрањем специјалних случајева. Тако на прилику у најпростијем случају за $i=n=2$ имамо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 2 & \alpha_1+\alpha_2 & 1 \\ \alpha_1+\alpha_2 & \alpha_1^2+\alpha_2^2 & x \\ \alpha_1^2+\alpha_1^2 & \alpha_1^3+\alpha_2^3 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$= \begin{vmatrix} 1 & \alpha_1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_1^2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_1^3 & x^2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & \alpha_1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_1^2 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_1^3 & x^2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & \alpha_2 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2^2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^3 & x^2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & \alpha_2 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_2^2 & x \\ \alpha_2 & \alpha_2^3 & x^2 \end{vmatrix}$$

Прва и последња детерминанта изчезавају, јер су и у једној и у другој основци двеју врста по себице један другом равни, ако у првој чињеницу α_1 а у другој чињеницу α_2 извучемо. Замењујући још у другој детерминанти другу врсту с првом, добијамо одма

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1) \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1)^2 (x-\alpha_1)(x_1-\alpha_2)$$

из чега истинитост обрасца (8) сљедује. Исто тако и за обрасац (23) добијамо, ако на прилику $n=4$ ставимо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 4 & ;\ \alpha_1+\alpha_2+\alpha_3+\alpha_4; & 1 \\ \alpha_1+\alpha_2+\alpha_3+\alpha_4; & \alpha_1^2+\alpha_2^2+\alpha_3^2+\alpha_4^2; & x \\ \alpha_1^2+\alpha_2^2+\alpha_3^2+\alpha_4^2; & \alpha_1^3+\alpha_2^3+\alpha_3^3+\alpha_4^3; & x^2 \end{vmatrix}$$

$$= \alpha_1 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_1 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_2 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_3 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_4 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_1 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_1 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_1 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_1 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_1^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_2 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_2 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_2 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_3 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_3 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_3 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_4 & \alpha_3 & x \\ \alpha_4^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix} + \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_4 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_4^2 & x_2^2 \end{vmatrix} + \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_4 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+ \alpha_4 \begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_4 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

Прве четири детерминанте изчезавају идентички а од осталих дванајест две и две једна другој су равне али противположеног знака тако да имамо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_1 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_2 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_2^2 & x^2 \end{vmatrix} + (\alpha_3-\alpha_1)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_3 & x \\ \alpha_1^2 & \alpha_3^2 & x_2^2 \end{vmatrix}$$

$$+(\alpha_3-\alpha_2)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_3 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_3^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

$$+(\alpha_4-\alpha_2)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_1 & \alpha_4 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix} + (\alpha_4-\alpha_2)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_2 & \alpha_4 & x \\ \alpha_2^2 & \alpha_4^2 & x_2^2 \end{vmatrix}$$

$$+(\alpha_4-\alpha_3)\begin{vmatrix} 1 & 1 & 1 \\ \alpha_3 & \alpha_4 & x \\ \alpha_3^2 & \alpha_4^2 & x^2 \end{vmatrix}$$

или ако као и пређе поједине детерминанте у самој ствари изведемо

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & 1 \\ s_1 & s_2 & x \\ s_2 & s_3 & x^2 \end{vmatrix} = (\alpha_2-\alpha_1)(x-\alpha_1)(x-\alpha_2) + \cdots\cdots + (\alpha_4-\alpha_3)(x-\alpha_3)(x-\alpha_4)$$

$$= {}_2\sum^4 P(\alpha_1\ \alpha_2)^2\,(x-\alpha_1)\,(x-\alpha_2)$$

дакле као што је и требало да се докаже.

Ако у обрасцима (22) и (23) сачиниоце од x у највећем степену на обе стране сравнимо, добијамо још две релације

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{n-1} \\ s_1 & s_2 & s_3 \ldots\ldots s_n \\ s_2 & s_3 & s_4 \ldots\ldots s_{n+1} \\ \vdots & & \\ s_{n-1} & s_n & s_{n+1} \ldots\ldots s_{2n-2} \end{vmatrix} = P(\alpha_1\ \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n)^2$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{i-1} \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_i \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{i+1} \\ \vdots & & \\ S_{i-1} & S_i & S_{i+1} \ldots\ldots S_{2i-2} \end{vmatrix} = {}_1\sum^n P(a_1\, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_i)^2 \qquad (24)$$

од којих је прва већ у обрасцу ( ) изведена. И у овим детерминантама и то на исти начин можемо увести сачиниоце и степен једначине место збира корених степена.

Свима овим резултатима можемо дати и опширнији вид. И заиста ако ставимо

$$S_i = \Sigma_1 \alpha_1^i + \Sigma_2 \alpha_2^i + \cdots\cdots\cdots + \Sigma_n\, \alpha_n^i$$

добијамо врло лако ове четири релације,

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{n-1} & 1 \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_n & x \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{n+1} & x^2 \\ \vdots & & & \\ S_n & S_{n+1} & S_{n+2} \ldots S_{2n-1} & x^n \end{vmatrix} = \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots\ldots \Sigma_n .\ P(\alpha_1 \alpha_2 \ldots \alpha_n)^2 \, (x-\alpha_1)\ldots(x-\alpha^n) \qquad (25)$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{i-1} & 1 \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_i & x \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{2i-1} & x_i \\ \vdots & & & \\ S_i & S_{i+1} & S_{i+2} \ldots\ldots S_{2i-1} & x^i \end{vmatrix} = {}_1\sum^n \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots\ldots \Sigma_i\ P(\alpha_1 \ldots\ldots \alpha_i)^2 \, (x-\alpha_1)\ldots\ldots(x-\alpha_i) \qquad (26)$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{n-1} \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_n \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{n+1} \\ \vdots & & \\ S_{n-1} & S_n & S_{n+1} \ldots\ldots S_{2n-2} \end{vmatrix} = \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots \Sigma_n\ P(\alpha_1\, \alpha_2 \ldots \alpha_n)^2 \qquad (27)$$

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 & S_2 \ldots\ldots S_{i-1} \\ S_1 & S_2 & S_3 \ldots\ldots S_i \\ S_2 & S_3 & S_4 \ldots\ldots S_{i+1} \\ \vdots & & \\ S_{i-1} & S_i & S_{i+1} \ldots S_{2i-2} \end{vmatrix} = {}^{i}\sum^{n} \Sigma_1 \Sigma_2 \ldots \Sigma_i \; P(\alpha_1 \ldots \alpha_i)^2 \tag{28}$$

Између детерминаната вида (23) а тако исто између њих и детерминаната вида (24) постоје важне релације, које ћемо овде ради доцније употребе да проматрамо. Ставимо краткоће ради

$$y_i = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i & x \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} & x^2 \end{vmatrix} \tag{29}$$

$$y_{i+1} = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_i & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i+1} & x \\ \vdots & & \\ s_{i+1} & s_{i+2} \ldots a_{2i} & x^{i+1} \end{vmatrix}$$

и означимо са λ_i и λ_{i+1} сачиниоце од x^i и x^{i+1} у y_i и y_{i+1} т.ј. ставимо

$$\lambda_i = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i \\ \vdots & \\ s_{i-1} & S_i \ldots s_{2i-2} \end{vmatrix}, \quad \lambda_{i+1} = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_i \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i+1} \\ \vdots & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} \end{vmatrix}$$

и напослетку означимо са y_i', y_i''.... $y_i^{(n)}$ оно што из детерминанте y_i постаје, ако по реду $x = \alpha_1 \ldots\ldots \alpha_n$ ставимо, онда добијамо, ове две релације

$$\begin{cases} \overset{k}{\alpha}_1 y_i' + \overset{k}{\alpha}_2 y_i'' + \cdots\cdots + \overset{k}{\alpha}_n y_i^{(n)} = 0 & \text{за } k < i \\ \overset{i}{\alpha}_1 y_i' + \overset{i}{\alpha}_2 y_i'' + \cdots\cdots + \overset{i}{\alpha}_n y_i^{(n)} = \lambda_{i+1}. \end{cases} \tag{30}$$

О истини ових релација можемо се уверити понајлакше, ако место y_i' y_i''..... $y_i^{(n)}$ њихове вредности ставити. Тада добијамо

$$\alpha_1^k\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i & \alpha_1 \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} & \alpha_1^i \end{vmatrix} + \alpha_2^k\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i & \alpha_2 \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} & \alpha^i \end{vmatrix} + \cdots\cdots$$

$$+ \alpha_n^k\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i & \alpha_n \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} & \alpha_n^i \end{vmatrix}.$$

Збир свију ових детерминаната можемо свести у једну детерминанту, ослањајући се на познато својство детерминаната, по коме је

$$\begin{vmatrix} a & b & c \\ a_1 & b_1 & c_1 \\ a_2 & b_2 & c_2 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} a & b & d \\ a_1 & b_1 & d_1 \\ a_2 & b_2 & d_2 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} a & b & c+d \\ a_1 & b_1 & c_1+d_1 \\ a_2 & b_2 & c_2+d_2 \end{vmatrix}$$

по томе дакле и збир свију n детерминаната раван је детерминанти

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} & s_k \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i & s_{k+1} \\ \vdots & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots s_{2i-1} & s_{i+k} \end{vmatrix}$$

Ставимо по реду $k=0, 1, \ldots\ldots i-1$ то за свако $k<i$ последња врста детерминанте равна је по реду првој, другој и т.д. врсти исте детерминанте. Због тога је она идентички нула. Ставимо напротив $k=i$ онда добијамо детерминанту

$$\begin{vmatrix} S_0 & S_1 \ldots\ldots S_{i-1} & S_i \\ S_1 & S_2 \ldots\ldots S_i & S_{i+1} \\ \vdots & & \vdots \\ S_i & S_{i+1} \ldots S_{2i-1} & S_{2i} \end{vmatrix}$$

која није ништа друго но λ_{i+1}, као што смо и захтевали да докажемо.

Осем релације (30) постоји између детерминаната y_i y_{i-1} и y_{i-2} такође једна занимљива релација, која је у исто време за наш посао веома важна. Тога ради означимо са λ_i и μ_i сачиниоце од x^i и x^{i-1} у детерминанти y_i а тако исто са λ_{i-1} и μ_{i-1} сачиниоце од x^{i-1} у детерминанти y_{i-1} т.ј. ставимо

$$y_i = \lambda_i \; x^i + \mu_i \, x^{i-1} + \cdots\cdots$$
$$y_{i-1} = \lambda_{i-1} \, x^{i-1} + \mu_{i-1} \, x^{i-2} + \cdots\cdots$$

и напослетку означимо са Q количник а са R остатак са промењеним знаком, који добијамо кад y_i са y_{i-1} делимо, тако да имамо

$$y_i = y_{i-1} \, Q - R \tag{31}$$

где је количник

$$Q = \frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}} \, x + \frac{\mu_i \lambda_{i-1} - \lambda_i \mu_{i-1}}{\lambda_{i-1}^2}$$
$$= lx + m \tag{32}$$

а остатак R цела рационална алгебрајска функција (i—2)-тог степена и уопште вида

$$R = c_0 + c_1 \, x + c_2 \, x^3 + \cdots\cdots + c_{i-2} \, x^{i-2} \tag{33}$$

Да би овај остатак определили, ставимо у (32) по реду $x = \alpha_1, \alpha_2, \ldots, \alpha_n$ и означимо као и пређе са y_i', y_{i-1}'; y_i'', y_{i-1}'';.... оно што из y_i и y_{i-1} при тој замени постаје, па добијамо ову систему једначина.

$$\begin{aligned} y_i' &= (l\alpha_1 + m)\, y_{i-1}' - (c_0 + c_1\alpha_1 + \cdots\cdots + c_{i-2}\alpha^{i-2}) \\ y_i'' &= (l\alpha^2 + m)\, y_{i-1}'' - (c_0 + c_1\alpha_2 + \cdots\cdots + c_{i-2}\alpha_2^{i-2}) \\ &\vdots \\ y_i^{(n)} &= (l\alpha_n + m)\, y_{i-1}^{(n)} - (c_0 + c_1\alpha_n + \cdots\cdots + c_{i-2}\alpha_n^{i-2}) \end{aligned} \tag{34}$$

Сабирајући све ове једначине и то једанпут онаке као што су; други пут множећи их по реду са α_1, α_2,.....α_n; затим са α_1^2, α_2^2,.....α_n^2,..... и напослетку са α_1^{i-2}, α_2^{i-2}, ...α_n^{i-2}, добијамо ову систему од (i—1) једначина

$$\begin{aligned} 0 &= c_0\, s_0 + c_1\, s_1 + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{i-2} \\ 0 &= c_0\, s_1 + c_1\, s_2 + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{i-1} \\ &\vdots \\ 0 &= c_0\, s_{i-3} + c_1\, s_{i-2} + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{2i-5} \\ \frac{\lambda_i^2}{\lambda_{i-1}} &= c_0\, s_{i-2} + c_1\, s_{i-1} + \cdots\cdots\cdots\cdots + c_{i-2}\, s_{2i-4} \end{aligned}$$

јер сабирци на левој страни а тако исто и први део сабирака на десној страни осем последњег по ( ) изчезавају. Из ових (i — 1) једначина можемо све сачиниоце у R да определимо а тада наравно добијамо и остатак R. Млого лакше долазимо циљи, ако истим једначинама још и ову додамо

$$R = c_0 + c_1 x + \cdots\cdots + c_{i-2}\, x^{i-2}$$

јер тада добијамо по познатој теореми, да детерминанта од (m + 1) линијарних једначина између m непознатих идентички изчезава, ако хоћемо да услови свију једначина једна другој не противуречe

$$\begin{vmatrix} 0 & 0 & 0 \cdots\cdots 0 & \frac{\lambda_i^2}{\lambda_{i-1}} & R \\ s_0 & s_1 & s_2 \cdots\cdots s_{i-3} & s_{i-2} & 1 \\ s_1 & s_2 & s_3 \cdots\cdots s_{i-2} & s_{i-1} & x \\ \vdots & & & & \\ s_{i-2} & s_{i-1} & s_i \cdots\cdots s_{2i-5} & s_{2i-4} & x^{i-2} \end{vmatrix} = 0$$

или ако ову детерминанту као збир детерминаната по сачиниоцима у првом реду уредимо

$$\frac{\lambda_i^2}{\lambda_{i-1}}\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-3} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i-2} & x \\ \vdots & & \\ s_{i-2} & s_{i-1} \ldots s_{2i-5} & x^{i-2} \end{vmatrix} - R\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-2} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_{i-3} \\ \vdots & \\ s_{i-2} & s_{i-1} \ldots s_{2i-4} \end{vmatrix} = 0$$

и отуда

$$R = \left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\right]^2 y_{i-2} \tag{35}$$

а то ће рећи ако детерминанту y_i са y_{i-1} поделимо, остатак R такође је детерминанта и то y_{i-2} помножена са положном чињеницом $\left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\right]^2$. Замењујући вредност за R из (35) у (31) добијамо

$$(36)\quad \begin{cases} y_i = y_{i-1}\left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\, x + \frac{\mu_i \lambda_{i-1} - \mu_{i-1}\lambda_i}{\lambda_{i-1}^2}\right] - \left[\frac{\lambda_i}{\lambda_{i-1}}\right]^2 y_{i-2} \\ \lambda_{i-2}^2 y_i - [\lambda_i \lambda_{i-1} x + \mu_i \lambda_{i-1} - \mu_{i-1}\lambda_i]\, y_{i-1} + \lambda^2 y_{i-2} = 0 \end{cases}$$

II.

Означимо са $V\ V_1\ V_2 \ldots\ldots V_n$ ред штурмових функција за једначину

$$V = x^n + a_1 x^{n-1} + \cdots\cdots + a_{n-1} x + a_n$$

а са $Q_1\ Q_2, \ldots\ldots Q_n$ по реду количнике, онда као што је већ познато имамо овај ред једначина

$$\begin{aligned} V &= V_1 Q_1 - V_2 \\ V_1 &= V_2 Q_2 - V_3 \\ V_2 &= V_3 Q_3 - V_4 \\ &\vdots \\ V_{n-1} &= V_n Q\,. \end{aligned}$$

или ако одавде количине V_2, V_3..... определимо

$$V_2 = V_1 Q_1 - V$$
$$V_3 = (Q_1 Q_2 - 1) V_1 - Q_2 V$$
$$V_4 = (Q_1 Q_2 Q_3 - Q_1 - Q_3) V_1 - (Q_2 Q_3 - 1) V$$
$$V_5 = (Q_1 Q_2 Q_3 Q_4 - Q_1 Q_2 - Q_1 Q_4 - Q_3 Q_4 + 1) V_1 - (Q_2 Q_3 Q_4 - Q_2 Q_4) V$$
$$\vdots$$

и у опште

$$V_{k-1} = A_{k-1} V_1 - B_{k-1} V$$
$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$
$$V_{k+1} = A_{k+1} V_1 - B_{k+1} V.$$

Из овога сљедује карактеристичко својство штурмових функција, да се свака од њих у виду

$$AV_1 - BV$$

представити може. Функције A и B можемо изближе да определимо. И заиста почем је сваки количник Q у опште вида

$$ax + b$$

сљедује непосредно, да су A и B целе рационалне алгебрајиске функције и да је степен од A у јединицу а од B у две јединице мањи од броја, који показује ред штурмових функција т.ј. да је A_k (k—1)-тог степена а B_k (k—2)-тог степена. Ово својство штурмових функција довољно је и за само њихово определење. Како то бива, ми ћемо у самој ствари да покажемо. Тако је на прилику

$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$

где су A_k и B_k у опште вида

$$A_k = b_{k-1} x^{k-1} + b_{k-2} x^{k-2} + \cdots + b_1 x + b_0$$
$$B_k = c_{k-2} x^{k-2} + c_{k-3} x^{k-3} + \cdots + c_1 x + c_0$$

Ако дакле знамо сачиниоце од x у A_k и B_k онда простим мложењем добијамо и V_k, јер су V_1 и V у сваком датом случају позначе.

Функција V_k (n—k)-тог је степена а $(A_kV_1 - B_kV)$ је (n+k—2)-тог степена, по томе сачиниоци од свију степена од x у $(A_kV_1 - B_kV)$, који су од (n—k) већи, идентички су нула а отуда добијамо (2k—1) услове за опредељавање (2k—2) сачинилаца у A_k и B_k. Али је број свију сачинилаца (2k—1) и по томе ваљало би нам још једне услове; међутим пражење те услове уклањамо тиме, ако ма са којим сачиниоцем у A_k или B_k цео израз поделимо на прилику са b_{k-1}, тако да је

$$A_k = x^{k-1} + b'_{k-2}x^{k-2} + \cdots + b'_1 x + b'_0$$
$$B_k = c'_{k-2}x^{k-2} + c'_{k-3}x^{k-3} + \cdots + c'_1 x + c'_0$$

Тиме се знак штурмових функција не мења а нама је само до тога и стало а не до њихове апсолутне вредности. Поменуте (2k—2) услове сада су довољне за определеље свију сачинилаца јер и њих исто толико има.

Овај начин опредељавања штурмових функција нарочито се по томе разликује од начина највеће заједничке мере, што сваку функцију независно једну од друге определити можемо а осем тога што је деоба у мложење преобраћена.

Штурмове функције можемо и у виду детерминаната представити и то на више начина. Нека је

$$V = a_0x^n + a_1x^{n-1} + \cdots + a_{n-1}x + a_n$$
$$U = b_0x^m + b_1x^{m-1} + \cdots + b_{m-1}x + b_m$$

где је n>m и означимо са Q количник а са R остатак, кад V са U делимо, тако да је

$$V = UQ + R \qquad (37)$$

где су Q и R целе рационалне алгебрајске функције и у опште вида

$$\begin{aligned} Q &= q_0 x^k + q_1 x^{k-1} + \cdots\cdots + q_{k-1} x + q_k \\ R &= r_0 x^{n-1} + r_1 x^{n-2} + \cdots\cdots + r_{n-2} x + r_{n-1} \end{aligned} \qquad (38)$$

ако краткоће ради у Q ставимо $k = n - m$. Стављајући у (37) за V, U, Q и R њихове вредности и сравњујући поједине сачиниоце равних степена од x на обема странама, добијамо врло лако ову систему једначина

$$\begin{aligned} a_0 &= q_0 b_0 \\ a_1 &= q_0 b_1 + q_1 b_0 \\ a_2 &= q_0 b_2 + q_1 b_1 + q_2 b_2 \\ &\vdots \\ a_k &= q_0 b_k + q_1 b_{k-1} + \cdots\cdots + q_{k-1} b_1 + q_k b_0 \\ a_{k+1} &= q_0 b_{k+1} + q_1 b_k + \cdots\cdots + q_k b_1 + r_0 \\ &\vdots \\ a_{k+i+1} &= q_0 b_{k+i+1} + q_1 b_{k+i} + \cdots\cdots + q_k b_{i+1} + r_i \\ &\vdots \\ a_n &= q_k b_m + r_{m-1} \end{aligned} \qquad (39)$$

У овој системи имамо свега $(m+k+1)$ једначина. Из првих $(k+1)$ једначина, почем у њима нема ни једно r, можемо све сачиниоце у Q на број $(k+1)$ да определимо а из осталих m једначина све сачиниоце остатка, којих је број m. Млого лакше постизавамо ту циљ, ако $(k+1)$ првих једначина са ма којом од осталих m једначина сајузимо на прилику са a_{k+i+1}, јер тада њихова детерминанта изчезава па имамо

$$\begin{vmatrix} b_0 & 0 & 0 & \cdots\cdots & 0 & a_0 \\ b_1 & b_0 & 0 & \cdots\cdots & 0 & a_1 \\ b_2 & b_1 & b_0 & \cdots\cdots & 0 & a_2 \\ \vdots & & & & & \end{vmatrix} = 0$$

$$\begin{vmatrix} b_k\ b_{k-1}\ b_{k-2}\ldots\ldots b_0\ a_k \\ b_{k+i+1}\ b_{k+i}\ b_{k+i-1}\ldots\ldots b_{i+1}\ a_{k+i+1}-r_i \end{vmatrix}$$

и отуда помоћу већ више пута поменутог својства детерминаната, ако са Σ положну или одречну јединицу означимо како је кад $\frac{1}{2}k(k-1)-1$ паран или непаран број

$$r_i=\frac{\Sigma}{b_0^{k+1}}\begin{vmatrix} a_0\ a_1\ a_2\ldots\ldots\ldots a_k\ \ a_{k+i+1} \\ 0\ \ 0\ \ 0\ \ldots\ldots\ldots b_0\ \ b_{i+1} \\ 0\ \ 0\ \ 0\ \ldots\ldots\ldots b_1\ \ b_{i+2} \\ \vdots \\ 0\ \ b_0\ b_1\ \ldots\ldots\ldots b_{k-1}\ b_{k+i} \\ b_0\ b_1\ b_2\ \ldots\ldots b_k\ \ b_{k+i+1} \end{vmatrix} \qquad (40)$$

Стављајући у овом изразу по реду $i=0,\ 1,\ 2\ldots.$ $(m-1)$, добијамо све сачиниоце остатка R. Означимо са $D_0, D_1,\ldots\ldots D_{m-1}$ оно што из детерминанте на десној страни за $i=0,\ 1,\ 2,\ldots.\ (m-1)$ постаје онда имамо

$$R=\frac{\Sigma}{b^{k+1}}\left[D_0x^{m-1}+D_1x^{m-1}+D_{m-2}x+D_{m-1}\right]$$

Детерминанте $D_0,\ldots.\ D_{m-1}$ разликује се само у основцима последње врсте, по томе је њихов збир такође детерминанта истога степена т.ј.

$$R=\frac{\Sigma}{b_0^{k+1}}\begin{vmatrix} a_0,\ a_1,\ldots\ldots\ldots a_k,\ [a_{k+2}x^{m-1}+a_{k+2}x^{m-2}+\ldots\ldots+a_n] \\ 0\ ,\ 0\ ,\ \ldots\ldots\ldots b_0,\ [b_1\ \ x^{m-1}+b_2\ \ x^{m-2}+\ldots\ldots\ldots+b_m] \\ 0\ ,\ 0\ ,\ \ldots\ldots\ldots b_1,\ [b_2\ \ x^{m-1}+b_3\ \ x^{m-2}+\ldots\ldots\ldots+b_mx] \\ \vdots \\ 0\ ,\ b_0,\ldots\ldots\ldots b_{k-1},\ [b_k\ \ x^{m-1}+b_{k+1}x^{m-2}+\ldots\ldots+b_mx^{k-1}] \\ b_0\ \ b_1\ \ \ldots\ldots b_k\ \ ,\ [b_{k+1}x^{m-1}+b_{k+2}x^{m-2}+\ldots\ldots+b_mx_k\ \ ] \end{vmatrix}$$

Положимо у овој детерминанти прву врсту са x^n, другу врсту са $x^{n-1}\ldots\ldots$ и на послетку k-ту врсту са x^m

и збир тако помножених првих к врсти додајмо основцима последње врсте а истога реда па добијамо

$$R=\frac{\Sigma}{b_0^{k+1}}\begin{vmatrix} a_0 & a_1 \ldots\ldots & a_{k-1} & a_k & V \\ 0 & 0 \ldots\ldots & 0 & b_0 & U \\ \vdots & & & & \\ 0 & b_0 \ldots\ldots & b_{k-2} & b_{k-1} & Ux^{k-1} \\ b_0 & b_1 \ldots\ldots & b_{k-1} & b_k & Ux^k \end{vmatrix} \qquad (41)$$

Исто тако можемо врло лако и количник Q да определимо. На прилику сачинилоца q_i добијамо из првих $(i+1)$ једначина

$$q_i=\frac{1}{b^{i+1}}\begin{vmatrix} b_0 & 0 & 0 \ldots\ldots & 0 & a_0 \\ b_1 & b_0 & 0 \ldots\ldots & 0 & a_1 \\ b_2 & b_1 & b_0 \ldots\ldots & 0 & a_2 \\ \vdots & & & & \\ b_{i-1} & b_{i-2} & b_{i-3} \ldots\ldots & b_0 & a_{i-1} \\ b_i & b_{i-1} & b_{i-2} \ldots\ldots & b_1 & a_i \end{vmatrix}$$

$$=\frac{(-1)^i}{b^{i+1}}\begin{vmatrix} a_0 & b_0 & 0 \ldots\ldots & 0 \\ a_1 & b_1 & b_0 \ldots\ldots & 0 \\ \vdots & & & \\ a_i & b_i & b_{i-1} \ldots & b_1 \end{vmatrix} \qquad (42)$$

и ако овде $i=0, 2, \ldots, k$ ставимо, добијамо све сачинилоце у Q а по томе и само Q. Међу тим количнику Q можемо још угоднији вид дати, ако из првих $(k+1)$ једначина у свези са

$$Q=q_0 x^k+q_1 x^{k-1}+\cdots\cdots+q_{k-1} x+q_k$$

сачинилоце q елиминујемо, јер одма имамо

$$\begin{vmatrix} b_0 & 0 & 0 \ldots\ldots & 0 & 0 & a_0 \\ b_1 & b_0 & 0 \ldots\ldots & 0 & 0 & a_1 \\ b_2 & b_1 & b_0 \ldots\ldots & 0 & 0 & a_2 \\ \vdots & & & & & \end{vmatrix}=0$$

$$\begin{vmatrix} b_k & b_{k-1} & b_{k-2} \ldots\ldots & b_1 & b_0 & a_k \\ x^k & x^{k-1} & x^{k-2} \ldots\ldots & x & 1 & Q \end{vmatrix}$$

и отуда

$$Q = \frac{\Sigma}{b_0^{k+1}} \begin{vmatrix} a_0 & a_1 & a_2 \ldots\ldots\ldots & a_k & 0 \\ 0 & 0 & 0 \ldots\ldots\ldots & b_0 & 1 \\ \vdots & & & & \\ 0 & b_0 & b_1 \ldots\ldots & b_{k-1} & x^{k-1} \\ b_0 & b_1 & b_2 \ldots\ldots & b_k & x^k \end{vmatrix} \qquad (43)$$

означујући са Σ положну или одречну јединицу како је кад $\frac{k}{2}(k-1)-1$ паран или непаран број. За нас је од особите важности специјалан случај за $U=V'$, јер тада је

$$k=1,\ b_0=na_0,\ b_1=(n-1)a_1, \ldots\ldots$$
$$V_2=-R_2$$

па зато по једначини (41) добијамо

$$V_2 = \frac{1}{n^2 a_0^2} \begin{vmatrix} a_0 & a_1 & V \\ 0 & na_0 & V' \\ na_0 & (n-1)a_1 & V'x \end{vmatrix} \qquad (44)$$

Овај последњи образац служи нам као што је лако увидети, да сваку штурмову функцију определимо из две што су пред њом. Али и независно од осталих можемо сваку штурмову функцију у виду детирминаната да определимо. Задржавајући исте знаке за поједине функције из познатих једначина

$$V_{k-1} = A_{k-1}\ V_1 - B_{k-1}\ V$$
$$V_k = A_k\ V_1 - B_k\ V$$
$$V_{k+1} = A_{k+1}\ V_1 - B_{k+1}\ V$$
$$V_{k+1} = V_k\ Q_k - V_{k-1}$$

добијамо врло лако

$$V_1(Q_kA_k - A_{k-1}) - V(Q_kB_k - B_{k-1} = A_{k+1}V_1 - B_{k+1}V$$

и отуда

$$\begin{aligned} A_{k+1} &= Q_kA_h - A_{k-1} \\ B_{k+1} &= Q_kB_k - B_{k-1} \end{aligned} \qquad (45)$$

Ови последњи резултати у толико су важни, што из њих дознајемо, да функције A и B стоје у истој свези са количницима Q као и саме штурмове функције; па зато неће бити излишно, да проматрамо, да ли се и оне место штурмових функција употребити могу. Множећи прву једначину у (45) са B_k а другу са A_k а другу са A_k и одузимајући једну од друге добијамо

$$A_kB_{k+1} - A_{k+1}B_k = A_{k-1}B_k - A_kB_{k-1}$$

али је

$$A_2 = Q_1, \quad B_2 = 1$$
$$A_3 = Q_2Q_1 - 1, \quad B_3 = Q_3$$

па зато је

$$A_kB_{k+1} - A_{k+1}B_k = 1 \qquad (46)$$

Из ове релације а помоћу још ових једначина

$$V_k = A_kV_1 - B_kV$$
$$V_{k+1} = A_{k+1}V_1 - B_{k+1}V$$

добијамо

$$\begin{aligned} V &= V_k A_{k+1} - V_{k+1}A_k \\ V_1 &= V_k B_{k+1} - V_{k+1}B_k \end{aligned} \qquad (47)$$

Али је у опште

$$V_k = b_k x^{n-k} + b_{k-1} x^{n-k-1} + \dots\dots + b_0$$
$$A_{k+1} = C_k x^k + C_{k-1} x^{k-1} + \dots\dots + C_0$$
$$B_{k+1} = c_{k-1} x^{k-1} + c_{k-2} x^{k-2} + \dots\dots + c_0$$

и отуда сравњујући сачиниоце равних степена од x у (47)

$$b_k C_k = 1\,,\quad b_k c_{k-1} = n,\quad c_{k-1} = nC_k \qquad (48)$$

а то ће рећи, да су сачиниоци највећих степена од x у V_k, A_{k+1} и B_{k+1} истога знака. По томе дакле ако у сва три реда

$$\begin{array}{l} V\ V_1\ V_2 \ldots\ldots\ldots V^n \\ A_0\ A_1\ A_2 \ldots\ldots\ldots A^n \\ B_0\ B_1\ B_2 \ldots\ldots\ldots B^n \end{array}$$

један пут $x = +\infty$ а други пут $x = -\infty$ ставимо, сва три реда образују исти број значних мена. По овоме функције A и B можемо исто тако употребити као и штурмове функције, ако нам је само до броја реалних корена стало. Још више, функције A притежавају сва карактеристичка својства штурмових функција, као што ћемо доцније показати.

Да би определили V_k ставимо у

$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$

$x = \alpha_i$ разумевајући по α_i један корен једначине $V = o$ и означимо краткоће ради са $V_k(\alpha_i)$ оно што из V_k постаје, кад $x = \alpha_i$ ставимо, то имамо

$$V_k(\alpha_i) = A_k(\alpha_i)\, V_1(\alpha_i) \qquad (49)$$

С друге пак стране по познатим обрасцима за разлагање управо разломљених функција имамо

$$\sum_1^n {}_i \frac{V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = 0$$

$$\sum_1^n {}_i \frac{\alpha_i V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = 0$$

$$\vdots$$

$$\sum_{1}^{n-2k} \frac{\alpha_i V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = 0$$

$$\sum_{1}^{n} \frac{\alpha_i^{k-1} V_k(\alpha_i)}{V_1(\alpha_i)} = b_k \qquad (50)$$

ако је b_k сачинилац од x^{n-k} у V_k. Сајужавајући једначину (48) са једначинама (49) и стављајући место A_k његову вредност, која је у опште вида

$$A_k = C_{k-1}\, x^{k-1} + C_{k-2}\, x^{k-2} + \cdots\cdots + C_1\, x + C_0$$

добијамо

$$\begin{array}{l} C_0\, s_0 + C_1\, s_1 + \cdots\cdots\cdots + C_{k-1}\, s_{k-1} = 0 \\ C_0\, s_1 + C_1\, s_2 + \cdots\cdots\cdots + C_{k-1}\, s_k = 0 \\ \vdots \\ C_0\, s_{k-2} + C_1\, s_{k-1} + \cdots\cdots + C_{k-1}\, s_{2k-3} = 0 \\ C_0\, s_{k-1} + C_1\, s_k + \cdots\cdots + C_{k-1}\, s_{2k-2} = b_k \end{array} \qquad (51)$$

Последње једначине са једначином за A_k могу само онда постојати, ако је

$$\begin{vmatrix} s_0 & s_1 \cdots\cdots\cdots s_{k-1} & 0 \\ s_1 & s_2 \cdots\cdots\cdots s_k & 0 \\ \vdots & & \\ s_{k-1} & s_k \cdots\cdots\cdots s_{2k-2} & b_k \\ 1 & x \cdots\cdots\cdots x^{k-1} & A_k \end{vmatrix} = 0$$

и отуда

$$A_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \cdots\cdots\cdots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \cdots\cdots\cdots s_k \\ \vdots & \\ s_{k-2} & s_{k-1} \cdots\cdots s_{2k-1} \\ 1 & x \cdots\cdots x^{k-1} \end{vmatrix}$$

Осем тога из (51) добијамо

$$C_0 = \frac{b_k}{\lambda_k} \frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{k-1}}, \cdots\cdots\cdots, C_{k-1} = \frac{b_k}{\lambda_k} \frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{2k-2}}$$

разамевајући под $\frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{k-1}}$ оно што из детерминанте λ_k постаје, ако у њој место свију основака осем s_{k-1} нулу ставимо, који су у истој врсти и у истом реду, у коме је s_{k-1}. Али је по једначини (48)

$$C_{k-1}\, b_{k-1} = 1$$

а осем тога и

$$b_1 = n = s_0 = \lambda_1;\quad \frac{\partial \lambda_k}{\partial s_{2k-2}} = \lambda_{k-1}$$

па због тога постепеним замењивањем добијамо

$$\begin{aligned} b_k &= \frac{(\lambda_2\lambda_4 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_1\lambda_3 \ldots\ldots \lambda_{k-1})^2}\,\lambda_k \\ &= \frac{(\lambda_1\lambda_3 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_2\lambda_4 \ldots\ldots \lambda_{k-1})^2}\,\lambda_k \end{aligned} \tag{52}$$

како је кад k паран или непаран број. По томе је и

$$\begin{aligned} A_k &= \frac{(\lambda_2\lambda_4 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_1 a_3 \ldots\ldots \lambda_{k-1})^2} \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ 1 & x \ldots\ldots x_k \end{vmatrix} \\ &= \frac{(\lambda_1\lambda_3 \ldots\ldots \lambda_{k-2})^2}{(\lambda_2 a_4 \ldots\ldots \lambda_{k-1})_4} \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ 1 & x \ldots\ldots s^{k-1} \end{vmatrix} \end{aligned} \tag{53}$$

како је кад k паран или непаран број.

Сад није тешко и функцију V_k определити. Из идентичке једначине

$$\frac{A_k}{V} = {}^{1}\sum_{1}^{n} \frac{V_k(\alpha_i)}{(x-\alpha_i)\,V_1(\alpha_i)} = {}^{1}\sum_{1}^{n} \frac{A_k(\alpha_i)}{(x-\alpha_i)}$$

ако кроткоће ради

$$\frac{\alpha_1^i}{x-\alpha_1} + \frac{\alpha_2^i}{x-\alpha_2} + \ldots\ldots + \frac{\alpha_n^i}{x-\alpha_n} = u_i$$

ставимо, добијамо одма

$$V_k = \frac{b_k}{\lambda_k} V \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ s_{k-2} & s_{k-1} \ldots\ldots s_{2k-3} \\ u_0 & u_1 \ldots\ldots u_{k-1} \end{vmatrix}$$

С овим обрасцем покрај све своје лепе форме нисмо у стању, да штурмове функције рачунамо, јер би тада претпостављали, да саме корене знамо. Међу тим ми можемо, да му други за само рачунање удобан вид дамо. Јер из идентитета

$$u_i = x\, u_{i-1} - s_{i-1} \;;\; u_0 = \frac{V_1}{V}$$

постепеним замењивањем добијамо

$$u_i V = x^i V_1 - \left\{ s_0 x^{i-1} + s_1 x^{i-2} + \cdots\cdots + s_{i-2}\, x + s_{i-1} \right\}$$

и ако овде по реду $i = o, 1, \ldots, i$ ставимо и прву тако добивену једначину са a_i, другу са $a_{i-1}, \ldots\ldots$ претпослеењу са a_1 помножимо и све саберемо

$$V \left\{ u_i + a_1 u_{i-1} + \cdots\cdots + a_i u_0 \right\} = V_1 \left\{ x^i + a_1 x^{i-1} + \cdots\cdots + a_i \right\}$$
$$- V \left\{ n x^{i-1} + \cdots\cdots + (n - i + 1)\, a_{i-1} \right\}$$

Помоћу ове релације сада је, ако познатим већ начином детерминанту k-тог степена за V_k у детерминанту (2k—3)-ћег степена преобратимо

$$V_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} 1 & a_1 & a_2 \ldots\ldots\ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 & a_1 \ldots\ldots\ldots\ldots a_{2k-5} \\ 0 & 0 & 1 \ldots\ldots\ldots\ldots a_{2k-6} \\ \vdots & & \end{vmatrix} \qquad (54)$$

$$\begin{vmatrix} 0 & 0 & n & \ldots\ldots(n-2k-6)\, a_{2k-6} \\ 0 & n & (n-1)a_1 & \ldots\ldots(n-2k-5)\, a_{2k-5} \\ n(n-1)a_1 & (n-2)a_2 & \ldots\ldots & (n-2k-4)\, a_{2k-4} \\ a_1 & 2a_2 & 3a_3 \ldots\ldots & (2k-3)\, a_{2k-3} \\ 0 & 0 & 0 \ldots\ldots & u_{k-1} \end{vmatrix}$$

где је краткоће ради стављено

$$u_0 = V_1$$
$$u_1 = (x + a_1)\, V_1 - nV$$
$$u_2 = (x^2 + a_1\, x + a_2)\, V_1 - \{nx + (n-1)a_1\}V$$
$$\vdots$$
$$u_i = (x^i + a_1\, x^{i-1} + \cdots\cdots + a_i)V_1$$
$$- \{nx^{i-1} + (n-1)a_1 x^{i-2} + \cdots\cdots + (n-i+1)a_{i-1}\}V$$

По једначини (53) нашли смо за A_k ову вредност

$$A_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots\ldots s_{k-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots\ldots s_k \\ \vdots & \\ s_{k-2} & s_{k-1} \ldots\ldots s_{2k-3} \\ 1 & x \ldots\ldots x^{k-1} \end{vmatrix}$$

И овој детерминанти можемо дати други вид и то оним истим начином као и пређашњој детерминанти тако да је

$$A_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots\ldots a_{2k-3} \\ 0 & 1 \ldots\ldots\ldots a_{2k-4} \\ \vdots & \\ a_1 & 2a_2 \ldots\ldots (2k-3)\, a_{2k-3} \\ 0 & 0 \ldots\ldots p_{k-1} \end{vmatrix} \qquad (55)$$

где је краткоће ради стављено

$$p_0 = 1$$
$$p_1 = x + a_1$$
$$\vdots$$
$$p_i = x^i + a_1\, x^{i-1} + \cdots\cdots + a_{i-1}\, x + a_i.$$

Напослетку из V_k можемо определити и B_k, јер је

$$V_k = \frac{b_k}{\lambda_k} V_1 \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ \vdots & \\ 0 & 0 \ \ldots p_{k-1} \end{vmatrix} - \frac{b_k}{\lambda_k} V \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ \vdots & \\ 0 & 0 \ \ldots\ldots q_{k-1} \end{vmatrix}$$

$$= A_k V_1 - \frac{b_k}{\lambda_k} V \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ \vdots & \\ 0 & 0 \ \ldots\ldots q_{k-1} \end{vmatrix}$$

где је стављено краткоће ради

$$q_0 = 0$$
$$q_1 = n$$
$$q_2 = nx + (n-1)a_1$$
$$\vdots$$
$$q_i = nx^{i-1} + (n-1)a_1 x^{i-2} + \cdots + (n-i+1)a_{i-1}$$

С друге пак стране имамо

$$V_k = A_k V_1 - B_k V$$

и отуда сравњивањем обадвих једначина

$$B_k = \frac{b_k}{\lambda_k} \begin{vmatrix} 1 & a_1 \ldots\ldots a_{2k-4} \\ 0 & 1 \ \ldots\ldots a_{2k-5} \\ & \\ a_1 & 2a_2 \ldots\ldots (2k-3)a_{2k-2} \\ 0 & 0 \ \ldots\ldots q_{k-1} \end{vmatrix} \qquad (56)$$

Кељије Cayley у свом чланку „Tables of the Sturmian functions etc“ у Philosophical Transactions Vol. 147 part. III. pag. 733—36 саопштио је такође штурмове функције у виду детерминаната. Мислим, да не ће бити излишно, ако и ја овде његове резултате саопштим. Ставимо краткоће ради

$$V=(a_0, a_1,\ldots a_n)(x_1\ 1)^n=a_0\ x^n+(n)_1\ a_1\ x^{n-1}+\cdots\cdots$$
$$+(n)_{n-1}\ a_{n-1}\ x+a_n$$
$$U=(a_0, a_1,\ldots a_{n-1})(x_1\ 1)^{n-1}$$
$$W=(a_1, a_2,\ldots a_n\ )(x_1\ 1)^{n-1}$$

онда су за једначину $V=0$ штурмове функције

$$V$$
$$V_1=U$$
$$V_2=\begin{vmatrix} U & W \\ a_0 & a_1 \end{vmatrix}$$

$$V_3=-\begin{vmatrix} xU & U & xW & W \\ a_0 & 0 & a_1 & 0 \\ (n-1)_1 a_1 & a_0 & (n-1)_1 a_2 & a_1 \\ (n-1)_2 a_2 & (n-1)_1 a_1 & (n-1)_2 a_3 & (n-1)_2 a_2 \end{vmatrix}$$

$$V_4=\begin{vmatrix} x^2U & xU & U & x^2W \\ & & xW & W \\ a_0 & 0 & 0 & a_1 \\ & & 0 & 0 \\ (n-1)_1 a_1 & a_0 & 0 & (n-1)_1)a_2 \\ & & a_1 & 0 \\ (n-1)_2 a_2 & (n-1)_1 a_1 & a_0 & (n-1)_2 a_3 \\ & & (n-1)_1 a_2 & a_1 \\ (n-1)_3 a_3 & (n-1)_2 a_2 & (n-1)_1 a_1 & (n-1)_3 a_4 \\ & & (n-1)_2 a_3 & (n-1)_1 a_2 \\ (n-1)_4 a_4 & (n-1)_3 a_3 & (n-2)\ a_2 & (n-1)_4 a_5 \\ & & (n-1)_3 a_4 & (n-1)_2 a_3 \end{vmatrix}$$

и т.д.

У истом чланку саопштио је писац штурмове функције за једначине другог, трећег и четвртог степена и у њиховој развијеној форми. Тако је за једначине другог степена.

$$V = a_0x^2 + 2a_1\,x + a_2$$
$$V_1 = a_0x + a_1$$
$$V_2 = a_1^2 - a_0a_2$$

За једначине трећег степена

$$V = a_0x^3 + 3a_1\,x^2 + 3a_2\,x + a_3$$
$$V_1 = a_0\,x^2 + 2a_1\,x + a_2$$
$$V_2 = 2\,(a_1^2 - a_0a_2)\,x + a_1\,a_2 - a_0a_3$$
$$V_3 = a_0^2\,a_3^2 - 6a_0a_1a_2a_3 + 4a_0a_2 + 4a_1^3a_3 - 3a_1^2a_2^2$$

За једначине четвртог степена

$$V = a_0\,x^4 + 4a_1\,x^3 + 6a_2\,x^2 + 4a_3\,x + a_4$$
$$V_1 = a_0\,x^3 + 3a_1\,x^2 + 3a_2\,x + a_3$$
$$V_2 = 3(a_1^2 - a_0a_2)\,x^2 + 3(a_1a_2 - a_0a_3)\,x + 3(a_1a_3 - a_0a_4)$$

$$V_3 = 3\begin{vmatrix} 3a_0^2a_3^2 - a_0^2a_2a_4 \\ + a_0a_1^2a_4 - 14a_0a_1a_2a_3 \\ + 9a_0a_2^3 + 8a_1^3a_3 \\ - 6a_1^2a_2^2 \end{vmatrix} x + 3\begin{vmatrix} a_0^2a_3a_4 - 4a_0a_1a_2a_4 \\ - a_0a_1a_3^2 + 3a_0a_2^2a_3 \\ + 3a_1^3a_4 - 2a_1^2a_2a_3 \end{vmatrix}$$

$$V_4 = a_0^3a_4^3 - 12a_0^2a_1a_3a_4^2 - 18a_0^2a_2^2a_4^2 + 54a_0^2a_2a_3^2a_4$$
$$- 27a_0^2a_3^4 + 54a_0a_1^2a_2a_4^2 - 6a_0a_1^2a_3^2a_4 - 180a_0a_1a_2^2a_3a_4$$
$$+ 108a_0a_1a_2a_3^3 + 81a_0a_2^4a_4 - 54a_0a_2^3a_3^2 - 27a_1^4a_4^2$$
$$+ 108a_1^3a_2a_3a_4 - 64a_1^3a_3^3 - 54a_1^2a_2^3a_4 + 36a_1^2a_2^2a_3^2$$

III.

До сада је била реч о томе, како се потпуне штурмове функције могу на више начина рачунати, али осем штурмових функција има и много других функција, које такође иста карактеристичка својства притежавају и које се исто тако и у штурмовој теореми могу употребити. Штурм помиње сам у 26 члану свога чланка „mémoire

sur la résolution etc y mémoires presentes par divers savants etc. tom. VI.“ да би се место прве изводне функције V′ и свака друга употребити могла, која је за све корене од $V=0$ истог или противположеног знака са V′; али почем се таква функција не може a priori определити, вели, да смо принуђени, да функцију V′ узмемо.

Због велике важности штурмових функција за теорију и разрешавање једначина, мислим да ће бити на своме месту, ако покажем, како се и до таквих функција доћи може. Отраг је показано, да се свака шурмова функција у виду

$$AV_1 - BV$$

представити може а из тога сљедује, да и свака друга функција, која се у истом виду представити може, карактеристичка својства штурмових функција притежава и да се од њих само у сталној положној чињеници разликује, ако су само A и B и с тога степена као и у штурмовим функцијама.

Сад је само још до тога стало, да се траже функције, које су вида $AV_1 - BV$, али то није баш тако лак посао, као што се у први мах ваља да чини; зато ћу показати по Јоахимсталу други удеснији начин, којим се такође до таквих функција доћи може.

Нека је f(x) функција (n — 1)-вог степена, коју хоћемо у штурмовој теореми место прве изводне функције да узмемо и која такође са датом једначином нема заједничких корена. Означимо даље са Q количник а са $\Theta(x)$ остатак који при деленју f(x) V′(x) са V(x) добијамо, тако да је

$$f(x)\ V'(x) = Q\ V(x) + \Theta(x) \qquad (57)$$

и ставимо у овој једначини $x=\alpha_i$ разумевајући под α_i један корен једначине $V(x)=o$; онда имамо

$$f(\alpha_i)\ V'(\alpha_i)=\Theta(\alpha_i) \qquad (58)$$

с друге стране почем степен ни у $f(x)$ ни у $\Theta(x)$ није већи од $(n-1)$, по познатом лагранжовом обрасцу са интерполовање, добијамо

$$f(x)=\sum\frac{f\ (\alpha_i)}{V'(\alpha_i)}(x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n)$$

$$\Theta(x)=\sum\frac{\Theta(\alpha_i)}{V'(\alpha_i)}(x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n)$$

или у обзиру на једначину (58)

$$f(x)=\sum\frac{\Theta(\alpha_i)}{[V(\alpha_i)]^2}(x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n) \qquad (59)$$

$$\Theta(x)=\sum f(\alpha_i)\ (x-\alpha_1)....(x-\alpha_{i-1})\ (x-\alpha_{i+1})....(x-\alpha_n) \qquad (60)$$

Сад нам је још нарочито до тога стало, да изведемо критерије, по којима би се могло познати, кад $f(x)$ има исти знак са $V'(x)$ за све корене једначине $V(x)=0$. Ова услова лежи већ у једначини (58). И заиста ако су $V'(x)$ и $f(x)$ за све корене једначине $V(x)=0$ истога знака, функција $\Theta(x)$ за исте вредности увек је положна и обрнуто ако је $\Theta(x)$ положна, онда су $V'(x)$ и $f(x)$ истога знака.

Почем корене једначине $V(x)=0$ у напред непознајемо, онда не можемо у опште ни знати да ли је $\Theta(\alpha_i)$ положна или одречна. Али ако за $\Theta(x)$ такву целу рационалну алгебрајиску функцију изберемо, која је за све вредности од x положна, онда је она положна и за корене једначине $V(x)=0$, по томе и функција $f(x)$, коју дата из ( ) добијамо, увек је са $V'(x)$ за корене једначине $V(x)=0$

истога знака. Међу тим функција $\Theta(x)$ и не мора бити цела само кад је за све вредности за x положна, јер помоћу ње можемо увек и целу алгебрајску функцију $(n-1)$-вог степена определити, која је с њом за све корене од $V(x)=0$ истога знака и исте вредности а почем нам је у штурмовој теореми само до знака од $\Theta(x)$ стало а не до њене бројне вредности, онда нам и не треба да нову функцију тражимо.

Напослетку ако $\Theta(x)$ испуњава наведене услове, онда их испуњава и функција $\Theta(x)\{V(x)\}$? По овоме је резултат целог досадањег испитивања. да у штурмовој теореми можемо узети место прве изводне функције ове две

$$(A)\quad f(x)=\sum\frac{\Theta(\alpha_i)}{\{V(\alpha_i)\}^2}(x-\alpha_1)\ldots(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})\ldots(x-\alpha_n)$$

$$(B)\quad f(x)=\sum\Theta(\alpha_i)(x-\alpha_1)\ldots(x-\alpha_{i-1})(x-\alpha_{i+1})\ldots(x-\alpha_n)$$

ако је само $\Theta(x)$ рационална алгебрајска функција и за све вредности за x положна.

Са обрасцима (A) и (B) решен је у главноме задатак, како се осем штурмових функција и друге определити могу, које карактеристичка својства њихова притежавају, јер са мењањем прве изводне функције, мењају се и остале функције. Ја ћу овде још и за неке специјалне случајеве од $\Theta(x)$ да покажем, како се из V и f(x) остале функције определити могу.

Најпростији је случај, кад је $\Theta(x)$ положна јединица а због тога је

$$f(x)=\sum\frac{1}{\{V(\alpha_n)\}^2}(x-\alpha_1)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})$$

Као што је познато, карактеристичко својство штурмових функција не мења се, ако ма коју од њих са ма

каквом положном количином помножимо. Ми ћемо V и f(x) да помножимо са

$$P(\alpha_1\ \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n) = (\alpha_2 - \alpha_1)^2 \ldots\ldots\ (\alpha_{n-1} - \alpha_n)^2$$

и тако помножене означићемо их са B_0 и B_1, а ред осталих функција, који из њих добијамо са $B_2 \ldots\ldots B_n$. Због идентичке једначине

$$P(\alpha_1,\ \alpha_2, \ldots\ldots, \alpha_n)^2 = P(\alpha_1,\ \alpha_2, \ldots\ldots,\ \alpha_{n-1})^2\ \{V(\alpha_n)\}^2$$

добијамо

$$B_0 = P(\alpha_1,\ \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_n,)^2\ (x - \alpha_1)\ (x - \alpha_2) \ldots\ldots (x - \alpha_n)$$
$$B_1 = P(\ \alpha_1,\ \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_{n-1})^2\ (x - \alpha_1)\ (x - \alpha_2) \ldots\ldots (x - \alpha_{n-1})$$

Да добијемо функцију $B_2 \ldots\ldots$ треба B_0 са B_1 да делимо остатак са промењеним знаком није ништа друго но B_2. У самој ствари ову деобу не треба да вршимо. И заиста почем B_0 и B_1 нису ништа друго но y_n и y_{n-1}, по релацији ( ) добијамо

$$B_2 = \frac{\lambda_n^2}{\lambda_{n-1}^2}\, y_{n-2}$$

Исто тако изводимо даље врло лако

$$B_3 = \frac{\lambda_{n-1}^2}{\lambda_{n-2}^2}\, y_{n-3}$$

$$B_4 = \frac{\lambda_n^2\ \ \lambda_{n-2}^2}{\lambda_{n-1}^2\ \lambda_{n-3}^2}\, y_{n-4}$$

$$\vdots$$

где је као и пређе

$$y_i = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots\ldots & s_{i-1} & 1 \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots\ldots & s_i & x \\ \vdots & & & \\ s_i & s_{i+1} \ldots\ldots & s_{2i-1} & x^i \end{vmatrix}$$

$$\lambda_i = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i \\ \vdots & \\ s_{i-1}, & s_i \ldots\ldots s_{2i-2} \end{vmatrix}$$

За практичку употребу није нужно да количине λ извађамо, јер свака од њих долази у другом степену а количине у, као што је већ показано напред могу се представити врло лако у виду детерминаната са сачиниоцима дате једначине.

Исто тако није тешко показати рачунање осталих функција, ако је $\Theta(x)$ у опште функција од x а у исто време поменуте услове испуњава. Тада треба само за f(x) да узмемо

$$f(x) = \sum \frac{1}{\Theta(\alpha_n)\{V'(\alpha_n)\}^2}(x-\alpha_1)\ldots\ldots(x-\alpha_{n-1})$$

и ако њу и дату једначину са

$$P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots \alpha_n)^2\ \Theta(\alpha_1)\ \Theta(\alpha_2) \ldots\ \Theta(\alpha_n)$$

помножимо и краткоће ради са C_0 и C_1 означимо то имамо

$$C_0 = P(\alpha_1 \ldots \alpha_n)^2\ \Theta(\alpha_1) \ldots\ \Theta(\alpha_n)\ (x-\alpha_1) \ldots (x-\alpha_n)$$
$$C_1 = P(\alpha_1 \ldots \alpha_{n-1})^2\ \Theta(\alpha_1) \ldots\ \Theta(\alpha_{n-1})\ (x-\alpha_1) \ldots (x-\alpha_{n-1})$$

Остале функције C_2, C_3,.... C_n добијамо као и пређе врло лако, јер ако краткоће ради

$$S_i = \alpha_1^i\ \Theta(\alpha_1) + \cdots\cdots + \alpha_n^i\ \Theta(\alpha_n)$$

$$У_i = \begin{vmatrix} S_0 & S_1 \ldots\ldots S_{i-1} & 1 \\ S_1 & S_2 \ldots\ldots S_i & x \\ \vdots & & \\ S_i & S_{i+1} \ldots\ldots S_{2i-1} & x^i \end{vmatrix}$$

ставимо, онда по релацији ( ) добијамо

$$C_2 = \frac{l_n^2}{l_{n-1}^2} У_{n-2}$$

$$C_3 = \frac{l^2_{n-1}}{l^2_{n-2}} \; У_{n-3}$$

$$C_4 = \frac{l^2_n \; l^2_{n-2}}{l^2_{n-1} \, l^2_{n-3}} \; У_{n-4}$$

$$\vdots$$

где је краткоће ради стављено

$$l_i = \begin{vmatrix} S_0 & S_1 \ldots\ldots & S_{i-1} \\ S_1 & S_2 \ldots\ldots & S_i \\ \vdots & & \\ S_{i-1} & S_i \ldots\ldots & S_{2i-2} \end{vmatrix}$$

Ови последњи резултати немају у опште велике практичке вредности, јер и кад би за $\Theta(x)$ знали такву функцију, која је за све вредности за x положна, требало би још да знамо и њену бројну вредност за све корене дате једначине а међу тим ми тек хоћемо да корене тражимо. При свем том ваљаним специјалисањем могу се и последњи резултати у практици употребити.

Ако количине l у појединим функцијама изоставимо, почем од сваке само квадрат долази, из идентичких једначина

$$P(\alpha_2, \alpha_3, \ldots, \alpha_n) = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n)}{\{V'(\alpha_1)\}^2}$$

$$P(\alpha_3, \alpha_4, \ldots, \alpha_n) = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_n) . \; P(\alpha_1 \, \alpha_2)}{\{V'(\alpha_1) . \; V'(\alpha_2)\}^2}$$

$$\vdots$$

$$1 = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_n) . \; P(\alpha_1, \alpha_2, \ldots\ldots \alpha_{n-1})}{\{V(\alpha_1) \, V'(\alpha_2) \ldots\ldots V'(\alpha_{n-1})\}^2}$$

$$1 = \frac{P(\alpha_1, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n) . \; P(\alpha_1, \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n)}{\{V'(\alpha_1) . \; V'(\alpha_2) \ldots\ldots V'(\alpha_n)\}^2}$$

добијамо

$$C_0 = \Theta(\alpha_1) \ldots\ldots \Theta(\alpha_n) . \; P(\alpha_1 \ldots\ldots \alpha_n) \; (x - \alpha_1) \ldots\ldots (x - \alpha_n)$$

$$C_1 = \Theta(\alpha_1) \ldots\ldots \Theta(\alpha_n) . \; P(\alpha_1 \ldots\ldots \alpha_n) \sum \frac{1}{\Theta(\alpha_1) \, \{V'(\alpha_1)\}^2} \; (x - \alpha_2) \ldots\ldots (x - \alpha_n)$$

$$C_3 = \Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_n).\ P(\alpha_1...\alpha_n)\sum\frac{P(\alpha_1\,\alpha_2)}{\Theta(\alpha_1)\Theta(\alpha_2)\{V(\alpha_1)V(\alpha_2)\}^2}(x-\alpha_3)....(x-\alpha_n)$$

$$\vdots$$

$$C_{n-2} = \Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_n)\ P(\alpha_1....\alpha_n)$$
$$\sum\frac{P(\alpha_1.....\alpha_{n-2})}{\Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_{n-2})\ \{V'(\alpha_1)....\ V'(\alpha_{n-2})\}^2}(x-\alpha_{n-1})(x-\alpha_n)$$

$$C_{n-1} = \Theta(\alpha_1)....\Theta(\alpha_n).\ P(\alpha_1....\alpha_n)$$
$$\sum\frac{P(\alpha_1.....\alpha_n)}{\Theta(\alpha_1)...\Theta(\alpha_{n-1})\{V'(\alpha_1)...V'(\alpha_{n-1})\}^2}(x-\alpha_n)$$

$$C_n = \Theta(\alpha_1).....\Theta(\alpha_n).\ P(\alpha_1.....\alpha_n)$$
$$\frac{P(\alpha_1.....\alpha_n)}{\Theta(\alpha_1).....\Theta(\alpha_1).\ \{V'(\alpha_1).....V'(\alpha_n)\}^2}$$

У свима овим функција можемо изоставити општу чињеницу

$$\Theta(\alpha_1).....\Theta(\alpha_n)\ P(\alpha_1.....\alpha_n)$$

и ако још осем тога краткоће ради

$$\varphi(x) = \frac{1}{\Theta(x)\{V'(x)\}^2}$$

ставимо, добијамо овај ред једначина

$$C_0 = (x-\alpha_1)\ (x-\alpha_2).....(x-\alpha_n)$$
$$C_1 = \sum\varphi(\alpha_1)\ (x-\alpha_2.....(x-\alpha_n)$$
$$C_2 = \sum\varphi(\alpha_1)\ \varphi(\alpha_2)\ P(\alpha_1\ \alpha_2)\ (x-\alpha_3).....(x-\alpha_n)$$
$$\vdots$$
$$C_{n-1} = \sum\varphi(\alpha_1).....\varphi(\alpha_{n-1})\ P(\alpha_1.....\alpha_{n-1})\ (x-\alpha_n)$$
$$C_n = \varphi(\alpha_1)....\varphi(\alpha_n).\ P(\alpha_1.....\alpha_n)$$

који се такође место штурмових функција употребити може, само ако је $\varphi(x)$ за све вредности од x положна. За $\varphi(x)=1$ ова је услова испуњена а функције C у овом специјалном случају, које ћемо са T да означимо, познате су у науци под именом Силвестрових функција. Оне су

$$T_0 = (x - \alpha_1)\ (x - \alpha_2) \ldots\ldots\ldots (x - \alpha_n)$$
$$T_1 = \sum (x - \alpha_2)\ (x - \alpha_3) \ldots\ldots\ldots (x - \alpha_n)$$
$$T_2 = \sum P(\alpha_1\ \alpha_2)\ (x - \alpha_3)\ (x - \alpha_4) \ldots\ldots\ldots (x - \alpha_n)$$
$$\vdots$$
$$T_{n-1} = \sum P(\alpha_1,\ \alpha_2, \ldots\ldots\ldots \alpha_{n-1})\ (x - \alpha_n)$$
$$T_n = P(\alpha_1,\ \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_n)$$

Ове функције нарочито су онда од практичке вредности, ако хоћемо из њих да дознамо само број реалних корена дате једначине, јер тада нам требају само сачиниоци највећих степена од x из $T_0 \ldots\ldots T_n$ а они су, ако их са $t_0, t_1 \ldots\ldots t_n$ означимо

$$t_0 = 1$$
$$t_1 = n$$
$$t_2 = \sum P(\alpha_1\ \alpha_2) = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \\ s_1 & s_2 \end{vmatrix}$$
$$t_3 = \sum P(\alpha_1\ \alpha_2\ \alpha_3) = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 & s_2 \\ s_1 & s_2 & s_3 \\ s_2 & s_3 & s_4 \end{vmatrix}$$
$$\vdots$$
$$t_i = \sum P(\alpha_1\ \alpha_2 \ldots\ldots \alpha_i) = \begin{vmatrix} s_0 & s_1 \ldots\ldots s_{i-1} \\ s_1 & s_2 \ldots\ldots s_i \\ \vdots & \\ s_{i-1} & s_i \ldots\ldots s_{2i-2} \end{vmatrix}$$

Како се у овим детерминантама место збирова корених степена могу увести сачиниоци и степен дате једначине, показано је напред, тако да њихово рачунање никаквој тешкоћи неподлежи.

Историчке примедбе о штурмовој теореми.

Опредељивање броја реалних корена занимало је од вајкада математичаре али тек Штурм био је тако срећан и вешт, да то питање потпуно реши. Ту своју методу, која је по њему названа штурмова теорема, саопштио је Штурм у кратком изводу 1829 год. у Bulletin de Sciences од Sérussoc-a tom. XI. pag. 419 али тек после шест година саопштио ју је у редоставу у Mémoires des savants etrangères tom VI. pag. 271 у свом чланку Mémoire sur la resolution des equations uumeriqne etc. Овај начин извађања, који и г. Јосимовић у својим начелима више математике усвоио, прешао је у сва дела, у којима је реч о вишим једначинама. Једно с тога, што тај начин доказивања већ имамо у нашој литератури а друго с тога, што ми је теорија ексцеса била нужна при непосредном тражењу броја уображених корена, морадох последњу у свој чланак узети. Осем тога мислим, да је доказивање штурмове теореме са теоријом ексцеса природније од онога начина, који је Штурм у поменутом чланку показао.

И ако је штурмова теорема учинила велики корак у теорији једначина, математичари се и тим не задовољише, него тражаху начин, како би се број и уображених корена какве једначине непосредно определити могао. И заиста Кошије (Cauchy) у свом чланку mémoire présenté à l'ácademie de Turin 1831 год. и доцније у Journal de l'école polytechnique 25 cah. pag. 176—230 у свом чланку „Calcul des indices des fonctions показао је, како се број и омеђије и уображених корена какве једначине наћи може и то у првом чланку са интегралним а и у другом са тако званим рачуном остатака (Calcul des résidus). То исто

питање решили су Штурм и Лиувиљ, у заједничком чланку „Demonstration d'un théorème de M. Cauchy etc. у Liouville, Journal de Math. etc. tom. I. pag. 278. Осем тога Штурм и сам дао је особити доказ за кошијеву теорему у истој свесци поменутога журнала.

L'abbé Moigno у свом подужем чланку. „Note sur la determination du nombre des racines réelles on imaginaires etc." у Liouville Journal de Math. et. tom. V. pag. 75 спајајући кошијев и штурмов начин доказивања, показао је такође ваљане резултате за штурмову и кошијеву теорему.

И за само рачунање штурмових функција богата је математичка литература са оригиналним чланцима. Силвестар у London and Edinburgh philosophical Magazine 1839 објавио је, да се функције $T_0 \ldots\ldots T_n$ место штурмових употребити могу, те добише по њему име силвестрових функција, а Штурм сам 1842 год. у Liouville Journal de Math. etc. tom. VII. и доказао је, да се исте функције место њихових употребити могу и то помоћу карактеристичког ствојства његових функција, да се свака у виду

$$AV_1 - BV$$

представити може. Одма за тим Кељије (Cayley) и Борхарт у Lionville sournal de Math. etc. tom XI. и XII. pag. 297 и 52 а тако исто и Јоахимстал у Crelle, Journal für Math. etc. tom. 48 pag. 402 изведоше штурмове функције у виду детерминаната са збировима корених стестепена. У истом чланку показао је Јоахимстал више функција, које се место штурмових употребити могу.

Осем тога Кељије (Cayley) у Liouville Iournal de Math. etc. tom. XIII. pag. 269 и доцније још у лепшој форми у Philosophical Transactions извео је штурмове функције

у виду детерминаната са сачиниоцима једначине. Напослетку Бриошије у Nouvelles Annales de Math. tom. XIII. pag. 71 извео је такође штурмове функције у виду детерминаната са збировима корених степена и сачиниоцима једначине.

Силвестар саопштио је 1853 год. своја испитивања о штурмовој теореми у свом великом чланку у Philosophical Transactions tom. 153 pag. 407—548.

Напослетку Хермит у Comptes rendus etc. tom. 35 pag. 52 и tom. 36 pag. 294 приметио је да између више функција постоје такође функције, које карактеристичка својства штурмових функција притежавају а Бриошије у свом класичном чланку у Nouvelles Annales de Math. tom. XV. pag. 264—286 извео је систематички ову мисао.

ФИНАНЦИЈЕ СРПСКОГ КРАЉЕВСТВА

ПОЛИТИЧНО-ЕКОНОМНИ ПОГЛЕДИ.

пише

Чед. Мијатовић.

Још је Монтескије у прошлом веку у своме славном делу „L'esprit des lois“ обратио пажњу на узајамност карактера државне финанције с карактером саме државе. Напредак историјске науке у новије време и резултати до којих су дошле политично-економне студије, извршене по историјској методи, потпуно су потврдиле, осветлиле и доказале мисао Монтескијеву. Данас већ нема сумње о томе, да ступањ државнога развитка и карактер државни ударају свој печат на државне финанције. Па већ с тога ми можемо по државним финанцијама да саставимо себи ближу и сигурнију мисао о карактеру државе и да дознамо ступањ развитка на коме се она налази.

Мислим да није нужде доказивати како би проучавање финанција старога српског краљевства био један од оних задатака, којих би решење био важан прилог за историју наше народне образованости.

Али осим овог нашег нарочито српског интереса, оваква би студија, кад би се срећно извршила, имала и један шири значај. Ја напред поменух историјску методу политичне економије. По овој новој економној школи идеал, који би за све пределе у свима приликама и за

све народе идеал био, не постоји. На против сваки народ у разним приликама, у разна времена, у разно доба свога народног живота има своје особите идеале. Али како су најпосле сви народи човечанске природе, и како је човечанска природа у основним цртама својим једнака, то је лако увидети да народи у подобним приликама, на подобном ступњу свога развитка морају имати подобне идеале. Изучавањем старе српске финанције ми ћемо видети у колико се њезин државни живот слагао а у колико је одступао од државног живота осталих народа, видећемо које су се финанцијске мере на том нарочитом ступњу нашег народног живота сматрале за нужне и које су биле целисходне а које не.

Резултате до којих сам мојим проучавањем овога питања дошао, рад сам да у неколико чланака предам јавности не би ли учена критика изазвала да се махне њихове поправе и оно, чега још нема, допуни. Додајем још само то, да овај низ чланака отпочињем студијом о старој српској новчаној системи *не за то*, што би то тако логично *требало* да буде, већ просто за то што сам за њу понајвише материјала при руци имао.

I. Новчана система у српском краљевству.

Новац је добро које, оптичући и само, посредује и олакшава размену добара у народу и међу народима, и које имајући и само неку признату вредност, постаје мерило за вредност осталих добара.

Као једно од средстава за олакшање саобраћаја у народу и међу народима новац је такође и једно од средстава за цивилизацију, али је он у исто време и знак неког извесног ступња цивилизације. Народи на најнижем ступњу

развитка немају појма о новцу. Већ се у пастирских (номадских) народа потреба оваква појављује и то све више што долазе већма у додир с образованијим народима. Осећају потребу да имају неко добро којега је вредност призната и свима позната, па да према њему оцењују вредност свију осталих добара и да зањ могу добити у размену ма шта друго од толике исте вредности. У народа пастирских заиста никоје друго добро нема толике важности, нити је боље познатије но што је то сама стока — поглавити предмет богатства. Па тако доиста у свију пастирских народа налазимо и данас да према стоци мере вредност осталих добара; у њих стока врши посао новца. Како се мало не о свима европским народима знаде да су живели и проживели периоду пастирскога живота, тако се заиста у многих и налазе трагови да је и у њих *стока* била новац. Врло занимљиве податке о овоме има Рошер.[1] Као оно у Омировој Илијади[2] тако се и у нашим народним песмама стока помиње и рачуна као равновредност нечем другом. Жива је стока наравно груб и неудесан новац, али опет он сасвим одговара приликама онога времена, оне периоде, која је у историји цивилизације људскога рода под именом периоде натуралнога газдинства позната.

Овде није место па ми и није намера да излажем целу историју развитка идеје новца, нити да набрајам сва она разна добра којима су се народи на разним ступњима свога народног развитка као новцем служили. Споменућу само познати историјски факт, да народи чим дођу до неког извесног вишег ступња цивилизације усвајају драги метал за новац.

---

[1] Вид. Јовановића превод Рошерове Економике I. 250.

[2] Рошер прим. 4. к. §. 118.

Међу самим овим народима који се служе металним новцем, има разлике што се тиче ступња цивилизације, а ова се разлика опет огледа у новцу, и то не само у техничној изради новца већ нарочито у економној природи његовој. У народа у којих саобраћај још није јако развијен нема да се у обрту промећу велике вредности, а с друге стране ту има мало и онога свакодневног ситног саобраћаја који виђамо н. пр. по великим и многољудним варошима. У њиховој је новчаној системи карактерна црта што немају врло крупних новаца ни иначе новаца с великом унутрашњом вредношћу, нити опет имају сасвим ситних новаца који требају за подмиривање при свакидашњем размењивању. А народи којих је саобраћај унутрашњи и спољашњи јако развијен, праве обично крупне новце, или да се тачније изразим, новце с врло великом унутрашњом вредношћу те тако од најскупоценијег драгог метала; а у исто време имају у обрту и ситних новаца. Средњи је век свију народа у опште сиромашан златним и ситним новцима.[1] Златни новци у средњем веку ковали су се понајпре управ на седиштима ондашње највеће цивилизације — у Цариграду, Флоренцији, Мљецима. За високи ступањ византијске цивилизације карактеристичан је знак што је у правој Византији злато било главни земаљски новац.[2] Маври и Арапи, који су још пре XI I века били заиста високо цивилизовани, имају и златних и ситних новаца бакарних и бронзаних. Шта више арапски су ситни новци оптицали и по приморју далматинскоме.

---

[1] Cibrarió, Économie Politique du moyen âge, II, 198.

[2] Gold was circulating medium of Empire, and the purity of the Byzantine coinage, rendered it for many centuries the only gold currency that circulated in Europe.« Finlay, the History of Greece, 50.

Кад према овој главној и општој црти средновечног новчарства ставимо целу збирку старих српских новаца у народноме музеју нашем, одмах нам излази пред очи да и српско новчарство XIII и XIV-ог века носи на себи главне карактерне црте новчарства у свију осталих држава онога доба. Сви досада пронађени српски новци махом су сребрни.[1] Златних немамо. Ако их се нађе то ће они на сву прилику бити из времена Душанова или можда још и из времена његовога деда краља Милутина — у време Душаново за то што је тада Србија била на кулминацији свога средновечног живота, и што је велики корак, који је Србија у политичној важности учинила, могао побудити Душана да кује златне новце.[2] У време Милутина за то што су његове свезе с Цариградом и његова частољубивост могле разбудити у њему сујету да златне новце кује. У осталом, као што сам напред споменуо, неки извесни ступањ економног развитка народног доноси собом да је најпробитачније да је главни и обични новац земаљски од сребра. То је обично онај ступањ који лежи између периоде натуралнога и периоде кредитнога газдинства, или другим речма, који је у средини између сасвим неразвијенога газдинства у коме нема средстава за живљи саобраћај, нема

[1] У нашем народном музеју има два три позлаћена сребрна динара, један од Стевана Првовенчаног (?) други од краља Милутина. — У нумизматској збирци народнога музеја угарског у Пешти има једна слабо позлаћена аспра Ђурђа Бранковића.

[2] Добро се слаже с овом мишљу да оскудица златнога новца српског стоји у свези са ступњем ондашњег економног развитка српског, што ни у Угарској, која се цивилизацијом у XII, XIII и XIV веку није одликовала од Србије, нема у ово доба златних новаца угарских. Најстарији златни новци угарски, који се у народноме музеју у Пешти чувају, тек су из друге половине XIV века. Дукати су ови од Карла Роберта и врло су налик на златне новце сувремених француских краљева.

правне сигурности нитие кономне слободе, и највећма развијенога газдинства кад је саобраћај олакшан и жив, кад је права сигурност у пуној мери дата а уз њу и највећа слобода економнога покрета. Ова средња, прелазна периода за већину европских народа и јесте била у XIII и XIV-ме веку, изузимајући неке крајеве византијске царевине и неке италијанске трговачке слободне државе, које су врло рано достигле врло високи ступањ цивилизације.

Први општи прегледни поглед на збирку старих српских новаца даје нам по моме мишљењу врло важног објашњења о месту, које је српски народ на лествици цивилизације и у реду осталих народа заузимао. Српски новци сребрни нису само сведочанство да је српски народ имао своје краљеве, већ су сведочанство да је српски народ још у XIII-оме веку био на ономе ступњу развитка економног који се истина не може назвати висок, али с кога се природним начином и тако рећи првим кораком *прелази на висок* ступањ. Само народи који пређу периоду народнога детињства и већ живе периоду зрелије младости могу имати и по правилу имају сребрне металне новце. За српске новце мало је кад кажемо да су споменик наших краљева. Они су монуменат наше цивилизације у XIII и XIV-ом веку.

Него ма да ја ни најмање не сумњам да је ступањ економног развитка у Србији собом доносио да се сребрн новац кује, и премда ће заиста сваки економиста признати да је према економним приликама средњега века сасвим природно било да је главни земаљски новац од сребра: опет ваља ми споменути да је један природни разлог појаву сребрних новаца у нас било и то, што су се у земљи налазили сребрни рудници. Оно правило да се материјал за но-

вац управља према ступњу развитка трпи у једној особеној прилици изузетка. Народи то јест независно од ступња цивилизације *донекле*, праве новце од онога материјала кога највише при руци имају. Отуда се може изјаснити што су нпр. стари Египћани ковали златне новце пре сребрних, т. ј. у земљи су својој налазили више злата но сребра; стари су Латини имали у земљи бакра па су им и први новци од бакра; Британци су имали много калаја и њихови су први новци од калаја. Ако златних српских новаца никако не нађемо томе несмемо приписивати као узрок то што тобож економномни развитак српског народа није дошао до оног ступња да му је требао скупоценији новац од сребрнога динара, него поглавито што у Србији није било нађено злато. Напротив, ко брижљиво чита наше историјске споменике не ће моћи а да не опази, како с почетком XV-ога века велики део новчане готовине народне чини златан новац, мљетачки дукати. И овај је појав врло важан за историју нашег економног развитка. Он сведочи ако ништа више а оно да се велико покретно богатство нагомилало у реду властелинском, и да су се велике вредности у обрту морале окретати, почем се у то доба почиње да се на дукат рачуна. Додаћу овде још да је из споменика онога времена очевидно, да је властела услед политичне несигурности земаљске будућности гледала, да добар део свога имања доведе у покретну форму златних дуката мљетачких. Напротив оно остало благо, златно и сребрно посуђе, накит, бисер и драго камење,[1] заиста се није могло појавити услед бурних облака на политичноме

[1] Вид. споменике из XV века у Миклошићевим „Monumenta Serbica“ и у Пуцићевим „Споменицима из архива дубровачког“ у којима се набрајају драгоцености и благо које ова или она властелинска кућа даје у поклад у Дубровник.

небу Србије, већ је то сведок богатства и луксуза српске властеле, сведока њихове силе и сјајности. Утисак што је ово богатство и сјајност некада чинила на народ има својих трагова растурених овде и онде по народним песмама где се помиње „госпоштина“ наша. На жалост историк се са споменицима те „госпоштине“ сусреће овде у ономе тренутку и у оним приликама, кад они у самој ствари и престају бити *то*, већ напротив излазе као споменик опасности које су претиле властели и споменик слабости њезине. Ја мислим овде ту околност, што ми о томе благу дознајемо већином у тренутку, кад оно одлази у Дубровник или у Млетке да се тамо чува.

Као што Рајић (II. 467) уверава до краља Владислава (1230—1231) није било српскога новца већ се „чужестраним цјењазми служаху.“ Владислав доведе Сасе у Србију, отвори руднике и поче ковати српски новац. Па заиста се и споменици које су до данас јавности предали доста добро слажу с овим тврђењем. У споменицима које имамо од Стевана Немање још се нигде новац не спомиње. Његов син Стеван Првовенчани још једнако утврђује да се глоба плаћа у коњма и воловима. Забрањујући да се муж од жене и жена од мужа раставља вели да ће се онај који преступи ову „страшноую ѕапокѣдь“ казнити овако: **аще ли которн боудеть ѿть властель, да оуѕемлеть се на немь краљю .ѕ҃. конь; аще ли оть нихь конникь да оуѕнмлеть се на немь по .к҃. кона; аще ѿть оубогихь людн створнть се да оуѕнмлеть се на нихь по .к҃. колн.“** (Mon. Serbica, 14). Ово је уједно и пример један у каквом су облику долазили државни дохотци у периоди натуралнога газдинства. Ово је даље доказ да у првој десетини XIII-ога века и ако је страни новац потицао по српским

земљама опет га није било у толикој количини, да би се глобе могле одредити у металноме повцу. Требало је много времена па да новчано газдинство потпуно замени натурално. Врло је карактеристично да и сам Душан често оставља народу да бира хоће ли неку дажбину дати у новцу или у сировини (вид. закон. Душ. §. 200).

У споменицима се први пут помиње новац у уговору једном из времена од 1234—1240 у коме Дубровчани обећавају да ће краљу Владиславу давати на годину по 1.000 перпера и 50 лаката скрлета. (Monum. Serbica, XXVIII). Да су и пре тога метални новци примани у Србији и да су оптицали још у време Стевана Немање то се види из самог овог истог споменика у коме Дубровчани иштући да се њима ова дажбина а њиховим трговцима[1] царина не узимље оне године, које му године буду помагали на мору „**ако и господинь свето почивьши дѣдь ти и господинь свето почивьши ѡтьць ти, кьги нмла смо помагали, працала ны ста.**“ (Mon. Serb. стр. 23).

Друга главна црта у збирци наших старих новаца јесте то, што у њојзи не видимо бакарнога ситнога новца за подмиривање у свакодневној размени. Тек у половини XIV-ога века појављују се два екземплара бакарнога новца: један Урошев и један римски са жигом Душановим. Како до половине XIV-ога века нема новца који намирује потребу свакидашњег ситног пазара, то нам и не остаје шта друго већ да држимо, да се та потреба није ни осе-

[1] Или управо „купцемь“ како у тексту стоји. Реч „трговац“ долази у споменицима тек од друге половине XIII-ог века. Пре тога долази реч „Тржник.“ По овим називима могло би се рећи да су Дубровчани најпре одлазили у Србију поглавито да купују земаљске производе, а у XIII-оме веку одлазили на трговe као тржници носећи на продају свој еспап.

ћала.[1] То другим речима значи да у земљи није било великих многољудних вароша, са становништвом међу које би производња јако подељена била; — значи да није било много вароша са пијацама у данашњем смислу речи. За ово ми имамо и један други посредни доказ. Где су велике и многољудне вароши ту је обично и велика и стална проћа разних добара па ту се природним начином појављују сталне редовне пијаце, стално отворене продавнице и излози. Где нема сталне непрекидне и велике проће, ту не могу да буду ни непрекидне пијаце, и ту је онда тим нужније да имају повремени (периодични) тргови и торбарење. Што у земљи има већма и већих многољудних и материјално напреднијих вароши, то и тргови и торбарење имају све мањега смисла; у противноме случају напротив. Што у старој Србији нема ситнога новца а што имају тргови и торбарење, то су економни појави који у свези стоје и који су резултати једног истог ступња развитка.

И у овоме погледу чини ми се врло карактеристично што из Душановога времена имамо трагова да се ова потреба ситног новца почела да појављује, јер видимо Ду-

---

[1] Оскудица ситнога земаљскога новца и јесте као што напред споменух једна општа црта новчарства свију држава у првој периоди средњега века. У XII и XIII-оме веку по развијенијим крајевима западне Европе (у Италији и јужној Француској) оптицали су као ситан новац арапски (мауриски) *лаки* и византијски *станмини*; вид. Cibrario II, 198. Тако и у Дубровнику. Споменици из дубров. архиве, II, 170. У Угарској је прве бакарне новце ковао Бела IV (1235—1270) по облику византијских станмина. Но ове је новце Бела ковао не што је то захтевала потреба јако развијеног саобраћаја, већ што су услед татарске инвазије финанције земаљске сасвим упропаштене биле, па неимајући довољно средстава да кује сребрне, дао је ковати новце од бакра. Иначе су бакарни новци угарски у опште ретки.

шана где гледа да је намири. Исто је тако природно што у приморским градовима Котору и Дубровнику најпре налазимо ситних новаца. У опште је приморје, по своме положају долазећи у непрекидни и многостручни додир тако рећи са целим светом, измакло унапред у цивилизацији па дакле и у економноме развитку. Нарочито су у том погледу предњачили Котор и Дубровник. Овде где је говор о ситноме новцу за подмиривање навешћу један поучљив пример који се свуда у подобним приликама понављао. „Многопочтени и Богу угодни град Дубровник“ као да се дуго устезао да куће тако неплеменит новац као што је ситан новац од бакра. Али је за ситан обрт требало ситна новца, па ми у половини XIV-а века видимо где се тај град тако напуни свакојаким ситним новцем (которским, арапским итд. тако названим фоларима) да кнезу, властели и свој општини ваљаде пред крај XIII века предузети озбиљне мере да их изгоне.[1]

Могућно је да су по већим српским градовима у унутрашњости (нарочито нпр. у Призрену, Скопљу, Битољу, Скадру) у XIV-ме веку оптицали византијски *станмини* (бакарни) као што је то био случај и у многим варошима Италије.[2] Али за то сведочанства још немамо.

---

[1] Вид. Споменици из архива дубровачког II, 170 и даље; нарочито споменик. Liber Statutorum VIII, cap. LV. De falsis follaris et grossis.

[2] Вид. Cibrario II, 195. Да су византијски станмини и после фолари оптицали у Дубровнику томе имамо сведочанства у Пуцића Споменици српски из дубровачке Архиве II, 169, где се у једном дубровачком документу од 1294 вели: „Istos volumus cognosci et haberi pro falsis follaris Stamenos de Dyrachio et Romania, follaros de Armenia et Turchia novos et veteres“ итд. Није без значаја ни то што су први угарски новци сасвим налик на византијске станмине.

Него има један врло занимљив факт који иде овамо где је реч о ситноме новцу и који у исто време може послужити као један знак, да су се на сву прилику и византијски станмини овде и онде где је унутрашњи саобраћај развијен био, употребљавали. Овде мислим да споменем онај бакарни новац римски са жигом Душановим који је г. Шафарик описао и нацртао у Гласнику III. Још је у старо доба (нарочито у Персији) постојао обичај да се на стране новце којима се законом хтео допустити неки извесни течај у земаљскоме саобраћају, ударао жиг (контрамарка) од стране земаљске владе. У Персији се ударао на сребрне стране новце,[1] у римској држави обично и врло често на бронзане, а сасвим ретко на сребрне.[2] Бакарни новци византијски били су примани у саобраћају код Арапа и Мавра, но им је најпре ударана белега, која је на арапском језику значила „добро“.[3] И у познијим европским државама контрамарковање није нешто изванредно. Оно се предузимало често из нужде да се има какав такав новац, па се тако особитим жигом придавала некоме новцу нека изванредна вредност; или се њиме просто некоме странском ситном новцу којега се у земљу навукло било, давала проста потврда да се у обрту може примати као земаљски новац. Ово је последње тим пре могло бити онде, где се почела јако осећати незгода што није било никако или не довољно ситнога новца. Ја мислим да ће из ове последње побуде и бити што је ударена белега на стари бакарни новац римски, који се можда нашао негде

[1] J. Brandis Münz-Maass u. Gewichts Kunde Vordér-Asiens страна 265.

[2] Henry Cohen, Monnaies Imperiales Romains XXV.

[3] Sabatier, Description générale des monnaies byzantines, I, 90.

у некоме крају у већој количини, или који је можда још од старине негде у каквој општини служио за подмиривање, па га Душан после званично као таквог и потврдио. Овај последњи случај није тако невероватан као што се можда на први поглед чини. Бланкија прича да су у неким крајевима јужне Француске до последњих дана стари бакарни новци римски оптицали као ситан новац за подкусуривање.[1]

Како смо до сад ево извели у кратко смисао оних црта наше збирке старих српских новаца, који прво падају у очи, како смо изложили шта се по општем карактеру те збирке може с разлогом закључавати о економноме развитку ондашњег друштва српског, то сад можемо специјалније упустити се да изучимо новчану систему у староме краљевству српском.

До крсташких ратова у целоме тадашњег образованоме свету једини златни новци који су циркуловали били су византијски и мауријски, но нарочито они први.[2] Сабатије и Момзен у потврду велике раширености течаја византијских дуката, наводе сведочанство индијског нутника Козме, који прича како их цео свет због њихове лепоте и вредности радо прима. Златни новци који се спомињу као дажбина приморских градова српским и хрватским кнежевима и жупанима, за цело нису могли бити што друго већ византијске нумизме или златни солиди. Да их је у XI-ом веку били по Хрватској и Далмацији то знамо и по томе што се први краљ хрватски Звонимир обвезао да ће папи слати годишње „200 визаната“.[3] За Италију има у

[1] Blanqui, Histoire de l' Économie politique I, стр. 349.
[2] Hüllmann Städtewesen des Mitelalters I, 404.
[3] Engel Geschichte des Ungarischen Reiches ibec. II, 474.

Мураторијевој „Историји Италије“ пуно доказа за раширеност циркулације византијских дуката.

Но пре свега добро ће бити, мислим, да бацимо поглед на развитак византијске новчане системе, јер већ се a priori може казати да је ова система морала имати утицај на српско новчарство, кад се узме у рачун непосредни додир у коме је Србија с Византијском стојала, и кад се узме у поглед и то да је у XIII и XIV-ом веку — у веку српскога краљевства — Византија била најцивилизованија држава ондашњег света.[1]

Истина је да грчке легенде на новцима кованим на истоку, истискују и савршено замењују латинске тек у VIII-оме веку,[2] и Финлеј тешко да нема право кад каже да византијска царевина, као особита политична личност, с особитим својим духом, настаје тек с царем Алексијем првим Комненом.[3] Него опет зато, византијска новчана система ступа у живот још под Константином великим у четвртоме веку после Христа.[4] Сви се историци и нуми-

[1] Овај се утицај познаваоцима византијског новчарства одмах на први поглед показује. Сабатије нарочито налази да су наши стари новци јако налик на византијске новце Палеологове периоде. Италијански новци тек у XIII-ом веку почињу да се отресају тога утицаја; Sabatier I, 40. У угарскоме новчарству он нарочито налази израза у бакарним новцима Беле IV-ог. Утицај византијски на арапске или мавријске новце показује се најјасније у томе, што су први мавријски дукати по облику и по тежини сасвим онаки какви су и византијски дукати. Отуда и долази да се по италијанским споменицима мавријски дукати зову „Bizantini saracenati“. Hüllmann, Städtewesen des Mittelalters I. 410.

[2] Sabatier, Description génér. I, 26.

[3] Finlay, History of byzantine Empire I, 194; Greece under the Romans, I, 545.

[4] По мишљењу Момзеновом на сву прилику у год. 312 вид. Momsen, das römische Münzwezen стр. 778.

зматици у томе слажу да је Константин предузео и извршио реформу у дотадашњем новчаноме систему римском. За нас је још по најглавније то што се историци и нумизматици слажу у томе, да се ова константинова система у главноме одржала све до самога пада Цариграда у XV-оме веку.[1]

Константинова или византијска система делила се овако:

Литру злата разделили су на 72 једнака дела. Један-овакав део узет је за јединицу новчану и за главни новац земаљски а прозван је *solidus chrysos* (златан солид) или, у грчким изворима, *νομίσμα*.

Осим овог главног новца, солида или номизме, ковали су још златан новац, који је представљао полутину солида и који се звао semissis или zmysmion, и после новац који је представљао трећину солида и звао се tremissis или trismizion.[2]

Осим ових златних новаца који су представљали делове златног солида цареви су византијски не ретко ковали златне новце који су имали вредност од два, три и више солида. Златни новци у тежини од $\frac{1}{48}$ византијске литре или у вредности од $1\frac{1}{2}$ солида, ковани су само у време Константина великог; позније не.[3]

Да се заиста од литре злата ковало 72 солида, то пре свега доказују поједина места у византијским изворима.[4]

---

[1] Sabatier, I, стр. 51; Momsen das Röm. Münzwesen 779.

[2] Sabatier I, 53. Момзен додаје још да су семисе ређе коване но тремисе. На горњ. месту.

[3] Момзен на ист. месту.

[4] Нарочито на местима где Константин Порфирогенит говори о државним расходима, има томе потврде. Тако на једном месту вели, да је 3000 морнара добило на име потрошка

Још је сигурније ово доказано самим мерењем византијских солида који се по разним нумизматичним збиркама налазе. Солиди, које је мерио Круг,[1] теже 70 нирнбершких грана, што чини $4\cdot_{34}$ грама. Тежина оних солида, које су Пиндер,[2] Сабатије и Момзен мерили, износи врло на близу $4\cdot_{55}$ грама, а то и јесте управо један седамдесет други део римске литре.[3] Солиди или нумизме византијске дакле опевидно су $\frac{1}{74}$ римске литре, и према томе неморална је тежина семисама $2\cdot_{27}$ грама, тријенсима $1\cdot_{52}$ грама.[4]

Под Константином великим главни сребрни новац била је силиква, од које је 144 комада ишло у литру, и којој је дакле нормална тежина $2\cdot_{27}$ грама. Али је у то доба било је и крупнијег сребрног новца, сребрних динара од којих је у литру ишло 72 комада. У петом и шестом веку коване су и полутине силикве у тежини $\frac{1}{288}$ литре или $1\cdot_{13}$ грама. Но с Ираклијем у седмоме веку престало је ковање силикве и рачунање на њу.[5]

Од времена Ираклијевог почело се у Византији рачу-

(„бакшиша") 83 литре и 24 нумисме и додаје да је сваки морнар добио 2 нумизме; дакле очевидно 72 нумизме у литру вид. Zinkeisen Geschichte Griechenland's, I, 801.

[1] Krug, Zur Münzkunde Russland's вид. Hüllmann, Finanzwesen des Mittelalters, I, 408.

[2] M. Pinder und Friedläder, Beiträge zur älteren Münzkunde I, 25.

[3] Римска је литра по Беку (Böckh, Metrologsiche Untersuchungen, 166) које га се држи Момзен (D. Röm. Münzwesen, XIX) тешка $327\cdot_{434}$ грама. По Dureau de la Malle-у и Letronne-у тешка је $326\cdot_{33}$ грама, по Romé de Lisle-у 323 грама. Ексагијум јустинијанове литре, који се чува у музеју у Лувру, тежи $323\cdot_{51}$ грама. Sabatier, I, 55.

[4] Момзен I, 799. По Пиндеру и Фридлендеру солиди заиста теже $4\cdot_{55}$ грама, но семисе Константина великог теже $2\cdot_{5}$ а тријенси $1\cdot_{5}$ грама. Beiträge zur älteren Münzkunde, I, 13.

[5] Момзен, 779, 787.

нати на *милијарензе* или *милијарисије*. Милијарисија је сребрн новац тежак $\frac{1}{75}$ литре римске и звао се тако што је представљао један хиљадасти део вредности једне литре злата.[1] Из овога се одмах види и одношај вредности злата к сребру (као 72 : 1000, дакле 1 : 12½). Милијарисија се у исто време појављује као $\frac{1}{12}$ солида, т.ј. ишло их је 12 у солид.

По Финлеју[2] од времена Василија I-ог рачунало се да

у 1 солид иде 12 милијарисија
или 24 сребрне кератије
„ 144 фолара
„ 288 обола

По мишљењу Момзеновом од Ираклијевог времена почеле су се ковати и дупле милијарисије у тежини од $\frac{1}{48}$ литре представљајући вредност од једне шестине солида.

У нашим ћирилицом писаним споменицима помињу се ови новци: перпере, динари, дукати, цекини, мезалини аспре. У дубровачким, латиницом писаним, осим ових спомињу се још: солди, грошеви, станмини, фолари. Овај речник није тако ни велики кад га упоредимо с Галиочелијевим „Catalogo di Moneta“ који описујући новце млетачке у средњем веку наводи не мање од 62 разна имена!

Пре свега многима ће бити занимљиво да знаду да је реч „новац“ односно новијега доба. У споменицама сред-

[1] Момзен 790, Сабатије I, 51 и 61.

[2] Finlay, Greece under the Romans стр. 555 — вид. u Sabatier I, 55. — Ducange у своме Glossarium mediae et infimae graecitatis уз реч *κέρατιον* наводи једно место из Сколијаста Basilic. ril. 23, које гласи: *χρὴ γινώσκειν, ὅτι το ἓν κεράτιον φόλλειν εἶσι δώδεκα, ἤτοι μιλιαρίσις τὸ ἥμισυ. τα ἓν δώδεκα κεράτια εἶσιν νόμισματα ἥμισυ-το γὲν ἀκέρατον νόμισμα ἔχει μιλιαρίσια ιβ'. κεράτια κδ'.* Кератија је била и мера тежине и новац. Диканж на истом месту.

њега века она не долази никако, ма да је у њима тако често говор о новцу или о новчаним потраживањима. И у речнику из књижевних старина српских од Ђ. Даничића нема је. Да означе то што ми данас означавамо с речју „новац“ наши су се стари служили речју „динар.“ Вид. примере у потврду овоме у Даничићевом речнику реч динарь. Ја мислим да је у потврду овоме и онај новац на којем пише: „Кльковь динарь.“[1] Мислим да се тиме није хтело да каже, да је нарочито *овај* новац оно, што се зове динар, већ је та реч узета овде у ономе смислу у коме је на старијим новцима латински написано: Moneta Regis Urosii или regis Stefani итд.[2] Него ваља додати да и ако се и узима у ширем једном смислу као новац, опет значи увек само *сребрн новац*. Бар у свима нашим досадашњим споменицима где год се динар употребљава у општем значењу новца, увек се из целога смисла види да се мисли сребрн новац, и нарочито је очевидно да се он у значењу овом увек ставља према казивању каквом о златноме новцу. Пример: 11051 дукать ѕлать и 1260 перпера динара и (120.1418 Mon. Serb. 344), а још бољи: „и ѡще мамь дауше реченн кнезь и властеле дуброваѣнн дукате и динаре, ...к҃. тисуке и .є҃. ѕлать дукать ѕлатахь и .ѳ҃. тисукь перпер динара“ (Mon. Serb. 399, споменик од 1439).

Ово примењивање речи „динара“ у смислу колективном као „сребрни новци“ није било ограничено само на праву Србију, већ га налазимо и у Приморју (Пуцић I, 36, 94 итд) па и у Млетцима као што се нпр. види из ових примера: Solidos centum *denariorum veneciae* minorum (спом. од 1245 год., Carli I, 403 у Галичио-

[1] Гласник VIII. 269.
[2] Гласник, VII, таб. I.

лију[1] § 584); Soldi denariorum grossorum (спом. од 1342, Галич. 523); Soldos duos denariorum grossorum (спом. од 1303); при овом последњем примеру и Галичиолија примећава да *denariorum grossorum* значи *pecunia d' imprestidi* (§ 521). Тако исто у млетачким споменицима XIII и XIV века често долази израз *libra denariorum venetorum*, што увек значи неку извесну количину *сребрнога новца* ма које сорте, понекад крупне а понекад ситне (Галичиол. §. 506).

Ја ове примере наводим овде још и за то, да би боље могли разумети и схватити шта се хоће да каже кад нпр. у нашим споменицима нађемо где се вели: и динарь дꙋбровачꙋсцѣхь ꙁлѣхь 22 перперє. II, 5. 750.

Могућно је, па на сву прилику и *јесте* из Млетака преко приморја дошао међу Србе овај начин да им реч „динар“ значи у опште сребрн новац. Додаћу још то да је из многих примера, а нарочито оних латинских очевидно да се реч динар употребљава у смислу у коме данас реч валута, „Libra denariorum venetorum“ и дки тисꙋци перьперь динари дꙋбровачꙋкихь“ (Mon. Serb. 222) или „перьперь динари Которсцехь“ значи савршено то што „толика и толика вредност у валути млетачкој, дубровачкој, которској“ итд.

Него динар није само општи израз за појам новца, већ је динар заиста и прави ковани новац. Реч је по себи старога италијанскога порекла. Одмах још у најстаријој римској новчаној системи кад је бакар био метал за новац и бакарни ас основна јединица целој системи, налазимо динар као прави ковани новац од $^1/_{10}$ аса. Позније и особито за време царства, Римљани су ковали динаре златне

[1] Gallicciolli, Delle memorie Venete Antiche.

и сребрне и то тако да је ишло 25 динара сребрних у један златан.[1] Ова се система наравно одомаћила и на балканскоме полуострву кад је овај постао источна половина римскога царства. Из Рима је ова система пренесена на запад од Европе (у франачко краљевство, види мало ниже); из Цариграда реформисана у неколико под Константином великим прешла је у Мљетке. Овде, у Мљецима налазимо динаре као прави ковани новац још у IX-ме веку (по Карлију) а Галичеолија их називље најстаријим новцем мљетачким (I, § 506). По Карлију у X и XI-ме веку тешки су били 16 грана, по Галичиолију у XII-ме 12 грана са 9 грана чистога сребра. А по неким другим било је динара тешких 8 карата т. ј. 32 грана. Свакојако, зна се да их је било крупних и ситних (великих и малих). Ови се ситни динари — denarii parvi — спомињу још у почетку XI-га века.[2]

И у суседној Угарској био је динар у XII-оме веку прави ковани новац сребрн, почем се зна да је краљ Стеван наредио да се кују у тежини од 8 грана и да их 40 комада иде у 1 византијски дукат.[3]

---

[1] Henry Cohen, Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain, I, XI.

[2] Вид. Carli I, 369, Галичиолија I, § 506.

[3] Chórvat, Geschichte von Ungarn I. стр. 98. У осталом готово ће бити да ово што се Стевану приписује, није сасвим тачно. Стеванови новци које сам ја у народноме музеју угарском видео имају сви димензију од својих 13 до 14 милиметара, а Мадер који је неке Стеванове динаре мерио тврди да теже 10 до 13 грана (дукат у 60 грана). Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters, III, 55. Но већ од Петра (1038—1047) имају динари који су тешки 8—9½ грана. (Мадер на истом месту). Даље Шенвизнер. (Notitia Hungaricae rei nummaria, стр. 104, у Мадера III, 57) потврђује да је то био

По нашим споменицима ја нисам нашао ниједно место које би сасвим очито и пресудно показивало да је динар био заиста и прави ковани новац. Сребрни новац нашег музеја на коме пише „Кльковь динарь“ истина се може сматрати донекле као пуни доказ, али с друге стране као што сам већ напред споменуо ту се та реч савршено лепо може разумети у смислу латинске речи *монета*, које на Урошевим и Душановим новцима налазимо. Оно се исто може казати и о свима оним примерима које је г. Даничић покупио и изложио у своме речнику уз реч „динарь.“ Ниједнога нема у коме се реч динар не би могла разумети да значи неки идеални рачунски новац. Него ја опет мислим да је динар заиста био прави ковани новац, а овако мислим нарочито за то, што перпера у нашој старој држави, као што ћу ниже показати, није била прави ковани новац већ само рачунски па кад се нпр. каже „тисꙋкю и дке сти и ѯг. перпера динара“ (Mon. Serb. 394) онда не могу оба овде споменута новца бити рачунска већ један од њих мора бити прави ковани. После је један важан доказ да су динари овакав новац, што се помињу „добри“ и „зли“ (вид. горњи пример Пуцић, II, §. 50).

Много пре него што се појављују динари по нашим споменицима у њима се спомињу перпере. У документу једном из времена 1234—1240 Дубровчани обећавају краљу

Бела I, а не Стеван, који је „numos magnae monetae fabricari fecit — denarius, quorum quadraginta Byzantus censeretur“. — У опште су угарски новци (до половине XIV века) ситнији и лакши од српских новаца. Из периоде од 1000 до 1301 Мадеру није познат ни један угарски новац тежи од 14 грана што чини највише око 0·8 грама, док српски новци од XIII-ог века имају и преко 2 грама. Тежина сребрних обола угарских миче се око 5 грана, по има их и од 4, $3^1/_2$ па и $2^1/_2$ грана (оболе Сигисмунда, савременика Ђурђа Бранковића). —

Владиславу давати годишње 2.000 перпера и 50 лаката скрлета (Mon. Serb. 23). Па од овога доба и све до пред крај XV-ога века докле наши споменици иду, перпере се спомињу у мало не свакоме рачуну. Какав је то новац? прави ковани или тек само рачунски? сребрни или златан?!

Да је перпера била прави ковани новац на ту мисао човек у први мах и нехотице долази кад у споменицима чита како се у XIII-ом па још и у другој половини XIV-ог века све рачуна на перпере. Али како је г. Даничић уз реч „*перпера*“ у своме речнику (стр. 288) добро приметио „у свима коликим примерима ако и има нешто потврде за ону мисао, опет нема је поуздане.“ У споменицима који су латински писани а које је кнез Медо Пуцић из архиве дубровничке исписао и саопштио[1] има већ више знакова по којима би се то могло рећи. Ту се нпр. казује у више докумената од разних година XIII и XIV-ога века колико ће се перпера из литре ковати. Ово је сведочанство нешто јако на први поглед, али само на први поглед, јер при дубљем истраживању не може ни оно дати довољне потврде. Кад се нпр. каже да се од литре кује 16 перпера то још не мора значити да се литра искује баш у 16 комада од којих ће сваки бити перпера, већ може значити да се од литре искује толико ситнији новаца колико иде у 16 перпера. Ово последње добива још већу вероватност кад узмемо у поглед да би перпера искована по размеру од 16 комада на мљетачку литру представљала сребрн новац од својих 318 грана мљетачких т. ј. морао би бити крупнији но што је данашња руска рубља, крупнији и од талира Марије Терезије, а тако крупан новац не налазимо ни у збирци српских, ни међу мљетачким и дубровачким

[1] Споменици архиве дубровачке I и II.

новцима XIII-ог и XIV-ог века. Истина се у Флоренцији ковао један крупан сребрн новац коме је у 1305 год. утврђена вредност на 12 динара[1] (дакле управо вредност једног перпера у оно доба); али најпре овај је новац имао своје нарочито историјски познато име „сребрн флорин,“ а после нема никаквих других знакова да се он како раширио и дропрво к нама.

Једно је, мислим, изван сваке сумње, а то је: *да перпера није сребрн новац.*

Да видимо да ли је била златан и какав?

Председник нашег ученог друштва г. Јанко Шафарик, саопштио ми је како му је г. Романини, писац врло знаменитог једног дела о историји мљетачкој, говорио једном приликом, да су перпере златан новац византијски и да су вредиле $\frac{1}{20}$ једне литре гроша (libra grossorum). Хилман мисли да су перпере и византи били некада један исти новац и у потврду тиме наводе из Муратиријевог дела Antiq. Italicae један споменик у коме се говори о једној суми од 500 визаната, и једно друго место о истој ствари где место визаната стоје перпере.[1] Диканж у своме делу glossarium mediae et infimae Graecitatis за реч *ὑπέρπυρον* вели да је златан новац царева византијских. Муратирије вели само толико, да су перпере особита врста (species) новца и то грчког новца, спомиње како нарочито често долази у мљетачкој кроници Дандуловој и по споменицима источних народа, и још наводи како Марин Сануто казује, да су две перпере равне биле (aequabant) једноме златном дукату мљетачком.[2] Чибрарио наводи перперу као византијски златан новац. Он јој по металној садржини

[1] Hüllmann, Städtewesen I, 405; Муратирије, VI, 186.
[2] Muratori, Antiquit. Ital. II, 805.

приписује вредност од 6 франака, дакле половину дуката, па још наводи Балдучија Пеголотија који казује, да је било перпера златних и сребрних, свакојаких по спољашњем облику, по тежини и по чистоћи, па према томе свакојако и називаних као: жуте, латинске, pagliolocati, перпере са звездом, перпере с ружом итд.[1] Додаћу овде како се с овим што Пеголитије говори о разним перперама може упоредити оно што у нашим споменицима долази реч о *мљетачким*, *дубровачким* па на једноме месту и о *великим* перперама:[2] Занимљиво је што се у једноме италијанском споменику од 1345, који је Галичиолија саопштио, вели: „Vi ricordo che lo Perpero de Verna è kar. $16^2/_3$ e val grossi 6, e aspri 5, e perperò val grossi 8“.[3] По овоме бугарска перпера била би златан новац од $16^2/_3$ карата, дакле од прилике $2\cdot_{25}$ грана.

Чудно је само што по збиркама византијских новаца средњега века не налазимо ни један новац, који би као перпера нарочито познат био. Ја сам прегледао списак богате збирке византијских новаца X. П. Борела[4] и новија знатнија дела у којима су описани византијски новци,[5] па не могох нигде наћи перпере. Као праве коване новце на-

---

[1] Cibrario. Tom. II, 231. Чибрарио осим тога наводи више примера из друге половине XIV-ог века, где се изриком спомињу „златне перпере“. II, 281, 291.

[2] Даничић, Рјечник из књижевних старина, реч *перпера*.

[3] Cod. Trevis. у Sacram. dell' Imp. Alessandro de Zagora, у Галичиолија I, §. 551.

[4] Catalogue of the choice collection of greek, roman byzantine and medievial coins, formed ty the late H. P. Borrell, London, 1852.

[5] De Saulcy, Numismatique Byzantine Paris 1858. Cohen, Déscription générale des monnaies imperiales romains. Sabatier, déscription générale des monnaies byzantines, Paris 1862.

лазимо само: солиде (нумизме), квинаре или семисе и врло ретко тријенсе.

Ни међу новцима западне Европе не налазимо нигде прави ковани новац који би познат био као перпера. Ње нема у новчаној системи Карла великог, системи која је позније с каролинзима пренесена и у средњу Европу, па се ту у својим главним особинама одржала кроз цео средњи век.

Основна јединица новчане системе Карлове била је сребрн динар; 12 оваких динара ишло је у 1 сребрн солид, а 20 солида разумевало се у једну литру.[1] Овде ћу обратити пажњу читаоцима да овај сребрни солид, на који се у целој западној и средњој Европи у средњем веку рачунало, *није* био прави ковани новац, већ само *уображени, рачунски*. По мишљењу Чибрарија Солид је од X-ога а по мишљењу Гарнијера још од VIII-ога века на западу престао бити прави новац па служио само као рачунски израз за целину од 12 динара.[2] Ова нам околност већ даје мига како је и на истоку Европе новчана система могла бити удешена. Од првих кованих златних новаца спомињу

---

[1] Галичиолија, I, §. 515; Cibrario II, 197; Blanqui, Histoire de l' Économie politique, I, 328. Најатентичније се потврђује то споменицима из IX и X-ог века, које је Мураторије штампао у своме делу Antiquitates Italicae II, 774 и даље.

[2] Cibrario, I, 197; Garnier, Histoire de la monnaie, II, 299; вид. и Mader Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters, III, 23. У северо источној Немачкој (старој Пруској) рачунало се на шилинге који су до XIV-ога века били рачунски новац за целину од 12 феника. Mader, III, 128. Мураторије наводи један документат од 807 године у коме стоји: „per singulos annos in natale st. Regali tu mihi reddere debeas decem solidos argenti de bonos denarios mundos, grossos, expendiviles, una duodecim denarios pro solide tantum". Antiquit. Ital. II, 776.

се после десетога века у Италији и Француској: византијски солиди, безанти, скифати (удубљени дукати), оболе, мавроботини (мавријски дукати) и после Константинке, михалати, романати, мануелати итп., што опет нису што друго већ златни солиди цара Константина, Михаила Палеолога, Романа, Мануила итд.[1] Византи и оболе почеле су нарочито после крсташких ратова да по западним крајевима живље оптичу. Византи су по рачуну Чибраријевом пред крај XIII-ог века имали у Италији по металу вредности од 11 франака и 30·4 сантима, или (рачунајући франак у 5 гр. чарш.) 56 гр. и 20 пара чарш.; у почетку XIV-ог века 10 франака и 47·7 сантима или 52 гр. и 12 пара чарш. Златна обола[2] византијска вредила је у 1257 год. 7 фран. 6·2 сантима или 35 гр. 12·4 пара чарш; у 1301 33 гр. и 18 пара; у 1347 гр. 44 гр. и 20 пара, у 1358 толико исто.[3] Од свију златних новаца византијских којн су у XIII и XIV-ом веку по Европи оптицали, једине се оболе својом вредношћу приближују вредности за коју се зна да су је перпере имале. *Могућно* је да су оболе и перпере један исти новац. За ову могућност као да говори и то, што у Fragmentum Libelli de valore diversarum monetarum[4] стоји, да је у XIV-оме веку у Ита-

---

[1] Solidi Byzantii, acori solidi Constantiniani, врло често долазе у италијанским споменицима чак и у XIV-ом веку; Скифати нарочито у XII и XIII-ом веку. Muratori, Antiquit. Ital. II, 786, 790.

[2] Ја нарочито кажем *златна* обола, јер их је било и сребрних и бакарних. „Obolus aureus valuit tunc temporis (1255) 4 solidos". „Oboli argentei grossi quorum quilibet cursum habebat octo denariorum cum obves (год. 1340)". Бакарне су се звале „oboli nigri" вид. „Du Cange, Glossarium mediae ac infimae Latinitatis" последње издање Карпантијерово.

[3] Cibrario II, стр. 179.

[4] Вид. Hüllmann, Städteweseu des Mittelalters, I, 415.

лији кована златна обола од које је две ишло у златан флорен, као што је и две перпере ишло у златан дукат. Но за ову се мисао не могу пресудно изразити зато, што најпре између златног флорена и дуката има нека мала разлика,[1] а после баш се у XIV-ом веку златној оболи на западу вредност јако колебала, као што се то може видети по белешкама, које је Карпантије из споменика познатог она именом Regestum Noster Camerae Computorum Parisiis, саопштио у последњем издању Диканжевог глосара латинства средњег века, поред речи *Монета*.

Као што сам напред споменуо, по нумизматичним збиркама византијских новаца налазе се само златни солиди, квинари или семисе и тријенси. Златни солиди тешки су око 4 грама данашња, тежи су дакле од дуката (около 3·4 грана) и по томе не могу имати ништа заједничког с перперама којих је две ишло у дукат све до пред крај XIV-ога века. Квинари или семисе нису друго већ златне полутине солида. Кроз цео XIII и кроз велики део XIV-ога века рачунало се да у златан дукат иду два златна квинара.[2] А зна се да се у исто то доба рачунало да у дукат иду и *две* перпере.[3] Перпера се, била она ковани или само рачунски новац, свакојако вредношћу својом подудара с вредношћу квинара. Кад се сетимо да се из историје новчаних система зна да су и сами рачун-

[1] Из марке злата ковало се у XIV-оме веку 64 до 65 флорена, а дуката 66 до 67. Hüllmann, Städtewesen, I, 413.

[2] Cohen, Monnaies imperiales romains I, XV. Сравни што напред по Момзену и Хилману наведох о тежини византијског дуката и квинара.

[3] Пуцић спомен. арх. дубровачког II, 172. Мураторије наводи сведочанство Марина Санута млађег (у овога Histor. Venet. Tom. XXII) који тврди да „duo perperiaequabantunum ducatum aureum venetum“, Antiq. Ital. II, 802.

ски и уображени новци по правилу били некада прави ковани новци, онда врло природно долазимо на мисао да је перпера заиста некада била ковани новац и то од прилике онакав какав је квинар.

Ја сам по свему овоме што сам довде навео наклоњен да мислим, да је перпера била *народско* (популарно) име за прави ковани златан новац који у ученим делима носи класично име *квинариуса* а иначе се још по византијским споменицима називље *семиса*. Нарочито је за ово добро сведочанство оно, што напред по Галичиолију наведох, како се зна да је бугарска перпера била тешка $2\cdot_{35}$ грана, а квинар или семиса тежи по Моизену $2\cdot_{27}$, по Пиндеру $2\cdot_{5}$ грана. Кад узмемо у рачун несавршенство технике новчарске у средњем веку, онда слободно можемо казати да је бугарска перпера и квинар један исти новац. Или је перпера народско име за новац који се у неким и неким крајевима или услед особитих каквих прилика звао и обола. На ову мисао долазим нарочито с тога што је вредност свима овима новцима како већ споменух била готово сасвим једнака.

Што је квинар или златна обола под именом перпере постала тако популарна на балканскоме полуострву, то се може лако изјаснити. Сам економни развитак народа на балканскоме полуоству доносио је собом да крупан златан новац, какав је био златан солид, у њих није могао примене наћи, осим само по већим приморским трговачким варошима. На против у пола ситнији златан новац какав је био квинар или обола, могао је много пре одговорити њиховим потребама. Јер баш народима младим не треба ни врло крупан новац, мислим новац велике вредности, ни врло ситан, почем врло велике размене бивају обично трампом,

а врло ситне у данашњем смислу и нема. Па он као да се заиста под именом перпере и одомаћио ту, јер видимо да се у XIII и XIV-оме веку све на перпере рачуна.

Према свему овоме ја држим да је на истоку перпера била некада прави ковани златан новац, који је по разним крајевима и друкчији какав назив имати могао. Али да је перпера као прави ковани новац златан циркуловала и по српским земљама у XIII-ом и XIV-веку за то немамо никаквога сведочанства. Напротив има сведочанства да је она била рачунски новац, тј. новац који немора у самој ствари постојати, али на који се опет за то све вредности своде и остали новци броје. То се може потврдити многобројним примерима из наших споменика, и то оним у којима се перперама казује колика је вредност а после додаје у каквоме новцу, као нпр. у овом примеру: „срьбски доходакь дви тисѹћи перьперь дѹбровачићихь динара“ (Mon. Serb. 487), или „.л. тисѹкь перьпера динари дѹбровачићехь.“ (Mon. Serb. 298), или „.ме. перпер динари которсићехь.“ (Mon. Serb. 464). Особито је у овоме погледу поучљив пример „и прѣдадоше ѹ техь петь сьть перперь динарь дѹбровьчкихь сто четири десеть и седмь дѹкать а тьдан бѣше дѹкать ѹ Дѹбровникѹ по .ма. динарь. (Mon. Serb. 514). И овај „и дѹкать ѕлатѣхь седамь сать и динара дѹбровачићѣхь добрѣхь тисѹкю и седамь сать и тридесети и једна перьпера, и динара дѹбровачићѣхь ѕлѣхь два десети и двѣ перпере“, „и динарь которсићѣхь ѡсамь десеть и деветь перьперь и меѕалина шесть перьперь“. (Пуцић Спом. дубр. арх. II, 75). Ови и овима подобни примери[1] могу значити само двоје: или толико и толико перпера у

[1] Вид. Даничићев речник уз реч „перпера“.

вредности (валути) дубровачкој, которској итд, или толико и толико перпера у динарима (дакле у неком извесном правом кованом новцу) дубровачким или которским. У оба ова случаја перпера остаје само као рачунска вредност, не као прави ковани новац. Она је некада могла бити на сву прилику и била прави ковани новац, али одмах с почетком XIII-ог века у Србији она није више то. Перпера је само израз који представља и значи неку извесну вредност — вредност од 12 динара. Тек само тако што је перпера била уображени рачунски новац, а не прави метални, може се изјаснити од куда је то да она, поред све измене у одношају вредности сребра к вредности злата, увек и непромењиво вреди 12 динара. Она се не мења за то што она и није друго већ целина од 12 динара, а ова је увек сама себи равна. Него како се одношај вредности сребра према вредности злата мењао и како је према томе како кад златан дукат вредио час мању час већу количину сребра; то је дукат имао и час већу и час мању количину сребрних динара а према овоме могао је имати и час овај а час онај број перпера. Кад се нпр. каже да је у почетку XIII-ога века дукат вредио 2 перпере а у другој половини XIV-ога 3, а позније још више перпера, онда то другим речма не значи ништа друго већ да је у један дукат ишло најпре 2 пута 12 динара, позније 3 пута 12 динара а позније још и више пута по 12 динара. Овде ћу споменути оно на што напред читаоце учиних пажљивим, да је тј. и на западу од Европе (узевши ту и Италију осим Мљетака) био један рачунски новац који је тако налик на перпер да се може узети да су једно исто. Овде мислим солид о коме напред помињах

како је био рачунски новац и како је и сам представљао целину од 12 динара.

Према свему овом до сад изложеном можемо рећи толико: Динар је прави ковани новац од извесне неке тежине и извесне чистоће, а у једно се реч динар у XIII и и XIV-ом веку употребљавала у смислу да значи сребрн новац у опште.

Перпера је на сву прилику особити назив за византијски златан квинар или за полутину златнога солида. Но у XIII и XIV веку у Србији и на приморју перпера се појављује као просто *рачунски новац*, а не као прави ковани.

Осим ових новаца у нашим старим споменицима спомињу се од друге десетине XIV-ога века и *аспре.*[1] Оне су оријентални новац, али су још у XIV веку оптицале и по другим земљама, по Италији (Галиочио. I, §. 551) а на сву прилику и по варошима далматинскога приморја. Санудо и Карлија казују да је у један дукат ишло две аспре. Али онда би оне морале бити или од злата, што што се опет не подудара с њиховим именом, или би морала бити врло крупан сребни новац (као талир), а такав новац није познат. — Галичиолија опет мисли да је аспра вредила 4 гроса и по томе била равна половини перпера, или да је две аспре ишло у перперу (I, §. 551). Много је пре за веровање што Чибрарио[2] по једном документу од 1366 вели да је 32 аспре ишло у дукат златан. По овоме оне би биле сребрн новац који је мало нешто лакши

[1] Asperi, aspri, asprae по тумачењу Диканжовом: био новац; грчке глосисте тако исто тумаче реч asprum са *δηνάριον λευκόν*. Du Cange, glossarium mediae et infimae Latinitatis, код речи asper.

[2] Cibrario II, 231.

био од сребрнога динара које га је онда већ ишло 30 у дукат. Но сва је прилика да је аспра то исто што и динар, од којег је 30 ишло у дукат а понекад услед колебања курса и 32. Из истог времена Чибрарио наводи примере из којих се као види, да је на левантскоме приморју аспра била новац на који се обично рачунало.[1] Турци су баш у то време већ направили знамените напретке у малој Азији па су се тада на сву прилику и упознали с аспром и одомаћили је код себе. Није без значаја што се аспре појављују у Србији тек у четвртој десетини XV-ога века, кад Србија није била друго већ вазална земља турска. Значајно је што баш под Ђурђем Смедеревцем који је толико време у Турака био и с Турцима једнако посла имао, налазимо тако велику количину аспре у земљи. Ја себи тај појав овако изјашњавам. Турци су већ у почетку XV-ога века држали добар део балканскога полуострва под собом. Они су се већ и понашали према свима осталима, тобож самосталнима, земљама у овој страни света, као народ који заповеда. Рекох већ напред да је аспра још врло рано морала стећи право грађанства у Турака. Турски су је султани већ и сами почели ковати и без сумње је она на скоро постала јако тражени новац на балканскоме полуострву као што је заиста већ била новац на који су Турци своје рачуне водили.[1] Истина данак које су вазалне земље плаћале био је утврђен у дукатима, али је то тек само рачуна ради а за цело се он могао исплатити и у сребрноме новцу. Ако допустимо ову предпоставку онда треба

[1] Cibrario II, 382. У 1381 плаћали су 350 аспри месечно барци једној са 7 возара којој је био задатак да спречава да лађе не долазе у Тану, 1882 једноме „каваљеру“ у Кафи плаћено је 150 аспри месечно плате.

[2] Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches I.

још само да се сетимо да је у средњем веку био обичај да су се разне дажбине које једна земља има некој другој да даје, плаћале обично у новцу оне земље којој се плаћа. Овако се у велико радило у Млецима, који су царине, данке и друге дугове плаћали разним кнежевима у новцу који је у њих законити земаљски новац био а који су Млечићи нарочито за ту цел ковали у својој ковници.[1] Сва је прилика да је Ђурђе Смедеревац дао ковати у својим ковницама новац који је по тежини и вредности својој одговарао савршено аспрама које су Турци радо примали, па их је и саме назвао аспрама. Документат онај дубровачког архива у коме кнез и општина излажу и признају колико су блага Ђурђевога на оставу примили,[2] даје нам прилике да дознамо који је од Ђурђевих новаца носио име *асире*. У томе се документу на једноме месту каже да је примљено милион аспри које све теже скупа 3533 литре 2 унче и 3 аксаге. Из текста се не види да ли је то тежина ових аспри без сакуља или са сакуљама. Ако је без сакуља, као што се мени чини да јесте, онда би узевши тежину једне мљет. литре на 301 грама дошло да је једна аспра тешка 1·₀₀ грама да је дакле најкрупнији сребни новац Ђурђев, или управо то исто што и крупни сребрни динар. Сва је прилика да се новац, који се у Мљецима и у дубр. латинским споменицима у XV-ом веку звао Гросус (крупан динар) а у дубров. словенски писаним просто само *динар*, са ширењем турскога утицаја и моћи на балканскоме полуострву прозвао *асира*.

На послетку додаћу да се с почетка XVI-ога века (а на сву прилику још много пре тога, па дакле и у време

[1] Галичиолија, I, §. 462.
[2] Спом. Дубр. архива, II, 96.

Ђурђа Смедеревца) у Турака 100.000 аспри звао *товар.*[1] Врло је вероватно да се у XV-оме веку на балканскоме послуострву велика вредност рачунала на *товаре*, па је отуда и у нашим народним песмама остало да се велике вредности тако рачунају. По томе „товар блага" значило би извесну неку количину новца и то 100.000 аспри, што (узимајући тежину једне аспре Ђурђеве на $1\cdot_{063}$ грама) чини $106\cdot_{3}$ килограма сребра, а ова количина сребра вреди према данашњој цени сребра око 115.000 гроша чарш. За Ђурђа се Смедеревца према овоме може рећи да је само у ситним аспрама предао Дубровнику у поклад 10 товара блага. Још додајем да су и аспре делиле судбу с осталим сребрним новцима, тј. и оне су се све ситније ковале. У другој половини XIV-ога века ишло их је 32 у дукат; у половини XV-ога века од прилике 40—45,[2] у почетку XVI-ога 50 у један дукат. Позније е обесцењивање њезино ишло још много брже те је најпосле дошло време да аспра на балканскоме полуострву значи — једну трећину паре!

С почетком XV-ога века (од год. 1407) имамо један споменик из којега се види да су у то доба ако не по свима српским земљама а оно бар по Херцеговини и Босни оптицали и *мезалини.*[3] У документу којим кнез и општина дубровачка казују шта је у њих још остало од поклада „госпође бапице Анке", стоји између осталога „и меѫа-

[1] Вид. Hammer. Geschichte des Osmanischen Reichs, III, 645.

[2] Од год. 1445 имамо у нашим споменицима сведочанство да је у дукат ишло 41 динар (Mon. Serb. стр. 180) па и то показује да је динар и аспра на сву прилику једно исто.

[3] У споменику ћириличном писаном стоји *мезалини*, у латински писаним документима архиве дубровачке: mezaninus, mezalinus и mezzalinus (Пуцић спом. арх. дубр. II, 173). У млетачким споменицима пише се mezanimus Галичиол. I, §. 582.

лина шест перьперь" (П. II, 57) Мезалин је мљетачки новац који се у Мљецима почео ковати у 1330. Тада му се рачунала вредност у 16 малих динара (denariorum parvorum). Галичиолија по податцима које му дају Долфино, Санудо и Карлија, вели да је мезанин значио пола гроса (mezzo grosso) и да је вредио 2 солда. У споменицима дубровачког архива латиницом писаним има потпуне потврде овоме. Ту се каже (Пуцић II, 173): captum de faciendo laborari mezalinos argenti, *quorum duo debeant valere grossum unum.* Споменик је овај од 1370 год. Из њега се још види да је се из једне унче ковало 36 мезалина.

По овоме један мезалин имао би тежину од 16 грана мљетачких, а то би било од прилике 0·80 једнога француског грама. У Дубровнику је било и још ситнијега новца сребрног које га тежина у средњу руку износи 0·54 грама (вид. мало ниже). Како је у перпер ишло 12 гроса а два мезалина у грош, то је у перперу ишло 24 мезалина, и по томе „мезалина шесть перьперь" значи да је међу осталим новцима било и 144 мезалина. Ја ћу и овде опет споменути како врло пада у очи што се у другој половини XIV-ог и у почетку XV-ога века новац сребрн од тежине од 0·50 до 0·80 грама, какви су нпр. дубровачки динари, српске аспре па и сами ови мезалини, јако и брзо распростиру по земљама српским.

Довде смо се занимали прогледајући укратко спољашње неке знакове појединих новаца који су по староме српском краљевству текли, знакове по којима можемо добити неку ближу мисао о пореклу и значају њиховоме. Сад да пређемо да проучимо саму систему новаца ондашњих.

Под системом новчаном разумева се ред у коме поје-

дини новци један према другоме стоје. Да нам новчана система буде јасна ваља најпре да дознамо како стоји с мерилом вредности у размени, да ли је то јест главно мерило вредности било сребро или злато или и једно и друго (да ли је била једна или двојака валута); — за тим какав је био размер и какво поделење новчано, и каква тежина и каква чистоћа новца.

На прво питање слободно можемо одговорити да је у староме српскоме краљевству било једно просто мерило вредности и то сребро. Ово се могло одмах a priori мислити кад се узме у поглед развијеност или управо неразвијеност економнога стања ондашњег у Србији. За народе младе који још нису високо развијени, који немају велики ни унутрашњи земаљски ни сполашњи међународни окрет и још народе који у својој земљи немају злата, најприродније, најекономичније мерило вредности у размени јесте сребро, па у економноме животу народа и јесте правило да се на томе ступњу развитка служе сребром као правим законитим земаљским новцем.[1] А да је у староме српском краљевству у XIII и XIV-оме веку заиста сребро било поглавити новац то показује већ и то што како напред рекох од динара као извесногa сробрнога новца генералисано је опште име за појам новца, тј. тако да реч *динари* значе у оно доба то што данас реч *новци*. Даље што се до данас поред толиких сребрних српских новаца не налазе никако златних. На послетку важан је доказ за горе изложену мисао и то, што по нашим споменицима имају места која ћемо ниже навести а која сведоче да се вредност златноме новцу мењала према приликама трга и да се вредност његова изражавала у новцу сребрноме. У опште

[1] Рошер I, §. 116 и даље.

се вредност свију добара мерила на перпере, а перпера је као што напред изложих рачунски израз који је представљао *увек* вредност од 12 сребрних динара.

Тако исто и за размер који је у основи новчане системе лежао можемо сасвим пресудно казати да је дванаајстичан (дугодецималан). Овакав је размер био тако да кажем општа европска ствар у оно доба (па све до француске револуције) а да је био и у Србији то сведочи: 1), што из споменика знамо да се литра делила у 12 унача, унча у 2×12 аксага (вид. доказе мало ниже); 2), што из истога извора знамо да се перпера делила у 12 динара да су се други ситнији новци ковали тако да буду делови целине од 12 (половина и четвртина), и што има знакова да се је с почетка (можда и у XII-оме веку) и самих перпера 12 из литре ковало, или управо 12×12 динара. —

Што се тиче стопе новчане, то јест колико је новаца од неке извесне тежине ковано, ту нам знање још није тако сигурно па ћемо се око тога питања мало задржати.

Вредност се металу у свако доба опредељавала по маси и по чистоћи његовој. Масу метала наравно мерили су мером тежине, извесна нека мера тежине од извесне чистоће постајала је права јединица за мерење вредности коју су добра у размени имала. То су управо први метални новци.[1] Позније кад се појављује већ прави исковани новац са жигом државним, она прваша мера тежине постаје главна основа по којој се система новчана удешава. Да неби ишли у далеки стари век да наводимо примере ради осветљења ове мисли, бацићемо само један поглед на почетак римскога новчарства. Притка метала која је по-

[1] Тако је нпр. у Римљана најстарији новац метални био „литра бакра“, Момзен, Römische Geschichte I, 293.

тезала 1 „либру“ римску, исковала се у 72 комада једнаке величине, једнаке тежине и с једнаким жигом и сваки овакав комад вредио је за себе $\frac{1}{72}$ део од оне вредности коју је пре тога она либра метала у облику притке имала. Овај седамдесет други део једне либре добио је особито име (од либре бакра *ас*, од либре злата позније *солидус*), па онда се већ стопа новчана исказује у изразу: 72 аса или солида од 1 либре. У Римљана је либра била основа по којој се уредила стопа новчана а по овој и цела система новчана; од Римљана је овај начин уређивања стопе новчане прешао и к свима осталима народима европским.[1]

Да је и у нашем старом краљевству постојала литра као мера тежине за злато и сребро томе има несумљивих сведочанства у нашим споменицима. Довољно је отворити само Даничићев речник из књижевних старина српских и погледати оне примере које је он онако брижљиво сабрао и уз реч *литра* ставио. А још је познатије да су се драги метали мерили на литре у сувременој Италији (libra), Византији (λιτρα), у Француској (livre), Енглеској (Livre, позније Pound), Немачкој (Marke) у опште у целој Европи средњега века.[2] Него из оних примера наведених у поменутоме речнику уз реч литра, па ни из других примера по нашим споменицима ћирилицом писаних не види се ја-

---

[1] *Литра* је оригинална италијско-сицилијанска мера за тежину. Она се још у најстарије доба делила у 12 унача. Момзен I. За космополитизам мера и новаца занимљиво је што су у Сицилији још 600 година пре Хр. удесили ову меру (литру) тако да је она управо претстављала половину атичке мине, (J. Brandis I, 274.) Сама ова стара атичка мина као и мине персијске и израиљске удешене су биле што се тежине и поделе тиче према мини по којој се још много пре тога у Вавилону и Асирији рачунало. (Brandis I, 54 и 101.

[2] Вид. Чибрарија, Галиочелија, Маклода и др.

сно и поуздано да су и новчану стопу по овој литри удешавали. Али се то сасвим јасно види из споменика дубровачке архиве који су латиницом писани а који су штампани при крају II дела Пуцићевих споменика из дубровачке архиве.

Колико је била тешка ова литра старога српског краљевства? Да богме да на ово питање данас још није могућно сасвим сигурнога и прецизнога одговора дати. Али кад погледамо како је Србија лежала између Мљетачке државине и Византије, кад се сетимо да је она с обема тим државама у саобраћају била, њиховим се новцем служила док није стекла свога а после и овај према њиховоме удешавала, кад све то узмемо на ум не можемо а да не мислимо да је и српска литра била удешена или према византијској или према мљетачкој, ако т.ј. ове две нису биле једно исто. Ја сам напред споменуо како је Константин велики реформисао или управо основао византијску систему узевши за основу литру драгога метала у тежини од 326 до 327 грама. Да ли се литра с оволиком тежином одржала све до пада Цариграда? Ко проучи само мало из ближе новчарство римско, тај ће се за цело морати уверити да не само тежина главнога новца знатног временом опада, но и сама литра као основна мера тежине опада. Под Нероном се ковало 43 ауреуса из литре и по мерењу Кохеновом средња тежина једнога износи $7\cdot_{45}$ грама; — под Константином, као што је напред споменуто кује се из литре 72 златна солида, којих би тежина требало да је $4\cdot_{74}$ грама а у самој ствари износи само $4\cdot_{5}$. Разлика у тежини између Неронове и римске византијске литре није велика, али је тек свакојако факт да је ова последња нешто мало лакша од оне прве. Ово опадање тежине визан-

тијске литре могло се и позније наставити, па се на сву прилику и наставило, јер финанцијске незгоде и у опште неред у византијској царевини за цело је говео такоме чему. Но о овоме ћемо позитивно што казати моћи тек онда, кад од што више византијских разних новаца и из разних периода праву тежину тачно сазнали будемо.

Окренемо ли се к западу то ћемо у италијанским и француским споменицима од XI-ог века па овамо наћи да се готово подједнако често спомиње *libra* и *marca*, као мера тежине по којој се новчани размер удешавао и која се у исто време узимала и као синоним извесне неке вредности. Наилазећи по спомницима (нарочито у Мураторијевим Antiquitates Italicae) час на „Marchae puri argenti“, час на „Librae argenti puri“, човек долази у искушење да држи да су то два назива за једну исту ствар. Али у самој ствари то није тако. У белешкама које је коморник папе Иноћентија у XIV веку правио о вредности новаца ондашњега доба,[1] стоји на једноме месту, да либра злата вреди 96 флорина а марка злата 59 флорина, либра сребра 75 гроса а марка сребра 48 гроса прашких. Очевидно да је марка лакша од литре. Ово се изриком потврђује једним другим местом истог споменика где се каже: „Marcha auri valet duas partes librae auri; marcha argenti valet duas partes librae argenti“. Ово се потврђује и оним што у Диканжовом глосару латинства средњега века поред речи *Marca* стоји „marca duplicata libram efficit“.

[1] Johannes de Cabrospino, Decretorum doctor et apostolicae sedis Nuntius ad partes Poloniae et Hungariae sedente Innocentio VI Papa, (год. 1356), scheda indicans quaenam tunc foret variorum nummorum aestimatio. Овај одвећ занимљив споменик саопштио је Мураторије, Antiq. Italicae, II, 784.

Такође и оним што Хилман[1] потврђује да је у марку ишло 10 солида, а зна се иначе да се у литру 20 солида рачунано. По Галичиолу, Чибрарију, Хилману и другима од једне се марке ковало 66 до 68 цекина мљетачих. Цекини које сам ја у нашем народном музеју у Београду мерио, тешки су од $3\cdot_{38}$ до $3\cdot_{45}$ грама. Узевши ову последњу тежину као нормалнију, излази да једна марка мљетачка тежка $234\cdot_{6}$ грамова. За стару се колоњску марку зна да је тешка $233\cdot_{883}$ грамова. За осветлење овога подударања мљетачке и колоњске марке добро ће бити да додам, како у уговору између Балдуина и Енрика Дандула дужда мљетачкога, овај последњи утврђује; „propter quae nobis dare debetis octuaginta quinque milia Marcharum puri argenti *ad pondus Coloniae* quo utitur terra nostra".[2] Колоњском су се дакле марком служили и у Мљецима. Но ово не значи да је колоњска марка пренесена из Колоње у Мљетке, већ просто да се мљетачка сасвим подударала с њоме, ово тим пре што се и за колоњску знаде да води своје порекло од византијске.[3] У осталом за нас је од највеће важности

---

[1] Hüllmann Städtewesen des Mittelalters, I, 433.

[2] Вид. Galliorelli, I, XII, §. 454.

[3] „Колоњска марка води порекло од византијске", па је прешла чак у Енглеску са Саксонцима, и ту се одржала као основна мера за новце и драге метале све до Хенрика VIII (XVI века)". Macleod, Theory and Practice of Banking I, 147. — Диканж потврђује да је Pondus Coloniense то исто што и Pondus Caroli magni. У осталом у споменицима средњега века спомиње се више разних марака. Између осталих и Marca slavonica, за коју се каже да је тешка била 12 солида (Du Cange, Glossarium mediae et infimae Latinitatis). По Regestum Noster Camerae Computorum Paris. fol. 204, (у Диканжовом Gloss. Latin.) види се да је у Француској било четири разних марака; „Le Marc de Troyes, qui poise 14 solids 2 deniers esterlings de poid; la mare de Li-

то што, као што напред споменух, марка и литра није једно исто. У Мљецима се истина рачунало и на марке, али је на литре то много чешће и управо редовније бивало. Да потражимо сад најпре тежину литре којом су се у Србији служили па ћемо после видети како стоји и с мљетачком.

Добротом г. др. Ј. Шафарика ја сам измерио неколике српске, византијске, мљетачке и дубровачке новце. Најстаријим српским новцима (из прве половине XIII-ога века) тежина се врзе врло близу око 2 грама (највећа тежина $2\cdot_{04}$ гр., најмања $1\cdot_{77}$ грама).[1] Мислим да слободно можемо узети да је најстаријим српским новцима тежина била одређена на 2 грама. Сад из споменика латиницом писаних из XII или најдаље с почетка XIII века види се да је се из литре ковало динара 12 перпера.[2] А зна се да се у перперу увек рачунало 12 динара.

По овоме од литре се најпре ковало 144 комада сребрнога новца под именом динара. Сад како ми незнамо за крупнији сребри новац но што је онај од кога се 12 ра-

---

moges qui poise 13 sols, 3 ob. esterlins de poit, le marc de Tours qui poise 12 sols II, den ob. esterlins de pois: le marc de la Rochele, dit d' Anglètterre, qui poise 13 sols 4 den esterlins de poids. Par le marc de la Rochelle toutes monnaies qu'elles qu'elles soient, se allovaient pour 12 deniers d'argent fin de poid l'un comme l'antre: et tout ensemble devraient faire et peser ledit marc, et chacun des dits 12 deniers doit peser 24 dvains". —

[1] Ја сам измерио 6 новаца српских из XIII-ога века па сам нашао у њих ову тежину: $2\cdot_{04}$, $2\cdot_{02}$, $1\cdot_{98}$, $1\cdot_{96}$, $1\cdot_{78}$, $1\cdot_{72}$ грама. Савремени мљетачки новци исте су тежине. Обраћам пажњу и на то како се ови српски и мљетачки новци у тежини од 2 грама приближују тежином византијским силиквама, којих је тежина била $2\cdot_{27}$ грама. Вид. напред.

[2] Пуцић II, 175.

чунало у перпер, и како најкрупнији и најстарији српски новци теже 2 грама: то онда излази да је и стара српска литра сребра од које се ковало 144 динара по 2 грама тешка, тежила *288 грамова.* А то се исто може казати и за мљетачку литру, јер и мљетачки сувремени крупнији новци тешки су у средњу руку по два грама, а и у Мљецима се на сву прилику перпера делила у 12 динара као што то сигурно знамо за Дубровник, који је у то доба већ потпадао под Мљетке па за цело придржавао се њезине системе новчане. Мислим да су и дубровачки крупни сребрни новци тежили око 2 грама, премда од три прилично добро сачувана дубровачка новца сребрна на мери су показали један $1\cdot_{85}$ а друга два у средњу руку по $1\cdot_{30}$ грама тежине што најпосле и није баш тако далеко испод 2 грама особито кад узмемо у рачун несавршенство ондашње новчарске вештине и време кроз које су се ти новци сачували.

Да је мљетачка и стара српска литра била заиста тешка 288 грама за то имамо још једно сведочанство. Галичиолија на једноме месту вели да су „Grossi“ стари тешки били 32 грана мљетачка. Међу тим зна се и то да је се мљетачка литра делила у 4608 грана мљетачких. Кад с 32 поделимо 4608 излази да се из једне мљетачке литре ковало 144 гроса. Ови су гроси најкрупнији новац мљетачки у XII и XIII-ом веку а тежина најкрупнијега сребрног новца из овога доба осцилује врло на близу око 2 грама.

Посредних доказа за ово имамо још. У трећој десетини XIV-ога века (1330) почели су се у Мљецима ковати мезанини, полутине гроса. За њих се каже да су вредили 16 малих динара,[1] као што се за гросе знаде да је

[1] Галиоч. I, §. 582.

у њих ишло 32 малих динара.[1] По нашим изворима зна се да се од 1 унче ковало 36 мезанина,[2] што другим речма значи да је један мезанин тежак био 16 грана мљетачких (почем је у једну унчу ишло 576 грана).[3] Сад ми заиста и имамо у нашем народноме музеју и српских и мљетачких и дубровачких новаца који су тешки у средњу руку 1 грам; шта више мора се казати да се новци од ове тежине још понајчешће налазе. Овде ћу навести што Долфино на једноме месту каже „Grossi o Matapani id est Mezzanini“,[4] што се може разумети тако, да су матапани то исто и мезанини. Матапанима се обично и називљу они сребрни мљетачки новци којих се тежина у XIV-ом веку врзе око 16 грана мљетачких или по моме мерењу около 1 грама француског. Ако су матапани и мезанини једно исто као што се по наведеноме месту види, ако се тим именима зову новци сребрни који обично теже око 16 грана и за које ја налазим да теже око 1 грама француског, онда мљетачка литра од 4608 грана заиста тежи 288 грамова француских.

Навешћу овде још и то да пада у очи што је у мљетачкој новчаној системи удешено те 1 гран сребра представља вредност од једнога малог динара, тако да меза-

---

[1] Марин Санудо Secrelog. lit. II, P. VI, Cap. X. „Valet Grossus Venetus de argento parvos denariores XXXII“ вид. Галноч. II, §. 544. Тако исто и Acta Archivi veneti II, стр. 116.

[2] Пуцић II, 175.

[3] Галноч. I, §. 455.

[4] Галночел. I, 583. У каталогу Борелове збирке новаца, новци краља Уроша и други из XIII-ог века упоређују с мљетачким матапанима. Дужд Дандуло у својој кроници описао је матапане, па по томе опису, који је Мураторије саопштио у својим Antiq. Italicae II, стр. 652, српски новци из XIII-ога века без сваке су сумње *матапани*.

нин или матапан, новац тежак 16 грама, вреди 16 denariorum parvorum, гросус као новац од 32 грана, вреди 32 оваких динара. Ја мислим да је ова прилика један од оних узрока који су учинили те је мљетачка новчана система једна од најрационалнијих у средњему веку. Него додајем да је ово овако било у XIII и у ночетку XIV-ога века; после се тај одношај услед измењене вредности драгога метала и сам изменио.

Да је литра заиста била тешка 288 грама, томе има сведочанства и у још једноме нашем споменику од 1457 год. У документу којим Стефан, син деспота Ђурђа признаје како је из Дубровника примио свој део очевине помиње се злато, „**кога є продакана литра по осамь десеть и четири дукате**“ (Mon. Serb. 479). Сад мљетачки дукати (а за цело је о њима овде реч) тешки су, судећи по онима које сам ја у нашем народном музеју мерио, $3\cdot_{38}$ грама (но има их којима је тежина изашла на $3\cdot_{45}$). По томе у 84 дуката која су се давала за 1 литру злата има овога по маси $283\cdot_{92}$ грама или узевши тежину дуката на $3\cdot_{45}$ грама, около $285\cdot_{6}$ грана. Кад сад узмемо на ум још и то да је нека извесна маса злата (н.пр. 1 литра) искована у новац скупља од толике исте масе (литре) таквог истог злата али још неискованог, само у онолико колико износе трошкови око кованья, а ови обично иду од $^1/_2\,\%$—2%, па онда кад ка горњој суми урачунамо овај додатак, излази да је литра тешка око 288 грама.

Ја мислим да је према материјалу који ми је за сада на расположењу довољно доказано да је тежина литре којом се у старомe српском краљевству мерио драги метал од прилике 288 грамова француских.

Да видимо сад како се литра делила.

По нашим споменицима сасвим је изван сваке сумње да се литра делила у 12 унача. Најбољи доказ томе имамо у запису којим Стефан и Гргур сином деспота Ђурђа признају да су од Дубровника примили своје делове наслеђа. У признаници Стефановој најпре се вели како им је отац оставио, да се међу њих три брата подели 209 литара злата, па он а наставља: „и ѡдь ѡногаи що є мои третїи деѡ, тоѕи ми поутени наши прїателїе дослаше ит.д. все на пѹно седамь десеть литрь ѕлата без четири ѹнуе“.[1] А Гргурови поклисари опет признају да су примили на име Гргуровог дела 69 литара и 8 унача.[2] Кад је дакле 70 литара без четири унче то исто што и 69 литара и 8 унача онда је очевидно да једна литра има 12 унача. Ово се потврђује и рачуном у споменику који је у Monumenta Serbica 315 на реду а у коме Сандал ређајући разне сребрне ствари по тежини на послетку каже да оне све скупа чине тежину од 211 литара и 6 унача, а ова сума може само тако доћи ако се у литру узме 12 унача.

Унче су се делиле у аксаге.[1] Да је у унчу ишло више од 19 аксага то се види из примера: „ѹ скемь .рг. литарьа и .ѳї. аѯагь (Mon. Serb. 394). У ономе документу Сандаловом који мало час споменусмо казује се тежина сребрних ствари у литрама, унчама и аксагама па се збир од 24 аксага претвара без остатка у унче. Ово може бити само тако ако је унча имала 6, 8, 12 или 24 аксага; 6 и 8 аксага није могло бити у унчи јер се уз унче често помиње и 9 аксага (као баш н.пр. у овом истом документу Сандаловом). Не ће бити ни да је 12 аксага имала јер се онда

---

[1] Mon. Serb. 479.
[2] На истом месту.
[3] Види Даничићев речник из књиж. стар. српских реч *Аксага*.

опет не би нарочито наводила количина од 19 аксага већ би се казало 1 унча и 7 аксага. Остаје да је унча имала 24 аксаге. По несрећи сума је у овоме документу погрешно писана а иначе би нам он најбоље могао доказати да је овако како рекосмо.

И аксага се још делила у неке своје делове. Какве и колике не знамо. Али знамо да се на меру хватало и *пола* аксаге, јер у Mon. Serb. у документу CCCXXVI стоји: **а свє потєже .в. ѹнує и аѯаґь и поль**", и послѐ „**то потєзє .в. ѹнує и .д. аѯаґє и пою**". По овоме би могли рећи да се аксага делила у две половине или четири четвртине. И по свему овоме, што смо довде о мери тежине по којој су се новци ковали и драги метали мерили, навели можемо рећи да се:

стара српска	1 литра	делила	у	12	унача
	1 унча	„	„	24	аксаге
	1 аксага	„	„	2	полутине.

Пада у очи што је у српске литре поделење онакво какво је била и у византијско-римске литре, а ова се делила у 12 унција, свака унција у 24 скрупула. За Константинове златне солиде (Константинке) зна се да су тешки били 4 скрупуле, а по мерењу Пиндеровом тешки су $4._{55}$ грама, по томе би 1 римско-византијска скрупула била $1\cdot_{14}$ грама. Српска аксага врло је близу равна тежини од 1 франц. грама.

Да су се у нашем старом краљевству овом и овако подељеном литром служили при мерењу драгога метала о томе како напред рекох већ не може никакве сумње ни бити. Да је поделење важило и за литру која је служила као основна за новчани размер, за то немам никаквога доказа. Шта више ја сумњам да је. Пре свега кад се се-

тимо да је и најкрупнији сребрни новац српски сразмерно ситан, и кад према томе ставимо ону горњу поделу одмах ћемо опазити да она није довољно ситна, да би могла на вази показати и најмање делове који се при новцу морају у рачун узимати. Заиста не можемо ни предпоставити да је у српскоме краљевству довољно било што су могли на вази показати половину тежине свога крупнога новца (сребрнога новца од 2 грама или 2 аксаге тежине), тј. да им је најситнија мера за новац била 1 аксага, док је у Мљецима и на приморју потреба била да се може на вази показати чак и $^1/_{32}$ део тежине толико исто крупнога и толико тешког новца. За Мљетке знамо да се у њих новчана литра делила у 8 унача, свака унча у 3 динара, динар у 48 карата, карат у 4 грана, да је дакле литра имала 4608 грана.[1] Како је одвећ ситно ово поделење према оном горњем! То што српски новац (а нарочито први српски новци) тако јако наличе на мљетачке и по облику и по тежини и по чистоћи сребра, све то даје нам основа да мислимо да је и новчана литра којом су се Срби служили били онако исто дељене као она у Мљецима. Овој могућности и како ја мислим и вероватности да се у Србији новчана литра делила онако као и у Мљецима ни мало не стоји на путу то што знамо поуздано да се злато и сребро мерило на литре дељене онако како горе наведох. Напротив у средњем је веку у Европи обичан појав да се новчана литра разликује по разделењу своме од литре за друге златне и сребрне ствари или и за неизрађен драги метал. Тако се нпр. знаде да се новчана литра у Француској тако названа Poids de Marc делила се у 8 унција, унција у 8 gros, овај у 3 динара (denier), динар у 24

[1] Галиоч. I, §. 455.

грана; а марка којом се чисто сребро мерило делило се у 12 динара, овај сваки у 24 грана, цела марка у 288 грана.[1] Врло пада у очи како ово последње поделеље савршено одговара литри којом се у нас сребро мерило.

У нашим споменицима ћирилицом писаним нисам могао наћи места који би на сигурно показивали колико се кад и каквих новаца из једне литре ковало. У споменицима латиницом писаним већ се налази и тога, а нарочито нам ту врло добро долазе они документи што их је г. Пуцић штампао као додатак к II делу споменика из архива дубров. Него и ови нам тек од половине XIV-ога века дају доста сигурних података.

У документу једном од 1337 наређује се да се у Дубровнику од литре сребра чистоће $^{11}/_{12}$ кује 14 пер., што другим речма значи 168 динара великих. Како из опште историје цене драгога метала знамо цена је сребру још од XII-ога века почела да расте.[2] Сребро је то јест у XII-оме веку било сразмерно јевтиније но у XIII-оме, у овоме опет нешто јевтиније но у XIV-оме. Ослањајући се на овај *општи* факт историје новчане цене ми би могли казати да су у XII-ом па и у XIII-оме веку главни земаљски новци били крупнији но у XIV-оме. А ова се претпоставка потврђује и самим податцима наше збирке старих народних новаца, јер заиста најстарији српски, а тако и мљетачки и дубровачки новци, тежи су но новци исте врсте из XIV-ога века. Почем су велики динари (Grossi) с почетка XIII-ога века тежи били но они из треће десетине XIV-ога и почем је у свако доба 12 динара ишло у пер-

[1] K. D. Hüllman, Handels Geschichte der Griechen, Bonn, 1839, стр.

[2] Ромер I, §. 142, пр. 1.

пер, то је очевидно да се у XIII-оме веку из једне литре сребра мање великих динара или мање перпера ковало но у трећој десетини XIV-ога. У овој последњој како споменух ковало се из литре 14 перпера,[1] у ономе веку пре тога морало је дакле ићи мање од 14. Колико? то нам може решити само практично мерење новаца из тога доба. Ја сам већ наводио како су најстарији српски новци (из треће десетине XIII века) тешки у средњу руку 2 грама, што значи да је 144 комада ишло у литру (почем ова има 288 грама). А како се 12 динара рачунало у перперу, то је онда очевидно да се у почетку кованја српског новца или у 3-ћој десетини XIII-ога века ковало 12 перпера из литре. Податке које о размеру новчаноме имамо, можемо свести у ову таблицу:

од 1230 ковало се 12 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $2\cdot_{00}$ грама

од 1337[2] ковало се 14 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{71}$ грама

од 1350[3] ковало се 16 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{50}$ грама

од 1370[4] ковало се 18 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{33}$ грама

од 1372[5] ковало се 19 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{26}$ грама

од 1425[6] ковало се 21 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{14}$ грама

---

[1] Пуцић, II, 172.
[2] Пуцић, II, 172.
[3] Acta Arch. Ven. I, 130.
[4] Пуцић, II, 173.
[5] Пуцић, II, 173.
[6] Пуцић, II, 174.

од 1425(?) ковало се 22 перпера од литре, према чему тежина 1 великог динара = $1\cdot_{09}$ грама.

Према овој таблици ставићу овде и тежине неких српских новаца које сам у народноме музеју мерио:

4 новца сребрна из I-ве половине XIII-ога века тешки,

сред. тежина

$2\cdot_{04}$, $2\cdot_{02}$, $1\cdot_{98}$, $1\cdot_{96} = 2\cdot_{00}$ грама

2 новца сребрна о којима мислим да су из II-ге половине XIII-ог или из I-ве XIV-ог века тешки су били

сред. тежина

$1\cdot_{72}$, $1\cdot_{78} = 1\cdot_{75}$ грама

4 новца сребрна Душанова (цар на коњу) скупа су тешки

сред. тежина

$5\cdot_{39}$ гр. $= 1\cdot_{35}$ грама

9 сребрних новаца Душанових (срп. натпис) скупа су тешки

сред. тежина

$11\cdot_{08} = 1\cdot_{23}$ грама

сред. тежина

1 најкрупнији новац Ђурђа Бранковића $= 1\cdot_{20}$ грама.

Ја мислим да ће свакоме пасти у очи како се ова таблица врло добро подудара с оном напред изложеном, а по томе да је јасно да је новчана стопа у српскоме краљевству била она иста која и на приморју, а ова је опет била она иста која и у Мљетцима.

Од о:ога крупнога динара био је и један мањи сребрни новац — да ли пре половине XIV-ога века не знам али за цело у другој половини тога века. То су они тако названи *мезалини* од којих је ишло два у један крупни динар, или како се по споменицима латиницом писаним као и у Мљетцима звао — *гросус*. Како је крупни динар у другој половини четрнајстога века тежио најпре $1\cdot_{33}$, а пред крај $1\cdot_{16}$ грама то је према томе на сву прилику и тежина мезалина морала износити $0\cdot_{66}$ и после $0\cdot_{63}$ грама.

С почетком XV-ога века мезалини морали су бити те-

шки 0·57 гр. У нашем народном музеју има дубровачких динара којима је тежина 0·54 грама; разлика између њих и оне тежине коју су мезалини с почетка XIV-ога века требали да имају тако је мала, да по моме мишлењу слободно можемо ове сребрне новце држати за мезалине.

По мљетачким споменицима 1 мезалин је вредио 16 пикола. По дубровачком латиницом писаним у крупни је динар (гросус) ишло 30 фолара, следователно у 1 мезалин 15 фолара.[1] Него ваља ми приметити, да је ово што по дубровачком споменику наведох, од год 1337, а оно по мљетачкоме од год. 1345. Кроз осам година за цело се курс могао изменити тако, да је у место 15 фонара ишло њих 16 у крупни динар или гросус.

По мљетачким споменицима, а нарочито по CCLVII у II св. Acta Archivi Ven., види се да се мезалин делио у два солда или управо да се крупни динар (гросус) делио у 4 солда. Могућно је да је у солдо некада ишло 12 малих динара како мисли Галичиолија,[2] али у ономе документу сасвим се јасно каже да је у крупни динар ишло 4 солда, а зна се да је њ ишло 32 малих динара, отуда сљедује да је у солдо ишло у почетку XV-ога века 8 малих динара, а ово се потврђује оним местом у истоме документу у коме се каже да „угарски солиди не вреде 8 динара а промећу се за један солдо“, што се за цело може тако тумачити да један солдо *треба* да има 8 динара. Даље се из истога документа види да су од 1410 година солди били новац од биљона и то од смесе у којој на 12 делова долази 3 дела сребра а 9 делова бакра. Тежина им је била 0·57 грама, почем је утврђено било да их иде

[1] Пуцић, II, 172.
[2] I, §. 526.

42 комада на унчу. По томе у једном солду било је чистога сребра $0^{\cdot}_{193}$ грама а бакра $0^{\cdot}_{372}$ грама. Четири солда као еквиваленат једнога крупног динара у почетку XV-ог века имали су дакле у себи чистога сребра $0^{\cdot}_{792}$ грама. Кад узмемо у поглед да је чистоћа крупнога сребрног новца била $^{11}/_{12}$[1] и кад се сетимо да је тежина 1 крупног динара у другој десетини XV-ога века били $1^{\cdot}_{14}$ грама, онда по свима овим податцима рачуном излази да је ситан биљонски новац на приморју (а на сву прилику и по осталим суседним српским земљама) текао по номиналној вредности која је с 20% била виша од праве унутрашње.

По свему што сам овде изложио мислим да сасвим поуздано могу казати да се новчана система, која је за времена самосталног живота српске државе у средњем веку, владала у северозападноме крају банканскога полуострва, делила овако:

1 литра сребра ковала се најпре у 12, за тим у 14, 16, 18, 19, 21, 22 перпере а ове се измене учинише у времену од почетка XIII до половине XV-ога века;

1 перпер делио се свагда у 12 крупних динара или гроса;

1 крупни динар од год. 1332 (ако не и пре?) делио се у две полутине (2 мезалина);

1 полутина или мезалин делио се у 2 солда;

1 солдо вредио је 8 малих динара;

1 крупан динар имао је дакле 4 солда или 32 малих динара.

---

[1] Пуцић II, 172, у документу од 1337 стоји да се новци кују од смесе „quod in quibuscumque unciis XI, de argento fin o debeat poni et infundi una uncia de rame“ итд.

Изузимајући перперу која је била рачунски новац, и изузимајући мале динаре о којима мислим да су били од бакра, сви су остали овде наведени новци били заиста прави ковани новци сребрни. За мале динаре мислим да су од бакра за то што почем их је 32 ишло у динар крупан, да су од сребра били морали би прекомерно сићушни бити тако да већ не би ни могла служити практичној потреби обрта. После у једноме документу дубровачкоме стоји да се у гросус (крупан динар) рачунало 30 фолара, а за фоларе се знаде да су били новац од бакра.[1]

Него ко би помислио да ће сад сваки документат из XIII и XIV века где се о новцима говори, моћи по овој напред изложеној шеми разумети, тај би за цело врло брзо дошао у незгоду нарочито при разбирању мљетачких споменика који се и нас тичу. У Мљетачкој и у приморју осим ове напред изложене системе постојала је и још једна друга, постојала је тако да кажем уз систему чаршијскога течаја још и једна друга званична система пореског течаја. Што су већина оних докумената који су у Мљетачкој архиви а тичу се историје јужних Словена, из званичнога извора, то се по правилу у њима новац рачуна по званичноме течају, па нам с тога ваља и овај проучити. При овој студији од највеће нам је услуге документат: разрачуњавање дубровачког кнеза Марка Дандула с Мљецима због плате која му је требала припасти док је као кнез дејствовао.[2] Рачун је од 18 Јула 1303, а он је важан споменик како за проучавање новчане системе ондашње тако и да се добије ближега знања како се у почетку XIV

[1] Cibrario, II, прим. 2; „follaros factor de pretiis de rame итд." у документу од 1294, Пуцић, II, 169.

[2] Вид. J. Шафарика. Acta Archivi Veneti, II, 500.

века виши интелигентни рад у Дубровнику плаћао, а после је он и сведочанство како је рано у Дубровнику била развијена вештина рачуноводства. Да би се ово последње видело ја ћу овде у преводу навести тај рачун и то стављајући на леву страну оно што се напред а на десну оно што се у оригиналу доле наводи. А наводим га овако још и за то да се види с како маленом изменом у форми рачун дубровачког кнеза из почетка XIV-ога века узима на се облик модерног биланца из XIX-ога века.

Ratio questionis domini Marci Dandulo quandam comitis Ragusii pro utraque paste.

	перп. гр.		перп. гр
„Поменути властелин Марко Дандуло ваља да прими за другу годину 1000 либара у грошевима (libras ad grossos) што чини перпера.....	766—	Примио је поменути властелин Марко Дандуло за другу годину из руке Марина Бусиња ондашњ. коморника...	30—
Даље треба да прими за апгагија за другу годину ...	160—	Од истога Марина у Царинарници..	152—
Даље треба да прими за писара свога за другу годину	10—	Даље из руку Урсата Жерева	500—
	936—	Даље за жито које прими од општине.....	18—
		Даље из руку Маврентија Менце	23 3
			723 3
		Остаје општ. дубр. дужна властелину Марку Дандулу..	212 9
перпера	936—	перпера	936—

После се још казује како је Дандуло примио од општине „libras grossorum venetorum XVII et gr. VIII“. Кад се од ове суме одбије сума коју му је општина дуговала, излази да је Дандуло дужан општини још 131 перперу и 3 гроса.

Из овога се рачуна јасно види да је у почетку XIV-ога века у Мљецима и у Приморју ишло 12 гроса у 1 пер-

перу и да је 20 перпера ишло у једну либру мљетачких гроса, јер се ту према суми од 212 перпера и 9 гроса коју је Дандуло имао да прими, и према суми од 131 перпере и 3 гроса коју је после остао дужан, ставља као равновредност 17 либара гроса мљетачких и 4 перпере.[1]

Кад сад к овоме што из овога рачуна знамо додамо оно што у настављању, које је у 1301 издато Мати Пуцићу поклисару града Трогира, стоји да Трогир ваља да плати Мљетцима „libras III milia denariorum ad rationem de XXXII denariis pro grosso“[2] — онда слободно можемо казати да се у почетку XIV-ога века у Мљецима и на далматскоме приморју новац делио још и овако:

1 либра гроса мљетачких[3] 20 перпера;
1 перпер „ „ 12 гроса;
1 грос „ „ 32 динара.

---

[1] Да би се ово рачунање на либре могло разумети треба да се зна да су се новци у првој половини средњега века заиста на вагу мерили. Нарочито се за византијску царевину знаде да је се све злато, било да је ковано као новац или иначе, на вази мерило и по тежини у саобраћај уводило. С тога су и слате у веће вароши exagia solidi, тј. тачне, влашћу одостоверене и од стране власти при контроловању тачнога мерења злата и новаца у саобраћају, примењиване мере. Momsen, Gesch. des röm. Münzwesens, 835. Но баш с тога што су новци у саобраћају на меру давани, могао се обрт сачувати да у хаос не падне поред свију толиких разних новаца, и поред свега тога, што новци од једне сорте и једног истог времена нису увек сасвим једнаке тежине. Одступање тежине појединих екземплара од извесне врсте новаца, има се приписати неразвијености новчарске технике, а после и овој установи средњег века — мерењу новаца у саобраћају.

[2] Acta Archivi Veneti, II. 605.

[3] „Libra denariorum venetorum“ спомиње се у италијанским споменицима још с почетком XII-ог века, вид. Мураторија Antiquit. Ital. II, 782. У редноме италијанскоме споменику из половине X века стоји: „Argentum per denarios bonos libras

С овим се потпуно слаже што Галичиолија (I. §. 497) вели да се „Lire grosse d' Imprestidi“ делила у 20 солда, солдо у 12 гроса а грос у 32 малих динара (пикола).

С овим се слаже и оно што ми је г. др. J. Шафарик саопштио да је по мишлењу г. С. Романинија перпера један двадесети део једне либре гроса (libra grossorum).

Почем је сасвим извесно да је у другој половини XIII и у првој половини XIV-ог века две перпере ишло у дукат, то је онда очевидно да је и либра гроса (libra grossorum) вредила 10 дуката. Ово потврђује и Галичиолија (II, §. 497), који наводи и један документат од 1502 из кога се види да је се и тада једна либра гросорум рачунала у десет дуката.

Овде ћу да обратим пажњу читалаца на неке знакове који иду у доказ да је перпера заиста рачунски новац. Ја сам напред споменуо како се знаде да је на западу од Европе (узимајући ту и Италију) солид био новац рачунски. Сад из оних мало напред наведених примера пада у очи како солид као $\frac{1}{20}$ једне либре гроса савршено одговара нашем перперу која је такође $\frac{1}{20}$ либре гроса. Галичиолија на једноме месту (II, §. 497) вели: „Un soldo de' grossi d' Imprestidi vaglia mezzo Ducato“, а то се исто знаде и за перперу. На послетку међу записима који су уз горе поменути рачун као документи поднесени, на једноме стоји: „Item pp (iperperi) XV et grossi IX; item pp XV pro presentis“ (Acta Arch. Ven. II, 603), а на другоме где стоји шта треба да прими, стоји: „Item soldi XV et grossi IX; item solqi XV pro presentis“ (стр. 603). Ми-

sexaginta, habentes ducenti quadraginta denarrii libra, (Antiq. Ital. II, 778). Дакле либра има 240 динара тј. 20 солида по 12 динара.

слим да се по овоме слободно казати може да су перпере биле на истоку то исто што и солиди на западу.

Либре гроса и саме су уображени рачунски новац, представљајући крупнију или управо најкрупнију рачунску целину од 20 перпера сребрнога новца или 10 дуката у златноме новцу. По томе што је то крупан новац он се нарочито примењивао у рачунима трговачким и у међународноме трговачком саобраћају. Отуда, и после као што напред поменух почем су званични органи на њих рачунали, и долази то, што по споменицима мљетачке архиве налазимо нарочито у XIII и XIV-оме веку да се вредности обично рачунају на ове либре гроса. Сад нам је могућно да свако такво место у овим споменицима разумемо по количини метала драгог ако не и по правој вредности, по правоме значају те количине новца у оно доба. Тако нпр. кад читамо да је краљ Дечански (1336) изнео из Мљетака оружја за „librarum XXX, grossorum,[1] то ваља да разумемо да је то вредност од 300 дуката мљетачких или 7200 великих динара.

Важан би податак био за нашу историју па и за историју економних прилика у Европи кад би знали како је стојала вредност сребра према вредности злата у Србији за времена српског краљевства. Слободно унапред можемо казати да однošај овај није могао бити много друкчији но што је био онај у Италији. Ово мислим за то, што природа самога драгога метала (његова односно лака преносљивост) доноси собом те се разлике у вредностима драгога метала на блиским трговима изравњавају, даље за то што се знаде да је у средњем веку новчани трг мљетачки имао пресудна утицаја на приморје, нарочито на Дубровник, а

[1] Acta Arch. Ven. I, 20.

овај као главни трг за наше производе и нарочито с краја XIV века као први банкер краљевсва српског, имао је за цело пресудна утицаја на цену драгог метала и на однoшај вредности сребра к вредности злата. А из XIV-ога века већ имамо и писмених сведочанства де се у унутрашњости Србије водио рачун о новчаноме течају у Дубровнику[1] и према њему удешавало примање и издавање.

Однoшај овај лако је пронаћи кад знамо тежину и чистоћу неког златног новца, за тим тежину и чистоћу неког сребрног новца и после колико је овога ишло у онај.

Златни новци — колико до сада знамо — нису се ковали у Србији. Мљетачки је дукат освојио себи у средњем веку светски трг, па се с краја XIV-ога века појављује у велико по српским земљама. Дукате је мљетачке почео ковати Јован Дандуло у год. 1284. Утврђено је било законом[2] да се из једне литре кују 67 комада те је тако на сваки дукат долазило по 67 грана мљетачких, или толико је требало да дође, а има их и по 68 па и по 69 грана тешких.[3] На крају XIII-ога и у почетку XIV-ога века крупни динари имали су тежину од своја два грама или 30 грана мљетачки. У исто је време кад је изашао закон да се цекини кују, утврђено било да им је вредност у сребру 18 гроша.[4] Кад узмемо даље у поглед да се мљетачки златан новац ковао у чистоћи од $^{23}/_{24}$ карата,[5] а сребрн од $^{11}/_{12}$, онда излази да су 594 мљетачки грана чистога

---

[1] Mon. Serb.

[2] Галичиолија I, §. 464.

[3] Галич. на истом месту.

[4] Галичиолија I, §. 464. у домументу од 1283 стоји: accipiendo duorum pro illo pretio, quod potit dari moneta per decem et octo grossos.

[5] Cibrarin II. стр. 178.

сребра били равновредност к 64 мљ. грана чистога злата, а отуда излази да је вредност злата к вредности сребра стојала као 1: 928 на крају XIII и у почетку XIV. века.

У Дубровнику се у год. 1387 утврђује да у дукат иду две перпере у доброме новцу,[1] а исте је године изашао и закон да се од литре сребра кују 14 перпера, а сваки дукат да вреди 24 гроса. (Пуцић II, 112) Галиоч. I, §. 524). По овоме је размеру на један крупни динар долазило $27._{3}$ грана мљетачка а чистога сребра $25._{025}$ грана. Па почем је 24 оваквих долара (дакле маса сребра од $600._{6}$ грана мљ.) ишла у један дукат (дакле у 64 мљ. гр. чистога злата) то је онда очевидно одношај вредности злата к вредности сребра стојао као 1: $9._{36}$.

Пред крај XIV-ога века као што смо видели ковало се из литре сребра 18 и 19 перпера. На један је крупан динар по томе долазило мљетачких грана $21._{33}$. Из год. 1395 имамо сведочанство да је 30 гроша ($586._{56}$ гр. мљ. чистога сребра) ишло у дукат.[2] По овоме је одношај ове две вредности био у то време 1 : 9.

У трећој десетини XV-ога века ковало се у Дубровнику 22 перпере из литре, што значи да су се ковали динари тешки само $17._{5}$ гр. мљ. Колико је оваких динара у то доба ишло у дукат то не знамо за цело, али како знамо да је пре тога ишло 30 динара, и како у документу једном д 1451 стоји да није слободно давати и примати више

[1] У једноме документу од 1332 (Пуцић II, 172) стоји да се флорин прима за два *солида* старога новца. Зна се да је цекин мљетачки био једнак по вредности са златним флорином, па кад се за један новац од исте вредности на једном месту каже да вреди два солида а на другоме две перпере, онда је то опет један знак да су перпере и солиди једно исто, рачунски израз за целину од 12 крупних динара или гроша.

[2] Пуцић II, 175.

од 3 перпера (дакле 36 кр. динара) у дукат а одмах друге (1452) године ова се забрана укида: то мислим да слободно можемо узети да је у оно доба у дукат ишло 36 крупних динара. Ових 36 динара искованих по размеру 22 перпере из литре, представљају масу чистога сребра од 669 гр. мљ., и по томе је однoшај вредности злата к вредности сребра као 1 : $10._4$.

У оном документу којим царица Мара год. 1470 признаје да је примила од Дубровника стари докодак стонски у 500 перпера дубровачких, она још додаје: „и прѣдадоше ѹ тєхь пєть сьть перпєрь динар дѹбровачкихь сто чєтирн десєть и сєдмь дѹкать; а тада бѣше дѹкать ѹ Дѹбровникѣ по мл. динарь“. (Mon. Serb. 514).[1] На жалост по споменицима нашим не налазим да се где каже по коме су се размеру ковали динари у то доба. Ако узмемо за основу тежину најкрупнијега новца Ђурђа Смедеревца (тежина око 1 грама франц. по моме мерењу) и ако узмемо да је 41 динар овакога новца ишло у дукат, онда имамо однoшај сребра к злату као $11._{43}$: 1.

Ради лакшега прегледа ставићемо ове резултате о однoшају вредности сребрак вредности злата у таблицу:

На крају XIII-ога века	тежина 1 кр. динара 36 гр. мљ., однoшај вредности злата к сребру			$1 : 9._{26}$
Године 1337	теж.	$27._3$	одн.	$1 : 9._{36}$
Пред крај XIV . . .		$21._{33}$ . . .		1 : 9
У првој половини XV .		$17._5$ . . .		$1 : 10._4$
Год. 1470 .	1 грама фр. (16 гр. мљ.)			$1 : 11._{43}$.

Из овога прегледа види се одмах да је сребро од половине XIII-ога века све скупље постајало према злату, и

[1] И у Галиочелија има једна белешка од 1472 по којој је тада у Мљецима дукат вредио 124 солда што — по 3 солда у крупни динар — чини $41._3$ динара. Гал. I, 473.

ово подизање цене његове траје све до почетка XV-ога века, траје управо кроз целу периоду српскога краљевства. Овај је факт врло важан у многоме погледу. Он нам тек објашњава како су заиста велику важност имали сребрни рудници српски, он нам тек даје да потпуно разумемо ону ревност Дубровчана којом гледаше да закупљују руднике у српскоме краљевству. Висока цена сребра даље доносивала је собом те су се и сиромашније руде сребрне могле с коришћу експлоатирати, и тек та висока цена учинила је те се ова грана индустрије у српској земљи рано развила. Без сваке сумње ова висока и све једнако све виша цена сребра заједно с проналаском сребрних руда у Србији био је један извор за моћ, силу и утицај српских краљева у оидашњем сувременоме свету. Даље се податци ове таблице сасвим добро подударају с оним што знамо о покретању цене драгога метала у осталих ондашњих држава. Зна се т. ј. да је сребро од XII-ога века заиста поскупљавало све до открића Америке или управо до проналаска сребрних руда у Перуханској и Мехици. Ово поскупљивање и јесте један од оних узрока што се мало не у свију држава европских све ситнији и ситнији главни новац сребрни ковао,[1] факт који се и у нашем државном газдинству извршио као што сведочи опадање тежине крупнога динара. Даље је очевидно да се у нашим крајевима с почетком XV-ога века вредност злату подиже а сребру

[1] Тако је и у Енглеској сребрни пени најпре тежак био у XIII. веку $22^1/_2$ грана, у XIV-оме спуштио се најпре на 20 а после и на 18 грана. Macleod I, 151. Угарски новци из XI. века имају у пречнику око 14 милиметара, у XIII. веку 10 милим.; но у половини XIV-ога века под Карлом Робертом појављују се крупнији сребни новци, мало нешто мањи од пражких грошева (Grossi Pragenses), који су с туронским грошевима (Grossi Turonenses) били управо најкрупнији новац XIV. века.

сразмерно обара. Овај појав значи да се злато јаче тражило. Злато се јаче тражи кад народ пређе већ на неки виши ступањ развитка, кад већ у земљи имају нагомилани повећи капитали и кад се у народу створио имућан један ред људи који имају луксузне потребе сјајности. Други је један узрок великој и општој тражњи злата — веровање да криза долази. Новчана паника није модерна болест која само трговачки свет може да обузме. Она је болест која обузимље увек читаве редове друштвене, редове који имају шта да изгубе, осећају опасности да изгубе што имају, а нису ради да губе. Битка Косовска и цело понашање Турака после тога сасвим су ствари таке природе да су могли побудити имућни ред друштва да велики део своје имућности претвори у најсигурнији и највреднији облик ђезин — у златан новац. Која су од ова два момента дејствовала те је с почетком XV-ога века у северозападноме крају балканскога полуострва злато пошло у висину ценом својом?! Ја мислим да су дејствовали и један и други.

На послетку навешћу и то да се податци горње таблице нарочито за одношај вредности у XV-оме веку врло добро подударају с податцима које о томе имамо што се тиче запада од Европе. Ради сравњења навешћу податке које Хибнер[1] наводи на западну Европу (Шпанију, Француску) у XV-оме веку према мојим податцима о томе одношају у нашем крају:

	По горњ. таблици.	По Хибнеру.
У првој половини XV. века код нас	1 : 10.$_4$	на западу 1 : 10.$_7$

[1] Ueber die Banken, I, 44.

	По горњ. таблици.	По Хибнеру.
У другој половини XV. века код нас	1 : 11.$_{42}$,	на западу 1 : 11.$_{6}$.[1]

Напред изложена таблица прилично се добро подудара и с рачуном Хилмановим[2] по коме је вредност злата према вредности сребра стојали од половине XIII. до половине XVI. века као 1 : 11½. Но у појединим годинама било је јаког о ступања од овог одношаја. Пагнини (Della Decima, I, страна 117) наводи примере кад је тај одношај био 1 : 14½ па и 1 : 16.

Ваљало би овде рећи коју и што се тиче тако названога ковничкога права или права ковања новаца и после што о политици новаца. На жалост ја сам за сада врло сиромашан материјалом за решење ових питања.

Све што бих по општим знацима, који овде онде по нашим споменицима и у целој нашој историји растурени леже, рећи могао то је: да је ово право ковања новаца у нашем старом краљевству српском много рационалније уређено било но у многим западним државама осим можда само једне Енглеске у којој је право ковања новаца одмах још с XII. века задржано као искључно право државе тако да ако је која приватна личност и ковала новац, чинила је то са печатом и жигом краљевога новца.[3] И у многим другим европским државама ковање је новаца проглашено као

---

[1] У Немачкој је још у почетку XVI-ог века (1524) одношај овај стојао као 1 : 11.$_{3}$, у Холандској год. 1589 1 : 11$_{6}$; у Пољској је још у 1356 злато према сребру стојало као 1 : 12 (Рошер I, 281). У Италији је овај одношај од 1 : 12 утврђен 1579 а у Мљецима тек 1593 године. Галичиолија I, §. 477 —

[2] Finanz-Geschichte des Mittelalters, I, 436.

[3] Hallam I, 270, Cibrario II, 199.

право владаочево. Али су западни владаоци сматрали ово своје „краљевско“ (регално) право не само као извор за кратковидне а тобож лукративне шпекулације, него и као једно од оних добара којима су своје љубимце обасипати могли. Поред тога што се ковање новаца сматра као краљево право, тамо налазимо још силесију појединих властела и духовних достојанственика, цркава и монастира и појединих општина, којима је краљ дао повластицу да кују новце. Овако је стање ствари дало прилике многим злоупотребама, осим што је и по себи множина разноструких новаца велика незгода за економни развитак.[1]

У нас нема тога хаоса за време владе Немањића. До смрти Душанове налазимо у Србији само динаре краљеве и цареве и понеких општина; после његове смрти почињу се појављивати новци великих моћних властела који међу тим нису владаоци. Тако имамо новац Дејанов, новац Вука Бранковића, новац Хрвојев. Појава ових приватних новаца један је од знакова слабости централне краљевске власти и предходница пада српске самосталности. Ја не наводим у ред оних приватних новаца новац Марка Краљевића за то што на њему пише „Краљ“ Марко, што га је он ковао не као властелин већ као краљ претенденат. У осталом рекао бих да ковање новаца у старом српском краљевству заиста није била краљевска прерогатива, јер многи од оних за које споменух да су ковали новце нису за цело ни полагали права на такав положај. Кад видимо и у рукама појединих властела право ковања новаца, ми не треба да заборавимо да је то право и у рукама самих владалаца често бивало само средство за шпекулацију. А

[1] Види за све ово Cibrario II, 199.

да је шпр. Хрвоја својим новцем заиста на добит шпекулисао то се види из документа у Acta Archivi Ven. II, стр. 243 у коме мљетачка влада потврђује да се Хрвојеви крупни динари протурују по вредности мљетачкога а толике вредности у себи немају.

И појав новаца појединих општина (которски новци, даље новци на којима пише: Призрен, Ново Брдо, Скопље, Скадар, Смедерево) ваљало би с пажљивошћу и обазривошћу проучити. Да ли то значи да су заиста ове вароши имале као самосталне општине право да кују новац? Мени се чини да се ово само за Котор потврдити може, за остала места не. Што је на новцу неком написано име Смедерева, то не значи, или за цело *не мора нужним начином* значити да је тај новац ковала општина смедеревска као автономна политична личност, већ просто како ја мислим значи да је Ђурђе Бранковић овај новац у Смедереву ковао. Ово се исто може рећи и за остале новце с именима разних вароши,[1] осим которских.

Него ако у нас није било хаоса слободе ковања новаца, није било ни правога државног монопола. Ковање је новаца пре свега с техничне стране гледано посао нарочите вештачке индустрије. Па се заиста у српском старом краљевству то и оставља под извесним неким условима при-

[1] Овде ћу споменути како је још у старо доба у овим нашим крајевима било места која су као самосталне општине новце ковали. Дирахион (Драч) и Аполонија (Авлона) још су у најстарије време познати што се у њима ковао новац који је јако налик био на персијски сребрни. Momsen Römische Geschichte I, 64, Brandis I, 147. За времена прве римске републике ковали су се новци у Аполонији и у Епидамну (Дубровнику). Момзен I, 844. А као да су се ковали и у Виминацијуму. Rinks de veteris Numismatis Car. XVIII, 143. — Ја ово наводим само као један — како ми се чини доста важан знак да су сребрни рудници у северозападној страни балк. полуострва морали бити још врло рано пронађени и експлоатирани.

ватној индустрији, као што је то случај данас у сев. Америци. У српском су краљевству новце ковали приватни златари и на разним местима, али закон Душанов додаје: **Ако се нађе ѕлатарь оу градоу кове динаре без воле цареве да се ѕлатар иждеже а градь да плати глобу што реуе царь.** (Зак. 49). Готово није ни нужде да нарочито излажемо побуде овоме закону Душановом. Сребрни и златан новац ма да изгледа испод калупа златаревог као и свака друга медаљица или ма који други накит, опет он није то што и прост накит. Новац има да врши неку *јавну* дужност; он нужним начином постаје, тако да кажем *државна* установа. Нигде није потреба државне контроле очевиднија него баш при ковању новаца а још нарочито онда кад се оно преда приватној индустрији. У средњем веку заиста и није било могућно осигурати овај јавни интерес друкчије но одредивши извесна места где ће се ова индустрија радити, заплашивши раденика страховитошћу казни од злоупотребе, и доведавши сву околину раденикову у нужду да се интересује и да бди да раденик злоупотребу не учини. У Германији је од Карла великог па на даље био закон да се новци могу ковати само на владаочевом двору; под Лудвиком смиреним дозвољавало се само на једноме месту у држави да се кује.[1] Од времена Анастасија I. златни новци византијски ковали су се искључно у Цариграду.[2] У опште су закони који се тичу прављења лажних новаца у свима земљама врло строги.[3] Него

[1] Hüllman Finanzgeschichte des Mittealters I, 54.
[2] Sabatier I, 39.
[3] У Италији за време Лонгобарда закон краља Лотара: Si quis sine jussione regis aurum signaverit, aut monetam confinxerit manus ejus incidatur.« Muratori, Antiquit. Italical, II, 824. У самој Енглеској тако рећи до наших дана прављење лажних новаца казнило се смрћу.

поред све строгости Душановог закона лажних је новаца по нашим крајевима било доста. То показује и оне онолике и онаке честе мере што су се у Дубровнику противу њих предузимале. (Види Пуцић II, Дубровачки закони о новцима). Као што је обично, најчешће су се фалзификовали ситнији новци, па међу дубровачким документима најчешће и налазимо да се говори о лажним фоларима (de falsis follaris). Али су се и крупни динари правили лажни. (Пуцић II, 169, 170, 172). Из наших се споменика види да је баш нарочито XIV век био обилат лажним новцима. Вид. осим Пуцића још и у Acta Arch. Veneti документ под CXXIV у коме се бан Твртко обећава да ће Мљечићима дати накнаду због неких лажних новаца.

И о политици новаца за сада мало што знамо казати. Здрава политика новаца мора ићи на то да у новцу заиста даде онолике праве металне вредности, колико на њему пише да вреди или колико се у закону о њему каже да вреди. Али се ово просто начело није свагда у практичноме животу изводило. Историја је пуна примера како су владаоци ковали новац с мање драгога метала по количини или с лошијим по чистоћи а народу га наметали по вредности оној коју је имао кад је и по количини и по чистоћи пуноважан био. Мало да се неће у историји свакога народа наћи примери овако наопачке политике. Да ли су се њоме и српски краљеви служили? К изучавању овога питања приступамо са злом слутњом кад се само сетимо о коме је времену реч и међ каквим је суседима српско краљевство било. У Византији је српско краљевство све саме зле примере могло наћи. Зонарас и Кедрен пребацују Нићифору Фоки (963—969) да је смањио тежину новца. (Sabatier I, 57, Momsen Gesch. d. Röm. Münzwes.

780). За Мануила Комнена (1143—1181) Нићета (I, гл. 5) вели да је дао ковати новце од лошега сребра, „да би преварио крсташе који кроз његову земљу пролажаху.“ За Исака Анђела (1185—1195) исти Нићета вели да је навалице кварио новац, нашавши у томе једно средство за добит (књ. III, 7). Исто је тако радио и брат његов Алексије Анђеловић (1195—1208). Јован Дука Ватацес ковао је (1222—1255) дукате са 16 карата злата а 8 кар. примесе (у место $^{23}/_{24}$) по сведочанству Пахимерову, а Михаило Палеолог (1261—1266) ковао их је само с 9 карата злата а остало 15 кар. примесе. И у Угарској као да је у XII. и XIII-ом веку била на дневноме реду „финанцијска операција“ да се кују лоши новци, за њих да се покупе бољи стари па онда и сами да се на крају године измену за још лошије. Државна је каса или како се онда говорило „краљева комора“ примајући већу количину драгога метала за мању имала добити, па редован доходак од ове финанцијске али заиста неекономне операције и јесте оно што се у историји Угарске зове „Lucrum Cameræ.[1] Иначе по нумизматичним збиркама имају сведочанства како је под Сигисмундом с крајем XIV. и почетком XV-ог века кован новац од веома лошег сребра.[2]

Од сувремених владалаца на западу од Европе француски краљ Филип леши (1314) стекао је као неку славу кварећи новац и наметајући га народу по течају који је пуноважан имао.

---

[1] Да се старији новац измењивао све за лошији томе је сведочанство и то што тек Андрија III. на сабору у Пешти 1298 издаје закон да ковање лошега новца и добит коморина отуда престане. Chorvat, Geschichte von Ungarn, I, 155.

[2] Вид. Appel, Repertitorium zur Münzkunde des Mittellalters, III, стр. 863 и даље.

За Италију и Мљетке ја немам за сад позитивних података осим што се на пр. зна за сицилијанског краља Рогера у XII-оме веку да је веома рђаве новце ковао, о којима савременик Фалко Беневентанус вели: „De quibus horribilibus monetis totus italicus populus paupertati et miseriæ positus est et oppressus“. Mader, Beiträge V, 37. Али ко претура по њиховим историјским документима, томе ће за цело пасти у очи како се често, нарочито у XV. и XV-ом веку уз количину новца казује још и изреком какав је по тежини — parvi ponderis, слабе тежине, и boni ponderis добре тежине.[1] А и у српским споменицима дубровачким има места где се говори о добрима и злима динарима: „и динарь дубровачиѣхь добрѣхь 1731 перьперь и динарь дубровачиѣхь злѣхь перперь“. (П. II, 50). Наравно могућно је да се злим динарима зову они који су употребом истрвени, излизани, или још и избушени исечени и т. д., а добрима они који су, како ми данас кажемо, здрави. Али је у исто време отворено слободно поље претпоставци да је било хотимице искованих лаких динара.

По свему овом не треба ни мало да будемо изненађени ако се једнога дана нађу документи који ће посведочавати да су и српски краљеви ради тобожње непосредне добити за касу своју кварили новац навалице.

Има још и више ситнијих питања која су скопчана с новчарством старога српског краљевства. Од њих ја ћу овде само једно за сада претрести.

Да су наши стари новци мљетачкога типа то је већ

---

[1] Cibrario, II, 201 и после у таблицама цене добара II, 272 и т. д. И у Дубровачким споменицима латински писаним казује се по неки пут уз новац и да је „justi ponderis“ (Пуцић II, 171) а често се ишту вредности in bonis follaris (Пуцић II, 172 и даљ).

опште познато.[1] Је ли ово тек случајно дошло, или је било хотимична циљ новчарске политике? Је ли то појав који осудити или одобрити ваља? То су питања која се овде на првоме месту намећу.

Ја држим да је мљетачки тип наших старих новаца дошао не случајно или поводом какве мале и незнатне прилике, већ услед прилика које су нужним начином дошле од одношаја народа српског према Мљетцима. Заиста златари мљетачки у XII-оме и у почетку XIII века нису ни мало славнији били од златара цариградских, те да кажемо да је њихова већа чувеност претегла вагу на њихову страну. Нити се може узети да је српске владаоце руководила једина жеља да подражавају, јер у томе случају пре би се окренули да у новчарству подражавају византијској царевини (као што су то у толиким другим приликама чинили). Али као што сам имао већ једном прилику да разлажем, у првој периоди средњега века центрум српског државног живота пригибао се некако јаче к приморју. На приморју је била линија на којој се Србија дотицала ондашње највише светске цивилизације. Саобраћај приморја (које је у XII-оме веку сасвим потпало под утицај мљетачки) са земљама иза њега морао је сразмерно жив бити, и на сву придику мљетачки новци који су по приморју оптицали, почели су доста рано продирати унутра у српске земље. Први је српски новац постао више из потребе *међународнога* саобраћаја но из потребе унутрашњега. Он је скован не толико за то да Србин само Србину њиме свој дуг платити може, већ да њиме Србин од Мљечића или управо од јадранскога приморца може купити што жели да купи, и опет да приморац њиме може пла-

[1] Ј. Шафарик, Гласник III, стр. 199.

тити Србину свој дуг. Ја мислим да готово не може ни бити сумње да су први српски новци ковани негде у ономе појасу, којега ширина иде од мора па до западне границе Зете, и да су они у први мах намењени били да намире потребу саобраћаја у овоме појасу у коме је понајпре талијански трговац дошао у живљи додир са Србином земљоделцем и сточаром. Овај међународни карактер првога српског новца врло се јасно огледа у томе што нарочито ранији српски новци имају уз словенски натпис на једној страни обично и натпис латински. Мислим да нема разлога претпостављати да је реч „Rex“ која на толиким српским новцима долази дошла ту тек случајно, и само зато што су златари који су их ковали били Латини, а још мање је то могло бити код оних новаца с читавим натписом као и пр. Moneta Regis Urosii или regis Stephani и т. д.[1] Владаоцима је српским заиста много било стало до тога да ступе у што ближе одношаје са западном Европом. Западна Европа, коју је према Србији тада представљала нарочито Италија, била је тада млад исполин који је богатством и цивилизацијом, спољашњом сјајношћу и унутрашњом снагом сваке године очевидно напредовао. Византијска је царевина пропадала у своме сопственом трулежу. Је ли чудо што су српски владаоци погледали на запад? Историја је показала да је запад, с којим су српски владаоци материјалним узама хтели да се вежу, заиста имао будућности. Факт је да су српски владаоци радили и желели да запад у њима види заиста *краљеве*. У наше доба младе државе, којих самосталност још није изван сваке сумње раде сваким могућним начином да им се

[1] Вид. J. Шафарика опис свију досада познатих србских новаца у Друштвеном Гласнику III. и даље.

посредно или непосредно призна суверенски карактер. Међу те начине спада и ковање новаца. Првим српским краљевима само просто то што би новце ковали не би прибавило нужни краљевски нимбус, јер су новце по разним крајевима Европе ковали и поједине општине па и властела. Њима је стало било до тога да Латини виде да у Србији заиста има не само сребра и кујунџије који од сребра знају новце да кују, већ да у Србији заиста има и „Rex“. На послетку осим тога не треба да заборавимо да је латински језик у целој Европи (изузевши исток и север) био дипломатски језик, и да је новац од свију установа управо најкозмополитнија. Кујући новце онакве какви су тада најбољи били (мислим мљетачке) и ударајући на њих поред словенских белега и понеку белегу написану језиком који се на највећем броју тргова ондашњега цивилизованога света разумевао, српски су краљеви на сву прилику ишли и на то да своме новцу осигурају пријем на светским трговима. С гледишта економног ова се њихова козмополитност што се тиче новаца не може осудити.[1]

За сада завршујем овде ову студију искрено изјављујући да осећам како у њојзи имају многе непотпуности, несигурности, можда и погрешке, али их при материјалу који ми је за сада при руци не могу да опазим ни да их исправим. Остављам то моме даљем проучавању овога питања а захвалан ћу бити свакој озбиљној критици која би махне моје исправила или ме упутила да их сам поправим.

[1] Овај појав у српскоме новчарству не стоји усамљен. Сицилијански краљ Рогер ковао је новце на којима је на реверсу ударан арапски натпис. Mader, Beiträge, etc. V. 37. Муратори је налази узрок овоме појаву у томе, што је арапски језик у Сицилији доста распрострт био, осим тога Рогер је које ратовима које трговином долазио често у додир с Арапима у Африци. — Пиндер и Фридлендер наводе селџуске новце с латинским натписом из времена после крсташких ратова.

О ПСИХОЛОШКОЈ МЕТОДИ

У ИНГЛЕСКОЈ, ФРАНЦУСКОЈ И ГЕРМАНИЈИ.

Индуктивна метода, која је у Инглеској имала врло сјајан успех, била је лоше среће у Француској и Германији. Што су на континенту Европском погрешно схватили значај индуктивне методе, то је имало врло штетних последица за науку у опште, а нарочито за психологију. Из погрешног појма о методи развио се у Француској и Германији антагонизам између науке и философије. На место тога, да виде противположност између индуктивне методе и силогистичке методе сколастичара, Французи и Германци видели су противположност између науке и философије; на место тога, да осуђују силогистичко испитивање суштине ствари, они су стали осуђивати саму философију, као да је философија то исто, што и силогистичка метода сколастичара. Тај антагонизам између науке и философије прешао је из Француске и Германије и овамо к нама у Србију. Код нас се обично мисли да философија и наука стоје једна према дуугој као две противне странке, да се научно знање добија једним путем, а философско другим. Тако бар мисле они, који нису добро познати са историјом философије. А међу тим у самој ствари нема никакве разлике између философије и науке; философија и наука то су једно исто. Тако су сматрали сви стари грчки философи, тако сматрају и данас сви ин-

глески философи, који су управо и израдили научну методу.

Та противположност између науке и философије јавила се у Француској и Германији услед погрешног погледа на индуктивну методу.

Да би се једном и код нас разбистрили појмови о философији, науци и научној методи, ми ћемо укратко представити историјску судбу индуктивне методе у Инглеској, Француској и Германији.

I.

Као што је Бакон унео индуктивну методу у философију природе, исто тако и Лок унео је ту индуктивну методу у философију духа. Што је Бакон учинио за философију природе, то је Лок за философију духа. Он је избацио из философије духа, као што је Бакон из философије природе, силогистично испитивање суштине на основу урођених идеја, па усвојио индуктивно испитивање духовних појава. Лок објашњава постанак свију духовних појава радњом спољних предмета и одзивом нашег духа на ту радњу. Без спољних упечатака ми не би имали никакве идеје, никаква знања; али се Лок незаустављa само на тим спољним упечатцима. Кад би се зауставили само на тим спољним упечатцима, онда би наше знање било врло ограничено, и управо ништавно. Дух наш има могућност да сам, силом своје унутрашње енергије, оживљава или понавља прошле упечатке без присуства спољног предмета.

Упечатци, који су учињени на дух наш присуством каквих спољних предмета, дају нам једну врсту идеја; а поновљени упечатци енергијом духа, без присуства спољ-

них предмета, дају нам другу врсту идеја, које су сасвим различне од првих.

Кад се дух наш заустављa на радњи спољних предмета и прима њихове упечатке, онда је то *пасивна перцепција,* која нам даје спољне осећаје; кад се дух наш заустављa на својим сопственим операцијама, то јест на поновљању прошлих упечатака, онда је то *рефлективна* перцепција. И тако *пасивне и рефлективне перцепције* јесу извори из којих постају сви духовни појави; из прве постају сви појави прости елементарни, из друге постају сви сложни појави.[1]

Истина да радња спољних предмета предходи радњи духа; али она нема даљег утицаја на развитак духовне радње.

Радња спољних предмета само изазива радњу духа, али јој не даје правац, она се управља после по својим сопственим законима. „Спољни предмети, вели Броун, дају само миг духу, да сам почне радити“.[2]

Унечатци, које нам дају спољни предмети својим присуством управљају се по законима физичним и њих објашњава физиологија; упечатци, које нам се дају оригиналним операцијама духа управљају се по законима духа и њих објашњава психологија. Да објаснимо то примером:

Шетајући се по пољу, ми видимо у сред поља једно лепо лиснато дрво. То дрво производи и у нашем органу виђења извесну физичну промену, коју ми зовемо осећајем виђења, то јест, ми осећамо слику тога предмета, а ништа више, бар ништа нам више недаје тај предмет, то дрво. Но осетивши слику тога дрвета, у нама се порађа мисао,

---

[1] Види: Опит о човеч. духу, Лока, глав. II.

[2] Види Броуна: Филоф. чов. духа, стр. 32.

како би то место изгледало кад неби било тога дрвета, или како би изгледала наша башта кад би ми то дрво пренели тамо, или размишљавамо о времену, које је прошло од кад је то дрво порасло; размишљавамо какве су се промене за то време догодиле у нашој отачбини, па прелазимо на промене, које су се догодиле у Европи и у читавом свету.

Сви ти појави, осим слике самог дрвета, јесу производ самосталних операција нашег духа. Истина упечатак дрвета дао је повод њиховом постанку; али их није произвео упечатак дрвета, него унутрашња енергија самог духа. Спољни упечатци јесу дакле само случаји, при којима се изазивају операције духа. Без спољних упечатака не би било тих духовних операција, не би било знања. Било би можда виђења, чувења, и т. д. али то јошт није знање. Знање није у непосредном сматрању факта, него у томе, што се изводи из тог не посредног сматрања. Такав је одношај између вештаства и духа, између физичних промена или спољних упечатака и духовних промена или оригиналних операција духа.

Та Локова начела индуктивне методе усвојили су сви инглески психолози, као: Д. Стуарт, Броун и најславнији данас психолог Бен.

Лок тражи да се сви духовни појави објашњавају из предходних факта то јест, спољних упечатака и самосталних операција духа; Броун тражи то исто, само додаје још и то, да су ти предходни факти, то јест, спољни упечатци и операције духа, прави узроци свију духовних појава.[1] На кратко: том индуктивном методом Бакона и Лока дошли су инглески философи до сјајних резултата,

[1] Види Броуна; „О човечан. духу лекц. I. стр. 3.

како у философији природе тако и у фулософији духа. Анализа духовних појава Бена представља данас узор научног испитивања у философији духа.

Но та индуктивна метода, која је имала такав огроман успех у Инглеској, била је лоше среће у Француској и Германији. Истина полако, али стално продирала је она у философију природе. Индуктивно испитивање у философији природе представља данас како у Француској, тако и у Германији дугачак низ славних раденика. Дакле, велим, полако и са великим тегобама продирала је та метода у философију природе; али она никако није могла да продре у философију духа ни у Француској ни у Германији.

Да видимо најпре судбу те научне методе у Француској, па онда у Германији.

II.

Што индуктивна метода није могла ухватити корена у философији духа у Француској, томе је до душе много крив први француски проповедник те методе — Кондиљак.

Кад је Кондиљак први пут познао своје земљаке са индуктивном методом Лока, они су били тако обчарани том методом, да су на време заборавили свога Декарта, философску славу своје отачбине. Философска критика Лока била је свакидашњим предметом разговора међу образованим Французима. Али кад су после видели до каквих је резултата дошао Кондиљак и његов наследник Кабанис том методом, онда су се упрепастили сви, и одмах се појавила снажна реакција, која на жалост није ишла само против сенсуализма Кондиљаковог или материјализма Кабанисовог, већ против саме индуктивне методе.

Како се то могло догодити, да је та индуктивна или научна метода дала у Инглеској једне резултате, а у Француској друге?

Ствар је у томе, што Кондиљак није примио оба начела индуктивне методе Лока, он је примио управо једну страну те методе, па је за то пао у крајност.

Кондиљак је у толико остао веран Локу, што је и он избацио са свим из психологије силогистичко испитивање суштине духа на основу урођених идеја: али је он напустио друго начело Локове методе — *рефлексију*, то јест, напустио оне појаве, који постају из оригиналних операција духа. Дакле Кондиљак је усвојио Локову методу у пола; усвојио прво начело, да су спољни упечатци извор духовних појава; али није усвојио *рефлексију* као други извор духовних појава. Што Кондиљак није потпуно примио индуктивну методу Лока, за то га не може нико кривити; али га сваки може праведно кривити за то, што он то није признао, већ напротив уверавао да је потпуно примио Локова начела и да верно представља суштину индуктивне методе. То је управо и произвело у Француској неповерење према тој методи и оснажило реакцију против ње.

По мишљењу Кондиљака „сви духовни појави нису ништа друго, него различне мене спољних осећаја и да ти спољни осећаји обухватају све способности духа“.[1] Таким начином Кондиљак игнорира оригиналне операције духа, у смислу Лока, чему је баш Лок давао особиту важност, и све духовне појаве ставља у непосредну зависност од органичких промена, или радње мозга. Све више и самосталне, по мишљењу Лока, операције духа сматра Конди-

[1] Traité le Sensations. pot 1, chap. VII, sect. 2.

љак као агрегате спољних осећаја, који постају по законима мозгане системе. У таком смислу представио је Локову науку о духу отац француске философије 18. века Кондиљак.

После Кондиљака француска књижевност о духу пошла је даље тим правцем, исповедајући непрестано, као и Кондиљак, да је то правац Лока. „Кад је Аристотоњ казао, вели Хељвеције, nihil est in intellectu quod non fuerit prius in sensu (ништа нема у разуму што није прошло кроз чула) он је само предвиђао то, што је пронашао инглески философ“.[1] Тај текст, за дивно чудо, поминьу редом сви француски сенсуалисти само што га једни приписују Аристотељу, а други Локу,[2] премда га нико други није могао наћи ни код Аристотеља ни код Лока.

Та теорија Кондиљака и њихове школе представљајући све духовне појаве као разне мене спољних осећаја и стављајући их у непосредну зависност од телесних промена, — та, велим, теорија мења наш поглед на духовни живот човека. Тим путем ми би дошли само до физичких закона, закона тела, а не закона духа; дошли би до савршене пасивности духа и искључиве самосталности тела. А то би са свим изменило наш поглед на наравствену одговорност човека. Истина ми неделимо мишљење оних француских философа, који доказују, да теорија сенсуализма неопходно води материјализму и атеизму и да пориче сав наравствени живот човека. Баш и да се узме да сви духовни појави зависе од тела, опет се тиме неможе изгладити разлика између духовних и физичких појава и човештво ће опет гледати на духовне и физичке појаве,

[1] De l'esprit, Discour. IV.
[2] Tableau des progrès de l'esprit humain, p. 113.

као на два различна поредка. Али у сваком случају мора се признати да та теорија води неком фатализму, по ком је сва наша судба напред одређена у мозганој и нервној системи. То је највише до чега може довести сенсуалистичка теорија. А што је она у Француској довела до материјализма и атеизма, то је случајна ствар; то не зависи од саме теорије колико од самих проповедника те теорије. Ствар је у томе, што су француски сенсуалисти били случајно и проповедници материјализма и атеизма. Кад се научни резултати не добијају путем строго научне методе, онда они лако могу бити израз личног расположења писца и владајућег у то време друштвеног кушања.

Тако треба сматрати све оне закључке, који долазе у сукоб са вишим и племенитим тежњама човека, то јест да они нису неопходни логични последци научне теорије већ личних страсти самих писаца. Чисто дело ума не може бити противно законима ума. А што су у Француској оне неутешне за човека резултате Кондиљакове школе приписивали научној методи Лока, томе је узрок тај, што је сама та школа проповедала, да индуктивна метода са логичном следствености води тим резултатима. „Почем је све, вели Дидро, што има у нашем уму дошло путем наших спољних осећаја, то онда све што излази из нашег ума, јесте химера. То је велико правило философије.“ [1]

Наравно, да то привидно велико правило Дидро води савршаном материјализму, какав налазимо код Кабаниса.

Таким начином индуктивно испитивање духовних појава, које се тако сјајно започело у Француској Кондиљаком свршило се врло жалосно — свршило се потпуним одрицањем науке и њеног предмета. Руски психолог Троицки врло за-

[1] Види: дела Д. Стуарта том II, стр. 182.

нимљиво представља родословље француских психолога: „Декарт, вели он, заменио је у Француској сколастику: Кондиљак заменио је Декарта; а Кабанис Кондиљака“[1]

Против тога правца Кондиљакове школе, устали су многи француски философи, а нарочито Ларомигер, Роје-Колар, Жофруа и Дежарандо. Но они су ишли против тих материјалистичких и атеистичких резултата, до којих је дошла Кондиљакова школа, а не против индуктивне методе. Сви ти философи држали су се у психологији Локова правца, са неким малим особинама, које су позајмили од Рида и Д. Стуарта. Али већ једном започета реакција против Кондиљакове школе, није се заустављила у тим границама, него је пошла даље и против саме индуктивне методе, у име које је та школа проповедала материјализам и атеизам. Против индуктивне методе Лока устао је Мен де Барон и унео у психологију немачки идеализам Фихте. Кузен је опет покушао да ту научну методу замени збрком разних и противположних метода. Жозеф де Местр старао се да замени католичким догматизмом; Сен Мартен својом социјалистичком теоријом и најпосле Конт са својим материјализмом.

Така је била судбина индуктивне методе у Француској: сад да видимо какве је судбе била та метода у Германији

III.

Реакција, која је започета у Француској против-индуктивне методе, свршила се тиме, што се на ново увела у психологију стара силогистичка метода сколастичара. То исто било је и у Германији, с том разликом, што у Гер-

[1] Троупки „Њемецкаја Психологија“, стр. 110.

манији није та метода имала ни толико успеха, колико у Француској.

У то време кад је индуктивна метода Бакона и Лока овладала у Инглеској, живео је у Германији знаменити философ Лајбниц. Он је био чувен у свој Германији, као човек необичног ума и пространог знања. На кратко, то је био велики ауторитет, коме се клањала сва Германија. Тај велики ауторитет био је противник индуктивне методе, а то је било доста, па да она не буде дочекана у Германији како ваља.

И доиста Лајбниц је био у жестокој опозицији против философије Лока. Лајбницова опозиција оснивала се на оном истом неспоразумљењу, на ком се оснивала хвала Кондиљака и његове школе. Суштину теорије Лока сводио је Лајбниц на оно правило, које је изнела Кондиљакова школа и које је приписивала то Аристотељу, то Локу. То правило: nihil est in intelectu quod non fuerit in sensu, прима Лајбниц са овом оградом: nisi ipse intellectus, то јест, *осим самог ума*. То показује да је и Лајбниц погрешно схватио Локова начела као Кондиљак. Кад би Лајбниц обратио пажњу на Локову *рефлексију*, као извор идеја суштаствено различних од оних, које воде своје порекло од спољних осећаја, онда не би било потребе да ставља ту ограду.

Што је Лок одмах с почетка енергично устао против хипотезе *о урођеним идејама,* то је много збунило, те ни су проучили његову рефлексију како ваља. Тесна веза теорије о урођеним идејама са философијом Платона и Декарта сметала је Лајбницу да непристрасно оцени необориве доказе Лока против те теорије, па је без даљег проучавања закључио, да се теорија Лока потпуно подудара са

теоријом Хасенди, Кондиљака и да неопходно води материјализму и атеизму.

Но ма како било погрешно мишљење Лајбница о методи Лока, оно је било у стању да Немцима затвори очи пред том методом скоро на читаво столеће. Али још жешћи противник индуктивне методе био је, као што ћемо даље видети Кант. Бар он је још већма спречио развитак индуктивне методе у Германији, него Лајбниц.

После Лајбница, већ су почели у Германији да обрађују психологију у правцу Лока. Долгам, који је почео свој књижевни рад 1756 г. почео је говорити да психогија мора поћи путем, који је „прокрчио Лок. Психологија, вели он, не треба да се упушта у испитивање суштине духа, већ да се ограничи на испитивање духовних појава“.[1] Одмах затим почели су се јављати на немачком језику преводи инглескнх психолога, као: Лока, Јума, Хертли, Пристли, Рида, Д. Стуарта, и других.

Кад је видео ученик Лајбница Волф, да индуктивна метода почиње продирати и у Германију, та да се он одважио да призна нека права и тој индуктивној методи.

Ми смо видели да су Бакон и Лок избацили сколастичку систему знања или метафизику и саставили нову систему знања, коју су поделили на двоје: на философију природе и философију духа. Философија и наука биле су код њих једно исто; то су били синонимички појмови. Знање, како у философији природе тако и философији духа добија се путем индуктивног испитивања. Лајбниц, као што смо видели, старао се, да одржи силогистичку методу и сколастичку систему знања у оном виду, у ком је

[1] Види: Geschichte der Psychologie 1808. III th. p 595 (J. A. Carus.)

она изашла из руку Декарта. Али је и код њега философија и наука било једно исто; и једно и друго састављали су систему знања, које се добија путем силогизма, на основу урођених идеја. Ту разлику између философије и науке која разлика и данас постоји у Германији, учинио је први Волф.

Волф је примио и силогизам и индукцију и енциклопедију сколастичара и енциклопедију Бакона, то јест, он је примио и обе методе и обе системе знања! Таким начином добију права у Германији две науке и две енциклопедије наука о једном истом предмету, како о вештаству тако и о духу, — а на име: наука и енциклопедија наука *per syllogismum*, по идеји преображене сколастике Декартом и Лајбницом; и наука и енциклопедија наука *per inductionem*, по идеји Бакона и Лока. „Волф је вели Троицки, учинио нечувени дуализам у науци; он је дао право грађанства двема непомирљивим методама и противположним системама знања о природи и духу; то је била тако неприродна комбинација, да се човек чудити мора како је могла пасти на памет Волфу“.[1]

По тој теорији ум сваког човека мора имати два магацина научног знања, одвојена један од другог тврдом преградом; и ум, као невидљиви дух, мора походити то један то други магацин, неотварајући врата.

Та неприродна комбинација Волфа остала би можда без сваког значаја и ми не би имали прилике да толико о њој говоримо, да он није систему знања *per syllogismum* назвао *науком рационалном* или *философијом*, а систему знања *per inductionem* назвао *науком емпиричком*. У тим називима огледа се пристрасност Волфа теорији

[1] Види Троицког: „критика немецкој Психологији“ стр. 119.

Декарта и Лајбница; јер *емпирика*, било је тада у Германији презрено име којим се звало практичко знање лечења, које су имале просте бабе или бербери. Волф је употребио термин *емпирично* знање у смислу *индуктвеног знања!* Тиме је он хтео да баци неку сенку на индуктивну науку, а да узвиси силогистичну науку. И доиста ко је могао желети да буде презреним емпириком? И на против коме није ласкала титула философа? У томе је била једна велика сметња неуспеху индуктивне методе у историји немачке науке после Волфа. Дакле, по мишљењу Волфа, оно знање, које се добија путем силогистичке методе, јесте више рационално или философско знање; а оно знање, које се добија путем индуктивне методе јесте ниже или емпирично знање. Услед тога, разуме се, да су философи гледали на емпиричаре са неке висине.

Та теорија Волфа, по којој је философија изашла као, нешто противположно научноме знању *per inductionem* имала је врло рђаве последице за саму философију. Но још су много горе последице биле теорије Канта. Он је био васпитан у духу философије Волфа, Лајбница, Декарта и Спинозе, па је после случајно познао се са философијом Јума, која је произвела на њега, као што сам прича, врло јак упечатак. Отуда је сва даља радња његова налазила се под утицајем та два сасвим различна и непомирљива правца. Осим Јума, Кант се позна са Локом, Ридом и другим философима инглескими; и мало по мало, он склопи ту теорију, која у целини изгледа, као нешто оригинално, а у појединостима представља збрку различних и непомирљивих начела, која су позајмљена у Декарта, Лајбница, Спинозе, Лока, Јума, Рида и других; — теорија у којој је поглавитим елементом била тенденција Декарта и

сколастике; а по спољном изгледу владала критика Лока и Јума. Данас је већ свакоме извесно, који је иоле познат са током философије, да критички правац философији није дао Кант, него Лок, од кога је Кант позајмио и предмет своје философске критике и прво начело методе. Међу тим до скора, док се год није Локова философија распространила на јевропском копну, сви су мислили да је Кант творац критичког правца философије.

Кант је позајмио од Лока и друго начело његове критике, али само у пола, то јест, у толико у колико то није сметало начелима Декарта. Кант је сагласан с Локом и његовом школом да постоје два извора идеја са свим различна међу собом: осећаји и сопствене операције духа. Но идеје другог поредка непостају први пут онда кад и те операције, као што мисли Лок, већ оне улазе у те операције као готове, а пре тога налазиле су се у различним способностима духа и следствено предходиле осећајима као у Лајбница и Декарта. Таким начином стара силогистична метода философирања, као независна од индукције била је спашена. А то је било доста, па да на ново оживи и потпуно овлада сколастика; да се још с већом енергијом и с већим правом продужи испитивање суштине и да се у томе надмаши сама сколастика.

Тако је и било. Фихте, Шелинг и Хегељ дали су нови полет испитивању суштине и то *божанствене* суштине свију ствари. Тај елеменат источног мишљења унео је у школу Декарта Спиноза. Идући тим путем одрицања сваке здраве методе испитивања духовних појава, немачка књижевност тога правца проналазила је и оригинално оживљавала и Бруно и Јакова Бема, и мистицизам средњих векова, и гностицизам, и неоплатонизам, и будизам. То је

била така вакханалија јевропског ума, каква једва ли ће се кад год поновити у историји јевропске науке.

Кант је утврдио начела силогистичке методе Декарта и Лајбница, али је задржао и дуализам Волфа. То исто учинили су после њега Фихте, Шелинг, Хегељ, Фриз, Хербарт и други. Код свију тих научника ви ћете наћи строгу разлику између философије у смислу Волфа и сколастике, која испитује све предмете знања реч syllogismum и између наука индуктивних или емпиричких. Шта више, и таки научници германски, који су хтели држати се чисто индуктивне методе, као Бенеке, Фортлаге и Фехнер, и они су двојили философију од науке. Волф је дао име философија оном сколастичком ђубрету, које је нагомилано у течају средних векова —векова мрака и незнања, што је већ Бакон избацио из системе знања. Кад су велики резултати индуктивне методе били у новије време, пре десетак година, признати и у Германији, као научне истине. онда су немачки „*емпиричари*, нао што их је звао Волф, и ш њима заједно и публика, почели презирати не сколастичку методу, као што су чинили Инглези после Бакони и Лока, већ саму философију и философе.

Ту Волфову деобу научног знања на философију и нефилософију треба увек имати на уму, па да се човек уме наћи у лабиринту немачке терминологије. Философија занима се код њих свима предметима знања, — и вештаством и духом, но занима се по методи сколастике; а нефилософији остављено је да обрађује те исте предмете по индуктивној методи Бакона. Таким начином, код њих постоји и физика њутона, коју обређују „*емпиричари*“ и физика рационална, коју обређују „*философи*“ и која носи привилегирану титулу„ философија природе.“ Код њих

постоји психологија емпиричка или индуктивна и метафизика душе или сколастичка пневматологија. Код њих постоје науке социјалне и политичке, које се обрађују на факултетима правничким и државничким, као социјална и политичка емпирија; и у исто време постоји философија права, философија друштва, философија историје и политичке вештине, које се све обрађује на факултетима философским. По томе може се лако представити од какве су користи били у Германији философски факултети, у колико је њихова радња била ван индуктивне методе. Они су свели велики задатак ума на познавање суштине свију ствари и појава, по примеру Алберта великог, Томе Аквината и Јакова Бема.

Такав поглед на задатак ума јесте неопходна последица методе. „Ако се оставите силогистичког пута, па пођете путем индуктивног испитивања, онда нећете на том путу нигде наћи *суштину*". На против узмите силогистичку методу, као искључиво научну методу, ви ћете одмах изаћи на широко поље суштина. — Познати суштину природе, духа и Бога, и представити је у видљивој форми системе, састављене независно од индуктивног испитивања, то је била тековина сколастике, коју је наследила и сачувала немачка „*рационална*" наука или „*философија*".[1]

Кант пошто се познао са философском критиком Лока и Јума, видео је да ум људски нема средства да позна суштину свију ствари и да у њој нађе тврду и неколебљиву основу свега света; али је сколастичка метода имала на њега толиког утицаја, да се он опет није могао да обиђе без сваке суштине. С тога је нашао неку нову суштину, која је приступна људскоме уму; то истина није суштина

[1] Види „критику немачке психологије Троицког, стр. 121.

ствари, али је „*суштина појава*!“ Сваком човеку, при здравој памети, показало би се да је то једно исто; али се Канту чинило да су то две различне ствари. Та суштина, коју је изнео на среду Кант, заузима неко место између суштине ствари и самих појава. Појави то су наравно, наша унутрашња стања; али форма њихова вели Кант, предходи тим појавима и садржи се у способностима духа. Таким начином та форма јесте нешто независно од појава и следствено нешто више од њих, и ако није суштина ствари, оно је бар суштина појава. Тим путем Кант је постигао две цели: изучавати суштину и опет неизлазити из круга појава приступних нашем духу. Метафизика је избављена, јер она сад може слободно изучавати суштину појава, неупуштајући се у суштину ствари, која се по мишљењу Лока неможе постићи. Тиме морају бити задовољни сви, како они, што стављају у задатак науке да испита суштину тако и они што стављају у задатак науке да испита појаве.

Тиме је Кант тако јако збунио умове немачких научника, да се тек сада почињу ослобођавати те забуне. Ако се доиста одкажемо суштине ствари, као што је учинио Кант, онда ништа више неће остати за науку осим појава и факта. Покушај Канта, да се у појавима нађе нешто друго а не сами појави, јесте очевидно противусловље. Али она густа магла, која се спусти над немачком књижевношћу тога правца, сметала је дуго, да се изближе види у чему је ствар, да се разуме та фантастичка наука. С тога и они научници који су устали против таке философије, остали су у начелу верни томе правцу. Фриз одбацује методу Канта, али задржава све њене трансценденталне резултате. Хербарт је обновио Лајбницову „Хармонију света“ или „Монадологију“. Бенеке у својој психологији, отворио је пут такој

фантастичкој метафизици, каква се може наћи само у „Зендавести“. Накратко: германски философи, од првог до последњег, налик су били на Гетовог доктора Фауста који би радије дао своју душу ђаволу, него што би се одказао од испитивања „*суштине*“.

Други важан остатак сколастике који се одржао у германској философији, и који је много сметао успеху индуктивне психологије, јесте наука о способностима или силама духа. Та наука сколастичара била је из основа измењена Баконом и Локом. Чим је било доказано, да се наука о духу мора ограничити на изучавање духовних појава, одмах се видело, да способности или силе духа нису ништа друго, него ти сами појави, или тачније рећи, извесни односаји појава, њихови закони, на које се они своде путем индукције и анализе. Питање о способностима основним и производним, било је не само код Лока, него и код Хертли, Кондиљака, Рида, Д. Стуарта, Броуна и других, једно исто што и питање: које врсте појаве треба признати за основне, елементарне, а које за сложне и производне. Дакле основне способности или основни закони, производне способности или производни закони, било је са свим једно исто, не само у Инглеској него и у Француској; али није било тако у Германији, где се одржала у потпуној сили наука о „*есенцијама*“,

При сколастичком погледу на духовне појаве, као нешто истоветно са суштином духа, сматрали су различне поредке појава, као својства саме суштине духа. У Декарта таким својством духовне суштине било је мишљење (cogitatio). Волф, по својој склоности ка систематизацији, представио је пространу таблицу духовних сила, које све по његовом мишлењу, треба сматрати као својства саме суштине духа.

Но што је најчудније, на те силе гледали су у Германији као на таке силе, које самостално и оригинално раде, тако да сви појави духа изгледају као радња тих сила, које раде као неки агенти духа. То оличавање општих закона духовних појава изопачило је са свим правилну методу индуктивног испитивања духовних појава; јер на место тога, да се траже узроци духовних појава у самим појавама, они се траже негде ван појава, у уображеној суштини духа. С тога и емпиричка или индуктивна психологија, није могла у Германији имати каквог успеха; она се истина одказала од испитивања суштине; али се није упустила у испитивање унутрашње узрочности духовних појава, већ се забављала описом самостално и оригинално дејствујућих духовних сила.

Система Канта крунисала је ту сколастичку теорију духовних сила. И доиста, у системи Канта најслабија је и управо најсмешнија његова теорија духовних сила. Коме принадлеже те силе? Декарт и Лајбниц казали би да принадлеже суштини духа; но Кант неће ни да зна за суштину духа. Лок и Броун казали би да оне принадлеже појавима; но Кант каже, да су оне нешто више од самих појава, нешто над појавима. Па шта су оне најпосле? На то питање Кант није дао никаква одговора, него нам даје следећу теорију: духовне силе или способности, нити принадлеже суштини духа, нити његовим појавима, већ састављају особиту врсту духовнога бића, које заузима средину између суштине духа и појава. У томе је сва суштина Кантове системе.

Још јасније и очигледније излази на видик безсмислица те системе, кад је промотримо у свези са Кантовим трансценденталностима. Та средина, коју је Кант нашао између

суштине и појава, јесте остатак сколастичке теорије духовних сила, изопачене у Германији у след одвајања тих сила од суштине духа. Трансценденталности Канта јесу само особита својства духовних сила, које стоје између суштине духа и појава духа, својства којима владају те силе пре него што су почеле радити или обелодањивати себе у духовним појавама и којима су запечаћени сви духовни појави умног, наравственог и естетичног живота човековог. Таким начином саставио је Кант систему трансценденталних својства, која је на ново оличио у самосталним силама; отуда се појавила два поредка духовних сила и оба се налазе између суштине и духовних појава — силе Волфа, које је Кант свео у ред емпиричких сила, и силе трансценденталне, које владају тим емпиричким силама. Отуда Волфова чуственост и Кантова *„чиста“* или *„трансцендентална“* чуственост; Водфов ум и Кантов „чисти“ ум; Волфов разум и Кантов „трансцендентални“ разум; Волфова воља и Кантова „автономна“ воља; Волфова способност страсти и Кантова „естетичка способност суђења“. Све те силе налазе се, као што смо видели, у неком средњем положају између суштине и појава и при том трансценденталне силе Канта у емпиричким силама Волфа. Ето до каквог је фантастичког облика дошла у рукама Канта она жалосна сколастичка теорија духовних сила! Фриз, Хербарт и Бенеке продужили су Кантову теорију духовних сила; али заслуга њихова није у томе, што су они усавршили ту теорију, већ у томе што су је оборили. Они су оборили Волфову теорију сила, а тиме су поткопали темељ трансценденталностима Канта.

Ми смо показали само поглавита начела сколастике, која су се очувала у философској књижевности Германије: то

су силогистичка метода, две енциклопедије наука, испитивање суштине ствари и теорија духовних сила. Од тих сколастичких предања нису били слободни ни таки философи као Фриз, Хербарт и Бенеке, који су се очајно борили против идеализма Фихте и његове школе. Сва је ствар у томе што је немачким философима фалила критика Лока, па за то они нису могли ни развити правилно његову методу. „*Покушај*“ Лока јесте узор здраве философске критике; а критика Канта јесте у ствари сколастичка догматика знања. Критика Лока јесте остварење индуктивне методе Бакона; а ту методу нису ни усвојили немачки философи, а они који су је усвојили — усвојили су наопако. А да је тако ево доказа.

Први је доказ тај, да ни један немачки философ духа није имао јасног појма о предмету психологије, а на име о *духовним појавима*. Да и неговоримо о Фихте, Шелынгу и Хеглу, који нису хтели ни да чују за ту методу, па да обратимо пажњу на оне философе, који су у предговорима својих књига обећавали да ће се строго држати индуктивне методе. Шта је духовни појав код Канта и Фриза? Смеса чуствене садржине и чистих форма. Наравно да то није прост појав, да ту има нешто у појаву што се нејавља, а то је та чиста трансцендентална форма. Но та чиста форма, по Канту, јесте суштина појава и опет није у појаву него ван њега. Дакле суштина појава јесте то, што *није* појав. Потпуно противусловље! Но ту је бар задржана терминологија Лока; да видимо даље. Чиме се занима психологија Хербарта? „*Статиком* и *динамиком*“ сила „представа.“ Ту већ нема ни помена о духовним појавима. Чиме се занима психологија Бенеке? Том важном проблемом, како се из милиуна чуствених сила ствара то

суштаство, које ми зовемо душом. То је са свим удаљено и од помисла о духовним појавима. При таком нејасном погледу на предмет психологије, наравно да није могло бити ни правилне примене индуктивног испитивања.

Да представници индуктивне методе у Германији нису имали јасног појма о тој индуктивној методи и то није тешко доказати. Ево како Фриз опредељава ту методу: научна метода психологије, вели он, мора се држати свију оних правила, која се у опште прописују теоретичком знању„[1].

Бенеке сматра процес, наведења у смислу сколастичара и одриче том процесу карактер извођења или закључивања. То није налик ни на индукцију Лока, а камо ли Миља, и ако му је логика Миља била позната[2].

Така је до сад жалосна судба била психолошке методе у Германији. Но сада ка да се и тамо окреће ствар на боље, бар то нам обећава психологија Вундта[4]. Истина Троицки, у својој критики немачке психололије вели: Вундт је учинио важан корак напред, тек он није потпуно објаснио законе духа и при том код њега има доста мистичних, quasi опитних теорија[1]; али нама се чини да је Вундт са свим чист од сколастичких предрасуда и да је потпуно усвојио индуктивну методу. Његова анализа процеса мишљења извршена је тако мајсторски, да се у томе не може до сад нико поредити ш њиме.

А. Васиљевић
професор и редовни члан
српског ученог друштва.

ПРИМЕДБА: При саставу овог чланка ја сам се служио Локом и Беном, Карусом и Вундтом, а нарочито критиком немачке психологије, мога другара по школи, знаменитог у Русији Психолога, г. Троицког. А. В.

---

[1] Fries: Psychische Anthropologie, 2-te Aufl. 1. th. p. 3.
[2] Бенеке: Neue Psychologie. p. 318.
[3] Види: W. Wundt: Vorlesungen über die Menschen und Thierseele 1863. год.
[4] Види Троицког: „Критика њемецкој психологији.“ стр. 656.

ТРИ ХРИСОВУЉЕ У ХИЛАНДАРУ.

Ниже наштампане три хрисовуље узете су из Зборника који је пређе припадао Јосифову Волоколамскому манастиру (у Московској епархији) а данас припада Московској духовној академији (№ 514), који је писан најприје по заповијести а послије руком некадашњега постриженика тога манастира Теодосија, архиепископа Новгородског 7071 = 1565 године. Колико је нама познато те хрисовуље до сад нијесу биле познате и ниједна од њих нема назначена у Милерову списку Атинских листина Historische Denkmäler in den Klöstern des Athos, ср. Slavische Bibliothek, herausgeg. v. Miklosich, 1-ter Band, Wien 1851, стр. 147—200, нити их видимо у издању српских споменика (Monumenta serbica, ed. Miklosich, Viennæ 1858). Прве су двије хрисовуље — српске, а пошљедња је молдавска. У рукопису су на сваки начин преписане са пријеписа, добивена може бити од каква год атонског инока књижевника. У руској копији су се слиједи српског правописа највише погубиле.

1.

Хрисовуља српске деспотице Анђелије са синовима Ђурђем и Јованом деспотима, о томе како сваке године дарују Хиландарскому манастиру 1000 златица, 1496 г.

Анђелија је била удата за деспота Стевана сина Ђурђа Вуковића, унука Вука Бранковића.

С њом је он имао два сина, Ђурђа и Јована и кћер Мару. Још прије него што се она удала, султан Мурат бјеше извадио очи и Стевану и старијему његову брату Гргуру и са млађега свог брата Лазара који је био зграбио српско деспотство, он се морао бавити којекуда изван Србије докле се не бјеше утврдио у Сријему који је на границама Србије и који јој је по народности дио. Живећи ту богоугодно, он сагради многе цркве и манастире, и за то га црква уброја међу своје свете. (Види Родослов српски у Гласнику св. V. од 1853 стр. 108, 109, 111. Живот архијепископа Максима Гласник св. XI, од 1859 стр. 125 и т. д.) Послије Стефана Анђелија заједно са својом дјецом Ђурђем и Јованом остане и даље у Сријему изван праве Србије, тјешећи се само надањем, да ће на ново завладати Србијом; обоје се то јасно спомиње у хрисовуљи. Годину дана прије тога 1495 Анђелија је са споменутим синовима дала хрисовуљу другоме атинскоме манастиру св. Павла, обећавши, да ће у тај манастир слати сваке године по 500 златица. А исте те године 1496 већ је сам деспот Јован 4-ога Маја дао својом хрисовуљом нека мјеста и земље манастиру Крушедолу који је, како се тамо говори, саградио брат Јованов митрополит Максим, који је, на тај начин, у Сријему основао митрополију. На пошљетку 1499-те године опет деспот Јован, само с матером својом деспотицом Анђелијом, обећава у својој хрисовуљи да ће давати Атонском есфигенском манастиру све, што је било писано у хрисовуљи дједа му Ђурђа, ако Бог њему Јовану буде у помоћи, те постане „госпо-

[1] Кћи Мара пише се у писму самога Стефана Дубровчанима (Monumenta Serbica, ed. Miklosich, N.CDXLII). По Диканжу (Familiæ Byzantinæ, Paris 1660 p. 338) она је била маркиза Монфератска.

динь Србліемь.“ (Све три те хрисовуље у Monumenta Serbica бр. CDLXII. CDLXIII. CDLXV). Мало час именовани митрополит Максим није био нико други него старији брат Јованов Ђурађ, који се с њим заједно у почетку хрисовуље пише, који је у калуђерству добио име Максим, и због тога нема његова имена у споменутој хрисовуљи Крушедолској и Есфигенској, макар да га је народ и као калуђера молио да се прими деспотства. (Гледи. живот архијепископа Максима у Гласнику V, 127 Родослов српски Гласник V. 111. Родослов српских царева Гласник XXI, 271.) И Анђелија је живјела исто тако благочастиво као и њезин муж, саградила је у Сријему близу Крушедола женски манастир у ком је и сама била калуђерица, преминувши 1500 год. Те године Јован постане прави деспот српски, али 1502 год. такође умре, а 1516 године премине и митрополит Максим. Сви су троје, као и отац им Стефан, сахрањени у Крушедолском манастиру а убројани су међу свеце српске цркве (Родослов српски.) Знаменито је, што је нашу хрисовуљу хиландарском манастиру написао старији брат деспот Ђурађ, а преписао је млађи Јован и потписана је у сријемском граду Купинику, Чита се овако:

Благословенъ Богъ Израилевъ воздвигнувый спасеніе въ дому скатыхъ отецъ нашихъ, глаголю Симеона и Савы, и просвѣтивыи на западѣ люди свои и отечьство ихъ, и избави оть многоразличныхъ ересеи,[1] якоже

[1] О мноштву идолопоклонства и нечастивих јереси, које су биле у Илирији међу прародитељима тога Симеуна, првог српског цара, као што је аријанство, несторијанство и т. д. говори се у Родословију српском, Гласник св. V. стр. 23.

древле родъ Евренскыи Моисеомъ отъ работы Фараоновы, проведъ сквозѣ чермное море и введе въ землю обѣтованїа. Тако и сїи премудрїи свѣтилницы отъ мора страстен изхлекше наставивше въ царство небесное. Онъ же окрижали завѣта, сїи же славу непроходимую и вѣру Отца и Сына и святаго Духа, державѣ покланаемои Троици единосущнѣи и нераздѣлнымѣи, царству и господству покланатися научиша, и еще лучшаа изыскавше. Не престаша бо до сего, но здѣ въ мїрѣ апостольскы утвержаше, и паки мїра отвергшеся крестоносно Христу послѣдоваша, ангельскому житїю съпримѣсиша себе, ни тако токмо себе хотаще съставиша, но и инымъ благодѣтельствуютъ о спасенїи душамъ пекущесь. Горы бо Афона дошедше и тамо благодѣтельствуютъ покровенїи сходящымъ и отечьству людеи своихъ, съставлаютъ монастырь въ тои святои горѣ зовомыи Хиландарь, и того възлагаютъ[1] пресвятѣи Богородицы, во има бо тое создань-входа святаа святыхъ, и въ прибѣжище отъ бура и матежа избѣжающимъ отъ Сербскихъ родовъ, акоже и наставлена быста добраа отца блаженнымъ нѣкїимъ старцемъ паче же Богомъ, и исполнише та въписуютъ владычьствующымъ тогда Сербскыми скипетры.[2] Они бо ако благаа земла съ радостїю прїемлюще спасенаа сѣмена, и о томъ благодарять Бога и святые ктиторы о толикыхъ добрыхъ, имѣюще то свое многоцѣнное съкровище паче цѣненыхъ. Они же по тому образу, царствующе въ своихъ землахъ, многые храмы въздвигоша, идѣже благодѣтельства ради ихъ лежать честныа мощи ихъ. И еще

[1] Т. ј. посвећују.

[2] Овдје се заиста разумије хрисовуља Симеунова сину својему Стефану Првовјенчаноме с пописом села на издржање хиландарском манастиру.

не преста благодѣтельствуа Богъ отъ рода къ родъ, и прослави угодника своего свѧтаго отца нашего Стефана и сподоби насъ грѣшныхъ быти сыномъ его въ Христа Бога благовѣрныхъ Георгїе и Іоаннъ. Аще не по силѣ добродѣтели, но по произволенїю желающе не остаати добрыхъ обычеи, аще и въ туждѣ странстеи, аковже и они трїе отроцы, плѣненные въ Вавилонѣ,[1] по законѣхъ отеческихъ поборающе, и многаа отъ писанїа наказуемїи къ благодѣтельству, паче же нынѣ въспоминуемїи пришествїемъ достоблаженныхъ мужеи їеромонаха киръ Козмы проипрата свѧтыа горы Аѳона,[2] и монаха киръ Іосифа старца, имъже и прежь-иноческа не проста рода, посланыхъ же отъ вышереченнаго монастыра Хиландара, вспоминующе намъ о томъ многыми бесѣдами, купно же и показующе рукописанныи хризовуль свѧтаго Савы и свѧтаго Симеона. И сими велми вкѹвеселишаса сердца наша, и благодарихомъ Бога и свѧтыхъ его, и желанїемъ влекоми купно же, ибо еще се заповѣданное ими елика сила, аковже мощно исполнити, аковже вдовица двѣ лепте приносимъ ти, Владычице: прїими отъ убогыа пазухы нашїа малое сїе приношенїе, отъ усердїе приносимое. И нынѣ аковже нынѣшнаа времена призываютъ, благоволихомъ на всако лѣто подавати тысячу златникъ въ укрѣпленїе обители. Егда же ли благоволитъ Богъ и поманетъ милость свою и раскаетса по умноженїю милости своеа и сътворить насъ наслѣдники отечеству нашему,[3] и ми паки завѣтъ полагаемъ не умалити отци

[1] О томе странствовању и отуђењу од српске земље Стефана и дјеце му, гледај увод у хрисовуљу.

[2] *Проипрата* у рукопису. Да не буде то грчка ријеч *προπρατος*? — закупник т. ј. животних потреба на Кареји.

[3] Т. ј. нашљедствене власти над Србијом, гледај увод у хрисовуљу.

нашиѣмн преданнаа, обаче настоящаа вышезавѣщательнаа утвержающе. Но мы тако изволихомъ, како да нашъ монастырь поетъ намъ: въ понедѣльникъ вечеръ параклисъ Пречистои общен, а за утра въ вторникъ литоргїю на великомъ олтарѣ и у трапезарїи, да се дава приликокъ всѣмъ братїамъ обще.[1] А по смерти нашеи, како кои преходи, дому литургїа не оскудѣетъ и колико съ приликомъ такоже, и да приходатъ братїа отъ монастыра о праздницѣ свѧтаго Николы да вземлютъ вышеречеными оброкъ свѧтому монастырю. А иже отвѣржется сего нашего завѣщанїа и обѣщанїа по насъ хотащихъ бити его же благоволитъ Богъ, или отъ рода нашего или инъ кто, да есть проклѧтъ отъ Бога Вседержителя и отъ пречистыа его Матере и отъ свѧтыхъ ктиторъ Семена и Савы и всѣхъ свѧтыхъ и свѧтаго Стефана, отца нашего по плоти, зане сеи хрисовуль сътворися нами сыны свѧтыхъ отецъ нашихъ саномъ деспотьства почтенныхъ по плоти братїамъ, Георгїемъ и Іоанномъ, прѣвымъ съставленъ вторымъ рукописателемъ, въ славу отца и сына и свѧтаго Духа Аминь. Въ лѣто 7004 въ граду Купинномь.[2]

Милостїю Божїею господа деспотица Ангелина и деспотъ Георгїи и деспотъ Іоаннъ.

(Из рукописа Московске Духовне Академије № 514 л. 459—462).

---

[1] Глед. у Рјечнику Даничићеву 2, 428 прилѣвьк.

[2] Купиньник, пријестоница Анђелије са синовима, сазидана јоште XIII в. деспотом Драгутином, био је у Сријему (гл. Родословіе сербское у Гласнику V, 56, споредн Рјечник Даничића 1, 508) близу Крушедола и данашњих Карловаца гдје је Стефан Бранковић подигао сјајну цркву у име јеванђелиста Луке, у којој је и погребен. (Mon. Serb. 541 стр.)

2.

Хрисовуља благовјерне госпође Милице са синовима, војводама Стефаном и Марком Јакшићима, којом се, за помен сродника њихових, обећава сваке године прилагати у хиландарски манастир по 130 дуката,

1506 год.

Сестра горе споменутог српскога деспота Стефана Бранковића била је удата за храброга војводу Дмитра Јакшића. Рођак тога Јакшића Стеван Јакшић служио је такође као војвода у деспота Стефана. Млађи син Стефана Бранковића, више споменути деспот Јован, био је ожењен ћерком тога Стефана Јакшића, Јеленом. (Родослов српски, Гласник V, 110. 111. Упореди Родослов српских царева Гласник XXI. 261.) Очевидно је, да су Стеван Јакшић и син му Марко имали својих земаља у Сријему. По томе, кад је брат Јованов митрополит Максим наумио саградити Крушедолски манастир, његови рођаци, Стефан и Марко Јакшићи, дадоше цркви земљу и околна мјеста (Родослов српских царева стр. 273, Живот архијепископа Максима Гласник XI, 128.) А они сад по примјеру својих рођака, деспота Бранковића дају у Хиландарски манастир хрисовуљу у којој се ово пише:

Слава тебѣ Боже нашъ, иже въ Троици скатѣи и покланаемѣи слава тебѣ и паки реку слава тебѣ, сын и прежде сын, Владыко Господи Боже отче вседержителю

покланѧемыи достойно, ако въ истину и праведно и подобно велѣнїю святыни твоеѧ тебе хвалити, тебе пѣти, тебе благословити, тебе кланѧтисѧ, тебе благодарити, тебе славити единосущнаго въ истину Бога и тебѣ приносити сердцемъ сокрушеномъ и духомъ сынренномъ словесную сїю службу нашу, ако ты еси даровавыи намъ разумъ твоеѧ истины. И кто доволенъ изглаголати силы твоѧ, или исповѣдати чудеса твоѧ на всако время Владыко? Владыко всаческихъ Господи небесе и земли и всакоѧ твари видимыѧ и невидимыѧ, сѣдѧи на престолѣ славы и призираѧи въ бездны, безначальне, невидиме, непостижиме, неописане, неизмѣнне, Отче Господа нашего Інсуса Христа, великаго Бога и Спаса, упованїѧ нашего, иже есть образъ твоеѧ благости, печать равнообразна, въ себѣ показуѧ тебе отца, слово живо, Богъ истинныи, превѣчнаѧ премудрость, животъ, освященїе, сила, свѣтъ истинныи, имъже Духъ святыи Ависа истинныи духъ, сыноположенїѧ дарованїе, обрученїе будущаго достоѧнїѧ и начатокъ вѣчныхъ благъ, животворѧщаѧ сила, источникъ святыни, имже вса тварь словесная же и разумнаѧ укрѣпляемыѧ тебѣ служитъ и тебѣ приносущее всылаетъ славословїе, ако всачьскаѧ работна тебѣ: Тебе бо хвалатъ ангели, архангели, престоли, господствїѧ, начала, власти, силы и многоочетаѧ херувимъ и шестокрилатаѧ серафимъ. Съ сими блаженными силами Владыко человѣколюбче и мы грѣшнїе вопїемъ и глаголемъ: святъ еси, ако въ истину и пресвятъ и нѣсть мѣры великолѣпїю святыни твоеѧ и преподобенъ въ всѣхъ дѣлѣхъ своихъ, ако правдою и судомъ истиннымъ вса наведе на ны. Создавъ бо человѣка персть прїемъ отъ земла и образомъ своимъ Боже почетъ, положи его

въ рай пища безсмертныа жизни и пріатіе вѣчныхъ благъ въ съблюденіи заповѣдей твоихъ обѣщавъ ему, но преслушавша тебе истиннаго Бога създавшаго и и прелести змиинои повинувшаса, умерщвлена же своими ему прегрѣшеніи, изгналъ еси его праведнымъ судомъ твоимъ Боже изъ раа въ міръ сей и возвратилъ еси въ землю, отъ нея же взятъ бысть, устроа ему пакибытіемъ спасеніе, еже самѣмъ Христомъ твоимъ. Не бо отвратиса създаніа своего въ конецъ, еже створи блаже, иже забы дѣла руку своею, но посѣтилъ еси многообразно, за милосердіе милости твоеа пророкы послалъ еси, створилъ еси силы святыми своими въ коиждородѣ и родѣ угожшими ти, глагола намъ усты рабъ своихъ пророкъ, провозвѣщаа намъ хотащаа быти спасеніе, законъ далъ еси въ помощь, ангелы приставилъ еси хранителя. Егда же пріиде кончина временемъ глагола намъ самымъ сыномъ своимъ, ныже и вѣкы створи, нжъ сын сіаніе славы твоеа и начертаніе състава его, носа же вса глаголомъ силы своеа, не всхищеніемъ вмѣни, еже быти равенъ тебѣ Богу и отцу, но Богъ сын съ человѣки поживе и отъ Дѣвы святыа въплощесь истощи себе зракъ рабіи пріемъ, сообрьзенъ бывъ телу нашего смиренія, да насъ съобразны створитъ образу славы своеа. Понежь бо человѣка ради грѣхъ вниде въ міръ и грѣха ради смерть, благоизволи единородныи твои сынъ, сын въ недрѣхъ тебѣ Богу и Отцу, рожьса отъ святыа Богородицы и приснодѣвы Маріи, бывъ подъ закономъ осуди грѣхъ плотію своею, ако да иже о Адамѣ умирающеи оживутъ о самѣмъ Христѣ твоемъ, и поживе въ мірѣ семъ даетъ повелѣніа спасительнаа, оставивъ насъ отъ льсти идольскыа приведе въ познаніе тебе истиннаго

Бога и Отца, создавъ насъ себѣ люди израдны, царское священіе, языкъ скатъ и очищь водою и осватикъ Духомъ Скатымъ и дасть себе изымѣну смерти, въ ненже держимы бѣхомъ, продани подъ грѣхомъ и сшедъ крестомъ въ адъ, да исполнитъ собою всаческаа, раздрѣть болѣзни смертныа и вскресе третїи день, путь створи всакои плоти еже изъ мертвыхъ вскресенїю, акожъ не бѣ мощно держиму быти тлею Начальнику жизни, бысть начатокъ усопшимъ, первенецъ изъ мертвыхъ, да будетъ самъ вса во всѣхъ первенствуа, и восшедъ на небеса сѣде одесную величествїа твоего на высокыхъ, иже и прїидеть отдати комуждо по дѣломъ его, и не по многѣхъ днѣхъ посла имъ пресвятыи и срасленыи свои Духъ, иже научи ихъ всакои истинѣ, ако безъ сумнѣнїа вѣровати Божеству Его и сладцѣ Его ради безчестїе и смерть прїимати и многаа дарованїа подасть, даръ слова и премудрости, даръ чудотворенїа и глаголанїа странныхъ языкъ, ако да аще малы суще и нищыа премудрыа и сильныа побѣдатъ и къ вѣрѣ приведутъ и вса человѣки истинѣ научатъ: тебе бо пророкы проповѣданную и скатую Богородицу и приснодѣву вѣдѣти человѣки научиша юже мученицы исповѣдаша и мы вѣровахомъ. Вѣмы бо, вѣмы, ако велико дерзновенїе имаши изъ тебе родшемуса Богу, ако никтожь инъ, вса можеши ако Богу Мати, въ всемъ крѣпка еси, ако всѣмъ съдержительница тварѣмъ, ни едино же тебѣ не невозможно, аще въсхощеши тоуїю. Тѣмже и припадаемъ къ крову благости твоеа и молиса и мили са дѣемъ, да молишиса за насъ грѣшныхъ рабъ своихъ къ изъ тебе родшемуса Сыну твоему и Богу нашему. О владычице мїру, прїими наше сїе малое приношенїе, акъ твоа и отъ твоихъ тебѣ приноси-

мла, да и на насъ исполнится слово Сына твоего, еже да сторицею воспріимемъ и животъ вѣчныи наслѣдствуемъ. Сего ради и мы въ Христа Бога благовѣрне, госпожа Милица съ богоданными и възлюбленными сыновы моими воеводою господиномъ Стефаномъ и воеводою господиномъ Маркомъ Акшинкы пріими сіа (чит. пріимисмо),[1] ако да будемъ ктитори и обновители, иже въ святѣи горѣ Афонстѣи царскому великому монастырю Введеніе святаа святыхъ пречистаа Богородица глаголемому Хиландарю, егожъ святыи Симеонъ новыи мироточецъ и чудотворецъ Сава многими труды и подвиги создаша въ славословіе иже къ Троицѣ славимому Господу Богу и Спасу нашему Іисусу Христу и въ похвалу пречистыа Владычицы нашеа Богородицы и присноблѣды Маріи и елика ни будеть сила да спомогамо святыи монастырь и да направляемо и да имамы поминъ акоже и прежніи святые ктиторіе и да са пишеть въ святую проскомидію и въ святыи поминикъ и нашъ да са пое параклисъ сборнои въ среду литоргіа и попъ едни ли діаконъ да поютъ литоргію, единъ нашъ, кои есма въ живыхъ, а другыи господину Стефану и Дмитру преставльшимса,[2] и на обѣдѣ приликокъ братіамъ, такоже и лѣтныа памати да са творатъ усопшему господину Стефану, акоже есть святыи обычаи о святыхъ ктиторѣхъ и царѣхъ творити, и коликомъ сборнымъ и литоргіами

[1] Гледај ту исту ријеч у хрисовуљи 3-ој.

[2] Ваља помислити, да се под пошљедњим овдје разумије горе споменути зет Стефана Бранковића, дједа Стефана Јакшића (који сад даје хрисовуљу) а под првијем другар Дмитров при Стефану Бранковићу, може бити брат Дмитров Стефан Јакшић, којега спрам предњега Стефана Јакшића можемо назвати старијим.

такоже и обѣдомъ и приливкомъ мѣсаца Генуарїа 28 день, такоже усопшему господину Дмитру мѣсаца Марта 12 день, такоже да са творить и намъ всакому память по преставленїи нашемъ, акоже обнуан есть сватымъ ктиторомъ и колнвы и литургїами и приливци. И сего (ради) дари отворихомъ о дому богодарованнаго намъ господства и обѣщахомса сватому монастырю пречистыа Владыуница нашеа Богородица и Присноде̂вы Марїа прилагати на всако лѣто 130 дукатъ[1] въ вса дни живота нашего за душа благовѣрныхъ родителеи нашихъ и братїахъ и за душа наша иже обрѣтаемаа въ живыхъ. И сїе приношаемъ ти малое приношенїе, о обрадованнаа, помощница буди намъ въ житїи семъ, видимыа и невидимыа рати разори и столпъ крѣпокъ и оружїе въ бранѣхъ и съблюденїе и поборница и воевода непобѣдимаа буди намъ недостоимымъ отъ лица врагъ нашихъ и къ день, въ оньже хощеть Сынъ твои прїити судити мїру, тогда ми буди покровъ и предстательница и спасенїе душамъ нашимъ, и да сподобимса еже одесную Сына твоего Господа нашего стоати со всѣми сватыми Богу угодшими, амин. Писаса сїи хризовулъ отъ создания мїру лѣту тогда текущу четвертому и десатому къ седмымъ тысящамъ,[2] индиктїонъ 9, кругъ солнцу 14, луи. 3, мѣсаца Мая 26 день у Надлаку.

Въ Христа Бога благовѣрна господа Милица и господинъ воевода Стефанъ и господинъ воевода Марко Акинкы.

(Из рукописа Московске Духовне Академије № 514 л. 462 об. — 468).

---

[1] Гл. Рјечник Даничића 1, 317 ријеч: доукать.

[2] Т. ј. 7014 или 1506 од рођ. Христова.

3.

Хрисовуља Молдавскога господара Петра (Рареша) којом на исхрану братије хиландарскога манастира дарује сваке године по 3000 аспара. 1533 г.

Судећи по имену и години (1533) које је писана, ова ће хрисовуља припадати молдавскому господару Петру прозваноме Рарешу који је управљао Молдавијом 1527 — 1538 и опет на ново 1541 — 1546 године. Врховна власт допаде са свим из ненада у његове руке. Кад се смрћу Стефана VI. у 1527 год. прекиде племе основалаца Молдавскога господарства те се заподједе спор око избора новога господара: онда се на скупштини јави жена водећи млада човјека, за којега исприча, да је незаконити син пређашњег молдавског господара Стефана Великог (1458 — 1204) за доказ показујући печат Стефанов приложени повоју младићеву. Бојари га изберу за господара, еда би се само свршила препирка (Палаузова, Румынскія господарства Молдавія и Валахія въ историско-политическомъ отношеніи. Санкт-Петербургъ 1859, стр. 81, 82.) На ту прилику јасно опомињу и прве ријечи саме хрисовуље, гдје се вели: **по неизреченному милосердію и человѣколюбію Владыки моего, сладкаго ми Іисуса Христа — бысть призрѣніе Его на смиреніе мое и постави ма наслѣдника родителемъ моимъ.** Даље се у хрисовуљи господар обећава давати манастиру и више преко тада завјетованих 300

аспара у том случају „аще благоволитъ Господь Богъ нашъ — и сътворитъ съ нами милость, да избавитъ ны отъ руки иноплеменникъ.“ Јер у истину је Молдавија већ одавна стајала под турском влашћу, и сад је Петар Рареш намишљао објавити рат Турцима тражећи за то савезника, а тога ради је опет узбунио на се сплетке бојарске. Петар Рареш колико је био славан политичким радом и заслугама отачаству, толико је чувен и пословима са благочастивости, јер је сазидао многе цркве и манастире (Палаузов, онамо, стр. 82, 83). Ево сад саме хрисовуље.

По неизреченному милосердїю и человѣколюбїю Владыки моего сладкаго ми Інсуса Христа и по всемилостивомъ Его благоутробїи бысть призрѣнїе Его на смиренїе мое и постави ма наслѣдника родителемъ моимъ. Тѣмже и дѫхъ иже во Христа Бога благовѣрнїи и христолюбивїи Іѡ Петръ воевода Божїю милостїю господарь земли Молдавскои пишемъ господство ми,[1] къ свѣденїе всѣмъ, како прїиде къ господству ми отъ пречистыа и святыа Горы отъ честнаго и царскаго и священнаго обители и великїа Лавры Сербскїа глаголема Хиландара, идѣже есть храмъ Введенїе пречистыа Богородицы и приснодѣвы Марїа честнѣишїи въ священноинокѣхъ и намъ о Христѣ възлюбленїи їеромонахъ куръ Макарїе игуменъ и съ братїами мѣста того и вспомаму молебнѣ господству ми, како да будемъ ктитори вышереченому монастырю. Мы же милосердїемъ дивнїим и повелѣнїемъ заповѣди водним благоволихомъ (на страни: прїимосмо) просимое тому исполнити, да будемъ отъ дне-

[1] Тај обични назив молдавских господара у рукопису овдје и ниже пише се неправилно „гдовомыи.“

шнаго дне ктиторн вышереченному монастырю, да са зоветь отъднѣсь монастырь господства нашего. Тěмже н приложили есма образъ за кормленіе монастырское, да се давати на всакъ годъ по три тысящи аспри,[1] и триста аспри спенза посланникомъ,[2] и овозн да се давати на всако годище,[3] и да са не отъиметь отъ вышереченнаго монастыра до гдě и животъ господства ми.[4] Аще ли благоволитъ Господь Богъ намъ иже въ Троици славимыи и пречистаа Богомати и сътворить съ нами милость да избавить ны отъ рукы иноплеменникъ, и не сіа тоуію вышеписанная подати, но и множайшаа. А игуменъ реченныи куръ Макаріе и съ братіами отъ реченнаго монастыра пріимили господства ми,[5] и обѣщалиса да они поютъ въ понедельникъ вечеръ параклисъ пречистои а заутра въ вторникъ свату литургію и съ колнкомъ и съ приликомъ и на трапезѣ приликокъ братіамъ, и по уставу церковному многа лѣта приглашати, донелѣка и они живи и будущіи по нихъ иноци, дондеже будетъ монастырь. Понежъ сіа пріаша и обѣщашась и молимъ сныъ нашимъ христовуломъ егоже Богъ изволитъ

---

[1] Аспра, мален сребрн новац, који је у разно доба имао разну величину и цијену. Гледај о томе примједбе и у Венелина: Влахоболгарскія и Дако-славянскія грамоты Спб. 1840 стр. 96 и даље. По њему у почетку XVI в. њемачки талир износи 36 аспара.

[2] Спенза, од латинскога expensa — трошкови на издржање, расход. Гледај Венелина Влахо-болгарскія грамоты стр. 149, 150, 156, 157. И у пољском је expens издржање.

[3] Ово — зи што и *ово*, оно т. ј. горе поменуте 3 тисуће аспара. По старој форми к заменици ово додато је јоште *зи*. Глед. Monumenta Serbica p. 477, 478 спор. Рјечник Даничића 2, 202.

[4] Т. ј. докле ће продуљити Бог живот мој.

[5] Т. ј. примили од мене.

преемнику быти по насъ престолу господства ми или отъ нашихъ дѣтей или кого отъ рода нашего или иного кого сему нашему записанїю не поругаему быти но паче потвержену или паки елико по силѣ, а паки кто не исполнитъ нашего обѣщанїа отъ сущихъ по насъ, таковїи да имутъ дати отвѣтъ на страшный день судный (и будутъ проклати),[1] отъ Господе, а паки кто тамо имать быть игуменомъ и съ братїами, такоже да не исполнатъ своего обѣщанїе, такоже будутъ (да суть) осужени на страшнѣмъ и нелицемѣрнѣмъ Христовѣмъ судищи. Вѣрою и повелѣнїемъ господства ми утвердише и записаша се въ лѣто 7041 мѣсяца Марта 13.

(Из рукописа Московске Духовне Академије № 514 л. 468 об. — 470).

Капитон Невострујев.

---

[1] Двије те ријечи намјештене у заградама, ставили смо сличивши така мјеста у другим хрисовуљама и нацртима рукописа. Писац је не разабравши оригинала на сву прилику написао овдје некаку бесмислицу: нъ къдаке имати.

ПРОСКОМИДИЈА ИЗ ЗОГРАФСКОГ МАНАСТИРА У СВ. ГОРИ.

ПРИЈЕВОД БУГАРСКО-СЛОВЕНСКИ ПАТРИЈАРХА ЈЕВТИМИЈА.

Руски списатељ г. Севастјанов снимио је фотографијом у зографском манастиру у Св. Гори налазећу се написану на дувару проскомидију, коју је превео са грчког на бугарско-словенски језик Евтимије Трновски, патријарах у времену између 1360 и 1389 године. Тај фотографски снимак он је предао г. А. Хиљфердингу ради печатања у коме од руских археолошких листова. Г. Хиљфердинг, држећи, да би пријевод те проскомидије од знатнога бугарског патријарха Јевтимија, кад би се у Русији напечатао, остао неприступан за Бугаре, којих се више тиче, него Руса, нашао је за боље, да се тај пријевод старинске бугарске књижевности напечата у Србији, јер ће лакше моћи допријети до учевних Бугара. С том намјером он је фотографске снимке од те проскомидије, скупа са пријеписом, послао почасном члану српскога ученога друштва митрополиту српском г. Михаилу, а он одбору реченога друштва. Одбор пак предао је то језикословном одсјеку на преглед. Језикословни одсјек прегледавши те снимке, нашао је, да би требало пријепис од те проскомидије напечатати у Гласнику због важности књижевнога црквеног језика онога времена, када је преваћач те проскомидије живио, и да би за науку о језику најбоља корист била, кад би се то напечатало са свим онакијем правописом и са

оним скраћењима, као што је у оригиналу. То мишљење одсјека примио је и одбор, и ево се тај пријевод овдје печата онако, као што је у оригиналу.

Бжтвенаа слꙋба стыхъ

Литꙋ-ргеа: діакѡ — некаа кꙋріеѣꙋміа патріа́хра трьновскаго: —

Егда хѡщемь іере́и бжтъвнаа съ вершати слоужба, дань жень е҃ пръвѣе ми́рень быти съ всѣми и неимѣти ничто ни-накомъ и срце елика си́ла очищати ѿскрьнны҃ помышленіи, въ здръж... имало ѿвечера и трѣзвити даже доврѣменѣ литоургіи врѣмены же наставшоу, поѣже сътво́рити и обычное настоащемоу метаніе въхѡда҃ въ цр҃ковъ. Сщенникъ коупно҃ и діаконъ и твора҃ метаніе прѣдь ст҃ыми икѡнами, и нашѣ стране, и тако вьхѡда҃ вь ст҃ыи олта́рь и тво́ра҃ метаніе прѣстоа тра́пезоа, и гла҃ мл҃тва сіа Ги҃ бже мои посли ми — — ст҃ыа славы своеа и оукрѣпима надѣло слоуженіа сего, въ еже прѣстати не о жѣнно прѣстомꙋ олта́рю и сщенство́ дѣйствовати,

сіа ꙗко бл҃вень еси въ вѣкы, аминь. и тако възме къ ждо стіха́рь свои въраке҃ свои҃, и тако творать по́клоны три, къ въ стокѡ҃ члаще въ себѣ, бе҃ о́цѣстима грѣшнаго и помилоу и ма. та́же прѣкланѣтеса діакѡнь къ сщеннікоу дръжа въ рацѣ своеи стіхарь съ ѡ́раремь и гл҃еть бл҃ви ꙗко стіхарь съ оу́раремь и гл҃ета сщенника, бл҃вень бъ҃ нашь всегда ни҃нѣ и пр҃но и тако станеть къ ждо на своемь мѣстѣ. облачащеса въ стіхарь, гл҃е къждо къ себѣ си́це, давъ зра҃уетса д҃ша моа оґи ѿблѣче бѡ ма въ ри́за сп҃сенія и ѡдѣ́ждеа нетлѣнія ѡ́дѣама́ ꙗко на женіха вь зло́жи нама҃ вѣне́ць ꙗ҃ко невѣста оукрасима красотоа, всегда ни҃нѣ и пр҃і.:

пото҃ налага́еть епитрахіль гл҃а, бл҃вень бъ҃ изливаан ва́гсть своа на сщенникы своа съходашжа на брада

аарша съходащѧ на шметьодеждѫ... всегда ини́нѣ и́присно ивъ вѣкы вѣкшм.

та҃ прѣпоасоуетса гл҃а, б҃ъ прѣпаасаетма силоа и положи непо́ршчень кѫ҃ мои всегда и нинѣ и при́сно

и́ тако цѣлоуеть дїакшнъ шрарь, и́ въ злагаеть его́ на́лѣвое рамѡ̀ гла, ст҃ь, ст҃ь ст҃ъ та҃ възем҃ь десна́ѧ наракви́ца и налагаеть ѫ надесна́ѧ рѫка гл҃а десница гн҃ѣ сѣтво́ри силѫ десница гн҃ѣ възнесема десная ти рака гн҃и съкроуши врачь: имнѫжь славы твоеа сътрыль еси съпостаты. такоже и дроугаа възлагаа нань гл҃еть рѫцѣ вои сътвористѣ ма и създастѣма. дїакѡ̀ же шедь въ проскомидїа и разгыбаеть ст҃аа и дїскось оубо поставлѣеть ѿ лѣвыа страны, потїрь же шдесна́ѧ.

такоже и прѡ́чаа по́чинноу и́ та҃ сщ҃енникоу пришѣ́шоу твора҃ по клѡ́ны трї прѣстоѫ проскомидїа, гл҃аще къ себѣ къжо. Искоупилны е́си ѿ клатвы законныѫ, чьстножеси кръвїѫ. накр҃тѣ пригвожьса и́копїемь провод́са, бесъмрътїе источилъ е́си чл҃кѡмь, сп҃се на҃ сла́ва тебѣ: —

та҃ гл҃е. бл҃вень б҃ъ нашь всегда и́ нинѣ и́ при́сно ивъвѣ. и така възем҃ь въдеснѣи рѫцѣ копїе вьлѣвѣи́же прософѡрѫ. и́знаменавь гн҃ просфорѫ гл҃еть. въ въспоминанїе гн҃а и ба҃ и сп҃са на́шего ї҃ѹ х҃а. набїе въ нъзи́ть копїе ѿлѣвыа страны въ просфорѫ.

и прѣрѣзаѫ гл҃еть. ꙗ҃ко о҃вча назаколенїе ве́деса. надеснѣиже странѣ гл҃еть. и́ꙗко а҃гнець прѣмо стригѫщемоу его безгла́сень, тако не ѿвръ́заеть оустъ свои́, та҃ нагорнеи странѣ гл҃е. въ смѣрени е́го сѫ́дь его въза́тса, надо́лнеиже странѣ гл҃еть, родже его кто и́сповѣдь;

Дїа́кшиже дръжа ѡ́рарь въдеснѣи рѫцѣ ѡ́бѣма прьстома, накото́роежде рѣзанїе пока́зоуѫ гл҃е гоу помолимс.

та҃ поси́ гл҃е дїа́конъ, възми вл҃ко, та҃ сщ҃енникъ въло́живь копїе шдесна́ѧ странѫ просфоры: и́зе́млеть ст҃ыи а҃гнець гл҃а, и́ꙗко възем҃летса ѿземла живѡтъ е҃го, и́пола́гае е́го въ знакъ въ ст҃ѣмь дїскосѣ.

рекшоу же дїакшноу пожри́ вл҃ко, прѣрѣзоуеть е҃го сщ҃е-ниикь кр҃то о́бразно гл҃а. жре́тса а҃гнець божїи въземлаи грѣхъ

миро҃у замирскыи живѡть и сп҃сенїе. и прѣвра́щаеть его ни́ць аще н҃ѣто҃ пла҃ ꙗ́ко да́ нейспоу́щаеть благѫ. та҃ бодеть е҃го ѿдесныа страны съкопїемь гл҃а. є҃ динь ѿвшинъ копїемь ребра ємоу просво́де, и҃ а҃вїе и́зыде кръвь и вода и҃ ви́дѣ выи свѣдѣтелствова и҃ и҃стинно є҃ свѣ҃телство е҃го. дїа́кѡнже въливаеть въ ст҃ыи потїрь вино и҃ водѫ, ре́къ пр҃ъвѣе къ сщ҃енникоу бл҃ви вл҃ко. їере҃и же въземь вторѫ просфорѫ гл҃е҃. въ ч҃ь и҃въпама҃ прѣбл҃веныа вл҃о. їере҃и же въземь вторѫ профорѫ гл҃е҃. въ ч҃ь и҃въпама҃ прѣбл҃веныа вл҃чцѫ на́шѫ вц҃ѫ ипр҃но де́вы марїа, ежѫ ма҃тва ми прїими жрътвѫ сїѫ въ ст҃ыи и҃прѣнб҃ныи свои жрътъвник. и҃въземь зр҃ъно съ҃стымь копїемь, полагаеть е҃ ѿлѣвыа страны ст҃го агньца

натре́тїи просфорѣ гл҃е, чт҃наго славна҃ прока пр҃тча и҃ кр҃тлѣ їѡа́нна. є҃ты́ сла́вны́ и҃ въсехвалны́ а҃пл҃ъ, иже въ ст҃ы́ ѿц҃ъ на́ши́ и҃ їерархъ, василїа великааго. григорїа вг҃ослѡва и҃ їѡа́нна златѡоу́стааго: а҃ѳана́сїа кѵрїала нїколаа иже въ мѵ҃рѣ и҃въ с҃ѣ ст҃ы́ їерархъ. ст҃го апл҃а пръвомн҃ика и҃ а́рхїдїа́кѡна стефан҃.

ст҃ы́ великомн҃нкъ геѡ́ргїа димитрїа ѳеѡ҃ръ. м҃. и҃ въс҃ѣ ст҃ы́ м҃нк. пр҃пбны́ ѿц҃ъ на́ши́ антѡнїа ѥѵ҃ѳѵ҃мїа са́ввѫ, оноу́фрїа. аданасїа а́дѡнскаго деодѡра отоуди́та, и҃ въ с҃ѣ пр҃пны́, ст҃ы́ и чю҃ тво́рецъ безере́бръчикъ. ст҃ы́ и҃ пра́ведны́ вг҃о ѿц҃ъ і҃ѡакі́ма и҃ а́нны, ст҃го е́моуже є҃ дн҃ь, и҃ въс҃ѣ ст҃ы́ и҃же м҃ла҃твами посѣти на҃ бе҃. И тако въземь ча҃ полагае҃ и тѫ ѿлѣвыа страны ст҃го агнъца по́до́лѣ же прочаа поста́влѣеть части, та҃ въземь дроугѫ просфорѫ гл҃е. овъсѣкомь епк҃пьствѣ православны́ аархїепк҃пѣ наше҃ имарек чьст҃ѣ презви́терствѣ е҃же о҃хѣ дїа́кѡнствѣ, и҃въсѣко҃ сщ҃енничьскомь чинѣ о҃ѡ́ци наше҃ їгоу́менѣ обратїа҃ и҃съслоужї́теле҃ наши́ презви́терѡ҃ и҃дїа́кѡнѡ҃. и҃овъсѣ братїа҃ наши́. и҃хже призваль еси въ свое о҃чищенїе своимь благоѫтробі́емь прѣбл҃гыи вл҃ко, та҃ поминае҃ и҃хже хо́щїе живы́, и такои҃земл҃ечта҃, надроу́зѣм просфорѣ гл҃е си́це. о҃па́мати и҃ о҃ставлени грѣхѡ҃ блаженыи҃ кти́тѡръ хра́ма сего, та҃ поминае҃ херотѡнисавшаго е҃го архїерея, и҃и҃хже хощїе оумерши҃ поимени, та҃ гл҃е си́це. овъсѣ҃ иже вънадежи҃ въскръсенїа и жизни вѣ҃чныа и въ твоемь пришествїи оусѡпши҃ православныи҃ ѿц҃ь и братїи

наши помѣни чл҃коловѣче ги҃. ѿтако ѝзеилеѣ ча҃, И възе҃ метаницѫ
събирѧеть въса а҃же къ ст҃ѣ діскосѣ чѧсти пост҃го а҃гнѣца,
ꙗко лежа́ти въсѣмь съвъкоупно и неѿпасти ѿни҃ ничто́же.
діаконже въземь кадилницѫ и҃ въло́жь діміам҃ вънѣ г҃лѣ къ сщ҃е-
никоу. бл҃ви бл҃кѡ кадило, таже гл҃ет г҃оу помолимсѧ. ї҃ерѣиже
г҃лѣ ма́тва сїа.

кади́ло тебѣ прино́симь х҃е бе нашь въ вонѧ бл҃ѡханіа,
е҃же приѣмь напрѣнебн҃ыи свои жрѣ҃ника, въспосли намь бл҃гть
прѣст҃го твоего дх҃а. діаконъ. г҃оу помолимсѧ. ї҃ереиже покадивь
звѣздѫ́ полагоеѧ надьстыимь а҃гнѣцемь гла҃, и пришедши
звѣзда́ ста врьхоу идеже бѣ отроча. діакѡ҃. г҃оу помоли҃.

ї҃ереи покаждаетъ пръвое покрывало и покрыва́е стыи
діскосъ гла҃. гь въцриса облѣпотѧса облѣче облѣчеса гь силѫ
и прѣпоасаса, діакѡ҃ г҃оу помолимсѧ.п окрыи бл҃ко. ї҃ереиже по-
кадивь второе покрывало и покрываеть ст҃ыи потирь гла҃. покры
небса добродѣтѣль діакѡ҃. г҃оу помолимсѧ, покрыи бл҃ко.

ї҃ерѣиже покаждаѣ лерь ѝпокрываеть ѿ воа гла҃. покрыи
накрово крилоу твоею, таже свазавше ѿвои свои рѫцѣ ипок-
лонишеса гла҃ бл҃вень бъ ѝже тако изволивы всегда и нінѣ и
пр҃но и въвѣкы вѣкѡ҃ а́минь. ипото гл҃е діакѡ҃. опрѣложени
чьстны́ даршвъ г҃оу помолимсѧ, ї҃ереи моли́твѫ, вѫ҃ бе нашь.
и҃посемь покажаеть самь ї҃ереи ст҃ыа дары, та҃ чьстнѣшѫ
хероувї. та҃ бе сущедрины, и посемь твори́ть ѿп҃ь

та҃ въземь діакѡ҃ кадилницѫ ѿходить и кадитъ стѫа
трапезѫ окрт҃ъ гла тр҃о съи. въ гровѣ плъть скы въ а́дѣже съ
дшеа ꙗко бъ- въ ра́и же съразвоинн҃ко и напрѣстолѣ бѣше
х҃е съ оцемъ и съдх҃о въсѣ исплънѣѫ неописанне. — И пото
кади́ть въса црковь. ивъше пакы во стыи олтарь покажаеть
стѫа трапезѫ и ї҃ереа. и поставль кадилницѫ на своемь си
мѣстѣ. самже прихо́дить къ ї҃ереу. и ста́вше въ коупѣ прѣ
стоѫ трапезоѫ твора́тъ поклѡ́ны г҃. глаще къ себѣ, цр҃ю
нб҃ны, і҃нм слава въ вы́шни два҃щ. и ги҃ ѹ́стнѣ ми ѿвръзеши
еднѫщь, та҃ цѣлоуѫ҃, ї҃ереи оу҃бо еу҃ліе, діака҃же стѫа трапезѫ
и посемь прѣкла́нѣеть діакѡ҃ своѫ главѫ къ сщ҃ениникѹ дръжа
и ѿрарь свои тріми прѣсты деснѫ рѫкоѫ, гл҃е. врѣма съ
твори́ти гв҃и бл҃ви бл҃кѡ. ї҃ереи же бл҃госла́вляѣть его гл҃а бл҃вень

въ на всегда и нинѣ и прно и въ вѣкы вѣ: — та діакѡ. помолиса ѡ мнѣ влко,

їереи гле, даиспрáвита гь въ наши стѡпы твоа, ипакы діакѡ гле. помѣнима влко стыи. їерêи гле помѣне тта гь въ цртвиси. и діáкѡноу рекшоу áмин. и поклóншоуса, исхóдить и стане насвое мѣстѣ обычнѣ прѣстыми двéрми. и поклóнса г. съ благоговѣніе, глѣ къ себѣ, ги óустнѣми Ѡвръзеши ѡуста моа възвѣста хвалѫ твоѫ, и посе глетъ срѣдніимь гласо, блви влко, їереи гле. блвено цртво óца и сна и стго дха нинѣ и присно и въ вѣкы вѣкѡ:

и áвіе начинае діакѡ, мирѡ гоу пом:

ѡ съ вышне миръ и спсени дшь наши, гоу по: —

ѡ миръ въсего мира облгостáніи стый вжій цркшвь и ѡсъвъкоуплениіи въ сѣхь гоу помолимса: —

ѡ стѣмь храмѣ семь, и иже съ вѣроѫ иблгогóвѣніемь и страхо вжіемъ въходящій въ нь гоу помолимса: —

ѡ архіепкпѣ нáше им. чьстнѣ, презвитерствѣ еже ѡ хѣ діакѡнствѣ óвъсемь причьтѣ и óлкде гоу помолй: —

о вѣговѣрнѣ и бгохрáнимѣ цри нáшемь ѡвъсеи полатѣ и все его гоу п: —

ѡ посѡбити и покорити понсѣ его въсѣкого врагъ исъпостата гоу по: —

о градѣ се и въсѣкомь градѣ и странѣ, и вѣроѫ живѫщіи вѣни, гоу помолй: —

ѡ блгорастворени въздоухъ и ѡ оумноженіи плѡдь земныхь. и ѡврѣменех мирныих, гоу помолимса: —

о плаваѫщих пѫтьшествоуѫщих недѫгоуѫщих стражѫщіи плѣненыих и ѡспсеніи ихь, гоу помолим: —

ѡ избавитиса намь Ѡ

прстѫ чистѫ прѣблвенѫ влчцѫ нашѫ вцѫ и приснодвы маріа съвъсѣми стыми помѣнѫвше, сáми себѣ и дроугь дроуга, и всь живѡ нашь: хоу коу прѣдадимь: —

їерем въ згласитъ, ико повает тивъ сѣка слáва. Семоуже глемоу Ѡїерêа,

Діакѡн сътворивь поклоненіе прѣстый жрѣвнико, оустѫ пасть Ѡсвоего мѣста, ѡе надеснѫ странѫ стоить прѣ

стыми и҆кшнами ожидажа́нтїфоноу скончѣнїе, такожѐже дльжень є҆ твори́ти и҆ накоторыижѐ а҆нтїфонь. Скончаноуже оу҆во бывшоу стомоу антїфоноу, и҆ деть пакы на свое обы́чное мѣсто, и҆ сътворъ поклонѐнїе, па́кы гл҃е т҃. Пакы и҆ пакы мирѡ҃ гоу помолимса: — застѫпи с҃пси помилоуи, и҆съхрани́ на҃ бе твоеа б҃лагтїа. —

прѣстѫ чистѫ прѣбл҃вен҃ѫ влчца на́шѫ вцѫ и҆пр҃но дѣвы марїа съвъсѣми стыми помѣнѫвше, са́ми себе и дроуг҃ дроуга, и҆ весь живѡ҃ нашь, х҃оу б҃оу прѣда: —

таже, їереи възглашенїе, и҆ко твоа дръжа҃: — повторѣмже антїфонѣ, дїа́кшнь. пакы и҆ пакы мирѡ҃ гоу помолимса: — застѫпи с҃пси помилоуи, и҆съхрани, — пр҃тѫ чистѫ прѣбл҃вен҃ѫ вл҃чицѫ: — їереи възглашенїе, и҆ко бл҃гъ и҆чл҃коле: — Дїакѡ҃же поклоненїе сътворивь и҆ко рѣхѡ҃, въхо́дить въ стыи сла́рь, и҆стоить ть҃ пѣваемо блаженна҃. Егдаже прїидѫ пожще и доставѫ. приходить їереиже и дїакѡ҃ пр҃тѫ трапеза, и҆ткора҃ поклоненїе въкоупѣтѣ҃ въземь сщ҃енникь стое є҆ѵ҃лїе, да́ть дїакшнь.

и҆ тако и҆зше҃ше ѿма́лыи двереи, твора҃ ма́лыи въхѡ҃. пришедше и҆ста́вше на обы́чнѣ мѣстѣ, прѣкла́нѣѫ ѿбои главы, и҆ дїакшноу рекшоу малѣмь гласо҃ гоу помолимса. коу́пно и҆ ѿрарь свои дръжѫщоу трїми прьсты деснож ржкож

Бл҃ви владко въхо҃ стыи: показаѫ коупно и҆къвстока҃ съшраре҃ сице дръжа ѐго, и сщ҃еникь твора кр҃тъ деснож ржкож къвстокѡ҃ гл҃еть ѿтаи, бл҃вень въход стый твой ги҃ всегда, ни́нѣ и҆пр҃но и҆въ вѣкы вѣ. та҃, дїакшн ѿходи҃ къна́ста́вникоу, и цѣлоуе҃ ѻ҃нь стое є҆ѵ҃лїе, а́ще є҆ то҃у ѩвѣ ѩко.

Аще ли нѣ, цѣлоуе то҃ сщ҃енникъ. та҃ гл҃е дїакшн прѣмѫдрѡ҃ прѡ́сти, въ вигъ мало ржкама стое є҆ѵ҃лїе кр҃ьть жевотво́рить. та҃ покло́нса тъиже и҆сщ҃енни҃ съза́ди ѐго, въхода҃ въ стынжр҃ъвникь. и҆ дїа́кѡ҃ оу҆во полага҃е стое є҆ѵ҃лїе на стѫ трапезѫ. пѣвцѝ же пож҃ ѡбычныа тр҃ора и кондака, и҆ е҆гда прїидѫ҃ напослѣднїи кондакъ, гле҃ дїакшн къ сщ҃еникоу прѣклонь главѫ своѫ и҆ ѿрарь свои дръжа и҆коже многажди рѣхѡ҃. Бл҃ви владкѡ врѣма трїст҃го и҆ їереи же знаменаѩ҃ ѐго гл҃е. и҆ко ст҃ь еси бже на́шь и тебѣ сла́вѫ въсила҃ оц҃оу и҆ сн҃оу и҆ стом҃ дх҃оу нинѣ и҆ пр҃но: — и кондакю скончавшюса,

пришед діакѡн близь стыі двереи показоуе исъѡраре своимь къвънѣшнимь гла велегласно. Ивъ вѣкы вѣкѡ. пожѡимже вънѣшнимь трістое. діакѡн стоить близоу їереа матвѫ глѧщоу. скончанѣже бывши матвѣ, егда оуслышѫ пожѡи сла инии, гла ититрістое тріѡи творѧще въ коупѣ и поклоненїа трі прѣ стож трапезож. та гле діакѡн къ їереоу, повели влко. и идѫт насѣдалище, и глет сѡщенник иды, бвень градыи въ има гне, и пакы діакѡн, бви влко горнее сѣдалище, и сѡщенникъ. бвень еси иже напрѣстолѣ славы цртвїа своего сѣдай всегда и нинѣ и прно и въ вѣкы вѣ: —

и поскончани трістго гле діакѡн. вънмѣ. сѡщенни. миръ въсѣм. діакѡн, премѫдрѡ, и чьтець глет про аплоу. діакѡнъ прѣмѫдрѡ, чьтецъ. къ еуреѡм, или къ римлѣнѡм. и діакѡн пакы. вънмѣмь.

Скончану же бывшоу аплоу. възглашает їереи: мирти, діакѡн гле. прѣмѫдрѡ чьтець, аллїоуїа ѱлѡ два. діакѡнь, вънмѣ, та гле сѡщенни мтвѫ сїа пѣваемоу имамѣсто. ащели неимать, станет прѣдстож трапезож трапезож, изра къ запоѧдѡ възгласит. прѣмѫдрѡ прѡсти оуслыши стго еуаїа и діакѡ. Ѡ їѡанна стго еуелїа, и діакѡ. Ѡїѡанна стго еуаїа чьтенїе.

и сѡщенникъ пакы. въ нмѣ, аще ли же слоужить сънимь дроугы діакѡн възглашает тъ сѡщеникже мльчит. Скончѣноу же бывшоу еуаїоу, глеть сѡщенник къдїакѡноу вышьши гласо, мирти, діакѡн оуво пришед до стыі двереи, Ѡдает сѡщенникоу стое еуаїе, та ставь на обычнѣ мѣстѣ, гле сице. ръцѣмь въси, Ѡвъсеѫ дшѫ и Ѡвъсего помышленїа ръцѣ въси. ги въ седръжителю бе Ѡцъ наших, молимтиса

повелицѣи мти твоеи молимтиса оуслыши и помилоуи на, еще молимса о блговѣрнѣмь и бгохранимѣ цри наше одръжавѣ о повѣдѣ. о прѣбывани о мирѣ оздрави исенсени емоу. и гоу боу нашемоу наипаче поспѣшити и направенти его въвъсемь. и покорити подниѡѣ его въсѣко вра, исъпостата: и еще молимса облговѣрнѣ и хр толюбивѣмь цри наше имаре и оцрици его. и еще молимса бархїепкпѣ наше имарек: и

е҃ще молимсѧ ѿставлени грѣхшвъ рабоу бжїоу и ѻ҃цоу нашемоу ѝмарек їерѡмонахꙋ и ѡвъсеи ѥже ѻхѣ братїи наши:

И ѥще молимсѧ ѡбъсѣ слоужащїи и послоужившїи въ ст҃ѣи обитѣли сеи: —

и сщенник, възглашенїе. Ꙗко мастивь и чаколюбець бъ ѥси. и авїе дїакѡ.

помолитесѧ ѡглашенїи къ гоу, вѣрнїи о ѡглашеныи помолимсѧ да гь помилоуеть и. огласити ихь словомь истиннымь: — Ѡкрыти имь еуаїе праведное. — приединити ихь къ ст҃ѣи своеи съборнѣи и апостолскѣи цркви: — сп҃си. помилоуи застѫпи, и съхрани ихь бе твоеѫ благодѣтїа: —

Ѡглашенїи, главы ваша геи прѣклонитє: — їереи възглашенїе, даитє сънами слава прѣ. и пакы дїакѡ.

Єлико ѡглашенїи изыдѣтє ѡглашенїи изыдѣтє. єлико ѡглашенїи изыдѣтє данекто Ѡглашеныи, єлїко вѣрни: пакы и пакы мирѡ гоу помол: —

О съ вышнє мирѣ и ѡспсенїи дшь нашихь, гоу помолимсѧ.

О мирѣ въсего мира, благостоанїи ст҃ыи бжїи цркшвь и осъвъкоу плени бъ сѣхь гопомолимсѧ: —

О ст҃ѣ храмѣ сє и ѥже съвѣрожь и благоговѣнїемь и страхо бжїемь въ ходащїи вънь, гоу помолимсѧ; — Сїаже гла дїакѡ възирає насщенника. и егда разоумѣет ꙗко съвръши млтвѫ, авїе глеть, прѣмѫдрѡ. сщенни же възглашенїе, ꙗко побает ти въ сѣ: —

и пакы начинає дїакѡ, пакы и пакы миршмь гоу помолимсѧ: —

Ѡ архїепископѣ наше. чьстнѣ презвитерствѣ, єже ѡхѣ дїакшнствѣ, и ѡбъсемь причьтѣ и ѡлюде гоу полисє: —

Ѡ благшвѣрнѣ и хрлюбивѣ цр҃н наше ѝмар. о въсеи полатѣ и вшє єго, гоу пом: —

Опосшбити и покорити подносѣ єго въ сѣкого врага и съпостата, гоу помолимс: —

Сїаже гла, възирает на їереа, ѝегда смотрить то скончавша млтвѫ, авїе гле сщенникъ сщєнныи потїра пръвы на ст҃ѣи трапезѣ, и посемь възимаеть и ст҃ыи дїскось Ѡглавы дїаконовы съ единыѧ страны стожщоу, и полагаеть ѝтогу

пôбнѣ на ст҃ѣи трапезѣ починоу, приглоуаи тропара, благошбразныи їѡсифъ съдрѣва сънемь прѣчистое тѣло твое, плащаницеѫ чистоѫ бѣльивь и вонѣми въ гробѣ новѣ за положи. таже покрывала зметь самъ їереи Ѡст҃го дїскоса и ст҃ыа чашѫ, и поставлѣеть та ихь мѣстѣ аѣрже въ земь Ѡрамена дїакѡноу и покадивь тъ҃ тако дръжѫщоу кадилѡ дїакѡноу, покрываеть съ нимь ст҃аа и посемь възметь самь кадилницѫ, кадить ст҃аа гл҃а сице, оублажи гн҃и благоволенїемь твоимь сїѡна и дасъзиждь тса стѣны їер҃алимскыа, тогда благоволиши жрътвѫ правдѣ възношенїа и въсѣ съжагаемаа, тогда възложѫ на олтарь твои теаца.

та҃ кадилницѫ Ѡлôживъ, станѫть ѡбои прѣстоѫ трапезоѫ молѧщеса въ себѣ, бе бцѣстима грѣшнаго и твораще и поклонѣнїа великаа г҃. и сщенникь оубо низпоущаеть фелѡнь и рѫцѣ свои сказавь дроугѫ къ дроугѣ главѫже прѣклонивь прѣ стоѫ трапезоѫ, гле҃ блвите ст҃їи, дїакѡнѫже выѫ прѣклонивь и къ сщенникоу зра гле҃ дх҃ь ст҃ыи наиде҃ ната сила вышнѣго бѣнитта.

и пакы гле҃ дїакѡ҃ їереоу, помѣни ма влко ст҃ыи, и сщенникь. помѣнета гь бъ въ цр҃тви си. таже дїакѡноу рекшоу, амин ипоклôнѡшоуса и врѣма дожавшоу, исхôдитъ. и ставь на ѡбычнѣ своемь мѣстѣ прѣстыми двери гл҃е҃

въ стыи олтарь и въземь кадилницѫ с димїамô ипришедъ къ їересу, и възе҃ ѡбычнѣже окадилѣ блвенїе, кадит стѫ трапезѫ крѣтобразнѣ околѡ. жрѣ҃вникже весь и їерѣа и посе҃ стане҃ Ѡлѣвыа его страны съ въсѣцѣмь благоговѣнїемь. ожидаѫ скончанїе матвѣ, тоиже скончавшиса, стоѧть коупно ѡбои молаще хероувїкогласще късебѣ.и натрое рекше его ипоклôнѡшеса, Ѡхода҃ въпроскомидїа, прѣдьидѫщоу дїакѡноу съ кадилницеѫ. иже ипокадивь ст҃аа, моласа въ себѣ бе бцѣстима. и гле҃ къ їереоу възми влко. и сщенни҃ възе҃ полагаеть его налѣвое рам҃ дїакѡноу гла, възмѣтеса рѫкы наша въ ст҃аа. тажь ст҃ыи дїскосъ въземь, полагаеть врѫхоу врѫха дїакѡноу. дръжѫщоу итомоу тъ҃ състрахô и въсѣцѣмь въ нимянїемь и ѡчаство҃. Самже сщеннікъ възметь ст҃ыи

потїрь тъ́кмо, и тако творѧ̑т великыи въ̑хо
дїа́кшноу дръжѧщоу икадиница съ ст҃ымь дїскосо̑ наединомь
прѣстѣ десныа рѧкы своеѧ. въходѧще въ ст҃ыи о́тарь гла̑т
къ себѣ. бл҃вень градыи вънима гн҃е бъ гь ѩ҃вися намь. та́же
полагає̑т сщ҃енникъ сщ҃енныи потїрь прѣвѣе наст҃ѣи трапезѣ,
и посемь възи́маєть и ст҃ыи дїскось ѿ главы дїаконовы съ
единыа страны стоѧщоу, и полагаєть ѝ того по̑вн҃ѣ на ст҃ѣи
трапезѣ починоу, при гл҃оуа и тропарь. Бл҃гошбразныи
ї҃ѡсифѧ сдрѣва сънемь прѣчистое тѣло твое. плащаницеѧ
чистоѧ обьви́въ и́вонѣми въ гробѣ новѣ за положи.
таже покрывала зметь самь ї҃ереи ѿ ст҃го дїскоса
истыа чашѧ, ипоставлѣєть та на своемь ихь мѣстѣ а́бѣрже
въземь ѿрамена дїакшноу и́ покадивь тѣ̑ тако дръжѧщоу
кадилаш дїакшноу, покрываєть съ нимь ст҃аа и посемь възме̑т
самь ка́диницѧ, кадить ст҃аа гла сице, оублажи ги благово-
ленїемь твоимь сїѡна и́ дасъзиждатса стѣны ер҃лимскыа.
тогда благово́лиши жрътвѧ пра́вдѣ възношенїа и въсѣ съжа-
гаемаа. тогда възложѧ̑т на олтарь твои телца. та̑ кадиница
ѿло́живь, станѧть ѡвои пр̑ѣ стоѧ трапезоѧ молѧщеса въ себѣ,
бе оцѣстима грѣшнаго и́ твораще и́ поклоне́нїа великаа, г҃.

И сщ҃енникъ оубо низпоуща́єть фелѡнь и рѧцѣ свои
сва́завь дроугѧ къ дроузѣ главѧже прѣклонивь пр̑ѣ стоѧ тра-
пезоѧ, гл҃е бл҃вите ст҃ї, дїа́конже выѧ прѣклонивь и къ
сщ҃енникоу зра̑ гл҃е̑т дх҃ь ст҃ыи наиде̑т на та и сила вы́шнѣго
о́сѣнитта и пакы гл҃е̑т дїакш̑ ї҃ереоу. помѣни ма вл҃ко ст҃ыи. и
сщ҃енникъ. помѣне̑та гь бь въцр҃твиси таже дїакшноу ре́кшоу.
ами́н ипоклоншоуса и врѣма дожѧвшоу, исхо́дить. и ста́вь
наш̑ вычнѣ̑ своемь мѣстѣ пр̑ѣ стыми двери гл҃е̑т: —

испаснїмь мл҃твы наша къ гоу̑: —

ѡпр̑ѣлаш̑жены чьстный дарѣ̑, гоу по̑: —

о ст҃ѣмь храмѣ се̑, и ѩже съвѣрожѧ и́ бл҃гоговѣнїе ѩстра-
хо̑ бж҃їемь въ хо́дѧщїихь въ на, гоу помолимса: —

о ѡбавитиса на̑ ѿвъсѣкїа скрьби. гнѣва и нѫжда, гоу
помолимса: —

застѫпи̑ спси помимилоуи, и съхрани на̑ бе твоѧ
бл҃гонѫ: —

Дне всего съвръшеньста мирна. йвезгрѣшна, оуга просимъ: —

Аггела мирна вѣрна наставника и хранитела душамь и тѣлошмь нашимь, ога просимь: —

мать и Шпоущенїе грѣхш и съ влазншма нашимь, оуга просимь: —

Дшврый и полезный душамь наши, и миръ въ семоу мироу, оуга просим: —

прочее лѣто жившта нашего въ мирѣ и въ покаани скончати. оуга про: —

Хрїстїанскыа кшнчины жившта нашего вестрїтны непостыдны, мирны и дшврыи Швѣт настрашнѣ сѫдищи хвѣ просимь: —

Прѣстжа чистжа прѣвлвенжа влчцѫ нашѫ вцѫ и приснодѣвы марїа съ всѣми стѣми помѣнѫвше, сами себе и дроугъ дроуга, и веса живш на хоу боу прѣдадимь: —

И сщенникъ възглашенїе, щедрштами ѐдинорѡднаго сна твоего. и пото, миръ всѣм, и дїакш. възлюбимь дроугь дроуга да ѐдиномыслїемь исповѣмы

молѫса въ себѣ и гла сице. възюблата гн крѣпости моа, гь оутврьженїе мое и привѣжище мое и извавитель мои. и обьемь стаа такошкоже сѫ покръвена, пръвѣе цѣлоуе стыи дїскосъ и потомь стыи потїрь, икр трапезы

цѣлоуетже и дїакш шрарь свои вънѣиде има крта мѣсто. и тако възгласи двери двери мѫдростїѫ вънмѣмь. люїе вѣроуѫ въединого ба. дїанш гле. станѣ доврѣ. станѣмь съ страхо. вънмѣмь сто возношенїе съ миршмь приносити. Семоже Ш дїакшна глемоу, їерѣ възимаеть аеръ Ш сты помалоу возвышаѫ гла. стыи бе стыи крѣпкїи стыи весъмртне помилоуи на: —

и того оубо цѣловавь Шложи, взгласитже сице благть га нашего їс ха и любы ба: — горѣ имѣмь срца.

благодарим га. дїакшже въшедъ и ставь Шлѣвыа страны іерѣа и стыа трапезы, поклонитса трїщи.

таже свиваеть аеръ и покрывала и полагаеть осшба. Сщенни коуже рекшоу, повѣднѫѫ пѣснь пожща. —

възимаеть діакѡ звѣздѫ йоударива помалоу тріщи въ діскосъ, и цѣловавь, полагаеть тѫ съ аерѡ.

и мимоше стаеть ѡдесныа страны. аще оубо є рипида, пріиме тѫ въ рѫкоу и стоить и вѣтрить надь стыми съвъсѣцѣ благоговѣнинство ѩко да несаде моухѫ или что ѡтаковы живштны. аще ли нѣ рипида, вѣтрить съ покрывало. егда же възгласить сщенникь, примѣте ѩдите, є мале діакѡ свои ѡтрарь ипоказоуеть на стыи хлѣвъ такожде и настѫа чаша. и егда възгласихъ твоа ѡ твои, такожде показѫть и ѡвои сщенникже и діакѡ на стаа егдаже хоще сщенникъ

стыи дары поставлѣеть діакѡ иже има въ рѫкоу рипидѫ или покрывало, иприходи близь сщенника и покланѣѫтса ѡвои прѣ стож трапезож, молащеса въ себѣ, бе оцѣсти ма грѣшнаго и помилоу таже главоу прѣклонь мало діакѡ, и показоуѫ съораре на стыи діскосъ, гле. бл̑ви влко стыи хлѣвь. и сщенникь бл̑вѣа настыимь хлѣвомь, гле тихо. и сътвори оубо хлѣбъ съ ичьстноє тѣло ха твоего. діакѡ гле амин. и пакы гле діакѡ, бл̑ви влко стыи потїрь. и сщенникъ бл̑вѣа пакы настыимь потїре гле. а єже въчаши сеи чьстнѫа кръвь ха твоего діакѡ гле. амин. и пакы показоуѫсъ своимь брарем коупно на стаа, гле. бл̑ви ѩвоа влко: Сщенникже бл̑вѣѫ и ѡвоа стыи же хлѣвь истыи потирь гле, прѣлобжы а дхомь твоимь стыи, гле діакѡ, амин амин, амин. и мнобжаишее и єще главѫ прѣклонь къ сщенникоу, ирекъ помѣнима влко стыи грѣшнаго. їереи помѣчетта гь бъ въ цртвиси. и сїе ѡ їерея слышавь, прѣидѣ намѣсто идѣ прѣ вѣе стоаше. и въземь рипидѫ, пакы творить ѩко же прѣ вѣе, и егда възгласи сщенни. Израдно прѣстѣи чистѣи. въземь діакшнъ кадило кадить стыа дары и весь стыи жртвникъ. и пакы стане на мѣстѣ идѣже стоаше и поминае въ себѣ ктїторы храмоу и ины оумерши ихже

аще слоужи патріархь, гле єлицє єлико къждоима въ помышленїи, овъсѣ изавъса, о дроугомже възглашени єже є въ прѣвы помѣни ги. пакы възглашаеть діакѡ имаре.

Єудумїоу прѣосщенномоу архїепїскѡпоу великаго града трънова. ивъсѣма блгарѡ патріархоу и оприносащемь стыа

дары ґви боу нашемоу новъсемь сщенничьскомь чинѣ, оспсени одръжавѣ, о повѣдѣ о прѣвывани блгочьстивомоу и хрстолюбивомоу црю нашем ївановоу шишманоу и блгочьстивѣи црици его марїи о поспѣшени ноукрѣплени хрстолюбивыї ешем оизвавлени плѣнены предьстоѭщи люди, и о

Аще ли нѣ патрґарха, стоить намѣстѣ и деже прѣвѣ рѣхш, ипоминаѣть игоумена и въса братїа и иныї живыї ихже самь хоще. Егда же възгласи сщенникъ. и дажь на єдинѣми оустыї, блвѣть діакшна діакшже поклонивса емоу исходи вънѣ и стане прѣстыми дверми инаобычнѣ своемь мѣстѣ поеже рѣщи сщенникоу. и даваѭть мсти великааго ва, авїе гле діакш. въса стыа помѣнѫвше, пакы и пакы миршгоу по: —

о принесеныї и осщенныї чьстныихь дарѣхь гоу помолимса: —

ико да чколюбецъ бъ нашь, приемьи въстыи и прѣнбныи имыслъныи свои жрѣвникъ въвона блгодїанїа, въспослеть намь благть и даръ стго дха, помолимса: —

о избавитиса намь ѿ въсѣкоа скръби гнѣва и нѫждѫ гоу помолимса. —

застѫпи спси помилоуи исъхрани на бе твоеѫ блгодатїѫ: въсего съвръшена. ста. мирна, и безгрѣшна, ога просимь:

Аггла мирна вѣрна наставника и хранїтелѣ дшамь и тѣлшмъ нашимь, оуга просимь: —

мть и ѿпоущенїе грѣхшмь и съблазншмь нашимь, оуга просимь: —

Дшврыи и полезныи дшамь нашимъ и мира въсемоу мирв, оуга просимь: —

прочеелѣто жившта нашего въ мирѣ и скончати оуга просим:

Хрстїанскыа кшничины жившта нашего вестрастны непостыдны мирны, и доврыи ѿвѣть настрашнѣм сѫдищи хвѣ, просим. —

Единенїе вѣры и причастїе стго дха испробивше сами себѣ и дрогь дроугоу, и веса живш на хоу боу прѣдадимь: —

И сщенникъ възглашенїе, и споби на влкш, лїе. бче на йже еси на небесѣ. и пакы їерен. Яко твое е црство и сила.

таже миръ въсѣмъ. и ꙗкїе дїакѡнъ,

главы наша гѣи покаснимъ. и серѣ прѣклонѣеть и самъ съ иными главѫ мало. дондеже сщенникъ възгласить. благотїѫ и щедрѡтами. и стоить дїакѡ въ себѣ молѧса изри очима наїереа негда видить его простерша рѫцѣ, и възвигша стыи хлѣвъ, абїе възгасить вънмѣ,

и сщїенникъ възнося стыи хлѣвъ, взглашаеть стаа стымъ. и дїакѡ оубо въше станеть Ѡдесна їерѣа, їереже раздробивъ стыи хлѣвъ на четыри части

и сѣ вънегда раздравлѣти ломитса и раздравлѣетса агнецъ бжїи ломимыи и нераздравлѣемыи. иже въсегда ѣдомыи и никегда же иждиваемыи, и дїакѡ показоуа с ѡраремь на стыи потирь гле. исплъни влко стѫа чашѫ. и сщїенникъ горнаа часть въземь, творить сънѣ крестъ надестоѫ чашѫ гла. исплъненїе стго дха. И тако вълагаеть тѫ, и дїакѡноу рекшоу амин. приносить топлотѫ, ипринесь тѫ, гле къїерев. блви влко топлотѫ. и сщїенникъ оубо блвлѣеть тѫ. дїакѡнже дръжѫ лѣвоѫ рѫкоѫ стыи потирь, въ ливаеть топлотѫ довобано. їереиѫ гле излїанїе стго дха. и дїакѡ гле. амин. таже поклонишеса коупно трїцїи, помолатса. и дїакѡнъ оубо прѣпоасаеса крстовиднѣ ѡрарїемь своимь постоить тоу мало.

Сщїенникъ же съ твобрь къ дїакѡноу поклонѣнїе и прощенїе испросивь, възме час стго хлѣва и раздѣливь надвое. и едиѫ оубо ча самь възме идръжить въ длани десныа рѫкы.

Дроугѫа же ча въ земь трїми пръсты тожѫ рѫкы гле. тихо къ дїакѡноу, пристѫпи. и дїакѡ оубо пристѫпль, творить поклонѣнїе съвъсѣцѣмь благоговѣинствомь просѧ прощенїе итако пристѫпи. Сщенникже давь томоу единѫ ча глеть; чьстное и престое тѣло га и ба исса нашего їу ха предаетса ѡнсици дїакѡноу въ оставленїе грѣхѡ и въжизнь вѣчнѫа. и дїакѡнь оубо цѣловавь подавшѫ емоу рѫкѫ, и сщїенника въ лице, гле хс посрѣдѣ на. сщїенникь гле; и е нѫде. и въземь даное емоу, Ѡходить къ едиѫ странѣ стыа трапезы съзади, и прѣклонь долоу главѫ и помолився и ре вѣроуѫ ги и исповѣдоуѫ ико ты еси хс сн ба живаго. съшедыи Ѡнесь и въ плъщьса Ѡ дха стго въ еже спсти грѣшникы, ихже пръвыи

ѣсмь азъ. и, вечери твоеи тайниѣ и, дне сие вжїи причастника ма прїими, неимам ви тайны твоѧ врагу твоимь проповѣдати, иловзанїа ти дамь ꙗко їоуда. нѫꙗко разбойникь исповѣдоуѧ, помѣнима ги въ цртвиси. и конечнѣе приреко. еже, даневзеѧ и осѫженїе вадетми причащение стыи твои таинъ ги. иѫ вънисцѣленїе дши и тѣлоу, и тако причащаетсѧ иже въ рѫцѣ дръжимѣѧ ча съ страхомъ и вънѣцѣмь Сщенникже дръжитъ аже въземь стѫѧ ча прѣклаанѣеть главѣ прѣ стоѧ трапезоѧ. и помоливса и рекъ прѣрѣнаи тъ, причащаетса трїщи у него. ипосе, оустны своѧже исщеннаго потїрѣ иже въръкоу дръжи мы покрывало обрысавь, и извънѣшныѧ страны стыи потїрь цѣловавь, призываѥ и пакы дїакона гла дїаконе пристапи. и пристѫпль ипоклоненїе къ немоу сътворивь, и прощенїе пакы испросивь, прикасаѥса и тъ съ нимь сщенномоу потїрю коупно и покрывалоу. и причащаетса и тъ трїщи сице глащоу сщенникоу, онсицадїакоу причащаетса частиѣи и стѣи крови га и ва и сиса нашего іс ха въ оставленїе грѣхоу своимь и вѫжизнь вѣчнѫѧ. таже обрысавь иже въ рѫкоу дръжимы покрывало своѧ оустны же и стго потїрѣ, поставлѣеть на стѣи трапезѣ цѣловавъ и тъ у вънѣ подвнѣ ꙗкоже и сщенникь, и посе. самь оубо дїаконь въ зерѫкама стыи дїскосъ иметлїщѧ и потрѣбляѥ стаа въ стыи потїрь състрахо ивъсѣцѣ опасство, ꙗко ни малоу чьсомоу остати въ стомъ дїскосѣ иди и Ѿпадшоу оставитиса. Симже творимо Ѿдїакона, сщенни глѥ благодарѫѧ млтвѫ, таже сщенникь лѫжицѫ въ сщенныи потїрь въ ложивь и съединѣ покрывало покрывь самь оубо дїакоу възме стыи потїрь и обращса къзападу показоуѧ его къ въ нѣшнимь гле съ страхомь вжїемь и вѣрою пристѫпите и аще вѫдѫ нѣцїи хотѧще и причаститиса, възме сщенникь у рѫкы дїакона стыи потїрь и причащаѥ ихъ. и сице блвить люди възвратитса. аще ли же нѣсѫ, блвлѣеть люди дїакону дръжѧщоу стыи потїрь гла: Спси бе люди своѧ и блви доанїе твое. Стомоу же потїрю поставленоу на стѣи трапезѣ въземь сщенникъ оуготованное ему кадїло и блвие ѳїмїамь, кадить стаа трїщи гла малѣмь гласо. възнесися на неса бе и повъсеи земли слава твоѧ, таже кадилницѫ оубо въда въдесноѧ рѫкѫ

діакѡноу. възлагаетже и сщенныи діскось наглавѣ его имащь звѣзда съ покрывалы. Самже сщенникъ въ земь вържка стыи потирь глеть къ себѣ тихо. Блвень бь наш. въ зглашаетже въ слоухь въ сѣмъ, въ сегда нинѣ и присно и въ вѣкы вѣкѡ. пѣваемоу же, даисплъ натсѧ оуста наша. Ѡносать обои стаа въ проскомидіа, прѣдьидѫщоу діакѡноу ивѣ ѡко. и діакѡ оуво покадивь та икадиланицѫ своѫ ѡложивь, исходить вънѣ, и ставь на обычнѣмь своемь мѣстѣ, глеть. прѡсти приемше бѫтвены стыхь прѣчистыхь несъмрътныхь небны и живѡтворѫщіихь хвь таинъ, благодаримъ га.

Засгапи сиси помилоуи, и съхрани на бе твоеѫ благодѣтіѫ: —

ПИСМО СВЕТОГА САВЕ ОД 1193 ГОДИНЕ

ИЛИ

УГОВОР КОЈИМ ЈЕ ОД СВЕТОГОРАЦА КУПИО ЗЕМЉУ ЗА ВИНОГРАД ХИЛАНДАРСКИ.

Пријатељском услугом г. архимандрита Леонида добисмо из Цариграда фотографски снимак горе споменутога писма преко г. митрополита Михаила.

Има доста знака по којима се одмах види, да то није оригинално писмо него копија, преписана послије смрти св. Саве, које је опазио већ и г. архимандрит Леонид. Тако прво, преписалац помиње св. Саву као јеромонаха и архијепископа, а зна се поуздано, да 1193 године, кад је писмо писано, он за цијело није био архијепископ, а врло могућно да није био ни јеромонах. Друго, по самом писању излази, како напомиње г. архим. Леонид, да писмо није писано на крају XIII него прије на крају XIV вијека. Треће у припису на дну писма, гдје се спомиње, како је по смрти св. Саве све учињено како гласи писмо, види се исти рукопис којим је и остало писано, и свједочи колико да је пријепис, толико доба кад је преписиван. Кад је, које управо године, пријепис учињен, не може се знати, али изгледа да није врло на скоро по смрти Савиној, чим се могло убиљежити да је он 1193 године био архијепископ.

По гдјекојим знацима мени се чини да је копију ову с оригинала преписивао какав Бугарин или Рус, а њих је било у Св. Гори. Свједочанство за ову мисао налазим у томе, што често долази ъ које је 14-га вијека најмање по-

знато било у српских писаца. А и осим тога слова долазе неколики русизми, који се никад не налазе у нашим рукописима сувременим овоме. Ево тих русизама: ко (три пут) мјесто кь или ка, полѹденїѹ, костокь, ѵетвертого, потокноѹть мјесто српскога потькноѹть, ѡгень и оѹтверждаєм. Они су се лако могли омаћи преписаоцу навикнуту на њих, кад је са српскога српски преписивао. Осим тога ми се чини, као и да није писмо читаво, јер ми на садашњем свршетку изгледа да клетвена формула обична у старим нашим писмима и повељама није изведена до краја, а нема назначена ни мјеста гдје је писмо написано.

До сада није ово писмо нигдје штампано. Мислим само да њега спомиње Миклошић у својој књизи Monumenta serbica стр. 2 под VI и ако ово није „actum de silva.“ Добро је дакле, те га можемо објавити макар и по пријепису. Што се тиче писма самог, рукопис је сићан и налик веома тако званом брзописном писму, које се за Душана употребљавало у државним канцеларијама нашим. Осим послѣдњега приписа који почиње ријечима Сїи хрисовѹль и т. д. цијело је писмо дугачко (простор заузет рукописом) 25 сантиметара, а широко негдје 11 а негдје $12^1/_2$ сантиметара, јер је најшире на врху, а на ниже се сужава.

Скраћених ријечи има врло мало и то врло обичних, те смо их ми исписали цијеле; гдје на крају ријечи нема на крају послије сугласнога ни ъ ни ь, ту је слово било надметнуто; таких је слова било и у сриједи ријечи, али смо ми све уписали у ред. Осим што смо побиљежили интерпункцију и подвојили ријечи по данашњем обичају, друго ништа ни најмање нијесмо мијењали, и тако се, и што се тиче језика и правописа, сваки може слободно ослонити на вјерност нашега пријеписа.

Ево самога писма.

Више почетка с десне стране при крају има крст на троуглу, оку божијем, као што је и на дну, и око њега у косо из дна као два копља. Око тога су ова скраћења: ІІ҃ слаѣ Іс. Хс. И҃ї ка҃ м л р кр б, која не умијем сва да разријешим. Писмо гласи:.

Въ име ѡтца и сина и светаго доуха. Азъ смѣренын їеромонахъ Сава, милостию божїею архїепископъ срьбскїи иж сьвише крьста назнаменавъ своею роукою и предрекь писанно и подписано, съгласне и исповеданїе творѹ къ вамъ ѹьстинѣишнимъ ѡтцемъ и братиимъ монмь, протѹ и проѹнмь. Понеже потребавах место насадити въ нем лозне, прїидох къ вамъ ѹьстинѣишнмь и ѡ Христѣ любови вашеи, тебѣ же искрьнѣишнии ѡче и брате ѡ Христѣ свештеноиноуе кѵр Евсевие и проте Светые Гори, и проѹнмъ старцем ѹьстїинмъ кафїс'матаром, и мое прошенїе възвестих и моленїе ѿкрых. Понеже видѣв'ше и ви любовъ мою и прьви обнѹан и съвьзрасть и не вьсхотѣсте мое прошенїе прѣзрѣти ни моленїе ѡбесѹьстити, сътекосте се на то и ѹрекосте дати ми мѣсто лединно и ѡбрет'ше внише брьда лежещее над монастыремъ Хѹланарѹ мѣсто ѹестодрев'но, съдрьжен монастир светаго Димитрїа и прѣдасте ми то на местѹ став'ше и оусмотривши нѹжнѣ ѡ томъ и ѡкроуживше тако. И есть прѣдѣль сице имы. Поуинать ѡдсгор и до кон'ца места великаго потока и къ вьстокоѹ зрит, и разделяе ѡбоих лежещих странъ моего лозних на места показуе къ моеи стране сада иже прежде въсьпринехь ѡд пред бившег прота їеромонаха кир Ѳеѡктиста и проѹних ѹьстиих игѹменъ и дрьжи тое вьстоу'нїе страни и вьходить по вѣжди по вѣжди ко полѹденїѹ. И тако паки. Ѡбтеуе ка

южнен зрѣще стране и съходить къ прилежещемꙋ великомоу потокоу и въсходить тогозн потока ко югоу и доходить даже до трех потоуацъ, и ѡставлѧмо два потоу'ца, своде се мало къ западоу дрьжеще се третїаго потока, и въс'ходить тꙋзн западноу страноу дрьже даж до положен'наго ѿ нас камена съобраз предѣла на нем же крьсть изъвлѧсмо на десно предела, и еще того западнаго места се дрьжим страном мало, и преходить до дрꙋгаго камена поставленого ѿ нас втораго прѣдела доходи до великог дела ко въстоу'ном зрещи стране идеже прѣдель ѿ камена постависмо блюдеще на северь и на запад, и тогозн дѣла дела[1] дрьжеще своди се пакы къ востокꙋ и доходи до четвертого камена, егоже ми въси въдроузис'мо. И ѿ того четвертога камена доспева супротив зрещи въстоуноу странꙋ ѡбразъ негю имын идеже и тоузи пети камень въ предель положисмо, и ѿ тоудоу пакы доспева до великаго потока иж разъделѧе въ мале ѡбонхъ странъ лозних ѡного мѣста, якоже рече се, идеже и шесты камень въ пределе постависмо и ѿдаеть до великаго потока идеже поуїсмо. И таковꙋ мѣстꙋ ѡпрѣделеноу и преданоу ми ѿ васъ написан'ныхъ ѡтьць и брати прѡт и проуи игоум'ни съгласише . . . . . .[2] къ стране правдител'ном монастира за таковое место благословенїа ради селнца ѡного номинзме перпер трїи ста. Егдаже насадит се тозн место съ Богомъ мини и стражꙋ и ѿделисте ми и келию въз'двигнꙋти въ месте томъ идеже ѡбитати стража егда съ Богомь насадит се лозїе. Такожде и азъ съглашам и сь моными, никогда же

---

[1] Хоће ли ове двије ријечи значити једна parв, а друга mons или су грјешком два пут написане?

[2] Двије се ријечи не могу прочитати, јер је био савијутак, па на фотографији ништа није изашло.

сьлоутити се ближ'них или кто вьс'хощет оусести на потребу дрьва или за огень (и)ли[1] траву сьбрати или кошане[2] близь места иж(е) ми предасте. И токо[3] рѣхом егда лозїе буде боуди владичьствоуе имъ, и моа страна до живота ие потокноуть и безъбед'нѣ, и по кон'цоу живота моего половиноу лозїа оутвержаеем киелїи моеи светаго Сави близ Карее лежещаа иже и изь фемели вьзьдвигохь, дроугоу же половиноу вь сьборьноу црькоуь каренскоу вь помень мнѣ. Аще ли кто вьзох'ти прѣложити писание и съгласие да имат клетву . . . . . ѿ нї[4] отьць нїкенских и да имать клетвоу и мою грѣшега їеромонаха[5] Сави и милостїю божїею архїпископа аще кто ѿ обоихъ страни дрьзне.

В лѣтѣ ,з ✠ а Моем. а. (6701—1193 године)

† (Око крста који стоји на троуглу, оку божијем, стоје као два копља у косо полазећи из оног истог троугла и на четири стране крста пише Іисоусь Христось царь слави у скраћењима, за тијем у испреплетаном минејском писму ово:)

Всѣхъ правовѣрѣнних крьстьянъ молабъник Сава грѣшьныи

И по сьмрьти кир Сави арьхепїскопа по негову реуениу одьдаде се половина лозїа въ Кареах а друга поло-

---

[1] Било је само *ли*, па ми се чини по празну мјесту да је и изостало или избљиједјело те се на фотографији не види.

[2] У Даничића ове ријечи нема. Значи пак кестен, јер ја знам да у Крагујевцу и данас кестен зову: коштан, 2 п. коштања. У Вука се у рјечнику налази коштан, али је протумачено да је само herbae genus, а има и коштан, али у другом неком значењу.

[3] Ваљада грјешка мјесто „тако.“

[4] Празнина колико за половину ријечи.

[5] У овој ријечи предње і има сушти облик наше данашње *јоте*,

кина ѹ Пирьгь ѹ келноу светаго Сави ꙗкоже и опредѣли преподобнѣиши ѡтьць наш. Прѡт кѵр Ѳеѡктисть съ прѣподобными игѹмени.

Један прст ниже тога већ при самоме дну има ово:

Сїи хрисовѹль почине съ горѹ више Хоуланиарина монастира ѿ съборьнога пѹта.

У Београду 8. Септ. 1869.

Исписао
Стојан Новаковић.

СРПСКА САБЉА, КОД КНЕЗА СЕРГИЈЕ ГРИГОРИЈЕВИЧА ГОЛИЦИНА.

(са сликом).

Кнез Сергије Григоријевич Голицин, познати љубитељ старина, који се труди око скупљања старина, не као какав старинар, који сабира сваку стареж за то само, што она није из нашега века, него као просвећени љубитељ вештине, одарен светлим умом и скроз проникнут осећањем за красоту и изредност, има међу другим важним стварима у свом музеју, и једну старинску заврђану сабљу, које судбина покривена је мраком непознатости; он је добавио ту сабљу случајно од неког непознатог човека, који му је умео о њој само толико казати, да је нађена у Лавову у неким развалинама старога гра, ића, а да је и њему дошла случајно до руку, како год што је њу и кнез С. Г. Голицин случајно спазио.

Она је дуга од балчака до врха 0,83 метра, а ширина самог ножа има 0,035 метра, облика је кривог, балчак (или држаље) има гвозден, лакиран; ножнице или корице (црном кожом покривене) види се да су исто тако старе као и сама сабља, оковка на њима са свим је проста од старог заврђалог гвожђа; у кратко ни материјал ни израд те сабље не показују ништа особито, него преко свега заслужују пажњу натпис и слика богородице са младенцем на руци, што су на њој.

Натпис је овај: † Кь имє ѿца † и сина и свєтаго дꙋха аминь † сємь крьстомь побєждаю врахи наши, који се на

приложеној верној слици сабље видети може. И натпис и слика богородице са цветовима и свећама испод ове, златни су, изрезани на ножу, па попуњени златом.

Постарајмо се, да на основу облика правописа објаснимо подрекло овог знаменитог споменика, и ради тога разберимо сваку реч за себе:

Кь; то што се у овом предлогу употребљава ь у место ъ, већ је знак српског језика; ову замену налазимо постојано у свима словенским рукописима, писаним у Србији. Од конца XII. века, кад се прво листине српске појављују, слово ь постојано се употребљава без разлике и где треба ъ и где има бити ь. Са временом слово то уступило је место народноме изговарању и почело се замењивати са словом а или са о и е, али од ових највише са а, — то особито стоји о концу XV-тог века, када у повељама већ читамо ка име у место пређашњег кь име. На новцима цара Стефана Душана Силног (краља од год. 1336 а цара од год. 1347 до 1356) читамо **Стефан кь ха ка благовѣрни црь**. На новцу Стефана Лазаревића, (деспота од год. 1389 до 1427) **кь ха ка деспоть Стефань**. (види Гласник друштва србске словесности кн. V.) У одломку еванђелија од год. 1279-те штампаном у XX-тој књизи истог Гласника, као што је прочитао Др. J. Шафарик, у послесловију написано је, **кь име оца и сина и свѣтаго доуха**, у подлиннику под титлама.

Држим за сувишно наводити више примера за овај правопис, јер се они за цело налазе у свима рукописима, у свима натписима (српског порекла), а дебелојер ъ находи се у њима само по изузетку. У натпису на сабљи кнеза Голицина слово ъ не налази се ни једанпут, што нас и склања на то да закључимо, да је тај натпис правио

Србин; а није га могао писати ни Рус ни Бугарин, јер би ови писали по древном словенском правопису, нити би их на ту промену могло склонити народно изговарање или обичај; јер у самом делу, у рукописима и натписима словенским, које су правили Руси или Бугари та се промена никако не налази.

Име. Други знак српског језика је замена носнога слова ѧ словом є. Мајков (у историји српског језика на стр. 439) праведно каже, да је ова промена постала пре него што се развила писменост код Срба, и за то кад је у Србији заведен књижевни словенски језик, онда су већ Срби постојано, и без колебања у свом говору, замењивали глас ѧ гласом є. У српским рукописима постојано налазимо: **име, присєзаю, ходє** (у место **ходѧть**) **кнєже, дєсєть, мѣсєца, єзика, ме, оть зємле, свєти, свєтослав** и т. д. На том основу закључујем, да је само Србин могао написати и овде є у место ѧ. У натпису на сабљи кнеза Голицина, већи део слова ы истрт је, остала је само задња права црта, коју треба приписати к предидућем ы а не к следујућем є.

ѡца. Правопис речи **ѡца** у место **ѿца** исто је тако својствен српским рукописима; у снимку приложеном к XX-тој књизи Гласника, а принадлежећем к рукопису од год. 1279-те, исто се тако пише ова реч.

И, не показује никакву својствену особитост, а о акцентима говориће се ниже.

сина. Трећи знак српског језика у овом натпису је што се слово ы замењује са и; које не само да није у овом случају никако својствено руском изговарању, него је напротив са свим противно малоруском изговору, који је ту пао у другу крајност, те замењује у врло многим слу-

чајима глас и гласом ы, (као на пример: ходыты, голосыты, пысаты). У српском језику и нема дебелога ы, и за то као што се сад чини, тако се већ и у старим српским рукописима тај глас свагда замењује гласом и. Ово је управо својствено српском говору и служи нам као трећи доказ да је тај потпис на сабљи писао Србин.

и као и горе.

скетахо. У овој речи наилазимо на три особитости; прво облик слова к, овако □; друго употребљено є у место ѧ; треће слово х у место г. Што се тиче првога, то је слово својствено древним српским, а преимућствено босанским рукописима; али у доцније векове употребљава се и у руским рукописима, па и у самим штампаним књигама. (Види снимке у делу: О времени происхожденія славянскихъ писменъ О. Бодянскаго, Москва 1855.) Али домовина ове слике јесте Босна. Сличност тога □ са глагољским ⊔ само је случајно; облик овога к постао је лаганим преласком из к, о чему нас уверавају и снимци старих споменика. И тако облик к ако и није искључно само српскога писма, ипак и не противослови никако нашем потврђивању том, да је натпис овај писао Србин. — Друго, употребљење слова є у место ѧ јесте чисти србизам, као што је горе показано. Треће, употребљење слова х у место г, само то показује, да тај натпис није саставило какво духовно лице, које не би било такав варваризам никако учинило, него је сачињен каквим мирским невештим лицем, нарочито самим златаром или сабљаром, који је лоше познавао словенски правопис. Исто така погрешка повторава се и у претпоследњој речи крахи. Али таку погрешку не би учинио руски мајстор, за то што оваке погрешке, ако не проистичу из немарљивости и непажње, онда имају

главни свој извор у народном изговарању, а руски изговор не само да не мења глас г (латинско h) на х (то јест на латинско ch) него напротив, одбацује придихање и изговара г (латинско g.) Српском језику никако није својствено ни г (као латинско h) нити х; први глас он свагда изговара као г (латинско g), а други савршено изоставља и каже: єрцеговина, ора, лад, ром (у место: хлад, хром). Али у писму у страним речма латински глас h, који Руси пишу са г, Срби свагда исписују са х; на пример: хєрцег, Хамбург; таква замена гласа г (латинско h) у речима светахо и крахи, могла је дакле бити учињена само од Србина; а то је с тим већма вероватно, што такове замене каткад налазимо и у српским рукописима, тако на пример у повељи војводе Сандала од год. 1410-те читамо: лахка у место легка.

дъха. Облик ъ у место оу, једнако се употребљава у свима најстаријим рукописима, ма они којој породици принадлежали.

амнинь. Ова реч такођер се у свима правописима једнако пише.

семь у место снмь, и то је србизам, јер је творителни падеж у српском: мојим и мојијем, тим и тијем. У садашњем српском говору тога местоименија и нема, оно је било у употреби до конца XIV-тог века; у XV-том веку оно је уступило место облику сан, а најпосле је са свим нестануло. У древним српским рукописима замена слова и словом є, врло се често налази, као на пр. прибѣжєши, прїємь, ємати, испльнитє, мє у место ми, амень, — и тако је и овде у речи семь дошло ємь у место нмь, и може се узети као србизам.

крѐстомь по словенски **крьстъмъ**; у овој речи видимо прелазак **ъ** у **о**, које је сад својствено не само српском језику, него се налази у кирилским рукописима свију разреда; али је тај облик у српском језику тако обичан, да се првобитни облик **ъмь** или **ьмь** у најстаријим српским рукописима никако не налази. Народно изговарање преотело је у овом случају са свим мах, (види: Мајков, стр. 589) дакле и у овој речи праведно можемо видети знак србизма. Слово **с** после **р** на сабљи је јако истрто.

побѣждаю. Употребљење слова **є** у место **ѣ** показује само то да мајстор није познавао правила старог словенског правописа; а к томе подобна замена слова **ѣ** словом **є** у српским рукописима принадлежи к врло честим погрешкама; тако налазимо у њима: **вєрьни**, **хтєннємь** (**хътієнїємь**) **ѕдє**, **дєломь**, **прєдєлєхь** **тєлахь**; **двєстє**, и стотинама других подобних примера, (види Мајков, стр. 440) **грєховь** (натпис на крсту краља Милутина од 1275 год.) **чловєкоу**, **видєвь-тє**, **нєвєста**, **тєлєсє**, **нєдєлю** (види: Schaffarik, Serbische Lesekörner. Pesth. 133. стр. 40,) и тако правопис у **побѣждаю** опет је доказ српскога подрекла ове сабље.

врахи, у место **врагы**. У тој речи имају две погрешке; прва је, што се употребљава **х** у место **г**, о чему смо већ горе под речи **свєтахо** говорили; а друго што је **и** у место **ы**; но то и јесте један од најважнијих знакова српства, у ком **ы** постојано се замењује и у изговарању и у писму, словом **и**, а правилно окончање винителног падежа множественог броја на **ы** у српским рукописима врло се ретко налази, него се обично замењује гласом **и** а још чешће гласом **є**. Тако у повељи царице **Євдокиє** од год. 1379 налазимо: **дари** и **дарові**, **враги** и **сѹпостатє**, **виноградє**.

То замењивање ы словом и после свију сагласника опет је знак српског језика; — премда је оно после г, к, и х својствено и руском језику.

нашн у место **наша**. Носовни гласи у српском језику не постоје, а нису у њему били ни у најдавније историјски познато време; и ма да се у рукописима и понегде нађе написано ѧ, то се види, да и том Срби нису приписивали значење гласа носовнога, то слово се постојано замењује словом є, а ово опет често прелази у н; на пр. **стнпань, испндиторн, никнсцнхь** (у место: **никейскихь**). Ма дакле прелазак слова ѧ у слово н и не спадао у србизме, он је ипак могућан и понекад се налази у рукопису.

Најпосле ово употребљавање н у место ѧ спада међ највеће неправилности, које се не могу оправдати ни народним изговарањем, али се оно опет каткад налази, та погрешка не говори за то, да је златар или сабљар био родом Србин, али му и не противослови пресудно.

Акценти. У почетку ти знаци имали су своје опредељено значење, особито до XII-тог века, али доцније нарочито у XIV и XV веку почели су их писати без сваког разбора и тамо где су имали место и тамо где су били са свим излишни. Дубровачка и босанска писма и повеље врло ретко имају те знаке и титле, у бугарским писменим споменицима они се употребљавају са знањем и познавањем њиховог опредељеног значења; али у српским споменицима стављају се често без сваке потребе.

Натпис на сабљи кнеза Голицина показује то, да је писац употребљавао знаке без познавања њихове вредности, а и то као да сведочи о том, да је то српски посао. Знаци над т, у речи **скетахо**, и над ѹ у речи **дѹха** постављени су без сваке цели. Знак ̀ над н стављен је или да се

покаже дужина овог самогласног, састављеног од два кратка, или за то, да би читалац могао разликовати два слова која су врло налик једно на друго н и н, и не мешати једно с другим; а у овом натпису на сабљи знаци над и имају само ово последње значење, а и то је преимућствено својствено српским рукописима.

Век сабље. Ни метал, ни израда не могу нам помоћи при опредељењу из ког је века та сабља; само облици језика дозвољавају нам, да можемо приближно рећи, да је тај надпис састављен и написан у XIV-том веку, а вероватно у време дугих ратова против неверних агарјана, јер под знамењем крста могли су бити побјеђивани особито врагови истога крста. Може бити да је ова сабља запамтила бој на Косову и да је рђа на њој постала од турске крви засушивше се на њеном ножу; ваљда је ово само песничко нагађање, али за што да себи не дозволимо овако пријатно сниваше?![1]

У Варшави, у Марту 1868.

Написао
Професор Варшавске главне школе
Иван Паплоњски.

---

[1] У нашем српском народном музеју при министарству просвете и привених дела налази се сабља овој овде описаној сасвим подобна, по целом облику, по материјалу, по кроју како ножница тако и самог ножа; само је на њој натпис други и показује име деспота Ђурђа Бранковића Смедеревског и годину 1428, — а та сабља већ је описана у Србском Љетопису; дакле судећи по подобности и ову овде описану можемо ставити у прву половину XV-тог века. Др. Ј. Ш.

ПРЕГЛЕД РАДЊЕ И СТАЊА

„СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА“

У ГОДИНИ 1868.

Прочитао секретар на скупштини Српског ученог друштва 30. Јануара 1869.

Поштовани зборе!

Од како друштво ово ради и скупља се на оваке зборове, да на њима види рачун од своје годишње радње, ниједне му године није било судбина, да то почне споменом тако тужним као што је ове сад. Ви знате, господо да после несрећне и грозне смрти кнеза Михаила није било ниједног јавног збора српског у свему нашем народу, на ком се није поменуо спомен кнеза родољуба, и знате, да за то ваља тај спомен са стоструким осећањем поменути овде, на огњишту кнежеве домовине, на збору друштва, које свој први почетак води из времена првог младићског пламтања родољубља кнежева. И ми дакле, овако заједнички, чинимо свој део у току туге народне; а ја ћу се пожурити, да у име одбора Српског ученог друштва у прегледности покажем, шта је урадило Српско учено друштво у 1868-ој години.

Како је изненадни несрећни догађај прекинуо готово у средини радњу нашу, и како је она управо таке врсте, да је на њу најнезгоднијим упливом могла порадити узнемиреност, која се на све стране распрострла поменутим догађајем, напрегнувши сву снагу народну на једно најпотребније поље — тако је и радња овога друштва за неко време са свим стајала, и прекид јој тај није могао нимало годити. Нема дакле сумње, да је радња наша

испала ове године много слабија него што би испала, да српски народ није снашла поменута несрећа.

Ове године држано је у Српском ученом друштву свега 25 састанака: 12 одборских, 5 историчкога и државничкога, 5 философскога и филолош. и 3 математичарскога и јестаственичког одсека. Преглед те радње поделићемо на пет делова, и тако ће се говорити:

I. О чисто књижевном раду друштвеном;

II. О старању за набавку или опис историјских и књижевних или уметничких споменика народних;

III. О осталоме што је рађено ван књижевних посала и о свезама његовим с осталим друштвима;

IV. О стању библиотеке, и

V. О новчаном стању друштвеном.

I.

У течају прошле године добило је друштво које од својих чланова које од других књижевника ове књижевне послове на преглед и издавање. Побрајаће се редом како су прилови један за другим долазили. Тако:

Г. арх. Леонид из Цариграда, руски књижевник, послао је: *а. Стара српска писма* из руског манастира у св. Гори. *б. Типик или устав царске српске лавре Хиландара* у *Св. Гори*, дела св. Саве, у препису. *в. Опис београдске цркве у Цариграду.*

Секретар *Стојан Новаковић: а. Библиографију српску новијег периода књижевности* од 1741 до краја 1867. *б. Прилоги к историји српске књижевности III. чланак*, у коме је описан један стари свјетовни зборник ћириловски.

Г. писац *„Описа Босне и Херцеговине": Мали додатак к својему опису.*

Г. Димитрије Стојановић: а Штурмову теорему, б. Теорију најмањих квадрата.

Г. Стеван Тодоровић: Колико и каквих живописних слика има у народном музеју и у топчидерској збирци.

Г. Чедомиљ Мијатовић: а. Критику А. Васиљевића „Историје образовања код Срба". б. дела *Финансија сри-*

ског краљевства I чланак, који ради о новчаној системи српског краљевства.

Г. протосинђ. *Илија Рударац: а. О каталозима пећских патријараха, б. Писмо последњег српског патријарха Вас. Бркића* (Петровића) о сплеткама грчким против српске патријаршије у Пећи.

Г. Панта С. Срећковић: Записе из кабларских и овчарских манастира у Србији.

Г. Јорд Х. Константинов: Опис неких старина.

Г. јер. Боголуб Петрановић: Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине (епске пјесме старијега времена) другу књигу.

Г. Вук Врчевић: а. Другу књигу своје збирке народних песама, б. Српске народне пословице и друге као оне у обичај узете ријечи, попуну такога истог Вукова дела.

Г. А. Васиљевић: Поглед на историјски развитак логике.

Г. И. Папловски, пољски професор из Варшаве: *Опис једне српске сабље из XIV века.*

Г. А. Хилфердинг преко пријатељских руку: *Приправу за службу* у бугарско-словенском преводу патријарха трновског Јевтимија.

Г. К. Х. Ристић из Сарајева: своју збирку српских народних песама.

Г. др. Милан Јовановић: Бијостатику вароши Београда.

Г. К. Невострујев, руски књижевник: *Писмо Хиландараца московскому патријарху Јоасафу.*

Неименовани из Босне; Статистичке податке извоза из Босне и Херцеговине, године 1867, у производима у аустријске земље.

Г. Паја Поповић учитељ пећски, реферат о једном старом српском летопису.

Г. арх. Н. Дучић: чланак *О српској општини у Трсту.*

Г. Милан А. Петронијевић: Прву полу оних Душанових диплома, које су писане на грчком језику и налазе се у ман. св. Јована код Сереза.

Г. Милорад Поповић Шапчанин: Позориште у Срба.

Нешто је од овога већ прегледано и пуштено у свет у двема књигама „Гласника“ за ову годину, нешто није могло бити примљено, а нешто је на прегледу или чека да се наштампа у Гласницима који ће се штампати у овој години.

Што се тиче издања, ове године је друштво било у стању издати на свет ове књиге:

а. Две књиге „*Гласника*“ XXIII и XXIV, у којима има не мало 50 табака разнострука садржаја из круга науке о народу нашем и животу његову.

б. Прву књигу *Гласника* 2-ог одељења, у коме се штампа грађа за новију српску историју, а у коју су ушли *Протоколи шабачког магистрата од 1808—1812.*

в. Српске народне приповијетке понајвише кратке и шаљиве. Збирку Вука Врчевића.

г. Српске народне игре које се забаве ради по састанцима играју. Опис Вука Врчевића.

„Гласника 2-ог одељења“ у штампи је друга књига, у којој су „*Споменици о Шћепану малом*“ а примиче се крају и штампање још једног већег дела, које је ове године прегледано и откупљено, а то је Стојана Новаковића „*Библијографија српска*“. Од осталих већих послова одсек је књижевни прегледао и оценио Вука Врчевића „*Збирку народних песама,*“ утврдивши начела, по којима треба штампати и ту и остале збирке народних умотворина које су друштву на издавање послате.

II.

Осим тога књижевног рада, обично се друштво свагда трудило, колико су му кад силе и прилике допустиле, и око прибирања и позпавања споменика историјскога живота народнога, и око осталих наших књижевних интереса. У овом одељку стоји на сваки начин на првом месту питање о уређењу *књижарске трговине и књижарскога промета*, о којему се лане у друштву овом започео разговор, и о коме је и лане на овом збору проговорено

нешто опширније. Дужност нам је дакле, наставити лањску реч и у кратко казати овде: докле је на том питању ове године урађено. С једне стране се у штампи све живље признавало, да је уређење књижарске трговине и књижарскога промета, (ако би се само нашао начин, да се према користи и потреби удеси), једно од оних јединих средстава, којима се може подићи и унапредити наша књижевност и којима се могу на њену *корист* употребити све оне привредне стихије и са стране публике и са стране писаца, које већ стоје у народу, и сад се њима игра случај, вијући их као ветар овамо онамо. С друге стране су се јавила два предлога од трговаца, и радило је и наше министарство просвете колико у његов круг иде. Тако се о томе нешто говорило и предлагало и у западној половини нашега народа, у хрватској штампи. А последњих дана читамо у новинама, како „Матица Српска" расписује награду ономе, ко смисли најбољи начин, по којему би се уредила ова ствар. Камо срећа да је могућно (мислимо за обе стране, и за књижевну и за извршну) одредити награду ономе ко би *у живом послу* нашао и подесио најбољи начин. Осим тога је на истинском огледу учињено толико, да је један трговачки предлог послан самоме друштву (види Гласник XXIV стр. 309), који је друштво упутило министарству просвете, а министарству се такође јавио други предлог. Министарство је по томе било саставило комисију, да промисли према оба предлога о условима, који би један пут дали живота нашем књижарском промету, јер је јасно уверење: да наша књижевност сад не стоји за то зло, што књиге наше немају купаца, него што немају вештих издавача и продавача, који би се старали о живом и добром промету. Посао те комисије прекинуо је несрећни догађај од 29-ог Маја. С почетком ове зиме саставио је садањи г. министар просвете нову комисију. Шта је та комисија урадила може се видети у „Србским Новинама" од прошле године бр. 164, 165, и од ове бр. 1. Услед овога је висока влада

наша учинила једну олакшицу, укинувши већ сваку ђумручину на књиге и списе. Ми се уздамо да ће и штампа припомоћи, да се ово питање што боље расветли, и да се у овај мах учини све што је потребно — а потребна је највише личност свесна послу, заузета за њ, личност с добрим капиталом у рукама, а с истинитим патријотством у срцу.

У одсеку историјском поведена је реч и учињен је предлог одбору, да друштво ово почне што радити за описивање и снимање старих српских живописних споменика из манастира старе српске грађевине, као што су Жича, Манасија и Љубостиња. Услед тога одбор је одлучио, да се ове године одреди нека сума, која ће се на то потрошити. Како ће пак према новом уређењу друштвеном, по коме се већ ради, моћи ове нове године започети штогод радити и одсек уметнички, томе ће одсеку моћи бити међу првим бригама, да у овој ствари потпомогне одбор.

Од књижевних послова треба на овом месту да споменемо предлог г. Јована Бошковића о издавању *народне библијотеке српских и хрватских писаца и преводилаца.* Предлог тај постао је овом приликом. Удовица пок. Јов. Стерића Поповића понудила је друштву на издање рукописе поменутог књижевника. Г. Јов. Бошковић је износећи пред књижевни одсек ову понуду предлагао, да би се том приликом, ако би се друштво примило да изда те рукописе, могла показати потреба и начин издавања споменуте библијотеке онако како изискује суврмено стање наше књижевности и критичка изискивања, јер није прилике, да ће то моћи учинити садашњи издавачи наши. Овај предлог је само разматран у књижевном одсеку, и наређено је, да се одлука изрече онда, кад се рукописи Ј. Ст. Поповића добаве на преглед.

Ове године друштво је набавило за свој архив старина споменик, којему ће у потоња времена само расти знатност и занимљивост. Друштво се на име састарало, те се

фотографисала кућа у Београду, која је била Доситијева својина, и у којој је била прва богословија у Србији. Уз, два фотографијска снимка наређено је, те је снимљен и план од куће и опис израђен.

Не могавши доћи до преписа *Живота деспота Стефана* од философа Константина — српског историјског дела из XV века начином предложеним г. В. И. Григоровићу којему се друштво лане тога ради обратило, друштво је на ново замолило истога руског књижевника, да му помогне не би ли дошло до тога дела.

Од бијографија својих чланова добило је друштво ове године две.

III.

Од послова ван књижевности, ове године на прво место долази радња око новог уређења друштвенога. На ланскоме главном скупу сам је одбор имао запитати друштво за измену једнога чланка из уређења, који је сметао развијању радње друштвене. На то је један редовни члан предложио још гдекоје измене, и услед тога је скуп одабрао између себе комисију од шесторице, којој је наложио, да претресе и на скупу предложене измене и у једно цело остало уређење, заједно са пословником. Даље је наређено на скупу, да ће на састанке те комисије моћи долазити сваки други од редовних чланова, и препоручено је комисији, да израд свој поднесе скупу на претрес. По што је комисија свршила свој задатак, одбор је наштампавши предлог, и пославши га у напред на промишљење свакоме редовном члану, сазвао опет скуп, који је на два састанка претрêсао уређење друштвено, оставивши да израд пословника претресе пошто врховна државна власт одобри уређење. Уређење је високо наместништво кнежевског достојанства у Србији 3. Јануара ове године узаконило, и по њему се ове године већ ради у друштву овом. Тим се новим уређењем круг радњи друштвеној знаменито раширује, и у много прилика олакшава — те се надамо, да то не ће

остати без утицаја на пословање друштвено. Још је остало, да се на друштвеноме скупу према новом уређењу прегледа и спремљени већ предлог пословника, које ће доћи на ред још на данашњем скупу.

Што се тиче откупа чланака, одбор је смислио неко мерило, да би се правде ради одвојили особитији послови, и да би се на мање вредним пословима уштедело што за одлична дела која друштво може добити на издавање. Наређено је на име: да се при оцењивању одређује откуп по табацима само за чисто оригинална дела за која се зна да треба више трошкова и труда, дакле само за праве научне расправе, а за остало да се одређује откуп одсечном сумом, као што се и пређе радило. У историчном одсеку донесена је о томе и така одлука да се *за критике примљене у Гласник не дају награде.* Одбор није могао ову ствар узети као одлучену, него мисли, да треба да је одлучи скуп. Тако је поднео то питање и другим одсецима на претрес, и одсек филолошки и јестаственички изјавили су, да се критика не може никако избацити између књижевних послова који се плаћају у овом друштву.

Од свезе с осталим Словенима ове године је српско учено друштво имало прилику, да се одзове браћи Чесима. Кад су браћа Чеси ове године правили велику светковину, полажући темељ своме народном позоришту у Прагу и наше се друштво одазвало позиву њихову, и послало на светковину свога редовног члана г. Милана Кујунџића као заступника. Другом приликом одбор је у име друштва честитао славноме чешком јестаственику дру Јану Пуркињи његову славу, што ју је не давно славио након педесет година како је доктор медицине, управо како је пошао на пут научнички. Поздрави браће Чеха залога су нам за топлу љубав, с којом су тамо примљени наши одзиви.

Од чланова које смо лане изабрали, смрт нам је уграбила славнога Немца словенисту и филолога дра Августа

Шлајхера, човека који је врло много заслужан за науку о језицима словенским. Нека му је вечан спомен! Од пређашњих чланова преминули су ове године још почасни чланови Ђорђе Ћирић директор гимназије крагујевачке и Лазар Арсенијевић Баталака.

Од забаве би било да се спомене овде и куда се од стране друштва разашиљу књиге које издаје ово друштво, јер би се одатле видело, на које се стране разплаве књиге наше; али како се спремамо, да то на згодном месту у Гласнику наштампамо, споменућемо само оне дружине и заводе, за које је ове године наређено, да им се друштвене књиге шаљу, те је свуда већ и послано, тако: Читаоницама: у Неготину, у Сенти, у Лозници („Подринској слози") и у Алексинцу, за тим: српској омладинској дружини у Загребу, Русинскоме читаоничком друштву у Лавову, неколиким школама у Старој Србији, нешто школама у Босни, српској школи у Карловцу у у Хрватској, реалци у Алексинцу, и „Побратимству" дружини у нашој великој школи.

Од свезе са страним друштвима прихватило је понуђену свезу Чешко учено друштво у Прагу, која је још лане на скупу одобрена, и одбор је и од њих примио њихове и њима послао друштвене књиге. Ове године одбор је понудио свезом Друштво Матице Словенске и Друштво св. Мохора у Целовцу и Друштво љубитељеј јестествознанија у Москви. Од Матице Словенске одбор је и примио књиге и послао јој друштвене, од друштва љубитељеј јестествознанија добио је повољан одговор, а друштво св. Мохора још се није јавило. Све три те свезе поднеће се данас скупу на потврду.

IV.

Сваке године се обично с овога места објављује, који су родољуби поклонима својим умножили збирке друштвене. Ове године ћемо набрајање имена књига изоставити, будући се обично то само штампало, и будући

се имена даровалаца књига свагда у новинама и у Гласнику штампају у протоколима оних састанака на којима су пријављени одбору.

Међу добротворе своје друштво је срећно да ове године може уписати и владику ђаковачког, врсног југословенског мецената Ђурђа Јосипа Штросмајера, који је друштву поклонио 100 дук. ћес. За тај је поклон у одбору одлучено, да се овде на скупу сврши, на што ће се употребити, да ли ће се т. ј. у обични доходак уврстити, или ће се на какву особиту задаћу књижевну употребити.

Од својега дојакошњега председника г. намесника Ј. Гавриловића, свагдашњега пријатеља и врснога потпомагаоца овога друштва, добило је друштво осим одличнога поклона у књигама који ће се ниже споменути, још собни намештај, који до сад није имало. Од гг. тутора његове светлости кнеза Милана, добило је 60 ком. књиге „Богомили" да их на своју корист метне међу остала издања своја што су за продају.

Од историјских споменика друштво је ове године добило само два писма из времена првог српског рата на Турке и то од г. Ант. Алексића и г. мајора В. Стефановића.

Од г. Милоша Поповића уредника „Видова дана" добило је друштво у рукопису пет философских дела Аврама Мразовића.

У књигама умножена је поклоном друштвена библиотека са 607 свезака, међу којима сам поклон г. намесника Ј. Гавриловића износи 343 свеске.

Даље су послала друштву своје књиге и ова друштва или корпорације: Матица Српска, Царско мин. просвете, Југословенска академија знаности и уметности, Норвешки университет у Христијанији, Млетачки краљевски институт, Берлинска академија наука, Бечка академија, Лужичко-српска матица, Царска руска академија, Краљ, чешко учено друштво, Руско географско общество. Пољско учено друштво из Кракова, Панчевачка реалка,

Новосадска гимназија, Словенска љубљанска Матица, Царско бечко географско друштво, и Хрватско-словенско господарско друштво. И њих смо побројали редом, како су нам од којега прилози стизали.

V.

Што се тиче новчаног стања у прошлој години стајало је Српско учено друштво овако:

А.

Прихода било је:

1. Готовине од прошле године . . .	6935 —	$21^2/_3$
2. Од књижарнице В. Валожића за продају Српских народних песама	2849 —	20
3. Државне помоћи на вршење друштвенога задатка	30000 —	„
4. Државне помоћи на плату секретару	3080 —	„
5. Прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера	6000 —	„
6. Прилог А. В. Богића на споменик Ф. Вишњића. (остављен на чување)	60 —	„
7. Од продаје друштвених књига у књижари В. Валожића од Митрова-дне 1867 до Митрова-дне 1868	4043 —	„
8. Од непосредно продатих књига . .	79 —	„
Свега	53047 гр.	$37^2/_3$

Б.

Расхода било је:

1. На откуп дела и чланака и попутнину	19098 —	30
2. На штампу	11294 —	20
3. На набавку књига, намештаја и других потреба	2820 —	10
4. На повез књига	3871 —	30

5. На препис историјских писама, протокола, помоћ секретару и уређивање библијотеке		771 —	„
6. На плату секретару		3072 —	„
7. На плату момку		2484 —	„
8. На експедицију, пошту и телеграме		1829 —	31
	Свега	45242 —	1
Кад се од суме прихода у	53047	гр. 37 ⅔	п. ч.
одбије расход у суми . . .	45242	„ 1 „	„ „
претиче у готовини за 1869	7805	„ 36⅔	п. ч.

РАДЊА СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА.

Девети састанак одбора.

23. Октобра 1868.

Били су: члан г. архимандрит Сава као заменик председников, г. М. Рашковић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 110.

Секретар подноси дело: „*Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи*“ које је покупно као попуну истога таког Вуковог дела и друштву на издање и откуп понудио г. В. Врчевић. Одлучено је, да се дело пошље на преглед и оцену одсеку за науке књижевне.

Бр. 111.

Секретар подноси као наставак пређашњих чланака свој прилог за Гласник „*Прилози к историји српске књижевности III. Један стари сљетовни зборник ћириловски.* По рукопису 17-ог в. из библиотеке Срп. уч. друштва.“ Упућује се на преглед и оцену одсеку за науке књижевне.

Бр. 112.

Секретар подноси од ред. члана Чед. Мијатовића прилог за Гласник „*Финансије српскога краљевства.*“ од којих је овде прва студија „*О новчаној системи српскога краљевства.* Одбор наређује да се то упути историјском одсеку на оцену.

Бр. 113.

Српски учитељ пећски г. Пајо Поповић шаље исписан садржај једнога старога српског летописа који се налази у Пећи у приватним рукама. Упућује се на преглед и оцену историјском одсеку.

Бр. 114.

Секретар подноси од г. архим. Н. Дучића као прилог за Гласник саставак „О српској општини у Трсту“ који се на преглед и оцену упућује одсеку историјском.

Бр. 115.

На писмо проте карловачког г. Николе Беговића одлучи се, да се библијотеци српске школе у Карловцу пошљу и сва досадашња издања овог друштва, и да им се од сад редовно шаљу.

Бр. 116.

Секретар јави, да се у друштвеноме складишту књига налази на стотине слика свију југословенских грбова, која је дата у прилог једној књизи Гласника, него да би требало одредити цену па пустити у продају, јербо би се веома куповало. На то буде одлучено, да тим грбовима буде цена 4. гр. чарш-

Бр. 117.

Наредн се, да се познатоме лицу у Босну за потребу тамошњега народа пошље на поклон по 10 комада Српских народних приповиједака и игара.

Бр. 118.

Нареди се, да се од оно мало ексемплара „Српских народних песама из Босне и Херцеговине Б. Петрановића“ један комад пошље као поздрав на поклон г. Сигфриду Каперу преводнику наших народних песама на чешки и немачки, јер је одбор разумео, да г. Капер ове збирке нема.

Бр. 119.

Г. председник Ј. Гавриловић јавља друштву да су г.г. тутори његове светлости кнеза Милана М. Обреновића IV. одредили, да се 60 комада књиге дра Б. Петрановића о Богомилима предаду Српском ученом друштву. Одбор примајући тај дар са захвалношћу нареди, да се књиге ставе међу друштвена издања која су за продају и да је цена комаду 8 гр. чарш.

Брј 120.

Управа државне штампарије шаље рачун за штампање Српских народних приповиједака и игара В. Врчевића који износи

5164 гр. 5 п. пор. Наређује се да се исплати приходом од продаје тих књига.

Бр. 121.

Будући је омладина из Руме давши беседу с игранком на корист српског народног позоришта, послала друштву програм и позив, то се бележи у протокол.

Бр. 122.

Управа реалке из Алексинца моли друштво да јој своја издања шиље. Одлучи се, да се то учини, али да се почне Гласником новога реда.

Бр. 123.

За регистрирање протокола Српског ученог друштва од почетка новог реда 1864 до 1868 године одлучено је, да се може издати 180 гр. чарш.

Бр. 124.

Секретар јави да ваља одредити цену Гласнику XXIV. који ће скоро готов бити, и одреди се да остане пређашња цена од 6 гр. чарш.

Бр. 125.

Секретар прочита писмо председника г. J. Гавриловића којим друштву на поклон шаље намештај и то:

једно канапе,
два фотеља и
шест столица тапецираних
и уз то један портфељ за потребу секретарску.

Одбор примајући поклон са захвалношћу нареди, да се ствари у инвентар друштвени заведу, а да се г. председнику пошље писмена захвалност на овом поклону.

Бр. 126.

На предлог секретарев одлучи се, да одбор угоди свезу измене књижевне са

Матицом словенском у Љубљани,
Друштвом св. Мохора у Љубљани и
Руским обществом јестествозванија у Москви,

и да се то после предложи на потврду скупу друштвеном.

Бр. 127.

Како председник одсека за науке историјске није могао доћи на састанак, то секретар из протокола прочита шта је рађено на последњем састанку тога одсека. Тако одбор одобри, што је у одсеку одлучено, да се чланак П. Срећковића „*Записи из монастира Кабларских и Овчарских*“ наштампа у Гласнику и да се за њ да г. писцу 3 дук. цес. од штампана табака.

Бр. 128.

Исто тако се одобрава, што је у одсеку одлучено, да се наштампа чланак г. И. Паплоњскога о српској сабљи из XIV в. и да се та сабља по посланом снимку литографише.

Бр. 129.

С учешћем одбор прихвата бригу одсека за описивање и снимање старих српских живописачких споменика из манастира старе српске грађевине као што су Жича, Манасија и Љубостиња. С тога се остави да се о томе на коме од будућих састанака одлучи што стално, јер и тако ствар није за хитњу.

Бр. 130.

Одбор одобрава одлуку одсека о рукопису Пауна Јанковића Баће, и секретар јави да је ималац узео рукопис натраг.

Бр. 131.

Председник одсека за науке литерарне јавља да је одсек одлучио да се нови препис „Хиландарског типика св. Саве“ који је друштву послао г. архимандрит Леонид наштампа у Гласнику, које одбор одобри, наредивши да се г. писцу у име награде посебице отштампа 100 комада.

Бр. 132.

Одбор одобри што је у одсеку књижевном одлучено, да се песме народне г. К. Х. Ристића даду преписати на посебне листиће и да се посао повери преписивачу који би знао пазити све што треба редакцији и могао поредити ову збирку с осталима.

Пристајући на ово одбор одобрава, да се може из касе издати на то потребни трошак.

Бр. 13.

Секретар подноси књиге које су друштву дошле на поклон или у замену:

1. Од председника г. намесника Ј. Гавриловића:

а. Д. Ђ. Јовановића Административне и судске власти. Неколико црта из путних бележака по Немачкој и Швајцарској.

б. Le système fédératif dans l' empire ottoman. Par J.-B. Paris 1868.

в. Југословенско помрачење или смрт кнеза Михаила. Написао Љубомир Даниловић. I. Београд 1858.

2. Од г. Благоја Стојадиновића правника „Пѣванію црногорску и херцеговачку, сабрану Чубромъ Чойковићемъ црногорцемъ. Лајпциг 1837."

3. Од краљ. пруске академије наука Monatsbericht. За Мај, Јун, Јул 1868.

4. Од г. Анатолија Богданова члена общества любителей естествознанія његово дело Матеріялы для антропологіи курганнаго періода въ Московской губерніи. Москва 1867.

5. Из Панчева од реалке Fünfter Jahresbericht über die kais. königl. Oberrealschule in der Militärgrenz-Communität Pančowa für das Studien-jahr 1868. Wien.

6. Од гимназије новосадске њезин први програм 186⁷/₈ школску годину.

7. Од издаваоца г. Андрије Станковића: Беседе светога Василија на шестоднев. Превео епископ Гаврило. Београд 1868.

Прочитано и потписано на десетом састанку одбора 27. Новембра 1868.

Седница одсека природословно-математичног.

Држана 7. Новембра 1868.

Били су: председник М. Рашковић; чланови: др. Медовић, Јосимовић, Ј. Панчић, М. Г. Панић, др. Ј. Валента.

1. Г.Г. чланови Јосимовић и Панић подносе извештај и мњење о спису г. Д. Стојановића! „Штурмова теорема" с том препоруком, да друштво прими исти у свој Гласник и награди

писца са највишом наградом која постоји за оригинална дела почем је састав такови кога до данас нема ни у туђој а камоли у нашој литератури тако потпуно, коректно, и савесно поцрпљена, па да је доиста знатни добитак за нашу литературу. Решење: одсек усваја у свему мњење речени референта.

2. Члан г. Јосимовић подноси састав г. Д. Стојановића: „Теорија најмањих квадрата, коју је он већ прегледао и о њему своје мњење писмено прилаже. Решено: да се преда г, члану Паннћу на преглед и мњење које по том да он одсеку поднесе.

Седница IV одсека за науке историјске и државне.

Држана 13. Новембра 1868. год. у Београду.

Били су: председник др. М. Спасић, члан и деловођ М. Ђ. Миличевић, и чланови: др. Н. Крстић, др. Јан. Шафарик, Јован Мариновић, М. А. Петронијевић, Рајко Лешјанин и Пантелије Срећковић.

Бр. 20.

За чланак г. Чедомиља Мијатовића: „Финанције српског краљевства. Политично-економни огледи,“ — би нарећено да га прегледају и одсеку свој суд о њему јаве редовни чланови: г.г. Јован Мариновић и др. Јан. Шафарик.

Бр. 21.

Учитељ из Пећи г. Пајо Поповић јавља да има тамо у неког човека нека рукописна књига, о којој нешто има и о српској прошлости и шиље кратке исписе из тога. Нарећено је да се секретар друштва пусти у договор с тим учитељем о тој ствари.

Бр. 22.

Одбор шиље састав г. архимандрита Н. Дучића „С српској општини у Трсту.“ Нарећено би, да се састав тај прочита и одсеку свој суд каже редовни члан, др. Никола Крстић.

Бр. 23.

Редовни члан, др. Јанко Шафарик, јавља да је прегледао онај састав о Босни, који је преведен из франц. Монитера

(№ 13 одсека) и изјављује, да нема у њему ништа ново, непознато, те да би вредно било штампати га у Гласнику.

На то би одлучено да се тај извештај и не штампа.

Бр. 24.

Председник др. М. Спасић јавља, да је оне податке о трговини у Босни и Херцеговини с Аустријом предао статистичком одељењу, а за Гласник нису никако. Узето на знање.

Бр. 25.

Редовни члан, г. М. Ђ. Милићевић јавља, да је прочитао „писмо инока хиландарских Рускому патријарху Јосифу 1669. године", и налази да се оно може хранити у архиву друштвеноме, али не мисли да је вредно штампати га у Гласнику.

Усвоји се суд члана референта.

Бр. 26,

Редовни члан г. Милан А. Петронијевић јавља, да је превео прву полу оних Душанових диплома, које су писане на грчкоме језику, а находе се у манастиру св. Јов. код Сереза у планини Менакеју, на што би одлучено, да се и превод и оригинал тих докумената штампа у Гласнику; редовноме члану г. М. А. Петронијевићу пак који је овај превод учинио без икакве накнаде, одсек се осећа јако захвалан.

IV састанак одсека за науке моралне, језикословне и литерарне.

15. Новембра 1868.

Били су: председник одсека г. архим. Сава; чланови: г.г. С. Сретеновић, Јован Бошковић, Милан Кујунџић и Стојан Новаковић, и деловођ г. Милорад Поповић Шапчанин.

Бр. 13.

Предузме се саслушавање реферата о В. Врчевића збирци „Српских народних песама." Г. М. Бан је, не дошавши на састанак, послао свој суд на писмено; г.г. Јован Бошковић и С. Сретеновић кажу усмено шта су имали, а г. Милорад П. Шап-

чанин прочита што је нашао. У главноме се слажу сва четири референта, а то је ово. У збирци је заступљено последње доба, управо распадање наше јуначке поезије. То се види често и по материјалу а свуда по схватању и погледу постском који се исказује у овој збирци. С тога има врло много песама које се не могу штампати. Осим тога налази се много песама које су с незнатним променама већ штампане у досадашњим збиркама наших народних умотворина. У гдекојима опет рецитује се у стиховима какав догађај помесни, где се као у добро познати калуп пређашњих песама само мењу нова имена и дела. Тако су у знатном делу тих песама заступљене већином слабе стране, као што је и природно да оне изиђу на светлост у време распадања, Али сва четири референта слажу се у томе, да има у све четири књиге по неколико песама које би се могле пажљивом руком штампати, и да би с тога вредно било одабрати из све четири књиге у једну оно што ваља. Одсек на то пристане, и како ће скорим приспети приређивање и збирке народних песама К. Х. Ристића; то се одлучи, да се онда поведе реч о издавању те обадве збирке и да се избере члан коме ће се тај посао поверити.

Што се тиче откупа, како је једну књигу г. В. Врчевић друштву поклонио, одреди се за остале 30 дук. ћес.

Бр. 14.

Збирка народних песама г. Б. Петраповића буде предата на преглед редовном члану г. Милораду Поповићу Шапчанину.

Бр. 15.

В. Врчевића дело: „*Српске народне пословице и друге у обичај узете ријечи*“ предају се на преглед редовном члану г. Милану Кујунџићу.

Бр. 16.

Чланак Ст. Новаковића „Прилози к историји српске књижевности. III. Један стари сиријетовни зборник ћириловски. По рукопису XVII в. из библ. срп. ученог друштва“ предаје се на преглед г. Сави Сретеновићу.

Бр. 17.

За препис А. Хиљфердинга старог бугарског рукописа „проскомидије“ у преводу патријарха трновског Јевтимија, који је сад редовни члан С. Сретеновић пропратио записком одлучено буде, да се у Гласнику наштампа (види 63 број овогодишњег одбора.)

Бр. 18.

Прочита се и узе у претрес предлог редовног члана г. Ј. Бошковића *о критичком издању дела Јована Ст. Поповића.* После дужег разговора о народној библиотеци наших писаца за коју би тим издањем требало дати углед, о начину бирања писаца и одбирања дела њихових, о начину издавања и т. д. одлучи се што се тиче Јов. Ст. Поповића, да се прво пише г-ђи Јелени Поповићки, да она друштву рукописе на преглед пошље, па да после изрече коначна одлука о тој ствари.

Десети састанак одбора

27. Новембра 1868.

Били су: арх. Сава, као заступник председника, г.г. чланови: М. Спасић и М. Рашковић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 134,

Председник одсека за науке природословне и математичне јавља, да је у одсеку прегледан г. Дим. Стојановића чланак „Штурмова теорема“ и да је по веома похвалном одзиву г.г. референата одлучено: да се г. писцу чланак у Гласник прими и са 10 дук. ћес. од табака награди.

Бр. 135.

Исти председник јавља да је на састанку предан одсеку други чланак г. Д. Стојановића, којему је наслов „Теорија најмањих квадрата,“ и да су му одређени референти.

Број 136.

Исти председник јавља за додатак к опису Босне да је нађено да није вредно да се у Гласнику штампа, јер све што се казује добивено је из друге руке и по казивању.

Бр. 137.

Председник одсека за науке историјске и државне јавља, да је прегледан у одсеку из „Монитера“ преведени чланак о Босни и да је одлучено да није за штампу.

Бр. 138.

Исти председник јавља, да су прегледани статистични подаци о трговини у Босни прошле године, па да је за њих одлучено, да нису за „Гласник.“

Бр. 139.

Исти председник јавља за „Писмо ннока хиландарских патријарху Јосифу“ да је одлучено да се не штампа у Гласнику него да се стави у архив друштвени.

Бр, 140.

Исти председник јавља, да је у одсеку редовни чл. г. Мил. А. Петронијевић поднео преведену с орпђинала прву полу оних Душанових диплома које су писане на грчком језику и налазе се у манастиру св. Јована код Сереза. Одсек је на то одлучио, да се превод заједно с орпђиналом штампа у Гласнику, и одбор то одобрава.

Бр. 141.

Исти председник јавља, како је у одсеку у начелу одлучено, да се за критике које би биле примљене у Гласник не даје никаква награда. Како би требало да у томе и остали одсеци на исти начин поступају, одбор нареди да се то њима прво на претрес поднесе, па да се после може цела ствар пред скуп изнети, јер одбор није властан за читаву врсту умних умотворина одлучити да им се одузме што се свима осталима даје.

Бр. 142.

Председник одсека за науке језикословне и философске јавља, да је у одсеку прегледана збирка песама г. В. Врчевића, која износи четири књиге и да је по извештају 4 референта одлу-

чено, како да се та збирка изда и да се откупи са 30 дук. ћес. Одбор у свему одобри што је у одсеку наређено.

Бр. 143.

Исти председник јавља, да је у одсеку одлучено, да се у Гласнику штампа препис старог бугарског рукописа о проскомидији који г. А. Хиљфердинг послао, које и одбор усвоји.

Бр. 144.

За предлог г. Ј. Бошковића *о критичком издању дела Јов. Ст. Поповића*, којим би се поглавито ишло на то да се покаже углед издавања народне библиотеке српских и хрватских писаца, одлучено је у одсеку да ће се о њему већање наставити и крајња одлука изрећи онда, кад се нештампани рукописи добаве и прегледају. Одбор одлучи, да се то учини.

Бр. 145.

Прочита се писмо г. министра просвете и црквених дела од 14. овог месеца № 4476 којим шаље буџет Српског ученог друштва за 1868 годину, за коју је код мин. финанције кредит отворен. Наређује се касиру да новце из касе дигне и заведе их у друштвени доходак од 1869-те године. Сума буџета износи 15.440 гр. пор.

Бр. 146.

Прочита се писмо г. министра просвете и црквених дела од 12. Новембра № 4455 с којим шаље друштву поклон владике Ђ. Ј. Штросмајера у 100 дук. ћес. намењених Српском ученом друштву, за које племенити даровалац вели: „да је радом својим пуним правом стекло велико признање у народу нашим, тако да нам је, вели, овдје мило звати га старијим братом посестриме академије, коју у Загребу отворисмо.“ Одбор прими поклон великога југославенског добротвора с особитом захвалношћу, наредивши да се г. дароваоцу пошље особита захвалница, новци да се ставе у приход а скупу да се изнесе предлог, да одлучи, хоће ли они уврстити у обичан доходак или ће се употребити на какву особену литерарну сврху, на које је одсек књижевни већ помишљао.

Бр. 147.

Секретар подноси од ред. члана г. Милорада Поповића Шапчанина „*Позориште у Срба и Хрвата*“ као прилог за Гласник. Упућује се на преглед и оцену одсеку за науке књижевне.

Бр. 148.

Секретар који уједно врши и касирске послове подноси рачун друштвене књижарнице Велимира Валожића о продаји друштвених књига. По одбитку канцеларијског и осталог трошка на куповину која је за потребу друштвену чињена у књижари и износи 223 гр. 10 пара, цео доходак износи 2043 г. 6 п. чар. Наређује се да се у доходак заведе и употреби на друштвене трошкове.

Бр. 149.

Секретар за тим показује стање друштвене касе. Из тога се види да је дохотка свега било 46987 гр. 37$^{2}/_{3}$ п. а издатака 44233 гр. 11 п. да има на расположењу за 1868 годину још 2754 гр. 26$^{2}/_{3}$ п. у чаршијском течају.

Бр. 150.

Поведе се реч о набавци завеса врло потребних за друштвени стан. Како од старања друштвеног преко министарства да се завесе које је имала пређашња реалка у овом стану врате у стан као део зграде државне (види бр. 72 овогод. одборске радње) није могло бити ништа, јер је из министарства приватним путем јављено, да друштво себи набави те завесе обичним путем, нареди се сад да се од управе реалке откупе за друштво те завесе. Секретару буде наложено, да он тај посао изврши обзирући се, да се то учини што јевтиније, не по правом коштању, и на корист друштвену.

Бр. 151.

Одреди се да се сутра дан 28. Нов. на славу дра J. Пуркиње у Прагу знаменитога трудбеника око напретка природних наука нарочито за физиологију пошље телеграм од стране друштва и да му се честита светковање педесете године од

како је др. медецине које ће сутра бити. Секретару се наређује, да то изврши, а трошак се из касе одобрава.

Бр. 152.

На молбу читаонице алексиначке одређује се, да јој се пошљу друштвене књиге и да се почне Гласником новога реда.

Бр. 153.

На молбу омладинске дружине „Побратимства“ из овдашње велике школе, нареди се, да јој се од сад дају друштвене књиге, а од досадашњега да јој се да од чега год има више ексемплара.

Бр. 154.

На позив друштва овога ради књижевне узајмице одазвала се „Матица словенска“ из Љубљане а послала је ове књиге:

1. Narodni koledar im letopis za 1867, 1868 i 1869 (3 књ.)
2. Vojvodstvo kranjsko.
3. „ „ koruško.
4 Slovenski Štajer.
5. Štirje letni časi po Rosmaeslerji.
6- Rudninoslovje.
7. Olikani Slovenec.
8. Zgodovina slov. národa.

На ову свезу одзиваље се одбор с хвалом и наређује да се и Матици пошљу друштвене књиге.

Бр. 155.

Одбор одлучи замолити министарство просвете да поради како би што скорије били потврђени и у живот ступили прерађени друштвени штатути.

Бр. 155.

Примају се с хвалом на поклон или у замену ове књиге:

а. Од г. арх. Теофила Живковића брошуру „Српска црква на каноничко-историчном темељу. Темишвар 1868.“

б. Од г. Димитрија Поповића проф. преп. из Сомбора његово дело „Ракијнска куга. Превод из Чока. Сомбор 1868.“

в. Од бечкога царског географског друштва Mittheilungen за 1868. годину.

Прочитано и потписано на једанаестом састанку одбора 9. Јануара 1869.

Седница одсека за математичне и природословне науке.

Били су: г.г. Јосимовић, Рашковић, Валента, Машин, Панчић и Панић.

Прочита се реферат чланова г.г. Јосимовића и Панића о „Теорији најмањих квадрата“ од г. Стојановића; реферат препоручује исти састав да се у Гласник прими са истом наградом као и састав „Штурмова теорема“ почем је тај састав онако исто ваљан и важан као и први.

Решено једногласно да одсек усваја предлог реферирајући чланова, о чему да се одбор извести.

Једанаести састанак одбора.

9. Јануара 1869.

Били су: арх. Сава, као заступник председника, г. г. чланови: М. Спасић и М. Рашковић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 157.

Министар просвете и црквених дела с писмом својим од 3. ов. мес. шаље друштву ново уређење српскога ученога друштва које је висока влада потврдила. Одбор узимајући на знање, да сад друштвени рад ваља да се води по томе уређењу, наређује, да се сад одмах ново уређење у 200 комада у књижицу истиска од слога који ће изаћи у „Српским Новинама“, и да се после у првом Гласнику на првом месту наштампа.

Бр. 158.

Секретар предлаже за рачун са Сопроном, да би требало на ново штогод наредити, јер члан којему је одбор (в. бр. 62. ове године) мислио предати ту ствар није могао примити се. Како сад време није погодно за што друго, одлучено буде, да се Сопрону још један пут пише, не би ли ту ствар мирним начином наравнао.

Бр. 159.

Секретар поднесе извештај о куповини завеса за стан државни од управе реалке и покаже одбору, како је куповина свршена на корист друштвену. На то се одобри издатак на куповину у 843 гр. чар. и издатак на намештање у 28 гр. чар.

Бр. 160.

Сркретар јави одбору, да је од књига стављених му на ту цел на расположење и опет издао на реверс г. М. Милојевићу неколико за неке школе у Старој Србији.

Бр. 161.

Прочитају се два писма г. Б. Петрановића из Сарајева једно од 8. Новембра које је стигло у Београд тек 6. Декембра, а друго тек 15. Дек. пр. год., од којих се у једноме жали што се не издаје друга књига његове збирке Српских народних песама, а у другоме јавља за певаче, од којих је преписао прву књигу и понавља прво питање. Одлучи се одговорити: да се друштво у својој радњи држи реда, те да предузима прегледање и штампање чланака оним редом којим се примају, т. ј. што је пре дошло, оно се пре и прегледа и штампа.

Бр. 162.

Прочита се писмо г. В. Врчевића од 8. Дек. пр. год. у коме јавља да пристаје на одлуку изречену у друштву што се тиче његових народних песама, и жели само да би му се и од те књиге кад се наштампа дало 100 комада, као што је и с пређашњим издањем његове збирке приповедака и игара учињено, па да се то сматра као погодба и за друго што би друштво од њега откупило. Одбор одлучи да се учини по жељи г. В. Врчевића.

Бр. 163.

Царско руско друштво пријатеља јестественице из Москве одговара, да с радошћу прима понуђену од друштва књижевну свезу и измену и јавља да ће послати своје књиге. Одбор одлучи, да се и њему пошљу друштвене књиге.

Бр. 164.

Председник одсека јестественичког и математичарског јавља да је одсек одлучио да се прими у Гласник г. Д. Стојановића чланак „Теорија најмањих квадрата“ и да се откупи са 10 д. ћ. од табака које и одбор усваја.

Бр. 165.

Накнадно се одобрава издатак из касе у 417 гр. чар. издатих преписнику на помоћ секретару за преписивање, уређивање библиотеке и увођење књига у спискове и каталоге преко прошле године.

Бр. 166.

У свези с лањском одлуком бр. 189. (год. радње 1867.) одобрава се издатак од 354 гр. чар. на преписивање старих писама за штампу, почето у 1867-ој години и на преписивање мемоара г. Анте Протића приправљаног такође за штампу за друго одељење Гласника, који су издаци прешли у годину 1868-

Бр. 167.

Секретар подноси списак неколико важних хрватско-српских дела од прошле године и предлаже, да се набаве за библиотеку друштвену. Одбор прегледа списак и избере из њега шта ће се набавити, одлучивши да се то набави, а после да се поднесе одбору рачун о исплати.

Бр. 168.

На молбу послужника друштвенога, одобри се да му се плата повиси једним талиром месечно, те да буде девет талира.

Бр. 169.

Учини се наредба, да се према новом уређењу приправи што треба за скуп друштвени и тога ради да сви одсеци још по један пут држе састанке и да секретар спреми преглед радње и стања друштвенога у овој години, који да се у одбору прегледа. По томе да се удеси да се скуп држи 26. Јануара у недељу ако се узможе.

Бр. 170.

Секретар подноси књиге које су дошле на поклон или у замену и то:

а. Од Ђ. Јакшића његову драму: Јелисавета кнегиња црногорски. Београд 1868.

б. Од Л. А. Томановића: О крсном имену, предавање отштампано из српско-далматинског магазина.

в. Од Л. Лежера: Revue des cours littéraires de la France et de l' étranger nr. 4 у којем је његов састав о Бановој драми Мејрими по предавању А. Хоћка.

г. Од царске руске академије Записки том. XIII.

д. Од секретара „Вилу" 1868. године, IV течај.

е. Од краљевске академије наука из Берлина Monatsbericht за Август, Септембар и Октобар.

Прочитано и потписано на дванаестом састанку одбора 20. Јануара 1869. године.

Седница 5-та одсека историјског и државословног

држана 13. Јануара 1869 год.

Били су г.г. Спасић, Мариновић, Лешјанин, Петровић, Мијатовић, Шафарик.

1.

Читано је мишљење г.г. чланова Мариновића и Шафарика о расправи чл. Ч. Мијатовића, по ком она заслужује потпуно да се у Гласнику напечата и да се као изворни састав, којим се нашој књижевности знатна услуга чини, награди наградом прве врсте, на које би једногласно закључено, да се расправа та у Гласнику напечата и г. писцу да се да награда од 8 дуката за печатани табак.

2.

Одсек предлаже да се дојакошњи дописни члан г. Стојан Бошковић по §. 8 устројства призна за редовног члана овога друштва. — Би закључено, да се то одбору достави, да даље по пословном реду поступи.

3.

По предлогу чланова одсека да се предложе за идући скуп да буду избрани за чланове овога друштва, би закључено да се од овога одсека предложи:

а.) Да се сви они почасни чланови садањи, који су пре били редовни, одбором упитају да ли желе бити опет редовни чланови, па који желе, да се као редовни у напред сматрају, а остали који то не би желели, да се примени на њих б.) §. 15.

б.) За дописног члана: ГГ. Фрањо Маклошић.

в.) За редовне чланове: ГГ. Ђорђе Павловић, проф. вел. шк. писац дела о хипотекарном праву у Србији, и Алекса Спасић регистр. минист. финанс. — који је писао: Државу и финансије. Установе и народно благо.

г.) За дописне чланове: ГГ. Бурмов, уредник бугарских књижица у Цариграду. и Епископ шабачки Мојсило, писац историјске расправе о српској цркви, печатане у журналу Белозерскога.

Пета седница одсека филолошког и философског

15. Јануара 1869.

Били су: председник г. арх. Сава; чланови: г.г. Ј. Бошковић, С. Сретеновић, Стојан Новаковић, Милан Кујунџић и Милорад Поповић.

Бр. 19.

По препоруци одборској узме се у разматрање одлука историчког одсека у питању: хоће ли се критика која се у „Гласник“ прими, награђивати или не ће. Одсек једногласно одлучи да нема никаква разлога изузимати критику из осталих послова који се плаћају, јер она управа припада међу нарочити и поглавити рад учених друштава и свуда јој се у њиховим органима даје одлично место. Даље одсек држи, да ће се у друштву самом свагда боље пазити, шта се прима у одељак критички у „Гласнику“, кад се за критику плаћа, и било би врло недоследно не награђивати критику у друштву које је у свој орган и преводе примало и

награђивало. Изводећи на овим разлозима своју одлуку, одсек ипак поставља за критику као главно правило, на које се треба свуд обзирати: *да критика буде потпуно објективна.*

Бр. 20.

Приступи се бирању новога председника одсеку, јер досадашњему истиче време, и буде изабран г. Сава Сретеновић I. секретар мин. просвете.

Бр. 21.

Одлучи се предложити скупу, да се досадашњи дописни члан г. Јован Ђорђевић управитељ народног позоришта, који се настанио у Београду, према чл. 8 уређења друштвеног прогласи за редовнога.

Бр. 22.

Што се тиче некадашњих редовних а садашњих почасних чланова друштвених, за које је исторички и државнички одсек одлучио да их одбор упита, желе ли опет бити редовни, а који се не пријаве, да се сматра да излазе из друштва по тачки б. чланка 15., одсек овај мисли, да је место тога боље, да се између тих чланова у друштву самом изберу за редовне људи који су књижевници те и сад раде и могли би у напредак потпомоћи друштво књижевним радом у вршењу задатка. Према томе одсек мисли да би се од тих почасних чланова могли на ново прогласити за редовне по азбучном реду ови: Алимпије Васиљевић, др. Стој. Ј. Вељковић, владика Гаврило, Јован Драгашевић; Милован Јанковић, Владимир Јовановић, Димитрије Матић и Коста Николајевић, а остали да остану и од сад почасни.

Бр. 23.

Приступи се бирању нових кандидата за чланове друштву, и тако буде закључено, да се предложе скупу ови кандидати и то:

1. За почасне чланове: владика Ђурађ Јосип Штросмајер, Фр. Палацки, Ригер, Тот Паулинија председник Матице словачке и Јован Сундечић.

2. За редовне: секретар југославенске академије г. Ђуро Даничић и ови (азбучним редом):

г. Алекс. Бугарски (архитекта) за одсек уметнички, г. Г. Гершић, г. арх. Н. Дучић, г. др. Владан Ђорђевић, г. Даворин Јенко родом Словенац (музичар) за одсек уметнички, г. др. М. Јовановић, г. Ил. Руварац, г. Ст. Тодоровић за одсек уметнички, г. Антоније Хаџић из Новог Сада.

3. За дописне,

а. Од Срба и Хрвата: г. Иван Брчић професор задарске семинарије који је учинио много да се у ученом свету позна старинска српско-хрватска глагољска књижевност из Горње Далмације издавши неколике књиге тих споменика, г. Сима Љубић историк и археолог хрватски, г. Мих. Десанч. Полит, г. Јосип Торбар јестаственик хрватски и г. Ив. Филиповић књижевник.

б. Од осталих Словена: г. Јован Ернест Смолар лужички Србин, г. Пфул филолог, Србин Лужичанин, г. Ант. Малецки Пољак филолог и критик, професор филологије и историје књижевности на универзитету у Лавову, г. Жигм. Милковски, Пољак, књижевник који је, чувен и иначе у свом народу, писао неколике чланке о српској историји и књижевности, рад упознати своје земљаке с нама, г. Н. И. Костомаров и г. П. Кулиш, Русини, од којих је онај први знатан историк руски, а овај други је готово основалац русинске књижевности, г. А. Н. Пипин писац „Обзора историје словенских литература“ и других дела, г. Викт. Ив. Григоровић и г. Т. Буслајев, филолози.

в. Од странаца: г. Феликс Каниц и г. Луј Лежер доценат словенских књижевности на Сорбони у Паризу.

г. За одсек уметнички живописци: г. Михаил Осиповић Микешин, Рус, који је познат и нашима, г. Јан Матејко Пољак, г. Чермак и П. Мајкснер Чеси.

Седница нат. природословног одсека

држана 16. Јануара 1869-те год.

Били су г. председник г. М. Рашковић; чланове, г.г.: др. Ј. Панчић, М. Г. Паниħ, Јосимовић, др. Ј. Валента и др. А. Медовић.

Председник прочита саопштење одбора у 2 тачке.

1. Да се одсек изјасни шта мисли о овом питању, да ли ће се награђивати критике које се у Гласнику наштампају,

2. Да одсек избере себи председника по чл. 26.

3. Да одсек по 8 члану новог уређења може дописног члана г. Натошевића који се овде настанио изабрати за редовног члана.

Решено:

за 1, одсек је овог мишлења: Што год вреди да се у Гласнику напечата, заслужује већ по томе награду што је нађено да заслужује да у Гласник уђе, па дакле ваља га наградити била то ма каква расправа па и критика, осим ако сам писац не закте награде за то.

За 2. Одсек изабра свог члана г. Др. Медовића

За 3. Одсек предлаже: да дописни члан г. Др. Натошевић постане редовни овог одсека

К томе предлаже г. Јована Драгашевића бившег члана а познатог српског литерата за редовног и г. Димитрија Стојановића инжињера у Крагујевцу, кога су два ваљана чланка у Гласник примљена за дописног и г. Др. Саву Петровића војеног лекара у Београду за редовног а др. Лазу Стефановића физик. у Алексинцу за дописног обоје по томе што као доктори, показаше књижевни рад својим дизертацијама а последњи је и у српској литератури радио.

Дванаести састанак одбора.

20. Јануара 1869.

Били су: г. др. Јанко Шафарик, чланови: г.г. Милован Спасић, др. А. Медовић, С. Сретеновић; секретар Ст. Новаковић.

Бр. 171.

По акту мин. просвете од 9. Јан. бр. 109 одбор бележи да је висока влада поставила српском ученом друштву за председника у години 1869. г. Дра Јанка Шафарика. Одлучи се, да се то и скупу обзнани.

Бр. 172.

Председник одсека историјског и државничког јавља да је одсек одредио, да се чланак г. Чед. Мијатовића „О старим српским новцима“ штампа, и да се откупи са *осам* дуката од табака, које одбор одобрава.

Бр. 173.

Одбор прима на знање, да је у одсеку филолошком и философском изабран за председника г. Сава Сретеновић секретар мин. просвете и црк. дела а у одсеку математичарском и јестественичком г. др. А. Медовић, која господа већ заступају у одбору своје одсеке.

Бр. 174.

Одлучи се, да се годишњи скуп Српског ученог друштва сазове на дан 30. ов. м. на три Јерарха у 2 сах. пре по дне, у велику школу, где се држала овогодишња светосавска слава, и да се секретар постара о позивницама, на којима ће се изложити програм рада и чланци новога уређења о скупу. У програм да дође најпре обзнањивање промена у одбору, за тим преглед радње и стања у прошлој години, за тим предлози, расположење прилога владике Ђ. Ј. Штросмајера, веза са страним друштвима, избор нових чланова и прегледање новог пословног реда.

Бр. 175.

Приступи се к читању прегледа радње и стања у прошлој години који је секретар спремио и одобри се како је спремљено с малим примедбама.

Бр. 176.

Према чланку 8 новога уређења одсеци су предложили да да се на скупу прогласе за редовне ови дописни чланови што су се пастанили у Београду г.г. Стојан Бошковић уредник „Јединства“, др. Ђорђе Натошевић и Јован Ђорђевић управитељ народног позоришта. Нареди се да се тај предлог изнесе скупу.

Бр. 177.

Приберу се из предлога сва три одсека кандидати који да се предложе скупу на избор у чланове друштвене и то:

а. За почасне:

Г.Г. владика Ђурај, Јосип Штросмајер, Фр. Палацки, Ригер, Тот Паулинија председник Матице Словачке и Јован Сундечић.

б. За редовне предлажу одсеци:

г. Ђуру Даничића секретара југославенске академије у Загребу и ову господу (азбучним редом):

г. Александра Бугарског (архитекту) за одсек уметнички.

г. Глишу Гершића проф. вел. школе.

г. арх. Н. Дучића.

г. др. Владана Ђорђевића:

г. Даворина Јенка редов. Словенца, музичара за одсек уметнички.

г. дра Милана Јовановића професора.

г. Ђорђа Павловића професора.

г. дра Саву Петровића.

г. Ил. Руварца.

г. Алексу Спасића, чиновника мин. фин.

г. Димитрија Стојановића инжинира.

г. Стевана Тодоровића (за одсек уметнички.)

г. Ант. Хапића.

в. За дописне од Срба и Хрвата:

г. Ивана Брчића професора задарске семинарије.

г. Симу Љубића историка и филолога хрватског.

г. епископа Шабачког Мојсија.

г. Мих. Десанчића Полита.

г. дра Лазара Стефановића.

г. Јосипа Торбара јестаственика хрватског.

г. Ивана Филиповића књижевника.

в. Од осталих Словена.

г. дра Фрању Миклошића.

г. Бурмова, Бугарина.

г. Јована Ернеста Смољара Лужичанина.

г. Пфула филолога, Лужичанина.

г. Ант. Малецког, Пољака, професора лавовског университ.

г. Жигм. Милковског, Пољака.

г. Н. И. Костомарова, Русина,

г. П. Кулиша, Русина.

г. Ал. Пипина, Руса.

г. Викт. Ив. Григоровића Руса и

г. Т. Буслајева Руса.

г. Од странаца:

г. Феликса Каница и г. Луја Лежера доцента слов. књижевности у Паризу.

д. За одсек уметнички:

г. Мих. Осиповића Микешина Руса,

г. Јана Матејка Пољака.

гг. Чермака и П. Мајкснера Чехе.

Бр. 178.

Што се тиче пређашњих редовних чланова друштва Српске Словесности, које су после при састављању Српског ученог друштва после познате суспензије постали почаснима, два су одсека предложила два разна начина како би они између њих на ново могли постати редовнима који би имали воље да раде на задатку друштвеном. Одсек исторички предложио је у тој намери, да се сви упитају још један пут, желе ли бити редовнима, па који желе, да тиме и постану, а који не би желели. да се сматра по тачки б. чланку 15. новог уређења да излазе из друштва. Одсек филолошки напротив одлучио је, да само друштво између тих почасних чланова избере на ново за редовне чланове људе који су књижевници, те и сад раде, и могли би и у напредак потпомоћи друштво књижевним радом у вршењу задатка његова. Одбор одлучи изнети оба предлога скупу на одлуку, заједно с кандидатима филолошког и философског одсека, које су ови: г. г. Алимпије Васиљевић, др. Стој. Вељковић, владика Гаврило, Јован Драгашевић, кога је и одсек математичарски предложио за редовнога члана, Милован Јанковић, Владимир Јовановић, Димитрије Матић и Коста Николајевић. За остале одсек је у свом предлогу одлучио да остану и од сад почасни.

Бр. 179.

У питању: хоће ли се критика примљена у Гласник награђивати или не ће, о чему је у одсеку историчком одлучено да се не награђује, одбор је упитао и друге одсеке и обадва су изјавила, да треба да се награђује. Одлучи се изнети и то на одлуку скупу заједно с разлозима које су одсеци навели.

Бр. 170.

Секретар јавља за књиге које су дошле на поклон или у замену:

а. Од Матице далматинске

1. Vienac uzdarja narodnoga o. Andriji Kačiću.

2. Koledar god. 1863. 1864. 1865, 1866, 1867. 1868. i 1869.

3. Narodne pjesme.

4. Ručnu knjigu.

5. Gorski vienac P. Petrovića.

6. Viški boj S. Martinovića

б. Од г. намесника Јована Гавриловића:

1. Српске новине.

2. Пастир.

3. Школа.

4. Напредак.

5. Застава (од кад прелази у Србију.)

6. Зем. Гласник.

7. Србија.

8. Задруга.

9. Видов дан; све за 1868 годину.

в. Од г. Стојана Бошковића лист „Јединство.“

г. Од секретара листове од прошле године у мање више потпуним ексемпларима.

1. Novi Poror.

2. Сељак.

3. Вршачка кула.

4. Световид.

5. Зимзелен (обоје у првој поли године.)

6. Свјет

7. Il Nazionale.

8. Narodni list.

9. Pučki prijatelj.

10. Osservatore dalmato.

г. Од Матице илирске Gospodarski list.

д. Од г. Луја Лежера Revue critique de l'historie et de littérature.

е. Од уредништва „Москве“ тај лист док је излазио

ж. Од уредништва „Лужичанина“ тај лист.

Сви ти поклони примају се с хвалом.

Прочитано и потписано на првом састанку одборском године 1869.

Скуп српског ученог друштва

I.

30. Јануара 1869.

Бр. 1.

Председник др. J. Шафарик отвори скуп објавивши промену у одбору друштвеном и захваливши се досадањем председнику г. J. Гавриловићу, који је не само до сад показивао друштву толико љубави и заузимања, него му и од сад остаје досадашњи пријатељ и потпомагалац. Осим председника објави се, да је одсек филолошки и философски изабрао г. Саву Сретеновића, а одсек јестаственички и математичарски г. дра А. Медовића.

Бр. 2.

Секретар прочита преглед радње и стања Српског ученог друштва у прошлој години. За тим г.г. др. J. Панчић, М. Ђ. Миличевић и J. Бошковић објаве, да су они прегледали рачуне за 1867, и да су тачни. На то скуп овласти њих тројицу на ново, да потпишу протокол овога скупа и прегледају рачуне за 1868.

Бр. 3.

Узме се у претрес предлог: хоће ли се плаћати у Гласник примљена критика или не ће, о чему се изнесе скупу мишљење сва три одсека друштвена. На то је говорило неколико чланова највише против предлога историчкога одсека, после се предмет да на гласање и са 17 гласова противу 12 буде одлучено, да се критика примљена у Гласник плаћа као и сви остали чланци.

Бр. 4.

Узме се у претрес други предлог: шта ће се учинити с пређашњим Друштва Српске Словесности редовним а сад почасним

члановима и изнесе се предлог филолошког и философског одсека, да се између њих обичним начином могу изабрати за редовне послени и књижевни људи, а други да постану почасни као што су, и предлог историчког и државничког одсека: да се позову на ново, па да они који се одзову да хоће да ступе у друштво, постану редовни као што су и били, а који се не одзову, да се сматра као да излазе из друштва. И у овој је ствари говорило неколико чланова и реч дође на то: има ли уређење друштвено од 1864 законитог темеља. Више је говорника потврђивало, да оно уређење као октројисано и састављено без питања друштва и не обарајући једнаке снаге законитом формом оно пређашње, јер није законодавни чин као оно, нема закони тог темеља, и да је законит темељ добивен друштвеном опстанку сад, новим уређењем од 3. Јануара 1869, које је друштво само себи израдило, по што је на оно од 1864 знатан део чланова пристао био. То је изреком одрицао само један члан. За тим се пређе на ствар, и одлучи се, да пређашњи друштва Српске Словесности редовни а сад почасни чланови могу постати редовнима обичним начином избора; иначе да остају почасни.

Бр. 5.

За прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера одлучи се да се употреби на какву посебну књижевну задаћу, о чему да се упитају сви одсеци, па да се поднесе скупу на одлуку.

Бр. 6.

Прошле године одбором уговорена свеза са Матицом словенском у Љубљани, Друштвом св. Мохора у Љубљани и друштвом љубитеља јестествознанија у Москви одобрава се.

Бр. 7.

Приступи се к избору чланова и једногласним одобравањем изберу се за почасне чланове г.г. Ђурађ Јосип Штросмајер, др. Фр. Палацки, др. Л. Ригер, Тот Паулинија председник Матице Словачке и Јован Сундечић; — а за редовног члана г. Ђ. Даничић.

За тим се седница одгоди за дан 6. Фебруара.

II.

6. Фебруара 1869.

Бр. 8.

Приступило се бирању редовних и дописних чланова. Избори редовних чланова учињени су гласањем, и тако су примљени у редовне чланове сви предложеници, који с мањом који с већом већином гласова. Дописни чланови били су примљени сви заједничким пристанком скупа друштвенога, а поименце су ови:

а. редовни:

г. Александар Бугарски.
г. Глиша Гершић.
г, арх. Нићифор Дучић.
г. др. Владан Ђорђевић.
г. Даворин Јенко.
г. др. Милан Јовановић.
г. Ђорђе Павловић.
г. др. Сава Петровић.
г. Иларијон Руварац.
г. Алекса Н. Спасић.
г. Димитрије Стојановић.
г. Стеван Тодоровић.
г. Ант. Хаџић.

б. дописни:

1. Од Срба и Хрвата:

г. Иван Брчић.
г. Сима Љубић.
г. епископ шабачки Мојсије.
г. Михаило Десанчић Полит.
г. др. Лазар Стефановић.
г. Јосип Торбар.
г. Иван Филиповић.

2. Од осталих Словена:

г. др. Фрањо Миклошић.
г. Бурмов.
г. Јован Ернест Смолар.

г. Пфул.
г. др. Антон Малецки.
г. Жигм. Милковски.
г. Н. И. Костомаров.
г. П. Кулиш.
г. А. Н. Пипин.
п. Викт. Ив. Григоровић.
г. Т. Буслајев.
г. Мих. Осиповић Микешин.
г. Јан Матејко.
г. Чермак.
г. П. Мајкснер.

3. Од странаца:

г. Феликс Каниц.
г. Луј Лежер.

За тим се по предлогу одсека филолошког и философског изберу за редовне између пређашњих почасних г.г. Алимпије Васиљевић, др. Стој. Ј. Вељковић, владика Гаврило, Јован Драгашевић, Милован Т. Јанковић, Владимир Јовановић, Димитрије Матић и К. Николајевић, и прогласе се по уређењу друштвеном за редовне они дописни чланови који су се настанили у Београду, по имену г.г. Стојан Бошковић, др. Ђ. Натошевић и Јован Ђорђевић.

Почем је та радња заузела цело време састанка, одлучи се ла се на трећем прегледа пословник, а дан да закаже председник.

Прва седница одсека за науке историјске и државне.

СРПСКОГА УЧЕНОГА ДРУШТВА

Држана 3. Марта 1869.

Били су: председник др. М. Спасић, Јов. Мариновић, Алекса Спасић, Глиша Гершић, Панта Срећковић, др. Шафарик, М. Ђ. Миличевић, М. Миловук и Н. Дучић.

№ 1.

На овоме састанку одсек се договарао о том: на што да се употребе 100 дук. цес., које је даровао Српском ученом друштву

преузвишени владика ђаковачки, чувени добротвор југословенски, Ђурађ Јосип Штросмајер.

После дужега саветовања би одлучено да се од стране овога одсека предложи скупу за награду ова тема:

„Политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака, и историјски значај њихове борбе“.

I. састанак одсека философског и филолошког

5. Марта 1869.

Били су: председник С. Сретеновић; чланови: А. Васиљевић, М. Кујунџић, Милорад Поповић и Стојан Новаковић.

Бр. 1.

Предузме се питање одређено да се најпре по одсецима претресе, а то: како да се употреби поклон преузв. владике ђаковачког Ђ. Ј. Штросмајера, и после дужег разговора буде у одсеку одлучено, да се сума подели на два задатка. Први задатак да буде *испитивање народног лекарства и стања здравља у народу*, а други: *шта је човек у породици, друштву и држави?* То да се предложи скупу.

Бр. 2.

Одлучи се, да се преко одбора поднесу скупу још и ови кандидати за чланове у друштву, који су пређе нешто непажњом нешто случајно изостали из кандидата. Тако од пређашњих редовних, садашњих почасних да се прогласи за редовнога г. Јеврем Грујић сад капуђехаја српски у Цариграду, а да се изберу: за редовнога члана г. Љубомир Каљевић уредник „Србије“ за дописне пак г.г. арх. Леонид руски архимандрит из Цариграда. и г. Нил Попов руски књижевник из Москве.

Бр. 3.

На реферат г. С. Сретеновића о прилогу Ст. Новаковића у коме је за Гласник описан један световни зборник ћириловски из библиотеке друштвене, одлучи се, да се тај чланак у Гласник прими и да се за њ одсеком да откупа 10 дук. ћес.

Први састанак одсека јестаственичког и математичког.

Чланови одсека јестаственичког и математичарског у српском ученом друштву, позвани да спреме предлог за скуп о

томе: *на што ће се употребити поклон владике Штросмајера,* састали су се 6-ог и 8-ог овог мес. у друштвеном стану да се о тој ствари посаветују.

Пошто је одсек претресао прво питање председниково: *треба ли поклоњену суму капиталисати,* одлучено је већином гласова, да се владичин поклон за то што је малена свота, не може капиталисати; него да се новац употреби за какву особену научну циљ.

Прешав на друго питање председниково: *за какву би се циљ могао употребити новчани поклон владичин* а да друштво одговори и нашим савременим потребама и да се достојно одзове родољубивом давцу поменуте своте, — чланови одсека после дужег саветовања одлучише једногласно предложити скупу:

Да се новчани поклон бискупа Штросмајера одреди на особену до сад још не преузету научну циљ, на име да се тим новцем започне свестрано испитивање наше земље и нашег народа.

Испитивање то имала би предузети нарочита дружина изабрана из свију одсека српског ученог друштва, и то у екскурзијама, које би се почињући од ове године предузимале сваке године у колико би то допуштала радна снага друштвена и његова материјална средства.

Циљ поменутим ексекурзијама била би најпре та, да се појединим члановима даде прилика проучити земљу с *историјске, физикалне, археолошке и културне стране*, а за тим у заједници слагати и преређивати белешке својих испитивања, која би за дуже време постала *драгоцен материјал* за даља научна предузећа српског ученог друштва.

Скупне белешке ексекурзионе дружине имале би се штампати о друштвеном трошку у одделитим свескама као *„годишњи извештаји.“*

Одсек јестаственички и математичарски поткрепљује овај свој предлог следећим разлозима:

1. Што су поједине научне струке, а на име *природњачка* заостале иза других, да речемо историјских и језикословних у досадањем друштвеном раду.

2. Што учено друштво, имајући главну задаћу, да гаји знаачке интересе у Србији, ваља пре свега да положи основ из-

ворном раду, а то ће моћи постићи само очигледним и тачним испитивањем *земље и народа.*

3. Што друштво, располажући с годишњим сувишцима свога фонда, има у руци и средства *за продужење* овде предложених повремених ексекурзија.

4. Што је до сад по све непознат и *физикалан облик и геолошки строј* наше земље, а с тога оскудева сваком *државно-економном предузећу* стална основа.

5. Што су древни споменици који се находе у Србији, већином не испитани те се још не зна који су римског који ли *словенског потоњег историјског рада.*

6. Што још није позната међа докле се простиру поједини идиоми нашег језика у Србији, као што нису позната поједина наречија, која су постала из смесе разних тих идиома, те се до данас не зна која места заузимају *староседеоци* која ли *насељеници.*

7, Што још нису потпуно побележени народни обичаји, приче и предања, нису покупљене све народне песме, а то скупа чини те недостаје главни маге ријал за *нашу историју образованости.*

8. Што још није испитано од које су вредности поједини крајеви земље за земљоводство, и у колико данашње земљоводство стоји у природној свези са хемијским стројем земљишта и с његовим топографским положајем и климатским особинама порекла, и што се већина од тих споменика, будући непознате вредности по мало губи и потире на штету.

9. Што су по све непознати етиолошки моменти који проузрокују годишње редње у народу, као и начини којима се народ спасава од ње, и како се лечи; и на послетку

10, Што се за то не зна јесу ли *узроци природни или социјални*, са којих народна целина свестрано слаби, те с тога отвара пут странским населбинама а тиме полаже основ *индивидуалној политичкој пропасти* нашег народа.

Имајући све ове набројене потребе у виду одсек јестественички и математичарски мисли, да би се оне најбоље и нај-

преће могле подмирити настајањем српског ученог друштва, у коме се прикупљају и материјална средства и умне моћи. С тога би желео одсек да се поднешен предлог његов усвоји додајући, да ако би садашње околности или каква год призрења стала на пут овом предложеном предузећу и спречила да се помоћу владичина поклона започне испитивање наше земље и нашег народа, то да се предлог овај као не решен одржи донде, док друштво за његово извршење не нађе друге начике и друга средства —

Начин како би се овај предлог имао извршити, није могао јестественички одсек претресати; за то оставља скупу да се о томе усаветује.

Први састанак одбора.

11. Марта 1869.

Били су: председник г. др. J. Шафарик; чланови: г.г. др. А Медовић и С. Сретеновић; секретар Стојан Новаковић.

Бр. 1.

Председник јави одбору, да треба новим члановима овога друштва наштампати и разаслати дипломе, и редовне позвати да се у одсеке упишу, с тим додатком, да је овдашњим редовним члановима већ јављено и да им је тај позив учињен. Одлучи се да се тако и уради, и одобрава се трошак ово штампања и разашиљања диплома.

Бр. 2.

Одобри се што је председник у договору са двојицом чланова одбора уступио јевтином ценом министарству просвете књиге популарно-поучног садржаја издане још друштвом Српске словесности (и то: В. Радишића Ксенофонтове знаменитости 150 ком. по 1. грош; арх. Гаврила Часове Благогòвјенија 400 комада по $1^1/_2$ гр.; истога Забаве за децу 800 ком. по 15 пара; J. Стејића антропологију 500 ком. по 15 пара; Астрономију 400 ком. по 15 пара; М. Спасића јестаств. Земљописа 500 ком. по 15 пара; К. Бранковића придословља 40 ком. по 15 пара; М.

Т. Цицерона о дужностима 200 ком. по 1½ гр.) За примљену суму у 1890 гр. чарш. нареди се да се остави у касу међу доходак друштвени.

Бр. 3.

Секретар јави, да је по одборској наредби прегледао списак старијих књига и новина српских које је овдашњи антиквар понудио друштву на откуп и да мисли да би потребно било да се осим четири пет све остало откупи за библиотеку. На то се одлучи, да се књиге откупе и да се на то потроши 550 гр. чар.

Бр. 4.

Прочита се писмо државне штампарије од 2. Дек. прошле год. Bl№ 5,123. којим тражи наплату за штампање „Протокола магистрата шабачког.“ Како то није штампано као посебна књига него као једна књига „Гласника“ за који је познато да се штампа бесплатно, то се одлучи да се тиме одговори на ту тражбину.

Бр. 5,

Из протокола одсечких чита се, шта је у ком одсеку предложено за прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера. Тако је одсек исторички и државнички предложио за задатак: *„Политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака и историјски значај њихове борбе.“* Одсек философски и филолошки предложио је, да се сума та подели на двоје, па један задатак да буде *„Испитивање народног лекарства и стање здравља у народу“* а други: *„Шта је човек у породици, друштву и држави“*. На послетку одсек јестественички и математичарски у читавом је мемоару предложио као задатак: *„да се новчани поклон бискупа Штросмајера, одреди на особену, до сад још не предузету научну циљ, на име, да се тим новцем започне свестрано испитирање земље и нашег народа.“*

Одбор одлучи да се све те теме изнесу пред скуп као што је наређено, а што се тиче предлога одсека јестественичког, да се њему од сад поклони особита брига у друштву овом. Како је то посао који треба да траје годинама, он би се овим прилогом (ако би се прилог на њ употребио) само могао почети, и за то

да се у друштву од сад више промисли и о начину и о средствима потребним за овај научни посао.

Бр. 6.

Председник одсека философског и филолошког јави, да је одсек предложио као кандидате још четворицу, који су пре случајно изостављени били, и то: од пређашњих почасних да се изабере за редовнога г. Јеврем Грујић, и као нов г. Љубомир Каљевић уредник „Србије", а за дописне г.г. арх. Леонид и г. Нил Попов. Одбор одлучи, да се кандидати предложе скупу на избор.

Бр. 7.

Исти председник јавља, да је у одсеку одлучено, да се у Гласнику штампа прилог Ст. Новаковића, у коме је описан један световни зборник ћириловски из библиотеке друштвене, и да се откупи са 10 дук. ћес., које одбор одобрава.

Бр. 8.

Председник јави, да је телеграмом у име друштва честитао у Ст. Петербург универзитету тамошњем славу педесетогодишњице, које одбор одобрава као и трошак на телеграм по признаници.

Бр. 9.

Секретар саопшти писмо академичке читаонице из Прага у коме иште за своју библиотеку издања друштвена и уједно јави, да је то још 1867 одобрено, па да је већ све послано за 1867 и 1868. јавивши уједно и то, да је питао управу читаоничку како је могло бити да ништа до сад нису примили.

Бр. 10.

Одобрава се да се друштвена издања могу уступити библиотеци московског друштва за потпомагање Словена.

Бр. 11.

На поновљено искање управе реалке из Крушевца одлучи се, да јој се пошљу друштвене књиге којих још више има и за давање су, и да јој се и од сад шаљу.

Бр. 12.

Још пре годину и по поискана су на поклон од министарства просвете издања државна, школска и остала. Како још ништа није дошло, одлучи се поновити ово искање, види Гласник XXI. 411 стр. бр. 80.

Бр. 13.

Један члан одбора јави, да су у државној штампарији избачене из инвентара две књиге Д. Аврамовића 1. Света Гора са стране вере, художества и повеснице. Београд 1848 и „Описаніе древностій србски у светој Атонској гори. Београд 1847.“ а избачене су што их нико не купује, с тога се по томе одлучи, да се те књиге од министарства просвете поште за друштво кад се већ избацују из капитала државне штампарије.

Бр. 14.

Секретар јави да су послани друштву на преглед *„Музикални рукописи пок. Калауза“*, у којима су пописивани наши народни напеви. Одлучи се, послати то на преглед одсеку уметничком чим се састави.

Бр. 15.

Секретар подноси прилог почасног члана Вука Врчевића *„Обичне народне болести и како се лијече“* што их је он покупио по Боци Которској, Црној Гори, Далмацији и по Херцеговини, Упућује се на преглед и оцену одсеку јестаственичком и математичарском. Имају описане 104 болести по простом народном схватању и лечењу.

Бр. 16.

Секретар подноси од истога дело: *„Јуначке пјесме које само Срби турскога закона пјевају.“* Упућују се на преглед и оцену одсеку филолошком и философском.

Бр. 17.

Секретар јавља да су преко г. митрополита дошле друштву за Гласник од г. К. Невострујева из Москве *„Три старе србске хрисовуље“* из светогорских манастира. Упућују се на преглед одсеку књижевном.

Бр, 18.

Секретар јавља да је такође преко г. митрополита дошла за Гласник од неименованог писца карта трију самосталних и самодржавних словенских цркава на југу: трновске, пећске и охридске на којој се види, колико је која захватала, докле их све три није прогутала цариградска патријаршија. Карта је пропраћена чланком, и с тога се обоје упућује на преглед одсеку историчком и државничком.

Бр. 19.

Секретар подноси чланак послан друштву да га изда од г. К. Х. Ристића из Сарајева под насловом „Из босанске прошлости.“ Упућује се на преглед одсеку историчком и државничком.

Бр. 20.

Одлучи се да се 20. Марта у четвртак у 4 сахата по по дне сазове скуп Српскога ученога друштва. За дневни ред да се стави: 1 претрес пословника. 2. бирање чланова који су пређе били пропуштени и 3. предлози о прилогу владике Штросмајера. Секретар да се постара о позивницама.

Ар. 21.

Секретар предаје одбору рукописе пок. Ђорђа Протића министра кнеза Михаила из времена пре 1842. које је друштву послао син његов г. Светозар Ђ. Протић. Ти су рукописи ово:

1. Образ књаза Милоша и његова владања.

2. Историческо описаннје најновијих у Србији догађаја, после 1842. писано.

3. Писмо кнезу Михаилу писано 19-ог Октобра 1851. год. о гласовима да се Србија од Турске новцем са свим откупи.

4. Писмо кнезу Михаилу 21. Новемра 1851 у Земуну о женидби кнежевој.

5. Представка државноме савету кнежевине Србије писана 6. Декембра 1853. у којој се излаже готово сав јавни рад и живот пок. Ђорђа Протића, и у којој се он моли савету да би му израдио повратак у Србију.

6. Мемоар писан у Земуну на 40 мученика 1854. рускоме неком конзулу (нема по имену коме) у ком се говори о незаконитом и властољубном постанку владе од 1842 год. са додатпм списком чиновника и других лица отпуштених, злостављених и поубијаних у преврату 1842 год.

7. Расправа „Поњатија о Богу и сазданију и о бесмртију душе.“ Поклон овај прима се с особитом захвалношћу.

Бр. 22.

Секретар подноси књиге, што су дошле на поклон или у замену и то:

1. Од руског географичког друштва у Ст. Петербургу: Извѣстія Томъ III. 4, 5, 6, 7, 8 Томъ IV. 1, 2, 3, и Отчетъ императорскаго русскаго географическаго общества за 1866 и 1867 годину.

2. Од краљевске пруске академије наука у Берлину Monatsbericht за Новембар 1868.

3. Од общества любителей естествознанія при императорском моск. университетѣ.

а. Протоколы Засѣданій общ. люб. естествознанія 1866.

б. Исторія геологіи Московскаго бассейна Г. Щуровскаго выпускъ 1 и 2.

в. Сборник антропологическихъ и етнографических статей о Россіи и странахъ ей приложащихъ, издаваемый Д. А. Дашковымъ.

4. Од проф. дра J. Панчића његова дела.

а. Ботаника по Шлајдену (Јестаственица део други.)

б. Копаоник и његово подгорије. Гсворено на св. Саву у вел. школи.

в. Zur Flora dos Banates.

5. Од г. Јеврема Грујића његово дело: Живот Андрије Стаменковића.

6. Од г. Стевана Д. Поповића његово дело: Школа и живот. Свеске за педагогију. Књ. I. св. I.

7. Од неименованога:

а. Klosy, пољски илустрован, књижевни, недељни лист који излази у Варшави.

б, Ostap Bondarczuk. Powieść. J. I. Kraszewskiego.

в. Kordjan Juljusza Slowackiego.

г. Swiat i ziemja J. I. Kraszewskiego.

д. O pracy J. I. Kraszewskiego.

ђ. Spiewy historyczne J. U. Niemcewicza, I IV. св. издање кн. Луксембуршке у Паризу.

8. Од г. Благоја Стојадиновића: Српске народне пјесме епске I. Београд 1869.

9. Од г. Љубомира J. Клерића Abhandlung über genauere Berechnung und Construction einiger Träger von gleichem Widerstande. Freiberg 1869.

10. Од г. митрополита:

а. Описаніе быта Болгар населяющихъ Македонію. Сочиненіе Стевана Верковича. Москва 1868.

б. Извѣстіе славянскаго благотворителнаго комитета въ Москвѣ.

в. Славянскій съѣздъ въ Прагѣ и годовщина съѣзда въ Москвѣ. Москва 1868.

11. Од г. Капитона Невострујева његово дело.

а. Слово святаго Иполита объ Антикристѣ въ славянскомъ переводѣ по списку XII. вѣка. Москва 1868.

б. Spicilegium observationum historico-geographicarum dea Bosnae regno Lugduni Batavorum impentis Buartsi 1737.

12. Од друштва Verein für Erskunde zu Dresden.

IV. и V. Jahresbericht. Dresden 1868.

13. Од г. Велимира Гаја из Загреба његово дело:

а. Književnu zabavu hrvatsko-srbsku, svezak 1—4. 1868. Zagreb.

б. Vazetje Sigeta grada. Složeno po Barni Karnarutién Zadr ninu. Zagreb 1866.

14. Од г. намесника Јована Гавриловића: Криминалне библиотеке свеску V и VI.

15. Од г. Н. И. Прванова: Белѣшки връхъ блъгарска ґраматика, Рушчукъ 1868.

Прочитано и потписано на другом састанку одборском 1. Априла 1869 године.

III.

Скуп Српског ученог друштва.

20. Марта 1869.

Бр. 9.

Пошто седница буде отворена, приступи се прегледању пословника, и предлог буде усвојен с овим променама и додатцима:

а.

Чланци 1, 2, 3 и 4 примају се како су предложени без промене.

б.

Чланак 5. прима се, али да му се дода: „и ако већина не би томе противна била.“

в.

Чланак 6. прима се како је предложен.

г.

Чланак 7. прима се како је предложен, само да се из друге врсте избаци реч „краћу.“

д.

Чланак 8. прима се како је предложен, само да се тачци б. дода: „ако писац није изјавио да не жели накнаду.“

е.

Чланак 9. прима се по предлогу, само да се у четвртој врсти избрише реч „једнога“.

ж.

Чланак 10. прима се по предлогу, само да се у тачци б. избаце речи: „краћи па се“.

з.

Чланак 11. прима се како је предложен.

и.

Чланци 12. и 13. избацују се са свим.

ј.

Чланак 14. прима се како је предложен,

к.

Чланак 15. прима се, али да се из првог одељка избришу речи: „т. ј. половина и бар један више“, а у другом одељку да се речи „онда председников глас претеже“ замене речима „остаје за прву будућу седницу“.

л.

Чланци 16. и 17. примају се како су предложени.

м.

Чланак 18. прима се по предлогу, само да се у последњем одељку речи: „сви чланови који су на збору“ замене речима „председник и пословач по што се прочита на другој седници“.

н.

Чланци 19, 20, 21 и 22 примају се предлогу, само да у 20 у трећој врсти место речце „н“ стави „ли“.

њ.

Чланак 23 прима се како је предложен, само да у првој врсти место речи „старешина“ буде реч „председник“, и да се у другом одељку речи: „и позива одборнике да о ономе што је у тим писмима већају и одлучују“ измене речима: „ради већања и одлучивања.“

о.

Чланак 24. усваја се по предлогу, само што му се друга пола брише.

п.

Чланци 25. 26. и 27. примају се како су предложени.

р.

Чланак 28. прима се, само да му се последња врста избаци, а у трећој да се избришу речи: „по избору најстарији“, па да се на крају четврте дода: „којега одсек изабере.“

т.

Чланак 33. избацује се са свим. У томе се чланку говори о оснивању друштвенога заклада, и скуп га не избацује што је против заклада, него што тој ствари није место у пословнику. А припомиње се, да о томе ваља посебице већати други пут.

у.

Чланци 34, 35, 36, 37, 38 и 39 примају се по предлогу, само што се на три места реч „старешина“ мења речју „председник.“

ф.

Чланак 40 прима се, само што се не почиње речима: „Скуп саслушава“, него речима: „На скупу се чита.“

х.

Чланци 41, 42, 43, 44, 45 и 46 примају се како су предложени, само што се место речи „старешина“ у чланку 44. мење реч „председник.“

Бр. 10.

За тим се приступи бирању четири нова члана, који су при бирању на првој седници овога скупа били случајно изостали. Тако буду заједничким пристанком изабрани за редовне чланове г.г. Јеврем Грујић садашњи заступник у Цариграду и г. Љубомир Каљевић уредник „Србије“ а за дописне г. архим. Леонид књижевник из Цариграда и г. Нил Попов руски књижевник из Москве.

Бр. 11.

На послетку се приступи одлучивању: „на што ће се употребити прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера, и изнета су сва четири предлога одсечка. Говорило је више говорника из сва три одсека друштвена, понајвише у обрану или ново разлагање предмета одсека својега, а редом: г. г. др. Ј. Шафарик председник, М. Кујунџић, Драгашевић, др. Ј. Валента, Ј. Бошковић, А. Васићевић, др. М. Јовановић, Г. Гершић, др. А. Медовић и П. Срећковић, гдекоји и по два три пут. За тим је по довољној научној препирци ствар одлучена гласањем и са десет гласова против пет одлучи се, да се Штросмајеров поклон употреби на задатак предложен одеском историчким и државничким, на тему „политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака и историјски значај њихове борбе против Турака.“ Чланови јестественичког и математичарског одсека осим једног нису ни гласали.

Бр. 12.

Што се тиче предлога математичарског и јестественичког одсека: *„да се предузме свестрано испитивање наше земље и нашег народа“* које је цео скуп с радошћу поздравио, буде одлучено, да се забележи, да он није забачен што га скуп одбија, него што скуп није хтео да се поклон владичин употреби на посао који се њим не може и свршити. С тога скуп, поздравивши тај предлог као прву научну потребу нашу, одлучи: да се за њ изиште од владе особита стална сума, која би се редовно кроз више година употребљавала на научна путовања и истраживања у отачаству нашем, јер то колико је у интересу друштвеном и научном, толико је и у државном и политичком.

Други састанак одбора.

1. Априла 1869.

Били су: председник г. др. Ј. Шафарик; чланови г.г. М. Спасић и С. Сретеновић и секретар Ст. Новаковић.

Бр. 23

Нареди се, да се пословник прегледан на последњем састанку друштвенога скупа, по исправцима учињеним на скупу штампа у Гласнику иза уређења друштвеног на другом месту, и да га се 100 комада и посебице паштампа.

Бр. 24.

Нареди се да се четворици чланова изабраних такође на последњем састанку друштвенога скупа издаду дипломе по уређењу друштвеноме.

Бр. 25.

Према одлуци скупа да се прилог владике Ђ. Ј. Штросмајера употреби на задатак предложени историчким и државничким одсеком, нареди се, да се новци сад предаду у штедионицу, а историчком одсеку да се предложи да изради задатак за награду који да се огласи у новинама.

Бр. 26.

Према одлуци скупа, да се за предлог јестественичког и математичарског одсека за научно испитивање наше земље

потражи од владе нарочита сума само на то, одлучује се, да се тога ради сазове одсек, да од стране друштва изради о тој ствари пространи мемоар влади, у коме ће се потреба ова показати и разложити влади.

Бр. 27.

Секретар подноси чланак г. арх. Леонида под насловом „Стара српска штампарска издања војводе Божидара Вуковића“ који је дошао преко г. митрополита. Нареди се, да се пошље на преглед и оцену.

Бр. 28.

Министар просвете (писмом 21. Марта, бр. 1.136) на потраживање друштвено шаље 200 комада „Описаније древности српских у Светој Гори“ и 100 комада дела „Света Гора са стране вере, художества и повеснице.“ Нареди се да се министру захвали, да се књиге метну у издања друштвена, и да је обадвема продајна цена по 4 гроша чаршијска.

Бр. 29.

Управа државне штампарије подноси два рачуна о штампању диплома и позивних билета, један с писмом од 11. пр. м. № 1.514, а други с писмом од 8. ист. м. 1.228 и тражи наплату свега у 189 гр. 18 пр. пор. Наређује се да се то исплати.

Бр. 30.

Прочита се писмо редовног члана г. Чедомиља Мијатовића којим тражи да му се сад одреди и исплати хонорар који му по одлуци последњег скупног састанка припада за његову критику у Гласнику XXIII. јер одлука којом је њему одречен хонорар није учињена на основима друштвеног уређења, а није оно начело ни скуп примио. Будући да одбор није властан одређивати откупе, упућује се ово писмо одсеку историчком и државничком.

Бр. 31.

Председник саопштава писма којима су се нови чланови јављали и уписивали у одсеке. Тако су се јавили: за одсек филолошки и философски г.г. Д. Матић, Ал. Васиљевић, J.

Ђорђевић и др. Вл. Ђорђевић; за одсек исторички и државнички г.г. др. Ст. Ј. Вељковић, арх. Н. Дучић, Ђорђе Павловић, Ал. Н. Спасић, владика Гаврило, Гл. Гершић; за одсек јестаств. и математичарски др. Сава Петровић, др. Милан Јовановић, Ј. Драгашевић, и др. Вл. Ђорђевић; и за одсек уметнички г.г. Стеван Тодоровић, Д. Јенко, др. М. Јовановић.

Од страних чланова одазвали су се г.г. владика шабачки Мојсије, Јосип Торбар, Мих. Полит Десанчић, др. А. Малецки и П. Кулиш.

Бр. 32.

Секретар јавља за књиге које су друштву дошле на поклон или у замену, и то:

а Од светлога кнеза Милана „Путовање по словенским земљама Турске у Европи, од г-ђца М. Макензијеве и Ирбијеве. Превод Ч. Мијатовића. Београд. 1868.“

б. Од царске академије у Бечу Sitzungsberichte philos-histor. Classe 59. B. H. 1. 2. 3. 4. math. naturw. 1868 I Abth. № 4. 5., II. Abth. № 4. 5. 7.

в. Од југослов. академије из Загреба: Rada VI. knjiga.

г. Од В. Валожића најновији списак књига његове књижарнице.

д. Од г. Ј. Бадовскога:

а. Историјска расматрања о Бугарској Адолфа д' Аврила.

б. Le système fedérative dans l' empire ottoman. Par J. — B. Paris 1868.

Прочитано и потписано на трећем одборском састанку, 5. Маја 1869. год.

Протокол седнице одсека јестаственичког.

Држане на дан 17. Априла 1869.

Били су: председник др. Медовић; чланови М. Рашковић, М. Г. Паниħ, др. М. Јовановић.

Предмет договора је био:

1. Мемоар влади да се поднесе о испитивању нашег отачаства.

На то реши одсек: да се председник одбора са председником друштва договори о начину како да и други одсеци у томе важном израду учествују.

2. Изнео и предао одсеку председник дело г. др. профес. Панчића „Фауна кнежев. Србије“ ради оцене и прегледа.

Одсек реши: да чланови др. Јован Валента и др. Сава Петровић прегледају дело и поднесу известије.

3. Изнето и предато одсеку дело од г. Вука Врчевића „Обичне народне болести и како се лече.“

Одсек реши: да чланови др. Ј. Машин и др. Милан Јовановић прегледају и оцене и поднесу известије.

Трећи састанак одборски.

5. Маја 1869.

Били су: председник г. др. Ј. Шафарик, чланови: г. г. М. Спасић, С. Сретеновић и др. А. Медовић; секретар Ст. Новаковић.

Бр. 33.

Председник одсека историчког и државничког јавља, како се у два маха није могао у историчком одсеку скупити најмањи потребан број чланова да би се могао држати састанак. Одбор с тугом саслуша овај глас и договори се: да се члановима пошље отворено једно писмо, у ком ће им се проговорити пријатељска реч о овом жалосном појаву.

Бр. 34.

Прочита се одлука одсека јестественичког и математичарског, у коме изјављује, да се не може примити да мемоар владе израђује сам, него да се то у заједници с осталим одсецима учини, будући одсек јестественички нема шта од своје стране к својим разлозима додавати поврх онога што је у његову претоколу казано. Одбор на то закључи састарати се сам о израду тога мемоара, да се не би ствар дугачким путем преко свију одсека сувише развлачила, и председник и секретар примише се, да за први састанак донесу одбору израђену основу за тај мемоар.

Бр. 35.

Исти председник јавља, да је одсеку предат на преглед и оцену састав г. дра J. Панчића „Фауна кнежевине Србије.“

Бр. 36.

Секретар јавља, да ће на скоро, а свакако пре новога састанка одборскога, бити готово дело „Српска библиографија“ које се издаје друштвеним трошком, него да би му требало одредити цену. Одбор одреди да томе делу буде продајна цена 20 гр. чарш., у Аустрији 2 фор. Што се тиче продаје да се овако уступи друштвеној књижарници како су јој уступљене „Приповетке и игре В. Врчевића.“

Бр. 37.

Секретар јавља, како су сејош неки чланови одазвали друштву на избору у чланство и износи писма њихова; тако од редовних јавили су се и уписали: у одсек филолошки и философски г. Ђуро Даничић, у одсек исторички и државнички г. г. Стојан Бошковић, Иларијон Руварац, Јеврем Грујић и Владимир Јовановић, и у одсек јестественички и математичарски г. Димитрије Стојановић. Од осталих чланова са стране одазвали су се избору друштвеном г. г. др. Лаза Стефановић, J. Сундедечић, Александар Пипин, проф. Сима Љубић, Иван Филиповић, Луп Леже, Ф. Каниц, и Нил Попов.

Бр. 38.

Прочита се позивница вршачког певачког друштва, којом позива друштво да учествује на свётковини освештавања заставе истог певачког друштва која ће бити о Духовима ове године. Одлучи се, да се распита, хоће ли ко од г. г. чланова ићи на ову светковину, па да се један замоли да заступа друштво на светковини.

Бр. 39.

Прочита се одговор „Славјанског благотворителног комитета“ из Москве на књигама које је друштво послало томе комитету.

Бр. 40.

Секретар јавља за књиге које су дошле на поклон или у замену, тако:

а. Од министарства народне просвете у Русији његов „Журнал“ за месец Мај, Јун и т. д. пр. год. до краја, и Јануар и Фебруар ове године.

б. Од југославенске академије наука из Загреба 1. Lustine o odnošajih južnoga Slovenstva i mletačke republike покупљене у млетачком архиву проф. Симом Љубићем, 2. Pjesme Marka Marulića. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski.

в. Од г. Ђорђа Поповића из Н. Сада Bunjevački kalendar za prostu 1869. U Subotici.

г. Из Москве три брошире о питањима која су била задата за расправљање на прошастом 16. Марта држаном археологичком збору у Москви.

д. Од г. Андрије Стаменковића „Беседу светога Василија у спомен 40 мученицима. Спремио за штампу су два прилога владика Гаврило.“

е. Од неименованога:

1. Pisma Juljusza Slovackiego, wydanie lwowskie, tom II. III.

2. Dziewica orleanska. Ustenp z dzieòw Francyi. Poznanj 1847.

3. Teodora Wagi historya krolòw i ksionžont polskich. Poznanj 1857.

4. Juliana Urzyna Niemcewicza podròže hystorično po ziemiach polskich. Pariž 1858.

ж. Од царске руске академије из Петербурга Записки том. XIII, 2 XIV 1 2 XV 1.

3. Од инштитута млетачког за књижевност и уметности Atti tomo XIII. serie terzo 9 и 10, XIV. 1 и 3.

Прочитано и потписано на четвртом одборском састанку 2. Јуна 1869.

Други састанак одсека филолошког и философског

9. Маја 1869.

Били су: председник г. С. Сретеновић: чланови г.г. А. Васиљевић, М. Кујунџић и Стојан Новаковић,

Бр. 4.

Редовни члан г. А. Васиљевић прочита свој саставак „О психолошкој методи у Инглеској, Француској и Германији.“ Буде одлучено, да се прими и да се у „Гласнику“ штампа, а писцу да се у име откупа исплати 15 дук. ћесарских.

Бр. 5.

Прочита се писмо државног питомца г. Мите Ракића, у коме нуди друштво да само откупи или да препоручи да школска комисија прими српски превод чувенога дела Џона Уиљма Дрепера „History of the intellectual development of Europe,“ позивајући се ради каквоће превода на комад штампан у „Вили“ 1868 године г. М. Ракић се нуди да преведе що $2^1/_2$ дук. ћес. на табак. Одсек с радошћу прими ову понуду, обрадовавши се што се тог посла хоће да прими писац тако вешт и нашему језику, одреди према величини дела и према одређеној цени од писца, да би било право да се за тај превод плати одсеком 120 ‡ ћес. и одлучи умолити одбор, да се с тим ово дело од стране Српског ученог друштва препоручи министарству просвете, јер предмет иде у круг научних књига за образовање, о којима се министарство стара.

Бр. 6.

За чланак архим. Леонида „О старим српским штампарским издањима“ би одлучено, да га прегледа редовни члан Стојан Новаковић.

Бр. 7.

За г. В. Врчевића „Јуначке песме Херцеговаца Срба турскога закона“ одлучи се, да се сад не дају на преглед, док се с онима од пређе не буде свршило штогод.

Бр. 8.

Поведе се разговор о томе, како би се у „Гласнику“ критика удеснила, да увек редовно излази барем о свима важнијим

српским делима. После дужега разговора, којим се чланови договараху и тражаху начина како би се ово могло извршити, најпосле се одлучи, да се овај одсек од сад стара, да се о свима важнијим делима, која се у овој струци у књижевности нашој јаве, напише за Гласник критика, и да се одсек колико му је за сад могућно постара, да у Гласник почну улазити научни прегледи најновијега развитка наука по струкама, ако се само нађе људи који би се у овом послу одазвали и потпомогли друштво.

Друга седница одсека историчког и државничког Српског ученог друштва

16. Маја 1869 у Београду.

Били су: председник др. М. Спасић, и чланови: г.г. Јован Маринковић, Милан А. Петронијевић, др Јанко Шафарик, Ђока Павловић, Владимир Јакшић, Алек. Спасић, Никифор Дучић, Панта Срећковић и М. Ђ. Миличевић.

Бр. 2.

Г. Коста Х. Ристић, из Сарајева, послао је друштву „Нешто из босанске прошлости“, чланак у коме има доста занимљивих цртица из живота тамошњега нашег народа и његовога стања. Но како програм Гласника не би могао обухватити и таке саставе, тако је одлучено, да се чланак тај по жељи самог писца достави уредништву „Данице“ у Н. Саду.

Међу тим, да се г. Х. Ристићу пише и он се умоли, да продужи сабирање свију оних народних умотворина, о којима говори у својему писму, а тако исто да не изостави бележити имена биљкама лековитима, о чему такође јавља. За ову последњу ствар ваља јавити и дру J. Панчићу.

Бр. 3.

Пријатељ један из Цариграда послао је друштву карту трију независних самоглавних (автокефалних) словенских цркава, на име: бугарскога трновскога патријаршества, српскога пећскога патријаршества, и бугарско-српске охридске архијепископије (Прве Јустинијане) докле нису спојене с грчком цариградском патри-

јаршијом, и то: трновска 1463, а две последње 1765—1767. године.

За карту ову би одлучено, да се наштампа у првом идућем Гласнику под надгледањем председника дра Јанка Шафарика, а објашњења приложена уз карту, да преведе члан М. Ђ. Милићевић.

Бр. 4.

Г. К. Невострујев, из Москве, послао је друштву три хрисовуље, које се находе у манастиру Хиландару, у Св. Гори. Документе ове разгледа члан др. Шафарик ту, и би одлучено одмах да се штампају у Гласнику, по што се објашњавања текста преведу на српски.

Бр. 5.

Услед писма г. Чедомиља Мијатовића, сагласно с решењем скупа, по коме ће се давати награда и за критике, које уђу у Гласник, би одлучено, већином гласова, да се г. Чедомиљу Мијатовићу за његову критику дела г. А. Васиљевића „Историја народног образовања код Срба“, штампану у XXIII. књизи Гласника, изда у име награде 15 дук. ћес.

Бр. 6.

Чланак г. архим. Дучића о српској општини у Трсту, одлучено би да прочита још један референат. Тај посао узе на се редовни члан г. Милан А. Петронијевић.

Бр. 7.

Би одлучено, да председник др. Шафарик и члан Глиша Гершић, спреме и одсеку представе: како ће се расписати стечај на награду од 100 дук. за израд питања: „Политичко и друштвено стање Срба и Хрвата у време навале Турака, и историјски значај њихове борбе.“

Бр. 8.

Г. Ж. Жујовић је послао за Гласник критику на књигу „Кратка наука о државном газдинству, или наука о финанцији. За шири читалачки круг написао Чедомиљ Мијатовић.“ Наре-

ђено би, да састав овај прегледе и одсеку свој суд јаве чла-ви В. Јакшић и Ал. Спасић.

Бр. 9.

Исти г. Ж. Жујовић послао је и други свој састав под именом: „Стара питања према новим начелима. Политичко економне штудије.“

За ово би одлучено, да га прегледе и свој суд јаве одсеку: чланови Коста Јовановић и Гл. Гершић.

Бр. 10.

Редовни члан М. Ђ. Милићевић, који је скоро пет година у одсеку вршио дужност деловођа, изјављује да је пословима оптерећен, те му се не може да и даље ту дужност врши, него нека се избере други. Уважавајући ове разлоге одсек изабра г. Алексу Спасића својега редовнога члана, да прими дужност деловођа.

Седница одсека математичног и јестественичког

Држана 30. Маја 1869.

Председник одсека јавља, да је одбор узео на се, да изради посебни предлог за свестрано испитивање земље, које је донео јестественички одсек и да га поднесе г. министру просвете.

Чланови одсека г. г. др. Валента и др. Петровић враћају чланак г. дра Панчића „Грађа за фауну кнез. Србије“ који су прегледали и предлажу, да се за тај рад изда писцу највећа награда од 10 дук. цес. за печатани табак. Одсек усваја предлог и враћа чланак одбору.

Четврти састанак одбора.

2. Јуна 1869.

Били су: председник г. др. Ј. Шафарик; чланови: г.г. М. Спасић, Сава Сретеновић и секретар Стојан Новаковић.

Бр. 41.

По што се прочита протокол пређашњега састанка, секретар прочита састав представке коју ваља поднети високој влади поради суме новаца за научно испитивање Србије, и

коју је према пређашњој одлуци одборској израдио секретар у договору са г. председником. Одбор одобри састав, одлучивши само то, да се сума поименце назначи и бројем, и у том смислу одреди да се иште 300 дуката на годину.

Бр. 42.

Секретар који уједно врши и касирске послове јави, да је о Ђурђеву дне књижарница Велимира Валожића поднела рачун од продатих друштвених књига за пређашње пола године. Примање по том рачуну износи 2478 гр. 10 пара чарш. За ту суму одлучи се да се у друштвене дохотке уврсти и уједно се одобри издатак од 138 гр. 10 пара чарш. учињен тој књижари за књиге и канцеларијске потребе набављане друштву.

Бр. 43.

Секретар показује стање касе друштвене. Било је издатка у новцу од 1. Јануара до краја Маја 11.106 гр. 35 пара. 6000 гроша дато је на руковање управи фондова, и по томе има на расположењу у готовини још 28.302 гр. 35 пара чарш.

Бр. 44.

Одлучи се, да се државној штампарији јави, да све рачуне које има за ово друштво сведе на једну партију и да рачун један пут у години предаје друштву.

Бр. 45.

Што се тиче рачуна за преписку о унији који је заостао неплаћен још од 1863 године иза „Друштва Српске Словесности“ секретар јави, да је пажљиво прегледао акте и протокол, те да је нашао да је тај рачун заиста остао неплаћен. Због тога се нареди да се 360 гр. пор. који се тим рачуном траже из касе друштвене исплате.

Бр. 46.

Председник одсека историчког јавља, да је за чланак К. Х. Ристића „Нешто из босанске прошлости“ одлучено, да се у Гласнику не може штампати. С тога одбор нареди да се с тим чланком поступи по жељи г. писца.

Бр. 47.

Исти председник јавља, да су прегледане у одсеку „Три хрисовуље", прилог г. К. Невострујева и да је одлучено да се у Гласнику штампају. Препоручује се секретару да то изврши.

Бр. 48.

Исти председник јавља, да је услед писма г. Ч. Мијатовића посланога из одбора, одлучено, да се за критику његову у Гласнику XXIII плати 15 дук. ћес. На то се прочита писмо г. Ч. Мијатовића писано након тога г. председнику друштвеном у коме јавља, да тих 15 дук. уступа друштву на његове потребе. Одбор прима овај поклон с хвалом.

Бр. 49.

Исти председник јави, да су у одсеку примљена на преглед два саставка г. Ж. Жујевића, један: „Стара питања према новим начелима. Политичко-економне студије", други: „рецензија на књигу Ч. Мијатовића „Кратка наука о државноме газдинству."

Бр. 50.

Исти председник јави, да је у одсеку историчком и државничком изабран за деловођа редовни члан г. А. Н. Спасић, јер је досадашњи деловођ г. М. Ђ. Милићевић захвалио.

Бр. 51.

Председник одсека јестественичког и математичарског јавља, да је у том одсеку примљен у Гласник саставак г. дра Ј. Панчића „Грађа за фауну кнежевине Србије" и да је одлучено да се откупи са 10 дук. ћес. од табака штампана, што одбор и усвоји.

Бр. 52.

Председник одсека философског и филолошког јавља, да је у одсеку прегледан и за Гласник примљен чланак г. А. Васиљевића „О психолошкој методи у Инглеској, Француској и Германији" и да је одлучено, да се откупи са 15 дук. ћес., што одбор одобрава.

Бр. 53.

За одлуку истога одсека о преводу Дреперове „Историје умнога развитка у Европи“ одлучи се, да из неких узрока остане за другу седницу.

Бр. 54.

На молбу српске омладинске дружине „Цвета“ из Арада одлучи се, да јој се шаљу друштвене књиге и да се дâ од досадашњих којих више има.

Бр. 55.

Прима се од управе фондова признаница послана на 6000 гр. чарш. предатих јој од друштва на руковање.

Бр. 56.

Од дописног члана г. Николе Бојевића с Ријеке примају се с хвалом белешке за бијографију његову.

Бр. 57.

Прочита се писмо г. министра просвете од 12. пр. м. № 1942 којим шаље друштву рукопис г. Ог. Утјешеновића Острожинског „Мисли о унапређењу књижевности српско-хрватске“ који је пређе по жељи г. министра у одбору прегледан и за који је нађено да га је вредно примити. Према томе нареди се да се рукопис наштампа као особена брошира, на којој ће се написати да се „продаје на корист Српског ученог друштва“ и да се после по обичним условима преда друштвеној књижарници.

Бр. 58.

Нареди се, да се за експедицију друштвених књига начини један чамов сто од хвата и да се после по коштању исплати.

Бр. 58.

За заступнике друштвене на вршачкој светковини буду изабрани г. г. Јован Бошковић, Милан Кујунџић и др. Милан Јовановић.

Бр. 60.

Компониста Фр. Кс. Кох из Осека подноси друштву на оцену своја музикална дела. Одлучи се, да се предаду одсеку уметничком.

Бр. 61.

Будући се за одсек уметнички јавила већ четири члана, а не би тешко било наћи и петога, одбор нареди замолити г. Миловука као најстаријега члана, да изволи сазвати чланове и постарати се: и да се број попуни и да се одсек уметнички конституише те радити почне.

Бр. 62.

Секретар јавља за књиге које су дошле друштву на поклон и у замену и то:

а Од академије југославенске: Lj. Vukotinovića i Šlosera Flora croatica i Rad VII. књ.

б. Преко г. митрополита из Русије:

1. Вѣстникъ Европы 1868. 12 свезака.

2. Крестный календаръ за 1859. у 5 комада.

3. Известія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ IV. 1—5.

4. Очерки изъ исторіи россійской церковной іерархіи. Сочиненіе Геннадія Карпова. Москва 1865.

5. Буквар для обученія юношества церковному и гражданскому чтенію. С. Петрб. 1866.

6. Годичное засѣданіе императорскаго общества любителей естествознанія, антропологіи и етнографіи 15. Октобря 1868. года. Москва 1869. у 2 комада.

7. Опытъ исторической граматики рускаго языка отъ Буслајева. Критика К. Аксакова.

8. О рускихъ глаголахъ Константина Аксакова. Москва 1848. год.

9. Освобожденіе Москвы въ 1812 году. Драма К. Аксакова. Москва 1848.

10. Чтенія въ московском обществѣ любителей духовнаго просвѣщенія, I II. III. IV. V. Москва.

11. Сборникъ статей для народнаго чтенія. Випускъ второй. Кіевъ 1868.

12. Дѣтскіе годы Багрова внука. С. Аксакова. Москва 1858.

13. Жизнь новоявленнаго угодника Божія Тихона. Изданіе 2-го. Москва 1868.

14. Стихотворенія К. Павловой. Москва 1863.

15. Записки бесарабскаго статистическаго комитета. Томъ третій. Кишинев. 1868.

16. Учебник руской и церквенославянской етимологіи для среднихъ учебных заведеніи. Составил Лев Поливанов. Москва 1867. год.

17. Разныя сочиненія С. Аксакова. Москва 1858.

18. Разбор римскаго ученія о видимом главенствѣ въ церкви. Сочиненіе баккалавра санктпетербурской духовной академіи соборнаго іеромонаха Никанора. Выпускъ I. и II. С. Петрбург 1856. год.

19. Мадьярскій историкъ Владислав Салай и исторія Венгріи отъ Арпада до прагматической санкціи. Составилъ Нилъ Поповъ. С. Петрбург 1868. у 3 комада.